אשכול

THESAURUS PHILOSOPHICUS

LINGUAE HEBRAICAE ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

JAC. KLATZKIN

OPERIS COLLABORATOR

M. ZOBEL

PARS QUARTA

EX OFFICINA SIEGFRIED SCHOLEM / BERLIN 1933

יעקב קלצקין

אוצר המונחים הפלוסופיים ואנתולוגיה פלוסופית

יעקב קלצקין

אוצר המונחים הפלוסופיים ואנתולוגיה פלוסופית

בשלשה כרכים

אוצר המונחים הפלוסופיים של הספרות העברית בכל תקופותיה,
שבדפוס וגם שבכתבי־יד / מבחר הפלוסופיה העברית וגם הערבית
שבתרגומים העברים

(בהשתתפות ד"ר מ׳ נ׳ צובֶל)

הוצאת "אשכול"

כרך שני

אוצר המונחים הפלוסופיים

חלק רביעי

ברלין / תרצ"ד

למזכרת אבי, מיחידי הדור ומפלאי הרוח, גאון התורה ואיש האשכולות במדעי עולם

ר' אליהו קלצקין בן הרב ר' נפתלי הרץ ז"ל

רב בברזי, במרימפול ובלובלין.

נולד בכ"ב אב תרי"ב ונפטר בירושלים בט"ז אייר תרצ"ב.

חלק רביעי
ר—ת

* *
*

בעטים של המאורעות הקשים שגרמו לגלות־אשכנז חדשה ראיתי לי הכרח להזדרז בסיומו של חלק זה, שלא להשגיח אפילו באי־אלו לקויים העלולים לבא מחמת חפזון של טלטול דרך. מתוך חששה לשעת־חרום, בהול על עבודת שנים להוציאה אל רשות הרבים עד שתפגע בפגעי הזמן, לא חסתי על פכים קטנים.

מאותו טעם של חתימה מוקדמת לא נתפרסמו בחלק זה המלואים לחלקים הקודמים, רשימת המונחים המחודשים — משלי ומשל אחרים — ורשימת התרגומים של המונחים העבריים. חומר זה יתפרסם בספר מיוחד.

עמו ועם חלק שני (כרך שלישי) ל„אנתולוגיה של הפילו־סופיה העברית" — שמרובה בו החומר של כתבי־יד — יסתים המחזור של שבעה ספרים.

לוזן (שויצריה), כסלו, תרצ"ד. י. ק.

ר

רָאָה, ע״ד הערבית: סברי, האמין (glauben, für richtig halten).
ואלה האנשים וכו׳ ארבע כתות וכו׳, הראשונה רואה כי משיחם גופו ורוחו מהבורא יתברך, והשנית רואה שגופו נברא וכו׳, שלישית רואה שרוחו וגופו נבראים וכו׳, אבל הרביעית חושבת שהוא כמו הנביאים וכו׳ (אמונות ודעות ב׳, דפוס לייפציג עמ׳ נ״ו). ולא כל החכמים ג״כ רואים זה הדעת ההמוני (מו״נ ג׳ כ״ד; שמוש כיו״ב כבר נמצא במשנה: רואה אני את דברי אדמון, כתובות י״ג ג׳; רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם, אבות ב׳ ט׳).
עי׳ ערך הראות, נראה.

רָאוּי, א׳) מחויב, הכרחי (notwendig, das Notwendige, necessarium, ἀναγκαῖον).
כי ההגדות על ג׳ דרכים: ראוי, כאמרך האש חמה, ונמנע, כאמרך האש קרה, ואפשר, כאמרך ראובן באשכנז אַו בבבל, ואח״כ ישים שני חלקי הראוי והנמנע לצד וכו׳ (אמונות ודעות, הקדמה, ד׳ לייפציג עמ׳ ו׳). ובו (בשכל) יבדיל בין האמת והשקר וכו׳, ובין הראוי והאפשר והנמנע (חו״ה, הבחינה ה׳, ד״ה אח״כ חשוב בכחות הנפש). ועל כן אמרו הפילוסופים שהראוי למציאות (= מחויב המציאות) הבורא ית׳, והנבראים כולם אפשרים (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ מ״ב). שהדבר שאינו לא בכח ולא בפועל הוא הנמנע, ושהוא בכח הוא האפשר, ושהוא בפועל הוא הראוי (שם, עמ׳ ל״ט; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן, רס״ה, הערה ל״ז, ושל״ג, הערה ר״ד). שהוא ראוי המציאה תמיד, אין מתחדש עליו ולא מקרה קרה לו (מו״נ א׳ נ״ז; ר׳ ש״ט ן׳ פלקירא גורס בתרגום ר״ש ן׳ תבון ראוי המציאות, והוא מעיר: „והעתקתו מחויב המציאות ועניננו כמו כן הכרחי המציאות״). כי זהו הענין שנאמר עליו יתברך שהוא ראוי למציאות (ר״י אלחריזי, מו״נ א׳ נ״ו; בתרגום ר״ש ן׳ תבון: מחויב המציאות). הנמצא אשר הוא נמצא, כלומר הראוי למציאות (ר״י אלחריזי, שם א׳ ס״ב; בתרגום ן׳ תבון: המחויב המציאות). הנה כבר התבאר שיש בנמצא דבר אחד בו יִבָחן הראוי והעובר והנמנע (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הי׳, הערה; בתרגום אלחריזי: המחויב). והנה

יש מן החכמים וכו׳ אומרים שכל דבר הוא אם ראוי, אם נמנע (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות, ערך אפשר). ראוי ידוע, ויושם במאמר הזה עם מלת מחויב והכרחי כשמות באים זה אחר זה על ענין אחד (שם, ערך ראוי). כי הוא הראוי במציאות בלבד (שער השמים לר׳ יצחק ן׳ לטיף, כרם חמד ד׳ עמ׳ ז׳).

ע׳ ערך אפשר, הכרחי, חיוב ג׳, מְחֻיָּב, מֻכְרָח א׳, נמנע א׳, עבר א׳.

ב׳) בחכמת ההלצה: טענה ראויה, טענה המיוסדה על משמעות הלשון וכיו״ב.

והטענה הראויה כאשר יולד המחלקה מחמת המכתבים, ותחלק לו׳ חלקים, ר״ל הטענה מן הנכתב והמשמעות, מן הדתות ההפכיות, מן המסופק, מִן הגדר, מן ההעתקה, מהדומה (נופת צופים לר׳ יהודה בן יחיאל, א׳ י׳).

רְאוּת, חוש הראות, כח הראיה (Gesicht, Gesichtssinn).

ראות עיניו (קהלת ה׳ י׳). והחוש הגשמי, כמו הראות והשמע והטעם והדומה להם (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, עמ׳ ס״ח). מה שישיגהו האדם באחד מן החמשה חושים: אם בראות או בשמע או בריח או במשוש או בטעם (אמונות ודעות, הקדמה, ד׳ לייפציג עמ׳ ח׳). ולא ישיגך שמע אזן ולא ראות עין (כתר מלכות לרשב״ג). וגם לא ליודעים חן — ר״ל על חוש הראות, שלא תהיה דעה כי אם בהארכת עיון בספרים וכו׳ (תקון מדות הנפש לרשב״ג, הוצ׳ פולק עמ׳ י׳). כי כשיחוש הראות אותיותיו ורשומיו תזכור הנפש עניני אותם הרשומים ואמתתם (לקוטי מקו״ח לרשב״ג, ב׳ י״א). ולכל חוש מהם ענין מיוחד וכו׳, כמראים והצורות אשר לא נשיגם כ״א בחוש הראות בלבד (חו״ה, היחוד י׳). והמציאות ההרגשי היא מה שנודע באחת מן ההרגשות החמש, שהם הראות והשמע וכו׳ (עולם קטן, א׳ א׳, הוצ׳ הורויץ עמ׳ ג׳). וכן השמע והראות, וההרגשה המשתתפת הולכת אחריהם (כוזרי ג׳ ה׳). כי סבת ראות העין התמונות שהם מתדמות באויר הזך (פי׳ ראב״ע לקהלת א׳ ח׳). ומן החושים החמשה הראות, והוא השגת הכח אשר בחלק המוקדם מן הרוח הנפשיי אשר בשני בטנים המוקדמים מבטני המוח (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ח). למה הושאלו לו יתעלה השמע והראות והריח, ולא הושאלו לו הטעם והמשוש (מו״נ א׳ מ״ז). החושים חמשה, לארבעה מהם לכל אחד אבר מיוחד וכו׳, כחוש הראות וְכֵליו העין וכו׳ (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות, ערך חוש). ההרגש החיצון כמו

הראות והשמע (רוח חן א׳). והחוש לא יטעה במושגו המסוגלי כי הראות לא יטעה בגוון, איזה גוון הוא (ס׳ הנפש לר׳ ש״ט ן׳ פלקירא, ו׳). כי חוש הראות אי־אפשר שישיג מוחשו בזולת אמצעי, כמו שהתבאר בספר הנפש (מלחמות השם א׳ ו׳).

ובהשאלה להשגת השכל וכיו״ב: לרואי צור כבודם ראות לבי לא ראות עין (תוכחה לר׳ יהודה הלוי; עי׳ זקש, Die relig. Poesie, עמ׳ ל״ד). הראות השכליי אינו צריך לאמצעי (יסוד עולם לר׳ אברהם בן אלחנן, הוצ׳ קויפמן בספרו חקירות על רשב״ג).

עי׳ הערך הסמוך.

רְאִיָּה, א׳) לפעמים בהוראת חוש הראות.

ונפשו תתבענו בכחותיה אשר נטבעה עליהם מהשמע והראיה וכו׳ (כוזרי ג׳ א׳). ראיה שמיעה, ריחה וטעם ומישוש (אסף הרופא, ס׳ רפואות, כת״י; וע״ע ס׳ היצירה ה׳ א׳).

ב׳) בחינת האמת ע״י מראה עינים (Anschauung, Autopsie).

אך כאשר תתאמת בראִיה והנסיון וכו׳ (כוזרי א׳ ה׳). ושה׳ תכספנה לו הנפשות בטעם וראִיה, ואלהים יטה אליו הקשה (שם ד׳ ס״ז). ואנחנו יחויב לנו קבול העדות והקבלה אשר היא, כראִיה (שם ה׳ י״ד). ובזה מה שתכחישהו הראִיה (שם ה׳ כ׳).

ג׳) ראית הידים = Chiromantie (עי׳ רמש״ש עמ׳ תתע״א).

מופת ראיה, עי׳ ערך מופת.

רְאָיָה, הוכחה הגיונית (Beweis, Argument, demonstratio).

המופתים השכליים והראיות הטבעיות (ס׳ היסודות לר׳ יצחק הישראלי, עמ׳ מ׳). ונצללו להם הראיות והזדכו להם המופתים (אמונות ודעות, הקדמה, עמ׳ א׳). העצם המצויר במאמרות התשע הוא הדמיון המונח לראיה על הנסתר (לקוטי מקו״ח לרשב״ג, ב׳ י״א). לישב עניני התורה בלבבנו בדרכי הראיות (חו״ה, הקדמה). ומביא עליה אותות וראיות מחכמת השיעור וחכמת המנין (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, הקדמה). ראיות נסיות = מופתיות (שם, עמ׳ י״ח). במדע ההכרח ובמדע הראיה, ר״ל המדע אשר יצטרך להאמין אותו לראיה ולמופת (עולם קטן א׳ א׳, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ ה׳). כי המדע המופתי והוא מדע הראיה וכו׳ הוא בנוי על המדע המוכרחי (שם). על תנאי אנשי המבטא בראיותיהם ובהקשותיהם (שם, עמ׳ ו׳). ראיה צדקנית (שם, עמ׳ י״ב). ראיה ברורה ומופתים נחתכים (שם, עמ׳ י״ג).

המופתים השכליים והראיות המורגשות (שם). שהם (היהודים) הטענה והראיה לכל בעל דת כי יש לבורא תורה בארץ (כוזרי א׳ י׳). כי הראיות מתעים ומן הראיות יבאָ האדם לאפיקורסות ולדעות המופסדות. וכי מי הביא המשנים לאמר בשתי סבות קדומות אלא הראיות וכו׳. אךְ דרכי הראיות נחלקו וכו׳ והמדוקדק שבהם הפילוסופים. ודרכי הראיות הביאום לאמר באלהים שלא יועילנו ולא יזיקנו (שם ד׳ ג׳). ראיות מספיקות (שם ה׳ ב׳; עי׳ בספרו של ולפסון Crescas' Critique of Aristotle, עמ׳ שצ״ו). על צד עשות הראיה במפורסם וכו׳ (מו״נ ב׳ י״ד; בתרגום אלחריזי: ראיה מן הנודע). ושראיותיו עליו טענות (שם ב׳ ט״ו). שדרכי עשות הראיה על אלו הדברים שעריהם נעולים בפנינו ואין אצלנו התחלה להם שנעשה ראיה בה (שם). הדרךְ אשר תבטל ראיות כל מי שיעשה ראיה על קדמות העולם (שם ג׳ ט״ז). המשפטים אשר יודעו ולא נצטרך אל ראיה על אמתותם ד׳ מינים (מלות ההגיון ח׳). ואמנם בעבור שהראיות על הדבר שני מינים: ראיה חזקה שאין ספק באמתתה והראיה למטה הימנה באמתות. יחדתי הראיה החזקה שאין ספק באמתתה בשם מופת והאחרת סוגה ראיה וכו׳. ובתחלה כתבתי במקום ראיה מופת ואח״כ תקנתים כולם (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות, ערך מופת). ומהם לקוחות מראיות מופתיות הוראיות (תגמולי הנפש י״ד:). בהקדמות מופתיות ובראיות הקשיות (מנחת קנאות לר׳ יחיאל מפיסא, ק״ד). ראיות האות (נופת צופים לר׳ יהודה בן יחיאל, עמ׳ ע״א). הראיה תחלק לב׳: הא׳ הוכחה והב׳ סייעתא (דרך תבונות לרמח״ל, ט׳ כ״ז). „דרכי הראיות בסבורות הדת״ לאבן רשד, כת״י (עי׳ רמש״ש רע״ח).

עי׳ ערך אות א׳, הוכחה, הוראה א׳, טענה, מופת (וע״ש גם בהערה).

רֵאָיוֹן תכונת מי שהוא ראוי (Eignung, Fähigkeit, Würdigkeit).
שהשכל החמרי יש בידו להתאחד עם השכל הפועל ויש בכאן היכולת והראיון, כלומר שהוא יכול וראוי לכך (תגמולי הנפש י״ב:).

ראֹשׁ, א׳) ראשים = עצמים, גם: העצם והמקרה (Substanzen; Substanz und Akzidenz).

והתהפך הראשים, ר"ל שוב העצם מקרה והמקרה עצם (מו"נ ג' ט"ו). *)

ב') שלשה ראשים, שלש ההתחלות של הנמצאים הגשמיים: החומר והצורה וההעדר המיוחד (die drei Prinzipien: Stoff, Form, spezielle Privation).

וחכמי המחקר וכו' אמרו שכל היוצאים לידי מעשה הם נחלקים בעמידתם בכח לשלשה ראשים, והם: חומר וצורה ואפס (מגלת המגלה לראב"ח, עמ' ה').

עי' ערך התחלה, חמר, ראשית.

ג') ראשים כללים, עשרת המאמרות של אריסטו (Kategorien).

וחכמי המחקר מצאו כל דברי הגופות שהם י', והם ראשים כללים אין למעלה מהם (פי' ראב"ע לס' שמות, כ' א').

עי' ערך כת ג', מאמר ה', מין א', נאמרות, סוג א'.

ד') ראש דברים, ראשי דברים: עקר ותמצית הדברים (Abriß, Résumé).

וכבר חברנו ממנו הנה ראש דברים (מו"נ ב' כ"א; אלחריזי מתרגם: והבאנו בכאן ממנו ראשי דברים, השוה: ראשי פרקים, חגיגה י"ג).

ראש הפילוסופים, עי' ערך פילוסוף.

ראש הרופאים = גלינוס; אבוקראט; אבן סינא (עי' רמש"ש ת"א [הערת רכ"ב], תרנ"א, תרנ"ח).

ה') ראשי בריח = קטבים (Pole).

ראשי הבריח — כך נקראו צירי הגלגל בס' יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב"ח (עי' כתבי רמש"ש א' שצ"ז).

עי' ערך מסמר, סדן, עמוד ד', ציר ב', קטב א'.

האבר הראשי, עי' ערך ראשי.

ראשון, א') קים מעולם, קדמון; כנוי האלהים (urewig; der Ewige).

אני ראשון ואני אחרון (ישעי' מ"ד ו'). ראשון שאין ראשון לפניו (חו"ה, היחוד א'). הוא הקדמון הראשון (שם, היחוד ו'). עד שיגיע

---

*) והתהפך הראשים, בגוף הערבי: ואנקלאב אלאעיאן = והפוך העינים, וכעין זה תרגם ר' יהודה ן' תבון באמונות ודעות ג', דפוס לייפציג עמ' ע"ה. גם נמצא הפוך עין בל"י (שם), הפוך העצמים (שם) והפוך עיני העצמים (עין העצמים), כוזרי ה' ו' וה' כ"א. עי' בספרו של י' אפרת על המונחים הפילוסופיים שבמו"נ, ערך ראשים, והערת קסל לכוזרי ה' ו'. ועי"ע בכרך הג' של מלון זה, ערך עין א'.

אל מחדש קדמון הוא ה ר א ש ו ן (כוזרי ה׳ י״ח׳ ד״ה האלהים קים)· ולא יעבור שיהיה רבוי בשום פנים ב ר א ש ו ן (אמונה רמה ב׳ ב׳ ב׳, עמ׳ מ״ט)· שמה שעמד עליו דעת הפילוסופיא האמתית בתארי ה ר א ש ו ן ית׳ וכו׳ (שם ב׳ ו׳ א׳, עמ׳ פ״א)· אמנם ה ר א ש ו ן ית׳ ויתׁ׳ הנה אין דבור בו וכו׳ (שם, עמ׳ צ׳)· ויטיח דברים ושבושים עצומים נגד ה ר א ש ו ן ית׳ ויתׁ׳ (שם)· השכל ה ר א ש ו ן והמצוי ה ר א ש ו ן והאחד ה ר א ש ו ן והאמת ה ר א ש ו ן (ס׳ השכל והמושכלות לאלפראבי)· ההתחלה ה ר א ש ו נ ה לנמצאות כולם (שם)·

המניע ה ר א ש ו ן, הסבה ה ר א ש ו נ ה, העלה ה ר א ש ו נ ה, העצם ה ר א ש ו ן וכיו״ב·

עי׳ ערך ע ת י ק, ק ד ו ם א׳, ק ד מ ו ן א׳·

ב׳) קדום בזמן, קדמוני, זקן (alt).

ה ר א ש ו נ י ם = הדורות הקודמים או החכמים הקדמונים (מצוי הרבה בתלמוד ובספרות המאוחרה)· סקראט ה ר א ש ו ן (כוזרי ה׳ י״ד; ע״ש בהערת קסל)· ובחרו ג״כ מדעות הפילוסופים ה ר א ש ו נ י ם (מו״נ א׳ ע״א)· כל המדברים ה ר א ש ו נ י ם מן היונים המתנצרים ומן הישמעאלים (שם)· ו ש ה ר א ש ו נ י ם לא עשו כן רק לבלבל דעות הפילוסופים (שם)· לפי שהם לקוחים מכלל דברי הפילוסופים ה ר א ש ו נ י ם (אור ה׳ לר״ח קרשקש, הקדמה למאמר א׳)·

עי׳ ערך א ח ר ו ן א׳, פ י ל ו ס ו ף (בסוף הערך), ק ד ו ם ב׳, ק ד מ ו ן ב׳; וע״ע בספרו של וָלפסון Crescas' Critique of Aristotle, עמ׳ שכ״א·

ג׳) ר א ש ו ן במדרגה, בטבע, במעלה, בסבה וכיו״ב·

כי תנועת ההעתקה היא הקודמת שבתנועות׳ ו ה ר א ש ו נ ה (ס״א: והראשונית) שבהם בטבע (מו״נ ב׳, ההקדמה הי״ד; וע״ע מו״נ ב׳ ל׳)· ואמרו ה ר א ש ו נ ה מהם בטבע, פי׳: הקודם יאָמר על ה׳ פנים וכו׳ (פרוש כ״ה ההקדמות לר׳ הלל בן שמואל, תגמולי הנפש ל״ו:)·

עי׳ ערך ק ד י מ ה א׳, קֹ דֶ ם א׳·

ד׳) הקדמה והצעה (Prämisse).

והוא שיהיה ענין סתום קשה לציירו, יצטרך לזכרו או ללקחו הקדמה בביאור ענין קל הציור, צריך שיוקדם בלמוד לפני ה ר א ש ו ן ההוא (מו״נ, פתיחה)·

עי׳ ערך קֹ דֶ ם ב׳·

ה׳) בחכמת החשבון: ר א ש ו נ י ם, שברים ר א ש ו נ י ם (Brüche erster Ordnung, Primen, Minuten).

כמו שיעשו חכמי התכונה בבואם לדקדק חשבון מה יחלקו האחד לששים ויקראו שברים ראשונים וכל אחד מהשברים ההם יחלקו לששים ויקראו שניים וכו׳ (מעשה חושב לרלב״ג, ב׳, הצעת המאמר, הוצ׳ לַנגי עמ׳ ב׳). הראשונים תכתבם באבן האחרונה שבטור וכו׳, ואם אין ראשונים תכתוב שם גלגל וכו׳ (שם, עמ׳ נ״ב).

ראשון אל · · · = prim zu (ע״ש ברשימת המונחים, עמ׳ צ״ט).

ו׳) בתשבורת ובתכונה: דקי אחד מששים במעלות הגלגל או העגולה (Bogenminute).

וכל מעלה ששים דקים ראשונים, וכל ראשון ששים שניים וככה עד עשיריים (ראב״ע, ראשית חכמה א׳).

ע׳ ערך דק ב׳, רגע א׳, רהט, שבר, שני.

ז׳) ראשוני הכמות: הנקודה, הקו והשטח.

ראשוני הכמות לא יתחלקו, כלומר הנקודה והקו והשטח (ס׳ הנפש לר׳ ש״ט ן׳ פלקירא, י״ד).

ח׳) ראשון ראשון, מעט מעט, בהדרגה (nach und nach, stufenweise).

מעביר ראשון ראשון (ר״ה י״ז). ויתלמד האדם באלו המורגשות ראשון ראשון, כמו שיתלמד התינוק בידיעת השמות וכו׳ (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ מ״ב). כי כל מזג מקבל התוספת והחסרון והוא יתחדש ראשון ראשון, והצורות אינם כן שהם לא יתחדשו ראשון ראשון (מו״נ ב׳ י״ב; קרשקש מפרש: בהדרגה, לא בפתע פתאום ברגע אחד).

איכיות ראשונות, גזרה ראשונה, הנחה ראשונה, הקדמה ראשונה, חיוב ראשון, חכמה ראשונה, חֹמר ראשון, ידיעות ראשונות, יסוד ראשון, כונה ראשונה, מחנה ראשון, מקרים ראשונים, מֻשׂכל ראשון, משא ראשון, משל ראשון, נשיאות ראשונה, סוג ראשון, ענין ראשון, העצמים הראשונים, הפילוסופיה הראשונה, הפועל הראשון, צורה ראשונה, קבול ראשון, קצה ראשון, ע׳ בערכי השמות שלפני תואר ראשון.

רִאשׁוֹנוּת, תכונת הראשון, קדמות (Urewigkeit, Anfangslosigkeit).

ואלו הדברים כלם שקר בראשון, כי הוא יפיל ראשונותו וקדמותו וישים זולתו קודם ממנו סבה למציאותו (התחלות הנמצאים לאלפראבי, הוצ׳ פיליפובסקי עמ׳ י״ד–ט״ו; ע׳ תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ שכ״א, הערה קפ״א).

רִאשׁוֹנִי, ראשון.

אבל המקרים כולם אמנם הם נשואים נשיאות ראשונית על העצם בשוה (מו"נ א' ע"ג; אלחריזי מתרגם: משא ראשון). כי תנועת ההעתקה היא הקודמת שבתנועות והראשונית שבהם בטבע (שם ב', ההקדמה הי"ד; ס"א: והראשונה).

רֹאשִׁי, רָאשִׁי, עקרי (hauptsächlich, Haupt-).

יאָמר ראש וראשיי לכל מי שיתואר בפעל מה והוא בפעל ההוא מסתפק בו בעצמותו, בלתי צריך לזולתו (ס' הגדרים). וכמו שבגוף האדם אברים ראשיים (= הכבד והמוח והלב — אפודי) ואברים שהם תחת יד הראשיים, צריכים בעמידתם להנהגת האבר הראש אשר ינהיגם, כן בעולם בכללו חלקים ראשיים, שהוא הגשם החמישי והמקיף, וחלקים שתחת יד הראשיים, צריכים למנהיג, והם היסודות ומה שהורכב מהם (מו"נ א' ע"ב). וכמו שיש טבע משרת אל טבע וטבע ראשי וכו', כמו כן נמצאת נפש ראשית וכו' ונפש אחרת משרתת (ראשית חכמה לר' ש"ט פלקירא, ג' ג'). וכמו שהבדיל בחכמה הטבעית בין הטבע הראשי ובין הטבע שהוא משרת או כלי וכו' (שם). כי הפועַל האחד במה שהוא אחד אי־אפשר שיהיה בעצמות כי אם מפועַל אחד — האלהים אם לא היה קצתם מישרת לקצת כמו הענין במלאכה הראשיית עם מלאכות המשרתות לה (מלחמות השם א' ו'). ואולם על דרך האמת הנה המלאכה הראשיית היא הפועלת בזה, כי היא תישיר המלאכה אשר תחתיה באופן שיהיה בו גֵאות מה שיתחדש ממנה למלאכה הראשיית (שם).

עי' ערך נסיך.

רֹאשִׁיּוּת, רָאשִׁיּוּת, קדימה ויתרון (Primat).

על כן גזר [גלינוס] שהמוח יש לו ראשיות אל החוש והתנועה, וארסטו יודה זה, אלא שאומר שזהו ראשיות חלקי, אבל הראשיות המוחלט הוא בלבי, כמו שהתבאר. וכן יחלוק ארסטו על שני חושים, והם חוש המשוש וחוש הטעם, שאין למוח בהם ראשיות כלל וכו' (מגן אבות לרשב"ץ, מ"ט; עי' קויפמן, החושים ס"ו, הערה ע"ב).

רֵאשִׁית, נרדף עם התחלה (Prinzip, Grundursache, ἀρχή).

ורצה באמרו הויה ראשונה תחלת ההויות וראשיתם על דרך האמת (ס' היסודות לר"י הישראלי, עמ' ה'). והמלה אשר תורה על הראשון

בלשוננו הוא תחלה וכו׳ ואשר יורה על ההתחלה ר א ש י ת׳ שהוא נגזר מן ראש אשר הוא התחלת החי לפי הנחתו (מו״נ ב׳ ל׳)׳ שיש שם בהויתם ראשית אחרת נותנת שלמות וכו׳, שהיא הנפש׳ כלומר שהיא ר א ש י ת מביא לשלמות (תגמולי הנפש א:)׳ השגת ה ר א ש י ו ת הפשוטות (שם׳ ח׳)׳

עי׳ ערך ה ת ח ל ה׳ י ס ו ד׳ עִ ק ר׳ פ נ ה׳ ר א ש׳ ש ר ש׳

רַבִ׳ מה שהוא יותר מאחד ; רבוי (vielfältig, das Viele; Vielheit).

מפני הקדמת האחד למנין ואחדות ל ר ב (חו״ה, היחוד ז׳, ד״ה והחמישי)׳ מפני שאין בין ה ר ב והאחדות אמצעי (שם)׳ כי ענין האחדות באחד האמת הוא הרחקת הרבוי ו ה ר ב ממנו׳ וכאשר נספר האחד לא נספרהו כי אם בענין אפיסת הרבוי ו ה ר ב (שם׳ היחוד ח׳)׳ ועיקר השתוף האחדות וכו׳ ועיקר המחלוקת ה ר ב (שם׳ היחוד ט׳)׳ כי כל מה שיפול עליו שם אחד זולת הבורא אם הוא אחד מצד אחד הוא ר ב מצד אחר (שם)׳ וכל הנמצא תדיר איננו ר ב׳ א״כ הוא אחד (שם׳ היחוד י׳)׳ ומן הכחות המיוחדות לשכל שיאחד ה ר ב וירבה האחד בהרכבה וההתכה (כוזרי ה׳ י״ב)׳

רִבּוּי׳ א׳) תכונת הדבר הרב (Vielheit, Mehrfachheit).

כי לא ישיגך ר ב ו י ושנוי׳ לא תואר ולא כנוי (כתר מלכות לרשב״ג)׳ אך כל הראיות מעידות על אחדותו ומרחיקות ממנו ענין ה ר ב ו י והשתוף והדמיון (חו״ה, היחוד ז׳, ד״ה והשלישי)׳ וענין ה ר ב ו י הוא כלל אחדים׳ ולא יתכן שיקדם ה ר ב ו י לאחדות אשר ממנה נתרבה׳ ואם נמצא בשכלנו או בהרגשותינו שום ר ב ו י נדע ידיעה ברורה כי האחדות קדמתו (שם׳ ד״ה והחמישי)׳ ש ה ר ב ו י והכלל מקרה נכנס על העצם׳ והוא הכמות וכו׳ לא יאות שתשיג עצם כבוד הבורא מדה ממדות ה ר ב ו י (שם׳ ד״ה והששי)׳ כי האחד הנאמר על הדבר אשר ישיגנו בעצמו ענין מעניני ה ר ב ו י והשנוי הוא וכו׳ אחד על דרך העברה׳ לא ע״ד האמת (שם׳ היחוד ח׳)׳ כי האחדות עלת ה ר ב ו י (שם)׳ והמספר הוא ה ר ב ו י הנקבץ מהאחדים (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ י״א)׳ ויסוד החלוק ה ר ב ו י [והאחדות יסוד ה ר ב ו י]׳ שאם יהיה ה ר ב ו י יסוד ה ר ב ו י׳ היה צריך להיות ה ר ב ו י ההוא עלתו ר ב ו י אחר ועלתו ר ב ו י אחר וכו׳ ואי־אפשר שלא לעמוד אצל האחד שהוא עלת ה ר ב ו י הראשון בהכרח (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ מ״ט ; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ רפ״ה, הערה צ״ז)׳ ואלה (המדות) אם הם רבות אינן מחייבות לו ר ב ו י

ולא מוציאות אותו מהאחדות (כוזרי ב׳ ב׳)· ועל הדרך הזה נאמר אחד לשלול ממנו הרבוי (שם)· אך כל שטח וכו׳ וכן כל קו הוא סובל החלוקה· הנה בו רבוי בכח (אמונה רמה ב׳ ב׳ א׳, עמ׳ מ״ט)· ולא יעבור שיהיה רבוי בשום פנים בראשון אשר בו יתָּלה מציאות כל דבר ולא יתלה מציאותו בדבר (שם)· כי מחויב המציאות הוא בקצה הפשיטות והמרחק מן הרבוי (שם)· שהוא יתעלה אחד מכל הצדדים· אין רבוי בו ולא ענין מוסף על העצם· ושהתארים חלוקי הענינים וכו׳ הם מצד רבוי פעולותיו· לא מפני רבוי בעצמו (מו״נ א׳ נ״ב)· ואלו הפעולות המתחלפות מחויבות מכח אחד פשוט אין רבוי בו (שם א׳ נ״ג)· כי האחדות והרבוי מקרים קרו לנמצא באשר הוא רב או אחד וכו׳· אמנם מחויב המציאות הפשוט באמת וכו׳· כמו שהוא מן השקר עליו מקרה הרבוי כן הוא מן השקר עליו מקרה האחדות (שם א׳ נ״ז)· אמנם תארי השלילה הם אשר צריך שיֻעשו וכו׳ מפני שלא יגיע מצדם רבוי בשום פנים (שם א׳ נ״ח)·

עי׳ ערך אחדות·

רבוי אישי (רבוי במספר)· רבוי מיני: הדברים אמנם יקבלו הגבולים מצד צורותם והרבוי האישי מצד חומריהם ויסודותם· ואמנם הרבוי המיניי יהיה מחלוף הצורות בדברים הטבעיים· ואם מלאכותיים יהיה מחלוף הצורות ומחלוף החמרים· ולזה יאמר שגדר העגולה יקבל הרבוי בשני המינים יחד· ר״ל שימצאו בו עגולים רבים במספר ועגולים רבים במין· מפני שקצתם מנחשת וקצתם מברזל (ס׳ הגדרים)·

ב׳) צמיחה· גִדול (Wachstum).

ונמצא צמח האדמה מוסיף הרבוי והגידול הנמצא בהן (הגיון הנפש לראב״ח, א:)·

עי׳ ערך צמחון· צמיחה·

רִבּוֹנִי א׳) רבני· אלהי (göttlich).

ואז היו ראוים להֵראות האור עליהם וההשגחה ההיא הרבונית (כוזרי א׳ צ״ה)· והבריאה הרבונית· רצוני לומר: הלוחות (שם א׳ צ״ז)·

עי׳ ערך רבנות· רבני· רברבנות·

ב׳) רבונים· רבונין = רבנים· מחזיק בתורת חכמי התלמוד (בספרות הקראים; עי׳ פינסקר· לקוטי קדמוניות· נספחים עמ׳ צ״ד)·

רִבּוּעַ א׳) צורת המרובע (viereckige Form).

כי תבנית שֵׁם נגזר מן בנה, וענינו בנין הדבר ותכונתו, ר״ל תארו בריבוע והעיגול והשילוש וזולתם מן התארים (מו״נ א׳ ג׳).

ב׳) מדת השטח (Flächeninhalt).

רבוע המרובע, ואם תרצה אמור: תשבורת המרובע (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, סי׳ מ״ג, עמ׳ כ״ג). ואתה יודע שרבוע התושבת הוא י״ו (שם סי׳ קס״ד, עמ׳ ק״א).

ע׳ ערך משיחה, תשברת.

ג׳) מדת חלל הגוף (Rauminhalt, Volumen).

שֶׁכָּל גולם בעולם וכל גוף נצב הזויות והקומה שאינו כדור תמצא שלישית רבועו הוא רבוע מוצקו (שם).

ע׳ ערך חללות, תשברת.

ד׳) הכאה, כפל; סכום הגדלים המוכים (Multiplikation; Multiplikationsprodukt).

כי רבוע הקו בעצמו הוא שתעשה עליו מרובע נצב הזויות ויהיו כל צלעותיו הארבעה שוות לקו ההוא, ורבוע הקו בקו אחר הוא שתעשה מרובע ארוך נצב הזויות ויהיו שתי צלעותיו הנכוחיות שוות לקו האחד ושתי צלעותיו השניות הנכוחיות שוות לקו השני (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, סי׳ כ״ו, עמ׳ י״א). וכל קו שאתה חולק אותו לשני חלקים שוים ותוסיף עליו קו אחר יהיה רבוע הקו ההוא עם הנוסף בנוסף ורבוע מחצית הקו בעצם המחצית כרבוע מחצית הקו עם הנוסף שניהם יחד בעצמם (שם סי׳ כ״ט, עמ׳ י״ג).

ע׳ ערך *רָבַע.

ה׳) רבוע העגולה = Quadratur des Kreises.

רבוע העגולה, הרצון בו עשית שטח יקיפו בו קוים ישרים ויהיה השטח ההוא שוה לשטח העגול (ס׳ הגדרים).

רָבוּעַ מרובע רבוע: מרובע שכל צלעותיו שוות וכל זויותיו נצבות (Quadrat).

והרי זה לך מופת ואות שהוא מראה לך ענין הרבוע ומנינו (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, סי׳ מ״ג, עמ׳ כ״ג).

רבוע ארוך = Rechteck; רבוע מעוין = Rhombus; רבוע דומה למעוין = Rhomboid (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח; עי׳ כתבי רמש״ש א׳ שצ״ו).

עי׳ ערך מְרֻבָּע.

אמה רבועה = Quadratelle.

ואם נאמר אמה אחת בשטח או אַמה אחת שטוחה, דע כי היא אמה אחת רבועה שיש לה ארבעה צדדים ברוחב ואורך וכל צד וצד מהם קו שארכו אמה וכו׳ (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, סי׳ מ״ב, עמ׳ כ״ב).

עי׳ ערך שטח, שטוח.

רְבִיעִי בחכמת החשבון: שבר רביעי; בתשבורת ובתכונה: רגע רביעי (Quarte).

י׳ ראשונים, מ״ה שניים, נ״ח שלישיים, מ״ז רביעיים (מעשה חושב לרלב״ג, עמ׳ נ״ה). וכל רגע מהם [נחלק] לששים רגעי רגעים או לרגעים שניים וכו׳, וכן השניים לשלישיים והשלישיים לרביעיים (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ ט״ז). וכל שלישי ושלישי נחלק לס׳ רביעיים (צורת הארץ לראב״ח, ה׳).

עי׳ ערך ראשון ה׳ ו׳, שלישי, שני, שביעי, שמיני, ששי, תשיעי.

קשת רביעית, עי׳ ערך קשת ד׳.

רַבָּנוּת, א׳) ע״ד הערבית: אלהות (Gottheit, Göttlichkeit).

כי העיון בעצמים הפשוטים וכו׳ היא המנוחה הגדולה והתענוג הגדול לנפש המדברת, וכפי כח הנפש בידיעתם וכו׳ יהיה כחה בידיעת הרבנות, כלומר האלהות (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ג׳ ל״א; עי׳ הערת מונק עמ׳ נ״ז). נבדל ברבנותו (המבקש לר׳ ש״ט פלקירא, מ״ז:). כי רישומי הרבנות ישוטו שם (אלחנן בן אברהם, יסוד עולם, הוצ׳ קויפמן בספרו Studien über Salomon Ibn Gabirol, עמ׳ כ״ה).

ב׳) תורת חכמי התלמוד (Rabbanismus).

ונתקלקלה הרבנות זמן מועט (כוזרי ג׳ ס״ה).

רַבָּנִי, א׳) אלהי: חכם בחכמת האלהות, מתיחס על חכמת האלהות (göttlich; theologisch, metaphysisch, Metaphysiker).

ובעבור זה כשכיון כל חכם גדול אלהי רבני בעל אמת ללמד דבר מזה הענין לא ידבר בו כי אם במשלים וחידות (מו״נ, פתיחה).

הקנינים הרבניים (פרקי הצלחה ל״ד). מאמר רבני, הכונה האלהית הרבנית (הקדמת ר״מ נרבוני לפי׳ מו״נ). החכמה הרבנית (כלל קצר מכל הרשום בכתב לר׳ יהודה ן׳ בולאט). על האופן הנזכר מהשוטטות הרבנית (חי בן מקיץ ד׳; דוד קויפמן מתרגם: theosophische Meditation). החכמה אשר היא רוח החיים ומשך השכל הרבני העליוני (מוסרי הפילוסופים א׳ י׳). כי הוא נועם וזוהר גמור במין רבני (אלחנן בן אברהם, יסוד עולם, הוצ׳ קויפמן בספרו Studien über Salomon Ibn Gabirol, עמ׳ כ״ה).

עי׳ רמש״ש עמ׳ תתק״צ ובביבליוגרפיה הרשומה שם.

ב׳) חכם בחכמת התלמוד; מחזיק בתורת חכמי התלמוד (Talmud-gelehrter; Rabbanit).

ואני מבקש ממך עתה שתבאר לי קצת באור במה שאצלך בקראים, כי אני רואה אותם משתדלים בעבודה יותר מהרבנים (כוזרי ג׳ כ״ב). אני מודה לרבני שמקבץ אלה שני הפנים ביתרונו על הקראים (שם ג׳ ג׳). ואם אין להאשימם, כי מחבריהם היו משוררים, לא רבנים (רמב״ם, פתיחת ס׳ המצות, תרגום ר׳ משה ן׳ תבון; ר׳ שלמה ן׳ איוב מתרגם: פייטים, לא תלמודיים). שהדרשות ההם אם יעיין בהם סכל מהמון הרבנים לא יקשה עליו מהם מאומה (מו״נ, פתיחה).

עי׳ קויפמן, תורת התארים תנ״א, הערה קל״ז.

רֹבַע׳ א׳) רובע, כלי הרובע, רובע העגול, רובע ישראל: שֵׁם כלי שמוש לחוזים בכוכבים שהמציא ר׳ יעקב בן מכיר בשנת מ״ח לאלף הששי (Quadrans novus, Quadrans Judaicus).

עי׳ רמש״ש עמ׳ תר״ז ואילך.

ב׳) טבלת הרובע, כלי הרובע: כלי העשוי למדוד שטחי הקרקעות (ein geodätisches Instrument).

תביא שני קנים אשר האחד עומד על השני על זוית נצבה, או כלי מרובע אשר יש לו זוית נצבה — ואנו קורין לכלי הזה כלי הרובע או טבלת הרובע וכו׳ (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, סי׳ קפ״א, עמ׳ ק״ח).

***רָבַע׳** בִּפְעֵל: כפל, מנה [קו בקו וכיו״ב] (multiplizieren).

ונרבע הקו בעצמו; ונרבע החלק הגדול בעצמו (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, סי׳ כ״ז, עמ׳ י״ב). ונרבע בתחלה החלק הגדול בקטן

וכו׳ ונרבע עוד מותר חלק הגדול על הקטן (שם, עמ׳ י״ג). ונרבע כל הקו עם הנוסף, שהוא י״ב, בנוסף שהוא ב׳ וכו׳, אחרי כן נרבע מחצית הקו בלא הנוסף (שם).

ע׳ ערך הכה, כָּפל, מנה, רִבּוּעַ.

רַבְרְבָנוּת, עולם הרברבנות: עולם הרבנות, האלהות.

ע׳ ערך עולם, רבנות א׳; וע״ע במבוא י׳ גוטמן להוצ׳ מגלת המגלה, עמ׳ XV; במאמרו של אברהם אֶפשטיין ב„החוקר״ תרנ״ד; ובמאמרו של ג׳ שלום „Reste neuplatonischer Spekulation“ וכו׳, MGWJ LXXV (1931), עמ׳ 183 ואילך.

רְגִילוּת, הרגל, מנהג (Gewohnheit, Übung, consuetudo).

על פי הרגילות (ר״י אלחריזי, מו״נ א׳ כ״ח). הרגילות על כל דבר שלטון (מוסרי הפילוסופים; בתקון מדות הנפש לרשב״ג נמצא: וההרגל על כל דבר שלטון).

רֶגַע, א׳) חלק אחד מששים במעלה [ממעלות הגלגל או העגולה] (Bogenminute).

הוי יודע כי הרקיע הראשון וכו׳ נחלק לש״ס חלקים, וכל אחד ואחד מהרקיעים אשר תחתיו נחלק כ״כ לש״ס חלקים, וכל אחד מהחלקים האלה וכו׳ נחלק לששים חלקים, ונקראין רגעים (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ ט״ז).

ע׳ ערך דק ב׳, ראשון ו׳, רהט, שבר.

רגעי רגעים, רגעים שניים: חלקי העגולה שהם אחד מששים ברגע (Bogensekunden).

וכל רגע מהם [נחלק] לששים רגעי רגעים או לרגעים שניים אם תרצה לומר (שם).

ע׳ ערך שני, שבר (שבר שני).

ב׳) נקודת הזמן שאיננה נִתּנת להחלק מחמת קוצר שעורה (kleinstes Zeitteilchen, Zeitatom).

שהזמן מחובר מרגעים וכו׳ (תרגום ר׳ ש״ט ן׳ פלקירא למו״נ א׳ ע״ג, הקדמה ג׳; ר״ש ן׳ תבון מתרגם: מעתות, ר״י אלחריזי: מעתים).

ע׳ ערך עתה.

רֶגֶשׁ, בל״ר רגשים: חוש, הרגשה (Sinn, sensus).

וסור מעל חמשת הרגשים (שיר לר׳ יהודה הלוי; עי׳ בתולת בת יהודה עמ׳ ע״א). ואנו יודעים כי דין רחוקו מן הרגשים החמשה דין שוה והרגשים כולם הם חסרון בבחינת השכל (ר״י אלחריזי, מו״נ א׳ מ״ו; ר״ש ן׳ תבון מתרגם: החושים). כי המדברים חשדו השגת הרגשים משני צדדין וכו׳, והצד השני אמרו כי הרגשים יטעו במורגשים (ר״י אלחריזי, מו״נ א׳ ע״ב, ההקדמה הי״ב). המורגשים מושגים ברגשים (רב פעלים לר״י ן׳ לטיף, סי׳ י״ס).

עי׳ ערך חוש, הרגש, הרגשה, מרגיש, מֻרגש (ועי׳ בס׳ החושים לדוד קויפמן, עמ׳ מ׳).

רָגַשׁ, בספרות הקראים: הרגיש, חש (empfinden, fühlen; wahrnehmen).

רוגש למורגשים (ס׳ נעימות ליוסף הרואה). ואינו רוגש לעלה, עד שנקיים שיהיה רוגש בהרגשה, כי לא יצא החי מהיותו רוגש, עד שיהיה באפשרי עליו שפעם יהיה רוגש ופעם לא יהיה רוגש, כי על תנאי הסרת המומים והמניעות ומציאת המורגש תמיד יהיה רוגש (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ י״ג). ולכן צדקו חכמינו ע״ה בהשיבם סִפור רוגש אל היותו חי (שם, פרק ע״ו, עמ׳ צ״ו).

בהפעיל: וכן החי לא ירגיש וינוע מצד שהוא גוף, אך מצד שהוא לו צורת החיות, והיא הנקראת נפש (כוזרי ה׳ י״ב). כמו שיקרה לכלי (כצ״ל) ההרגש שיחלשו בהרגישם המורגשות הגדולות הרושם (אמונה רמה א׳ ז׳, עמ׳ ל״ו). — ולפעמים בהוראת חשש beachten, in Betracht ziehen, Rücksicht nehmen: טובת האב על בנו וכו׳, והלא תראה כי הוא מרגיש עליו יותר מגופו במאכלו ובמשתהו ובכסותו (חו״ה, עבודת האלהים, פתח השער). ורז״ל לקחו דרך אמצעית וכו׳ והיו מרגישים לעובי השפה וחוששים לשתי הסברות (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ קי״ד). והתחייב מזה לשום מעלה ויתרון ללשון הקדש ושהמלאכים יותר חוששים לה ומרגישים מזולתה מהלשונות (כוזרי ד׳ כ״ה).

עי׳ ערך חש, חשש.

רָדָה, בהגיון: הרודה, המשפט הרודה = der übergeordnete Satz (מלבי״ם, יסודי חכמת ההגיון). הנרדה = der untergeordnete Satz (שם).

רְדִיָּה, יחס הרדיה = subordinatio (שם).

רְדִיפָה׳ א׳) בהגיון: תולדת ההקש (Schlußfolgerung, conclusio).

וכל אחד משני המשפטים אז יקרא הקדמה׳ והמשפט השלישי המתחייב מחבור שתי ההקדמות יִקָרא תולדה׳ ויִקָרא גם כן הרדיפה (מלות ההגיון ו׳)׳

עי׳ ערך דיוק ה׳ הרדפה ב׳ יציאה א׳ יצא ב׳ מסקנה׳ נמשך׳ תולדה׳

ב׳) דרך השמות הנרדפים (Synonymie).

ההיות שהוא בערבית אלהֻויּׄה יאמר ברדיפה על הענינים ישולת עליהם שֵׁם הנמצא (מה שאחר הטבע לאבן רשד׳ כת״י)׳

עי׳ ערך בא ב׳ הרדפה א׳ נמשך ד׳ נרדף, תכוף׳

רָדַף׳ נלוה אל ···׳ בא אחרי ···׳ נמשך אחרי ···; המשיך׳ הוסיף (folgen, begleiten; anschließen, anfügen, folgen lassen).

רדף — ידוע והושאל להמשך אחר הדבר וכו׳ וממנו שמשתי בקצת המקומות׳ ואע״פ שהעירותי רובם במלת ההמשך (ר״ש ן׳ תבון׳ פי׳ המלות הזרות)׳ וזה המאמר רודף המאמר אשר קדמו וכו׳׳ וירדוף זה המאמר גם כן המאמר אשר סמוך לו כשיקשר עמו וכו׳ (פי׳ תאמסטיאוס לס׳ השמים והעולם של ארסטו׳ תרגום ר׳ זרחיה בן יצחק הספרדי׳ הוצ׳ לנדויאר עמ׳ ו׳)׳*) שיהיה התנועה רודפת הזמן וכו׳; כי גודל התנועה רודף לגודל המהלך׳ כמו שגודל הזמן גם כן רודף לגודל התנועה (שם׳ עמ׳ ט״ו)׳**) שהוא אחר שאמר הגשמים רדף זה בגדלים (שם׳ עמ׳ א׳)׳***) נרדוף בזה מאמר אחר; ואתחיל לרדוף המאמר שהתחלתי למעלה (מבוא לאגרת הטלסמאות של בלינוס; עי׳ רמש״ש תתמ״ו)׳

רַהַב׳ ע״ד הערבית: יראה׳ פחד (Furcht).

והוי יודע כי אין ימי העולם הזה לצדיקים נקראים חיים׳ כי אם ימי מגור ופחד ורהב (הגיון הנפש לראב״ח׳ כח׳)׳ ויש מהם עומד ברהב גדול ופחד (שם׳ ל:)׳

---

*) בתרגומו הרומי של משה עמרם אלטינו: Haec autem oratio praecedentem insequitur . . . ; ceterum eiusmodi sermonem subsequens etiam insequitur.

**) בתרגום הרומי הנ״ל: Sic itaque motus comitatur tempus . . . ; etenim magnitudo motus distantiae magnitudinem comitatur, sicuti temporis etiam magnitudo magnitudinem motus insequitur.

***) בתרגום הנ״ל: Postquam autem de corporibus meminit, magnitudines addidit

רָהַב, בהפעיל: ירא, פָּחד (fürchten, ängstlich sein).
ומרהיבים לו ומפחדים ממנו (שם, מ:).

רָהוּת, יראה ופחד (Furcht).
והכניעה נחלקת לשני חלקים: האחד כניעת רהות ויחול בהכרה וחזקה, והשני כניעת חובה ודין וכו׳ (חו״ה, עבודת אלהים ג׳). כי שרשה מוסד על התוחלת והרהות (שם). היחול בגמול והרהות בעונש (שם). במה שיתקיים בלבבות מעבודת האלהים לשמו, לא ליחול ולא לרהות (שם). ועל כן נוסדו התורות על קטבי היחול והרהות (שם, ד״ה והחמישי).

רַהַט, **רַהֲטוֹן**, אחד מששים במעלת הגלגל או העגול (Bogenminute).
ואם אתה חולק ש״ס חלקי הרקיע וכו׳, ואנו קוראים לכל חלק וחלק מהם חיל, וחכמי ישמעאל קוראין אותם מעלה, וכל חיל וחיל נחלק לס׳ חלקים, ונקרא כל חלק רהטון וכו׳, וכל רהט ורהט נחלק לס׳ חלקים וכו׳ (צורת הארץ לראב״ח, ה׳, עפ״י מאמר ריש לקיש, ברכות ל״ב:).
עי׳ ערך דקב׳ ראשון ו׳ רגעא׳ שבר.

רְהִיטָה, מהירות (Geschwindigkeit).
עי׳ חכמת השרשים להירץ אולמן; ועי׳ ערך מהור, מהירות, מרוץ.

רוּחַ, א׳) שם נרדף עם נפש, וביחוד הנפש החיונית, סבת ההרגשה והתנועה שבבעלי החיים (Seele; Lebensgeist, vis vitalis).
נשמת רוח חיים הנכנס מחוץ אל כל בעלי חיים אשר ממנה מזון הרוח החיונית ופרנסתה (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, עמ׳ ו׳). והטבע כבר שם בגידים הדופקים שני מעברים, הא׳ מהם דרך לדם והא׳ לרוח החיים (שם, עמ׳ כ״ג). וכאשר היה בברואים נפש ורוח ענין אחד וכו׳ (אמונות ודעות ב׳, דפוס לייפציג עמ׳ נ״ה). וכאשר תתחבר [הנפש] לגוף יֵרָאו לה ג׳ כחות: כח ההכרה וכח הכעס וכח התאוה, ועל כן קראה אותה לשוננו בשלשה שמות: נפש ורוח ונשמה וכו׳, ורמזה בשם רוח אל שיש לה כח כועס, כאמרך: אל תבהל ברוחך לכעוס וכו׳ (שם ו׳, עמ׳ קכ״א). והנפש נקרית רוח (מאמר מחבור ר׳ דוד אלמקמץ, הליכות קדם עמ׳ ע׳׳ה). והנפש נבדלת לגוף, ולולי הרוח, האמצעי ביניהם, לא היה דבק כל אחד מהם

באחר (מקור חיים לרשב״ג, ג׳ ג׳). כגשם האדם שלא יקבל רשום הנפש המדברת אלא באמצעות הרוח החיוני (שם ג׳ ח׳). וזה העצם הוא נפשו אשר קשרה בו באמצעים ראויים לשתי הקצוות, והם רוח החיים והחום הטבעי וכו׳ (חו״ה, הבחינה ה׳). והרוח הוא הלָווי אל הנשמה, כאמור: נשמת רוח חיים (הגיון הנפש לראב״ח, י:). והזכיר רוח לשון יחיד על רוח החיים הנתונה בחיות ובבהמות ובכל נפש החיה וכו׳ (שם, י״א). אם תהיה הנשמה אשר מתיחד בה [האדם] גוברת על הרוח החיים אשר הוא משתתף בה עם הבהמה וחיה, יהיה האיש נפרד מן הבהמות ונקרא זכאי ותמים, ואם רוח החיים אשר הוא נפש הבהמית גוברת על הנשמה וכו׳, יהיה האיש נחשב כבהמה ונקרא עַוָל ורשע (שם). כי רוח החיים הנִמצאת בכל בעלי חיים, שהיא נעטפת עליהן כמעיל ומכסה אותן, מלפָני היא יוצאה וכו׳ (שם). וע״כ הנפש החיה היא נשואה ברוח החיה שהוא כח מכחותיה, והרוח הזה החי נשוא בדם הזך אשר בעורקים, ובכל עורק ועורק שני קרומים לשני דרכים, באחד הרוח ובשני הדם (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ כ״ח). והוא מה שאנו רואים בלב שני כיסים, בכיס האחד הרוח אשר זכרנו למעלה ובכיס השני הדם (שם). שרוב הדם יכבה הרוח וימניעהו מלפלש לכל הגוף וכו׳ (שם). אבל נאמר שהרוח החיה אשר בלב מכח הנפש החיה, הואיל ובו יהיה ההרגש והתנועה (שם, עמ׳ כ״ט). הכעס הוא תנועת הרוח מבפנים לגוף לחוצה לגוף וכו׳ (שם, עמ׳ ל׳). ואחר כן יתקן הצלול ממנו בלב והצלול שבצלול ברוח וכו׳, והנפש לא תתחבר כי אם ברוח חם טבעי וכו׳ (כוזרי ב׳ כ״ו). כי השכינה היתה בישראל במדרגת הרוח בגוף האדם, מועילה אותם החיות האלהית (שם ב׳ ס״ב). וכליה הראשונים (של הנפש) הצורות הרוחניות המצטיירות באמצע המוח מהרוח הנפשי (שם ה׳ י״ב) ויש אמצעיים בין הנשמה והגוף, והנה הם שני כחות, ובלשון הקדש יקראו על הרוב רוח ונפש, כי הנשמה היא החכמה ומושבה במוח הראש וממנה יצא כח כל ההרגשות ותנועת החפץ, והרוח בלב ובו חיי האדם וכו׳, והיא בעלת הכעס וכו׳, והנפש בכבד והיא המתאוה לאכול וכו׳, ותאות המשגל ממנה (פי׳ ראב״ע לס׳ שמות כ״ג כ״ה). ויהיה שם הנפש בעלת ההרגשה וכו׳ רוח וכו׳, ובהתחבר הנשמה עם הרוח תנצחנה הנפש (פי׳ ראב״ע לקהלת ז׳ ג׳, ע״ש). הראות, והוא השגת הכח אשר בחלק המוקדם מן הרוח הנפשיי אשר בשני בטנים המוקדמים מבטני המוח (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ח). והם על הרוב יקראו התחלות הכחות הצמחיות

נפש והתחלות הכחות החיוניות רוח והכח המשכיל הדברי נשמה (שם, עמ׳ ל״ג). רוח שֵׁם משתתף וכו׳ והוא גם כן שם הרוח החיונית וכו׳ והוא גם כן שם הדבר הנשאר מן האדם אחר המות אשר לא ישיגהו ההפסד (מו״נ א׳ מ׳). כי הנשמות הנשארות אחר המות אינה הנשמה ההוה באדם כשיתהוה וכו׳ ולא הנשמה גם כן ההוה הוא הרוח ההוה, ולזה מנו בהוות נשמות ורוחות (שם א׳ ע׳). וכמו שראובן על דרך משל הוא איש אחד והוא מחובר מאברים מתחלפים וכו׳ ומליחות משתנות ומרוחות, כן זה הכדור בכללו וכו׳ (שם א׳ ע״ב). רוח נפשית, רוח חיונית, רוח טבעית (מאמר בהנהגת הבריאות להרמב״ם, כרם חמד ג׳, עמ׳ כ״ד).

הרוח הרואה = ὀπτικόν πνεῦμα, spiritus visus, der Sehgeist.

וכן הרוח הרואה באמצע העין מפני שהראות בו (אמונות ודעות ד׳, דפוס לייפציג עמ׳ צ״א). וימשיכו זה בחלקי העולם כלם, עד שלא יודו שנקב המחיצה הענבית ובהירות הקרנים הוא מפני עבור הרוח הרואה עד שישיג מה שישיג (מו״נ ג׳ כ״ה; עי׳ קויפמן, החושים עמ׳ ק״ו, הערה ל״ו).

עי׳ ערך נפש.

ב׳) עצם שאינו גוף, מלאך וכיו״ב; שפע הנבואה (geistiges Wesen, Engel; göttlicher Geist, prophetische Inspiration u. ä.).

ואם הביאו [הנוצרים] ראיה מן הכתוב, במה שאומרים קצתם: ראיתי הכתוב אומר רוח ומלה וכו׳ נאמר כי זה הרוח והמלה ברואים, והם הדברים המופרדים אשר שׂם הבורא בפי נביאו, וכבר ידענו כי הספרים קוראים שֵׁם הבורא נפש וכו׳ כן לו רוח, וענינו חזון ונבואה (אמונות ודעות ב׳, דפוס לייפציג עמ׳ נ״ה). משָׁם נקרין המלאכים בכתבי הקדש רוחות וכו׳ ונקראו רוח מפני מדת חרוצם וקלותם ומפני שאינן מרוכבין (מאמר מחבור ר׳ דוד אלמקמץ, הליכות קדם ע״ה). שלא תהיה הנבואה כאשר חשבו הפילוסופים מנפש יזדככו מחשבותיה ותדבק בשכל הפועל הנקרא רוח הקדש או גבריאל (כוזרי א׳ פ״ז). וכן מצטיירות מן הגשם הדק הרוחני הנקרא אצלנו רוח הקדש הצורות הרוחניות הנקראות כבוד ה׳ (שם ב׳ ד׳). ורוח כנוי לרוח הקדש הלובשת הנביאים בעת הנבואה והנזיר והמשיח כשנמשח לכהונה או למלוכה (שם ד׳ ט״ו). והקדים רוח אלהים והוא רוח הקדש, ממנה נבראים המלאכים הרוחניים ובה מתחברות הנפשות הרוחניות (שם ד׳ כ״ה). וזה הוא אשר יאָצל עליו רוח

אלהי נבואי אם יהיה ראוי לנבואה או למודי אם מדרגתו למטה מזאת (שם ה׳ י׳). וכן זה הדבר אשר יקראוהו הפילוסופים השכל הפועל הוא אשר יקראוהו אנשי דת הערב הרוח הנאמן והרוח הקדש׳ וקודם לאלה כולם קראוהו הנביאים רוח הקדש וכו׳ (אמונה רמה ב׳ ד׳ א׳, עמ׳ נ״ח). אמנם הישמעאלים לא אמרו לעולם שהאל ית׳ ידבר עם הנביאים או נראה לו׳ אלא נמצא יקראוהו גבריאל והרוח הנאמן (שם ב׳ ו׳ א׳, עמ׳ צ״א; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ ר״ד, הערה קפ״א). רוח שֵׁם משתתף וכו׳ והוא גם כן השפע השכלי האלהי אשר ישפיע על הנביאים ויתנבאו בו (מו״נ א׳ מ׳). והשכל הפועל הוא אשר ראוי שיאָמן בו שהוא הרוח הנאמן ורוח הקדש (ס׳ התחלות הנמצאים לאלפראבי, הוצ׳ פיליפובסקי עמ׳ ב׳).

רוח העולם = Weltseele, Weltgeist.

ואם הדבר כן והאלהים הוא רוח העולם ונפשו ושכלו וחיתו כאשר נקרא חי העולם׳ כבר נתבאר הדמיון על דרך השכל (כוזרי ד׳ ג׳; וע״ע גבעת המורה לשלמה מימון).

עי׳ ערך רוחני.

ג׳) יסוד האויר (Luft als Element).

והעצים והצמחים מתהוים מהיסודות הארבעה׳ כלומר העפר והמים והרוח והאש (ס׳ היסודות לר׳ יצחק הישראלי׳ עמ׳ ו׳). והקפת על המים גלגל הרוח וכו׳ והקפת על הרוח גלגל האש (כתר מלכות לרשב״ג). וכשנעיין בצמחים ובבעלי חיים נמצאם מחוברים מהיסודות הארבעה׳ והם האש והרוח והמים והעפר (חו״ה, היחוד ו׳). והיסודות הארבעה שהם האש והרוח והמים והעפר (שם׳ היחוד ז׳). כגון אַרבע יסודות שהן ארץ ומים ורוח ואש (הגיון הנפש לראב״ח, ב:). מפני שהמהלכות נמצאות בשלשת האמהות אשר בעלי החיים יכולין להתגלגל בהן. והן מים ורוח וארץ׳ ואין לאחד מבעלי חיים מעמד בתוך האש וכו׳ (שם ד:). ארבעה גופים הללו׳ שהם אש ורוח ומים וארץ׳ הם יסודות כל הנבראים למטה מן הרקיע (משנה תורה׳ יסודי התורה ד׳ א׳).

עי׳ ערך אד׳ אויר׳ קיטור.

רֶוַח׳ בתורת המדברים: נרדף עם קִניה (בערבית כסב או אכתסאב): הקנין שאדם קונה ע״י רצונו את מעשיו׳ אע״פ שבאמת אינם נעשים אלא ע״פ רצון הבורא („Kasb“, der Anteil des Menschen an seinen Handlungen durch selbsttätige Aneignung).

וקצת מכת אשעריה שהשלימו לה ביכולת הנבראת קצת הִתָּלות בפעל, באמרם שחנוי המעשה בחנית היכולת עלה הוא הנקרא **ר י ו ח** בלשון חכמינו (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, הוצ׳ דֶליטש עמ׳ י״ז). ומענה **ה ר י ו ח** לפי דעתם הוא הרשות (שם, פרק פ״ו, עמ׳ קט״ו). והדעת השנית דעת כת אלאשעריה. וכו׳, ששָמו ביכולת הנבראת לאדם קצת התלות בפועל, וזהו הנקרא **ר י ו ח** לפי דבריהם, ויחסו המעשה אל השם בעשיה ואל האדם יחסוהו **ב ר י ו ח** (שם).

ע׳ ערך **ק נ י ה** ב׳ ובספרות הרשומה שם; וע״ע ערך **ר ש ו ת** ובספרו של י. אפרת על המונחים הפילוסופיים שבמו״נ, ערך **ק נ י ה**.

רוּחָנִי א׳) מתיחס על הרוח; עצם שאינו גוף (geistig; geistiges Wesen).

הזכות (= שכר המצוה) **ר ו ח נ י**, נפשני (תשובת ר׳ האי גאון, תשובות הגאונים ד׳ ליק עמ׳ כ״ח; ועי׳ כי׳ ס׳ יצירה לר״י ברזלי, עמ׳ קנ״ג). והעלה הפועלת יש **ר ו ח נ י ת** ויש גושמנית (ס׳ הגבולים והרשמים לר״י הישראלי, תרגום נסים בן שלמה). והעצם שני עצמים: **ר ו ח נ י** וגושמני (שם). וכשירצה השכל לגלות לנפש מה שהשפיע עליו בוראו ית׳, הראה אותה הצורות **ה ר ו ח נ י ו ת** והדברים **ה ר ו ח נ י י ם** שאצלו ונתן לצורות ההם צורות אמצעיות בין הגשמות והדבר **ה ר ו ח נ י** (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, עמ׳ נ״ג). והדעת השני דעת מי שאמר שבורא הדברים יש לו גשמים **ר ו ח נ י י ם** קדמונים, מהם ברא אלה הגשמים המורכבים (אמונות ודעות א׳, דפוס לייפציג עמ׳ כ״ו). ויתחייבו באלה י״ז תשובות, הי״ב הראשונות אשר על בעלי **ה ר ו ח נ י י ם** ואלה החמש וכו׳ (שם, עמ׳ ל׳). וכן אנו אומרים על המלאכים אשר הם **ר ו ח נ י ם** וכו׳ (מאמר מחבור ר׳ דוד אלמקמץ, הליכות קדם ע״ה). ויש מהם מתחלקין במעניהם ואם לא נתחלקו בעיניהם, כגון האומר על הנפש שהוא דבר חרוצי **ר ו ח נ י**, לא מפני שאינו הוא הדבר החרוצי **ו ה ר ו ח נ י**, אבל היא היא בגופה ובעינה (שם ע״ו). ואמנם אָמְרֵנוּ שהיסוד נמצא כשתצורף אליו הצורה **ה ר ו ח נ י ת**, אבל בעצמו אינו הגון למציאות (מקור חיים לרשב״ג, א׳ ח׳). והיסוד הכללי הגופני נשוא ביסוד הכללי **ה ר ו ח נ י**, ויתחייב מזה שיהיה הגלגל בכל מה שבו קם בעצם **ה ר ו ח נ י** ושיהיה העצם **ה ר ו ח נ י** נושא אותו (שם ב׳ ג׳). והצורה הכללית הגשמית קמה בצורה הכללית **ה ר ו ח נ י ת** (שם ב׳ ד׳). והמקום בכלל יאָמר על שני מינים: **ר ו ח נ י** וגופני (שם ב׳ כ״ה). והפרק הזה כולל עשרה ענינים, חמשה מהם **ר ו ח נ י י ם**, וחמשה מהם גשמיים (חו״ה, היחוד,

פתח השער). ואלו היו מספרים אותו בענין שראוי לו מן המלות הרוחניים והענינים הרוחניים לא היינו מבינים לא המלות ולא הענין (שם, היחוד י׳). כי הענינים הרוחניים וכו׳ אין מן הזריזות לדקדק בהם ולחקור על גופם, כי זה מפסיד את שכלנו (שם, ד״ה וראיתי לקרב לך הענין הזה). וחִבּר אליו עצם רוחני אורי (כצ״ל) דומה לרוחניות האישים העליונים (שם, הבחינה ה׳). כי אין האדם נמשל בכל הנבראים בארץ בששת ימי בראשית אלא במדות גופו בלבד וכו׳, אבל במדות הנפשיות וכחותיו הרוחניים וכו׳ לא נמסרו בו בששת ימי בראשית (מגלת המגלה לראב״ח, עמ׳ נ״ה). ועל כן נקרא האדם עולם קטן וכו׳, גופו במעלת העולם הגשמי ונפשו החכמה במעלת העולם הרוחאני (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ ב׳). אבל הדברים הרוחאניים תשיגם הנפש החכמה בעצמה בלא אמצע שום דבר (שם, עמ׳ ד׳). דע כי חומר הדברים הרוחאניים רוחאני וחומר הדברים הגשמיים גשמי (שם, עמ׳ ז׳). שאין לך עצם באמת אלא רוחאני (שם). והואיל והתבאר זה נבאר שיש לְשָׁם עולם רוחאני כנגד העולם הזה הגשמי ושהוא יותר שלם ממנו (שם, עמ׳ מ׳). ואז תגיע אל בקשתך, ר״ל הִדָּבֵק ברוחני, ר״ל השכל הפועל (כוזרי א׳ א׳). ועם זה היה ראוי כפי מעשה הפילוסופים וכו׳ שתהיה הנבואה ידועה בהם וכו׳ מפני הדבקם ברוחניות (שם א׳ ד׳). וכן מצטיירות מן הגשם הדק הרוחני הנקרא אצלנו רוח הקדש הצורות הרוחניות הנקראות כבוד ה׳ (שם ב׳ ד׳). ויתאוה [החסיד] קרבתו, שבו מתדמה ברוחניים ויתרחק מהבהמיים (שם ג׳ ה׳). אבל רומזים אליו ברמיזה הנבואית ובראִיה הרוחנית (שם ד׳ ג׳). ויכנה בקדוש הרוחני אשר לא יתגשם ולא יתלה בו דבר ממה שיתָּלה בגשמים (שם). וראה צבא השמים מהרוחניים הקרובים וזולתם בצורת אדם (שם). ויש שיהיה מן המלאכים הנצחיים, ושמא הם הרוחניים שאומרים הפילוסופים (שם). והכלים הרוחניים: כסא ומרכבה ורקיע ואופנים וגלגלים (שם). יאמר אריסט״ו: כל אנשי העולם בארו בהתמדת השמים ועמידתם, וכאשר שערו שהם בלתי הוים ולא נפסדים, שָׂמוּם משכן לאל ית׳ ולרוחניים, ר״ל המלאכים (מו״נ ב׳ י״ד). ואמנם למה שהוגבל בגבולים הנודעים אצלנו, שהם הגבולים הטבעיים שבהם נרגשים מחושינו, נקרא גופני, ומה ששולַל מגבולים אלה נקרא רוחני וכו׳, וצריך שתדע שכמו שבגופנים יש מינים שונים וכו׳, כן ברוחניים ימצאו מינים שונים, כלם מן הסוג הרוחני וכו׳ והנה מיני הסוג הזה שלשה: הא׳ נקרא כחות

נבדלים, והב׳ מלאכים, והג׳ נשמות. הכחות הנבדלים הם נמצאים רוחניים משוללים מגופות וכו׳, ונקראים בשמות כפי מדרגתם: גלגלי הכסא או אופנים וכיוצא. המלאכים הם נמצאים רוחניים שנבראו לעשות שליחותו של הבורא ית׳ וכו׳. הנשמות הם נמצאים רוחניים מעותדים לבא בגופות ולהתחבר בהם וכו׳ (מאמר העקרים לרמח״ל). המתבודד לא יתחבר עם הרוחני במוחלט, כי אז לא היה אדם (נוסח בהנהגת המתבודד). [צורה] רוחנית פרטית, רוחנית מושכלת (שם). והאדם מורכב משני דברים: רוחני וגשמי וכו׳, וכבר התאמת במה שהקדמנוהו וכו׳ כי אותו הרוחני הוא אשר יַקנה לגשמו החיות (העגולות הרעיוניות לאלבטליוסי, הוצ׳ דוד קויפמן עמ׳ נ״ד).

ע׳ ערך חרוצי, נבדל א׳, נפרד א׳, נפשי, נפשני, פֵּרוד, שכלי, שני (שניים).

רוחניות, כחות הגלגלים או הכוכבים שלפי אמונת עובדי הכוכבים הם שורים על הצלמים העשוים לשמם (sphärische Kräfte oder Ausströmungen, Astralgeister, „Pneumatika“).

כאשר יעשו הטבעיים בכחות המופלאים אשר הם רואים וכו׳, ושָׂמים להם סבות מן הכוכבים והרוחניות (כוזרי א׳ ה׳). ומי שהשתדל לתקן הדברים וכו׳ ממה שימצא בספרי החוזים והורדת הרוחניות ועשית הצלמים והטלסמאות הוא הממרה (שם א׳ ע״ט). ומהם מי שמיחס אותו אל רוחניות כוכב מן הכוכבים או חיל מן החילים או מערכת מזל וזולת זה (שם א׳ צ״ז). אך היו העם מבקשים תועלות הצלמים ההם והרוחניות תוספת על תורתם (שם ד׳ כ״ג). כבר ידעת פרסום דעות הצאבה בזמנים ההם, והיות בני אדם כלם, אלא יחידים, עובדי עבודה זרה, ר״ל האמנת הרוחניות והורדת הכחות ועשית הטלסמאות (מו״נ א׳ ס״ג). ולפי הדעות ההם הצבאיות העמידו הצלמים לכוכבים וכו׳, וחשבו שכחות הכוכבים שופעות על הצלמים ההם וכו׳, וכן אמרו באילנות וכו׳, כשיתיחד האילן ההוא לכוכב ויטעוהו לשמו וכו׳, תשפע רוחניות הכוכב שהוא על האילן ההוא וידבר עם בני אדם על דרך נבואה (שם ג׳ כ״ט). וממה שנפשות ההמון נוטות אליו ונקשרות בו, ר״ל עשית הטלסמאות והורדת הרוחניות וכו׳ (שם). רוחניות — היו הכופרים מאמינים שכחות הכוכבים יחולו בצלמים שהיו עושים לשם הכוכבים ובאשרות שהיו נוטעים לשמם, והיו חושבים שהצלמים והאשרות ההם יודיעום העתידות

על דרך נבואה וידברו עמהם (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). רשומי הרוחניות בנמצאים המורכבים (מבוא לאגרת הטלסמאות של בלינאס, כת״י; עי׳ רמש״ש תתמ״ו).

רוחניים בהוראת המאמינים ברוחניות (Sternanbeter, die an die Astralgeister glauben).

וכמו זה טעו בעלי הכמייא והרוחניים, הכמיים חשבו שישערו האש הטבעית במשקליהם וכו׳ והרוחניים כאשר שמעו מאדם עד בני ישראל מה שהיה להם מהקרבנות מהָרָאוֹת האותות האלהיות חשבו כי ההתחלה אמנם היא מהמחקר והחפוש וכו׳, וקוו שישערו הם גם כן קרבנות בעתים ידועים ומבטים כוכביים וכו׳ עם מעשים וקטרות, עד שעושין ספרים לכוכבים וכו׳ (כוזרי ג׳ נ״ג).

ב׳) בעל נפש, בעל חיים (Lebewesen).

הרוחניים (פי׳ ס׳ יצירה לרס״ג, כת״י, תרגום משה בן יוסף; בתרגום הנספח לפי׳ ר״י בן ברזלי: חיות). הרוחניים המדברים (שם; בתרגום השני הנ״ל: נשמת כל חיים המדברים; עי׳ רמש״ש תמ״ח).

עי׳ ערך מתנפש, מתנשם.

רוּחֲנִיּוּת, רוּחָנוּת, תכונת הדבר הרוחני (Geistigkeit, Spiritualität).

כשיכיר נפשו בהכרה אמתית ברוחניותה וגשמניותה (ס׳ הגבולים והרשמים לר״י הישראלי). שהצורות אשר לבש בהם השכל הצורות הרוחניות הם צורות אמצעיות בין הגשמות והרוחניות (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, עמ׳ נ״ד). כל שכן שלא יוכל להפכם מן הרוחניות אל הגשמיות (אמונות ודעות א׳, ד׳ לייפציג עמ׳ כ״ז). וכנפש הכללית שלא תדבק בגופים אלא באמצעות הגלגל, האמצעי בין הרוחנות והגשמות (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ג׳ ח׳). והיתה הצורה הנשואה בו בתכלית הפשיטות והרוחנות (שם ד׳ ב׳). העצם הרוחני שהוא יותר רוחנות ממנו (שם ד׳ ג׳). ועל כן היה השכל לא ישיג הדברים בעלי החמר אלא באמצעות החוש הדומה לטבעו מפני אמצעותו בין רוחנות השכל וגשמות החמר (שם ה׳ י״ג). ולדעת רוחניות העולם הזה וגשמותו (חו״ה, הבחינה ג׳). והחכם המבין יברור לו מן העולם דעת רוחניותו ודקותו וכו׳ (שם). וחִבר אליו עצם רוחני אורי דומה לרוחניות האישים העליונים (שם, הבחינה ה׳). אבל הדברים הרוחאניים תשיגם הנפש החכמה בעצמה בלא אמצע שום דבר, לפי שהיא דומה להם ברוחאנות ודקות (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ ד׳). ויש בהם

קצת גופניות, אבל לא כגופניות שלנו, ויש בהם קצת עניני רוחניות (מאמר העקרים לרמח"ל). חומריות הדברים ורוחניותם (מונה"ז לר"נ קרוכמל, הוצ' רבידוביץ עמ' רפ"ח). הגופים הדוממים שאין נפשם ורוחניותם ניכר וכו', במעלה מן]הרוחניות גבוה הרבה הצומח שנפשו ורוחניותו מתגלית לעין המביט בו וכו', ולא יצאה הרוחניות לפעל שלם בהם בעצמם, כי אם בהמשכיל בהם וכו', והוא האדם, שבו נתעוררה הרוחניות בשלמות, לדעת כל זולתו ויותר לדעת את עצמו (שם).

עי' ערך חרוץ, פשיטות.

רום, גובה רום: א') נקודת גלגל ההקפה של הירח ויתר כוכבי הלכת היותר רחוקה ממרכז הארץ (Hochpunkt, Apogäum).

וכן אתה אומר כי קו ד' ג' ב' א' היה מוליך את גלגל ההקפה ואת רומו עד בוא מרכזו אל נקודת ז' (צורת הארץ לראב"ח, כ"ב). בבאור אופן ידיעת מקום רום כל כוכב האמתי (לוחות אלפונסו, תרגום משה בן אברהם מקרית יערים; ע"י רמש"ש תתר"ה, סי' מ"א). תנועת הרומים = motus augium (שם).

עי' ערך גֹבה, גָבֹה, שפל.

ב') רומים, רומי רומים, רומי רום, רום גבוה, רום גובה, רום רומים, באצטגנינות: מקומות מסוימים בגלגל המזלות המיוחדים לכוכב כוכב מכוכבי הלכת ובהם מגיע הכוכב ההוא אל מרום ממשלתו והשפעתו („Erhöhung", Region im Tierkreis, die den Astrologen als Gebiet des höchsten Einflusses bestimmter Planeten galt).

שהקב"ה כשברא את עולמו בתחלה נתן הכוכבים עם נקודות רומי רומן ועם נקודות ראשי תניניהם תלויות ודבוקות בראש מזל טלה (מגלת המגלה לראב"ח, עמ' י'). שבתחלת הזמן אם יהיו הכוכבים נדבקים בחלק אחד עם נקודות רומי רומן וראשי תניניהם יהיו בסוף הזמן כלם נדבקים כמו כן יחד (שם, עמ' י"א). וכן שיערו גלגול נקודות רומי רומי הכוכבים וכו' (שם, עמ' י"ב). רום גובה החמה, נקודות רום החמה הגבוה, רום רומי שבתאי (שם). לולי כח שבתאי והליכותו ברומי רקיעו בדבוקים האלה (שם, עמ' קמ"ד).

עי' ברייתא דמזלות י"ד ובמאמרו של י. אפרת על המונחים הפילוסופיים שבספרי ראב"ח, JQR NS XVII (1927), 355.

רֹחַב, א׳) אחד משלשת מרחקי הגוף (Breite).

עי׳ ערך עֹמֶק א׳.

ב׳) רוחב הכוכב: קשת מדומה שמיתרו עובר מקוטב גלגל המזלות דרך איזה כוכב אל הקף הגלגל (Breite eines Sterns).

אם אתה חושב קו היוצא מקוטב אופן המזלות אל גוף הכוכב ועובר על גוף הכוכב אל עוקם אופן הסובל (ס״א: המזלות) תהיה הקשת אשר בין הכוכב ובין אופן המזלות היא הנקראת רוחב הכוכב (צורת הארץ לראב״ח, ל״ג:).

ג׳) רוחב הארץ, המרחק שבין צפון הארץ לדרומה (Breite).

והיבשה הנקראת ארץ נחלקת לד׳ חלקים בשני קוים וכו׳, האחד הולך ממזרח למערב וכו׳, והשני הולך מן הצפון אל הדרום, והקו הזה הוא ברוחב הארץ ונקרא קו האמצעי (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ ז׳). ותמצא הישוב ברוחב הארץ בפ״ב חלקים מן ק״פ חלקים אשר מפאת צפון לפאת דרום (שם). וקראו למרחק אשר בין צפון לדרום רוחב הארץ, מפני שהישוב בו אינו משפתו ועד שפתו, אבל ישאר בו מדבר וחרבה הן בפאת צפון והן בפאת דרום וכו׳, ומפני זה קראו למרחק העדיף והמלא בישוב אורך ולמרחק המקצר והחסר רוחב (שם, עמ׳ י״ד).

עי׳ ערך אֹרֶך ב׳.

רוחב המדינה — הוא קשת מעגולת חצי היום במה שבין נכח הראש ובין עגולת משוה היום (ס׳ הגדרים, ע״ש).

רוחב מזרח ורוחב מערב: והקשת מהאופק אשר במה שבין הנקודה המזרחית ובין הנכחית אליה מנקודת המזרח ממשוה היום תקרא רוחב מזרח, והקשת מהאופק אשר במה שבין הנקודה המערבית ובין נקודת המערב ממשוה היום יקרא רוחב מערב (ס׳ הגדרים, ע״ש).

ד׳) בהשאלה: רְוח, הרחבה, מרחב (Ausdehnung, erweiterte Geltung, Vielfältigkeit, Abstufung).

אך לקריאת השם רוחב על כל פנים וכו׳, ועכ״פ נודה ברוחב (כוזרי ב׳ כ׳; ע״ש בהערת קֶסל). אמנם אישי האדם וכו׳ להם מרחב גדול מאד וכו׳, הנה זה הוא רוחב זה המין (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ד). כן במציאות בעצמו מינים מכוונים מן ההויה וכו׳, אין הבדל ביניהם אלא מעט לפי רוחב המין ההוא בכמותו ובאיכותו (מו״נ א׳ ע״ב). שכַּמות דבר דבר מהדברים הטבעים הוא משוער לפי טבעו, ולזה לא תמצא

דרך משל נמלה בשעור גמל ולא גמל בשעור נמלה׳ ואולם היה אפשר באלו הדברים אשר בכאן שיהיו אישי המין האחד מתחלפים בכמותם׳ מפני שהוא מחויב בהם וכו׳ שיהיה לחמרם ר ֹח ב בכמות ובאיכות וכו׳׳ וימָצאו מפני זה קצתם יותר גדולים מקצת וכו׳׳ וזה שאם לא היה לחֹמר המין האחד ר ח ב׳ הנה יהיו בכאן מינים אין תכלית למספרם וכו׳׳ וזה ממה שיחייב שיהיה לחֹמר המין האחד ר ֹח ב באיכותו׳ עד שיתכן שימצאו לאנשים מתחלפים ממין אחד מזגים מתחלפים חלוף מה וכו׳׳ ולזאת הסבה בעינה היה מחויב שיהיה לו ר ח ב בכמות (מלחמות השם ו׳ א׳ ח׳, עמ׳ שי״ז ושי״ח)׳

עי׳ ערך מ ר ח ב א׳׳

רָחֵב׳ ב ה פ ע י ל: דַבר על דרך ההרחבה וההשאלה (einen Ausdruck im übertragenen, figürlichen Sinn gebrauchen).

כי הלשון כן אמתתה ומנהגה ש ת ר ח י ב ותשאיל ותדמה׳ כאשר מ ר ח י ב ה ואומרת שהשמים מדברים וכו׳ (אמונות ודעות ב׳, דפוס לייפציג עמ׳ ס׳)׳ ב נ פ ע ל: הרחבות נ ר ח ב ה בהם הלשון (שם, עמ׳ נ״ו)׳

רִחוּק׳ א׳) הרחקה׳ בטול׳ דעה בטלה (Absurdität, Ungereimtheit).

ודע זה והנהיגהו בכל מקום כפי ענינו ויוסרו ר ח ו ק י ם רבים (מו״נ ב׳ מ״ח; אלחריזי מתרגם: ד ב ו ת)׳

עי׳ ערך א ל י ל׳ ב ט ו ל׳ ג נ ו ת׳ ד ב ה׳ ה פ ס ד׳ ה ר ח ק ה׳ מ ח י ל ו ת׳ מ ש ח ת׳ ש ו א׳ ש נ ו א׳

ב׳) הרחקה והסרה (Fernhaltung, Abweisung, Abwehrung).

וענין האחד ר י ח ו ק הרבוי מעצם כבודו (חו״ה, היחוד י׳)׳

עי׳ ערך ר ֹח ק ב׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם׳

רָחוֹק׳ דבר שאיננו נראה׳ שאינו מתקבל על הדעת (unwahrscheinlich, das Unwahrscheinliche).

ואל יהיה ר ח ו ק בעיניך הרָאות רשמי ענינים אלהיים נכבדים בעולם הזה התחתון כשיהיו החומרים ההם נכונים לקבל אותם (כוזרי א׳ ע״ז)׳ וזה איננו ר ח ו ק (פי ראב״ע לבראשית ח׳ י״ט)׳ ומלת ונבלה שם שפתם כל המדקדקים אומרים שהוא מבנין נפעל וכו׳ וזה ר ח ו ק

(שם י״א ז׳). ואם יֵרָאה לו בו שום הפסד כפי מחשבתו יפרשהו וידין אותו לכף זכות, ואפילו בפירוש רחוק (מו״נ, פתיחה). ודבריו בזה הם רחוקים מאד (תגמולי הנפש י:).

עי׳ ערך קרוב; וע״ע בהערות לוי גינצברג הנספחות אל ספרו של י. אפרת על המונחים הפילוסופיים שבמו״נ, ערך קרוב.

ב׳) רחוק מפלוני: מסולק ממנו, בלתי ראוי לו (von jemandem fernzuhalten, auf ihn unanwendbar).

והענין הזה וכל הדומה לו רחוק ממדותיו יתעלה שמו (הגיון הנפש לראב״ח, ט:). והשם ית׳ רחוק מאופני השנוי (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ע״ז, עמ׳ צ״ח). רחוק מן החסרונות (שם פרק צ״ד, עמ׳ ק״נ).

עי׳ ערך מַרְחק.

רְחִישָׁה, א׳) בספרות הקראים: תנועה (Bewegung).

והדברים הם החבור וההפרדה והרחישה והשכינה (יוסף הרואה, מחכימת פתי פרק ד׳). החיבור וההפרדה והרחישה והשכינה דברים ישובו אל ההיותות (יוסף הרואה, ס׳ נעימות; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ רפ״ג, הערה צ׳).

עי׳ ערך גלגול, העתקה, זיזה, זעזוע, נדה, נדנוד, נידה, ניעה, נענוע, עתיקה, תנועה.

ב׳) חקירה, דרישה (Erforschung, Ergründung).

וטוב ההתבוננות ברחישת מה שהוא טוב באמתות כדי שיעשה, וברחישת מה שהוא רע באמתות כדי שירוחק — הוא השתכל (ס׳ השכל והמושכלות לאלפראבי). וענין המשתכל אצל ארסטו הוא טוב התבוננות ברחישת מה שראוי שיפעל מפעולות הטובה בעת שיפעל במקרה מקרה, כשיהיה עם זה חשוב במדה הטובה (שם).

רֹחַק, א׳) דבר שהשכל מרחיק אותו (Unwahrscheinlichkeit).

לא יתחבר לזה הדעת דבר מן התמה ולא רוחק כלל (מו״נ ב׳ י״ט; אלחריזי מתרגם: ולא ירחיקהו השכל כלל).

עי׳ ערך הרחקה ב׳ רָחוֹק.

ב׳) הרחקה והסרה (Fernhaltung, Abweisung, Abwehrung).

ויספיק בזה רוחק מאמתתו ועצמו, ר״ל שיהיה בעל איכות (מו״נ א׳ נ״ב; אלחריזי מתרגם: ודי לנו בזה הרחקה מאמתו ועצמו).

עי׳ ערך הרחקה א׳ הסרה׳ סלוק א׳ רחוק ב׳ שלילה׳

ג׳) מדת המרחק (Entfernung, Distanz).

ועקר הנחתו הראשונה לתנועת בעלי חיים על רוחק אחד ישר (מו״נ א׳ כ״א; בתרגום אלחריזי: על איזה מרחק שיהיה על קו המישור)׳ וכן התבאר במופת במאמר השני מספר החרוטים יציאת שני קוים יהיה ביניהם בתחלת יציאתם רוחק אחד׳ וכל אשר ירחקו יסָתר הרוחק ההוא וכו׳ (שם א׳ ע״ג, ההקדמה הי׳ הערה; אלחריזי מתרגם: מרחק)׳ שהאבן השואבת וכו׳ לא תמשוך על איזה רוחק שיזדמן׳ כמו שלא יחמם זה האש על איזה רוחק שיזדמן (שם ב׳ י״ב)׳ מפני שאין ערך רוחק בין הגוף ובין מה שאינו גוף (שם)׳

עי׳ ערך מרחק ד׳׳

ד׳) מרחק מָפשט׳ חלל שאין בו חומר כלל, רֵקות (Raum, Weite, leerer Zwischenraum, vacuum, διάστημα).

קדמוני המדברים וכו׳ מאמינים ג״כ שהרקות נמצא׳ והוא רוחק אחד או רחקים אין דבר בהם כלל׳ אלא רקים מכל גוף׳ נעדר מהם כל עצם (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הב׳; ע״ש בפי׳ נרבוני ואפודי)׳ הרוחק אשר בין תכליות המקיף׳ והוא אשר יקרא חללות (אור ה׳ לר״ח קרשקש, כלל א׳, פרק א׳, המין הב׳). וארסטו יאמר בזה שהמאמר בשיש הנה רחקים עומדים בעצמם יתחייבו ממנו שני שקרים (שם)׳ כי אשר יראו שהמקום רוחק׳ והמקום והרוחק אצלם אחד בנושא׳ שנים במאמר (באור השמע הטבעי האמצעי לאבן רשד, ד׳ ב׳, כת״י)׳ ומהֵנה יֵרָאה כי המקום אינו הפנוי והרוחק אשר בין התכליות המקיפות׳ אשר היה אפשר פרידתו אצל אנשים׳ והוא אשר יורו עליו בשם הרקות (קצורי אבן רשד על שמע טבעי לארסטוטלס, פרק ד׳, י״ג;)׳ כי מציאות רחקים נבדלים נמנע חוץ לגשמים הטבעיים ובתוכם (פי׳ נרבוני למו״נ ב׳ י״ד)׳

עי׳ ערך מרחק ב׳ ג׳; נבדל ז׳ פנוי׳ פנַי׳ ריקם׳ רקות; וע״ע בספרו של וֻלפסון Crescas' Critique of Aristotle׳ עמ׳ שנ״ו׳ שנ״ז׳ ת״א׳ תמ״א׳

ה׳) התפשטות הגוף בשלשה צדדים (Ausdehnung, Dimension).

כי גרגיר החרדל וגלגל הכוכבים הקיימים מתדמים ברחקים השלשה׳ ואע״פ שזה בתכלית הגודל וזה בתכלית הקטנות׳ ענין מציאות הרחקים בהם אחד (מו״נ א׳ נ״ו; אלחריזי מתרגם: המרחקים)׳ גוף הוא כל מה שיש לו שלשה רחקים ושש קצוות׳ השלשה רחקים הם אורך ורוחב

ועומק (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). וגדר הגשם הוא כל דבר שיש לו שלשה רחקים, והם אֹרך ורֹחב וגֹבה (רוח חן). ושם גוף יורה על הרחקים השלשה (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ג׳, עמ׳ ח׳). לָמָה שהצורה הגשמית אצלם אינה זולת דבקות השלשה רחקים מתחתכים על זויות נצבות (אור ה׳ לר״ח קרשקש, כלל ב׳ פרק ז׳, בחקירה בהקדמה העשירית). הגשם הוא כל עצם אפשר שיונחו בו שלשה רחקים, ר״ל המשכים, נחתכים על זויות נצבות (כונות הפילוסופים לאלגזאלי, פרק ב׳, כת״י).

ע׳ ערך גבול א׳, גדר ב׳, המשך א׳, התפשטות, מרחק, משך, שלוח.

רָחַק, בהפעיל: דחה, לא קבל; הסיר, סִלק, שלל (verwerfen, bestreiten, für unwahrscheinlich halten; abweisen, abwehren, fernhalten).

וכל אחד מהם מקיים מה שהרחיק בעל דינו (אמונות ודעות, הקדמה, דפוס ליימציג עמ׳ ט׳). שהם הרחיקו היות דבר לא מדבר (שם, א׳, עמ׳ ל״ה). ולא יוכל כופר לכפור ולא דוחה לדחות מה שלא ירחיק השכל ולא ההרגש (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ י״א). אין בכאן מקום לסברא, אך הסברא מרחקת רוב הדברים האלה (כוזרי א׳ ה׳). ונרחיק הגשמות בכלל (שם). מי שרוצין לישר אותו וכו׳ ולברר אצלו כי האלהים מדבר עם בשר ודם, והוא מרחיק זה, צריך לברר אצלו דברים מפורסמים (שם א׳ ו׳). והלך בדעות ההם כנגד טבע הנמצא והרחיק המורגש (מו״נ א׳ נ״א). כמו שנמצא אריסטו יקיים התנועה בעבור שהורחקה (שם). כי כל מה שמחייב גשמות ראוי בהכרח להרחיקו ממנו יתעלה, וכן כל הפְּעלות ירוחק ממנו וכו׳ וכן ראוי בהכרח שירוחק ממנו כל העדר וכו׳, וממה שראוי בהכרח שירוחק ממנו גם כן הדמוי לשום דבר מן הנמצאות וכו׳. כללו של דבר כי כל דבר שמביא לאחד מאלו המינים הארבעה ראוי בהכרח להרחיקו ממנו במופת המבואר (שם א׳ נ״ה). כי הצורה אצל המדברים מקרה נמשך למציאות המשכן, ואלה (הפילוסופים) ירחיקו זה (כונות הפילוסופים לאלגזאלי, פרק ב׳, כת״י).

ע׳ ערך בטל, דחה, הרחקה, רָחוק א׳ וב׳, רֹחק א׳ וב׳.

רָחַשׁ, חקר, דרש (forschen, ergründen).

ואלו אמנם רוצים במשכיל מי שהיה חסיד וטוב התבוננות ורחש מה שראוי שיבוקש מטוב וירוחק מרע (ס׳ השכל והמושכלות לאלפראבי).

רַחֲשׁ׳ רחישה (Erforschung, Ergründung).

ואמנם מי שקרא פלוני משכיל אמנם רצה בו טוב ההתבוננות ברחש מה שראוי שיבוקש או ירוחק על המוחלט (שם).

רָטֹב׳ אחת מארבע האיכיות הראשונות: לח (das Flüssige).

והוא (הגלגל) טבע חמישית׳ שאם היה קור היה לו לרדת למטה וכו׳ ואם תאמר שהוא חום׳ היה לו לעלות למעלה וכו׳ וכן אם היה רטוב התגלגל כחק גלי הים׳ ואם היה יבש התקבץ ואפס התנועה מכל וכל (עולם קטן׳ הוצ׳ הורוויץ עמ׳ י׳)׳ אחר כן הפילוסופים העתיקו שם התנועה ג״כ אל כל שנוי יהיה לגשם מעט מעט וכו׳ אם בכמה וכו׳ ואם באיך׳ כמה שיתחמם הקר או יתקרר החם׳ או ירטב היבש או ייבש הרטוב (אמונה רמה א׳ ה׳ עמ׳ י״ז)׳ כהתמזגות העפר היבש במים ושובם טיט רטוב (שם א׳ ו׳ עמ׳ כ״ב)׳

עי׳ ערך לח׳

רָטֹב׳ (פעל)׳ עי׳ הערך הקודם׳

רָטְבִּי׳ מתיחס על הָרָטֹב׳

והקור הרטבי והיובש הקר (ס׳ התמר לאבו אפלח הסרקסטי׳ הוצ׳ שלום׳ קרית ספר ג׳ עמ׳ ר״ב)׳

רְטִיבוּת׳ לחות (das Flüssige; Feuchtigkeit).

נתן לגדולי הארץ וצמח האדמה [כח] לשאוב ולמצוץ את ליחות המים המחוברת אל עצם הארץ וכו׳ לקנות מהן רטיבות שהוא מהנה להן׳ והן מחזירין הרטיבות ההוא למזון להעמיד את גופיהן (הגיון הנפש לראב״ח׳ ס׳)׳ הנגדיים המושגין במשוש וכו׳ כגון החום והרטיבות והקור והיובש (מדרש החכמה לר׳ יהודה בן שלמה הכהן ן׳ מתקה׳ ל״ה:׳ כת״י; עי׳ קויפמן׳ חחושים עמ׳ קפ״ג)׳ והריכוך והדקות ואללזוגֿה הן מהרטיבות (שם)׳ וזה הכח (המשוש) וכו׳ ישיג הקרירות והחמימות והרטיבות והיובש תחלה ובעצם (דעות הפילוסופים לר׳ ש״ט ן׳ פלקירא׳ רפ״ה׳ כת״י; עי׳ קויפמן׳ החושים עמ׳ קפ״ג)׳ וממושָשי זה הכח ארבעה סוגים׳ האחד החמימות והקרירות׳ והשני הרטיבות והיובש (ס׳ הנפש לר׳ ש״ט ן׳ פלקירא׳ ד׳)׳

רֵיחַ׳ חוש הריח׳ אחד מחמשת החושים (Geruchssinn).

כי ידיעת הנראה הוא מה שישיגהו האדם באחד מן החמשה חושים: אם בראות או בשמע או בריח וכו׳ (אמונות ודעות, הקדמה׳ דפוס לייפציג עמ׳ ח׳)׳

ומה שאמר: כי לא לקלים המרוץ׳ רמז בו אל חוש הריח אשר הוא באף וכו׳ (תקון מדות הנפש לרשב״ג)׳ וכן הריח ומיני המורחים בחוש האף (חו״ה׳ היחוד י׳)׳ כראות וכשמע וכטעם וכריח וכמשוש (שם; וע״ע שם׳ עבודת האלהים ט׳)׳ וכן הטעם הרגש המטעם והריח הרגש האף (עולם קטן׳ הוצ׳ הורויץ עמ׳ ד׳)׳ והיותר קרוב מהם אל הטעם הריח׳ והוא חסד גדול מהאל ית׳ בבעלי חיים וכו׳ והוא הפעלות יתחדש בשתי תוספות המוח [הדומות לשתי פטמות השדים מהחלקים הנתכים מהגשם המורח — כך הוא נוסח כתה״י] המתפזרים באויר׳ מגיעים אל שתי תוספות הנזכרות בשאיפה (אמונה רמה א׳ ו׳ כחות הנפש׳ עמ׳ כ״ז; עי׳ קויפמן׳ החושים קמ״ד)׳ אמנם חוש הראות והשמע והריח ישיגו מורגשיהם ואע״פ שהעצמים ההם וכו׳ רחוקים מהם׳ על כן היה נאות ליחסם לשם בדמיון ההמון (מו״נ א׳ מ״ז)׳ החושים חמשה׳ לארבעה מהם לכל אחד אבר מיוחד וכו׳ וחוש הריח וכליו הנחירים (ר״ש ן׳ תבון׳ פי׳ המלות הזרות)׳ וגדר הריח הוא איד עשני נתך מן הגוף בעל הריח ומתערב באויר ונכנס בנחירים (שער השמים לר׳ גרשון בן שלמה׳ מ״ב עמ׳ ד׳; עי׳ קויפמן׳ החושים קמ״ט׳ הערה י׳)׳ חוש הריח הוא כח מדרכו שיקבל מיני הריח מן בעלי הריח׳ וזה [הנה הוא בשתי תוספות המוח הדומות לב׳ פיות השָדים׳ ואמנם ישיגהו באמצעות גשם יתפעל מן הריחות ויתנועע או יתערבו בו חלקים בעלי הריח׳ וזה כמו האויר והמים (ס׳ הגדרים)׳

עי׳ ערך חוש׳

רִיק׳ פעולת ריק׳ עי׳ ערך פְעֻלָה א׳׳

רֵיקָם׳ רקות (leerer Raum, vacuum, κενός)׳

ונשאר לבאר שאין בעולם מקום ריקם׳ דע׳ יחנך הבורא׳ כי ענין הריקם הוא שיהיה מקום ריקם בלי גוף׳ וראיה לשחת סברא זו היא שאמתת המקום וענינו שהוא סמוך וכו׳ ואם יאמר: הואיל ואמרת שאין מקום ריקם׳ איך יתכן לבעלי חיים ללכת באויר׳ תשובתי מפני שהאויר מתקבץ וכו׳ ובזה ראיה מבוארת שהמקום מחזיק הגוף ושאין בעולם מקום ריקם (עולם קטן׳ הוצ׳ הורויץ עמ׳ ט״ו—ט״ז)׳ כן זה העיגול בכללו הוא מחובר מגלגלים רבים ומן היסודות הארבע ומה שהורכב מהן׳ ואין בהם מקום ריקם כלל (ר״י אלחריזי׳ מו״נ א׳ ע״א; ר״ש תבון מתרגם: רקות)׳

עי׳ ערך מרחק ג׳׳ נבדל ז׳, פנוי׳ פנַי׳ רקות׳

רָכַב, בהפעיל בהָפעל ובהתפעל (ע״ד הערבית): חִבר דברים שונים (zusammensetzen).

ועליתי בה אל השמים וראיתי בם כתות רבות מן הגלגלים וכו׳, יש בהם כתות מן המאורים הנקראים כוכבים וכו׳, **והורכבו** בתוך הגלגלים ההם (אמונות ודעות א׳, דפוס לייפציג עמ׳ כ״ב). התחברות חלקי בית מאבנים ועצים מעצמם ויפסלו **ויתרכבו** עד שיהיו בית וכו׳ (שם, עמ׳ ל״ט). ושהבורא יתעלה הרכיבו הרכבה נכונה וסדרו סדור מתוקן וכו׳ (חו״ה, הבחינה ג׳). ועם כל זה הנפש הצומחת היא השומרת תבניתה וכו׳ ברצון הבורא ית׳ **שהרכיב** בנפש להיות בה כח לשמור נועה לבל יאבד (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ כ״ו). ושהשכל יתיך המורכבות אליהם **וירכיב** מהם (שם, ה׳ י״ד). ואחַר **תרכיבם** [הנפש] הרכבה הקשית ותוליד מהם תועלת התולדות (כוזרי ה׳ י״ב). כח פנימי שלישי הוא מדמה ומחשב וכו׳, כי מדרכו **שירכיב** ויתיך מצורות מוחשות צורה בלתי מוחשת (אמונה רמה א׳ ו׳, כחות הנפש, עמ׳ כ״ט). כן במציאות בכללו גשמים קיימים, עומדים באיש, והוא הגשם החמישי בכל חלקיו, וגשמים עומדים במין, כיסודות ומה **שיורכב** מהם (מו״נ א׳ ע״ב).

ע׳ ערך בנוי, הרכבה, מָרכב, מרכיב.

רִכּוּב, א׳) הרכבה (Zusammensetzung).

ומה שבו מן **הרכוב** והחבור והצורה (פי׳ ס׳ יצירה לרס״ג). והערבות הוא **רכוב** מבין המתיקות והמרירות (פי׳ ס׳ יצירה המיוחס לר׳ יעקב בן נכים, כת״י). ואנו אומרים כי הקב״ה הוא אחד וכו׳ כדרך הפשיטה הנכונה שאין בה שום חלוף ולא **ריכוב** (מאמר מחבור ר׳ דוד אלמקמץ, הליכות קדם עמ׳ ע״ב). והאומר כי השם חי בחיים היא מקצתו או יוצאת ממנו, מביא הקב״ה לידי **ריכוב** (שם, עמ׳ ע״ד). **וברכוב** ההקשות האלה רמז לחכמי המספר (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח, כת״י; ע׳ כתבי רמש״ש א׳ שצ״ד).

ע׳ ערך הרכבה.

ב׳) בספרות הקראים: בעלי **הרכוב** או מרכבים (בערבית: אצחאב אלתרכיב), חכמי הקראים שהוסיפו („הרכיבו״) על העריות המפורשות בתורה מדרגות קורבה אחרות והורו בהן אִסור ע״פ הקש הדמיון.

כי לא היה יגזור (ר׳ לוי) באִסור הרבה מן **הרכובים** אשר דרך אליהם המלמד סהל ואלקרקסאני יר״א (ס׳ הישר לישועה בן יהודה). וידעת

כי כת הקראים נחלקה לשני חלקים: הא׳ בעלי הרכוב׳ והב׳ ר׳ יוסף הרואה ור׳ ישועה ז״ל וכו׳ (אהרן בן יוסף, ס׳ המבחר, ויקרא י״ח ו׳)·

עי׳ פינסקר׳ לקוטי קדמוניות׳ נספחים עמ׳ ס״ו׳ ק״ע׳ קע״ב׳ ר׳; וע״ע בספרו של מונק Notice sur Abou'l Walid׳ עמ׳ ח׳·

רִכּוּךְ׳ הפך הקושי׳ רכות (Weichheit).

הנגדיים המושגין במשוש בגופים המורכבין הן הרבה׳ כגון החום והרטיבות והקור והיובש והקושי והריכוך וכו׳ כולן הן נכנסות בד׳ איכיות׳ שהן החום והקור והלחות והיבשות׳ כי הקושי והעובי והכחישות הן מהיבשות׳ והריכוך והדקות ואללזוגה (= ההתלכדות׳ ההִדָּבקות׳ הדבקיות) הן מהרטיבות (מדרש החכמה לר׳ יהודה בן שלמה הכהן ן׳ מתקה, כת״י; עי׳ קויפמן׳ החושים עמ׳ קפ״ג)·

עי׳ ערך רכות·

רְכוּשׁ׳ הרכוש והקניה — כך נקרא מאמר לו בפי׳ ס׳ יצירה לרס״ג (עי׳ נחל קדומים לדוקֶס׳ עמ׳ ג׳, ורמש״ש תת״ר׳ סי׳ ל׳)·

עי׳ ערך קניה ג׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

רַכּוּת׳ רוך׳ רכוך (Weichheit).

ושעורים מן הגודל והקושי והרכות (אמונה רמה א׳ ר׳׳ עמ׳ כ״ב)· מן האיכיות הראשונות התחייבו בו החלקות והפכו והקושי והרכות וכו׳ (מו״נ ב׳ כ״א)· וממוששי זה הכח ארבעה סוגים׳ האחד החמימות והקרירות׳ והשני הרטיבות והיובש׳ והשלישי החלק והשעיר וכו׳׳ והרביעי הקושי והרכות (ס׳ הנפש לרש״ט פלקירא׳ ז׳)· וכן האיכויות השניות׳ כמו השעירות והחלקות והקושי והרכות וכו׳ (מגן אבות לרשב״ץ׳ נ:)·

עי׳ ערך איכות׳ רכוך׳ רפיון·

רְכִיבָה׳ הרכבה (Zusammensetzung).

שהם (המהנדסים) כשיתירו הצורה הנקראת העקבית על דרך משל אל ששה מרובעים׳ [עם] רכיבתם היה המעוקב מתחדש מהם (פי׳ תאמסטיאוס לס׳ השמים והעולם של ארסטו׳ הוצ׳ לנדויאר עמ׳ מ״א)·

עי׳ ערך רכוב א׳·

רָמוּז׳ **ר מ ו ז אליו**: נמצא בפעל׳ מיוחד׳ מסוים׳ מעוין (konkret, bestimmt, näher bezeichnet, τόδε τι).

והמעלה היתרה אינה כי אם בשם הנכבד וכו׳ והוא שם נודע ר מ ו ז אליו במדות׳ לא במקום (כוזרי ד׳ א׳)׳ וכן הגוון והגשם מצד שהם מושכלים לא יצטייר בהם חלוק וכו׳ כמו שנאמר חצי הגשם ההוא המוחש וחצי גוון הנשוא עליו ה ר מ ו ז אליו (כוזרי ה׳ י״ב)׳ כי אין במעשה האל ית׳ וית׳ קיום לדבר מן הדברים בלתי מעוין ו ר מ ו ז אליו וכו׳ והדברים אמנם הם מה שהם בצורותיהם המיוחדות האישיות׳ ולא עוד אלא שג״כ מעוינים ו ר מ ו ז אליהם במקריהם הנמשכים מן השעורים והאיכיות וזולת זה (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ י׳)׳ מצורף אל המקום ה ר מ ו ז אליו מן ההר (מו״נ א׳ ח׳)׳ ואמר ארסטו בספר הנפש: והאיש ה ר מ ו ז אליו דבר׳ ומהותו דבר אחר׳ ודמיון זה כי המים ה ר מ ו ז אליהם דבר אחד ומהותם הוא דבר אחר זולתי המים ה ר מ ו ז אליהם (מורה המורה לרש״ט פלקירא׳ עמ׳ כ״ט)׳ לְמה שידוע שהצמיחה בצומח הוא בכל קטריו׳ ולזה לא נשאר חלק ר מ ו ז אליו שיתאמת בו העתק מאנה אל אנה (אור ה׳ לר״ח קרשקש׳ מאמר א׳, כלל א׳, פרק ד׳, בבאור ההקדמה הד׳)׳ מאיש אדם הרמוז אליו (כל מלאכת הגיון עמ׳ ד׳)׳ וכבר בארנו בקצרה וכו׳ באדם על דרך כללי׳ אולם היאך בכל אדם ואדם ר מ ו ז אליו הנה נבאר עתה המאמר בו (מאמר הנמשך לאגרת הפטירה׳ תרגום חיים אבן ביבש, כתְ״י; עי׳ רמש״ש שנ״ט׳ הערה תשמ״ד)׳ ובו יהיה החֹמר איש מה ר מ ו ז אליו (שם)׳

עי׳ ערך מְבַּט ב׳ מסְגל א׳ מעְין ב׳ גְרמז׳

רֶמֶז׳ נרדף עם **ה ו ר א ה**׳ **ה י ש ר ה**׳ **ה ע ר ה**; מליצה (Hinweis, Anleitung, Andeutung; Bezeichnung).

והכתוב נתן ר מ ז לענין הזה וכו׳ והרמז הזה מרשה אותנו לחקור על דברי הקדמונים (הגיון הנפש לראב״ח, א:)׳ הוא דרך סוד ו ר מ ז (עולם קטן׳ הוצ׳ הורויץ עמ׳ ס״ז). ואיך אפרוט בשֵׁם מה שאין עליו ר מ ז׳ אך הראָיה עליו ממעשיו (כוזרי ד׳ ב׳)׳ אבל אד״ני הנכתב באלף דלת נון יוד הוא כ ר מ ז אל דבר׳ ואם באמת הוא נעלה מן ה ר מ ז׳ כי ה ר מ ז הוא לצד מבלתי צד וכו׳ ואין ר מ ז באמת אל מה שאיננו נגבל במקום (שם ד׳ ג׳)׳ הנה אלה ר מ ז י ם מספיקים לתלמידים (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ז׳)׳ והספיק לי מזכרון יסודות האמונה וכללי האמתות בקצור ו ר מ ז י ם קרובים לבאור (מו״נ׳ פתיחה)׳ אמנם אמרו כל טובי הוא ר מ ז להראות אותו

הנמצאות כולם (שם א׳ נ״ד)· ולא תחשוב שאָמרנו בו שהוא הצורה האחרונה לכל העולם הוא רמז לצורה אחרונה אשר יאמר אריסטו עליה וכו׳ שהיא בלתי הוה ולא נפסדת וכו׳ (שם א׳ ס״ט)· ואי אפשר שיוכר אחד מן האחר (הצורה מן החומר) ברמז החוש׳ ואבל ברמז השכל יוכר אחד מהם מן האחר (אלגזאלי׳ כונות הפילוסופים פרק ב׳, כת״י)· כי הזמן רמז למדת התנועה׳ ר״ל התפשטות התנועה (שם, פרק ג׳, כת״י; בכת״י אחר: כי הזמן מליצה מעת התנועה, ר״ל מהמשך התנועה; עי׳ בספרו של וָלפסון: Crescas' Critique of Aristotle, עמ׳ תרל״ט)·

בפרשנות המקרא: פשט׳ רמז דרש׳ סוד (עי׳ זהר א׳, כ״ו:, ג׳ ק״י)·

רָמַז׳ הורה על דבר מה ברמז (andeuten, hinweisen, anspielen).

אבל רומזים אליו ברמיזה הנבואית (כוזרי ד׳ ג׳)· ואין אצל אחד מהם שֵם נודע שרומזין אליו (שם)· ורמז לו בדבור ובמדות (שם)· שבספרי הנבואה לא יתבאר בפירוש מה שיושג בפילוסופיא האמתית וכו׳ אך יורמז אליו (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ י״ב)· האישים מן המתכות והצמחים והבעלי חיים׳ רצוני לומר אשר יורמז עליהם בחוש (שם)· והבאור נמנע׳ אבל ירמזו מהם מעט (מו״נ ב׳ כ״ט)· בהפעיל: ולולי הרמיז אל זה הענין׳ לא היה הכרח שידמה בבגדים יותר מכל הדברים הנפסדים (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ י״ג)·

כנויים רומזים׳ עי׳ ערך כנוי ג׳·

רְמִיזָה׳ רמז (Andeutung, Hinweis, Wink).

ברמיזה הנבואית ובראִיה הרוחנית (כוזרי ד׳ ג׳). ויתעורר להבין היחיד סגולה פנימיות אותן הרמיזות (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ י״ב)· להודיע הענינים ברמיזות (מו״נ א׳ ל״ד)· והנה יתבארו אלה הענינים ברמיזות מספיקות בהערה (שם א׳ מ״ט)· ולא תמצא מהם אלא הערות קטנות ורמיזות באו בתלמוד ובמדרשות (שם א׳ ע״א)· וכבר באו מן הרמיזות וההערות הרבה בדברי רבותינו ז״ל (שם ב׳ כ״ט)· בשמות מושאלים וברמיזות (שם ג׳ ח׳)·

רְמִיזוּת׳ נרדף עם פרטיות ואישיות (Individualität, Partikularität).

ויצא מזה כי הפרטיות והרמיזות והאישיות אמנם היא עצמות (פרוש ר׳ אברהם ביבאגו לבאור האמצעי של אבן רשד על ס׳ מה שאחר הטבע, כת״י; עי׳ רמש״ש ק״ע, הערה תס״ז)·

רַע׳ רָעָה׳ א׳) בנגוד לרֶשע: חטא שאדם חוטא במחשבה׳

והוא (הכתוב) מחלקו לשנים: רֶשע ורעה׳ והרֶשע הוא מעשה היד ודבור הפה׳ והרע הוא בלב (הגיון הנפש לראב״ח׳ ל״ג:; ע״ש)׳

ב׳) נרדף עם צרה: העדר הטוב (das Böse, Leid, Unglück).

כל חדושי העולם נחלקות לשני חלקים׳ שהן טוב ורע׳ והטוב הוא דבר שאדם חושש בו ומוצא לו הנאה׳ ויש לו צורה וקיימא׳ והרע הוא תמורת הטוב׳ יהיה דבר שאין אדם חושש בו ולא יודע לו לא צורה ולא קיימא׳ כגון החיים אשר מהנה לחי ומועיל לו׳ אבל המות הוא מבטל את ההנאה ופורקה ואינו מביא תחתיה דבר שיש לו צורה וכו׳ וכן אתה מוצא על השומע באזניו וחרש׳ ועל הרואה בעיניו והעור וכו׳ וכהנה רבות וכו׳ האחד נקרא טוב ויש לו צורה׳ והשני נקרא רע ואין לו לא צורה ולא הנאה׳ והוא אבדת הדבר הראשון וכו׳ ומכאן אנו אומרים על הטובה שהוא מעשה המקום וכו׳ ותמורתה אשר הוא הרע אינו מעשה המקום׳ כי אינו מעשה ממש׳ אבל הוא בטול מעשה ואינו מעשה (הגיון הנפש לראב״ח׳ ל״א; ע״ש)׳ ונאמר עתה שאי אפשר בשום פנים ולא בשום ענין וכו׳ שיצא מהאל ית׳ ויתʼ לא רע ולא חסרון בשום פנים וכו׳ ואם היה יוצא מהאל ית׳ ויתʼ טוב ורע וכו׳ היה מורכב׳ לפי שהאדם שיוצא ממנו טוב ורע׳ הנה יהיה הטוב יוצא מכחו הדברי׳ והרע אם מכחו הכעסני או המתאוה או זולת זה וכו׳ ואם יצא ממנו רע׳ לא יתאמת שיצא ממנו טוב מן הטובות בשום פנים — ישתבח ויתעלה מזה (אמונה רמה ב׳ ו׳ ב׳׳ עמ׳ צ״ג — צ״ד)׳ הרעות אמנם הם רעות בערך אל דבר אחר׳ וכל מה שהוא רע בחק נמצא מן הנמצאות׳ הרע ההוא הוא העדר הדבר ההוא או העדר ענין טוב מעניניו׳ ומפני זה אמרו גזרה מוחלטת שהרעות כלם העדרים׳ והמשל בו באדם שמותו רע והוא העדרו׳ וכן חליו או עניו או סכלותו הם רעות בחקו׳ וכלם העדרי קנינים וכו׳ והמות הוא העדר הצורה בחק כל חי וכו׳ ואחר אלו ההקדמות יוָדע באמת שהשם יתעלה לא יאמר עליו סתם שהוא עושה רע בעצם כלל׳ ר״ל שיכוין כונה ראשונה לעשות רע וכו׳ אבל פעולותיו כלם טוב גמור וכו׳ והרעות כלם העדרים לא תתָּלה בהם פעולה וכו׳ ולזה כל מה שלא המציא לו השם זה החמר לא יפּסד ולא תשיגהו רעה מן הרעות (מו״נ ג׳ י׳)׳ ולאלראזי ספר מפורסם קראהו ספר אלהות׳ כלל בו משגעונותיו וסכלותיו הרבה׳ ומכללם ענין בדאו׳ והוא שהרע במציאות יותר מן הטוב וכו׳ (שם ג׳ י״ב; ע״ש כל הפרק)׳ בטוב הטוב

וברוע הרע (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק פ׳, עמ׳ ק׳ וק״א; ע״ש). רע ענינו העדר העצמות או העדר תואר עצמות הוא שלמות העצמות, וזה אמנם נמצא בענינים הטבעיים אשר יתערב בם ההיולי, כי כבר נמצא בם העדר הסדר בעבור הכרח החמר וכו׳ כי בענינים אשר לא יתערב בם ההיולי, הנה הסדור בם על היותר שלם שיהיה ואין בם בפנים מהפנים העדר סדור ולא רוע סדור וכו׳ (ס׳ הגדרים, ע״ש).

ע׳ ערך טוב.

רֹעַ׳ תכונה רעה.

כי קצת המזגים יהיה בהם מהרוע והמרחק מהשווי (אמונה רמה א׳ ז׳, עמ׳ ל״ו). רוע הבחירה, רוע העצה (שם ב׳ ו׳ ב׳, עמ׳ צ״ח). רוע המקרה הוא מציאות דברים רבים רעים בהזדמן (ס׳ הגדרים). רוע הסדור (שם). מפני רוע תכונתם (מלחמות השם ו׳ א׳ ט״ז, עמ׳ שנ״ט). בטוב הטוב וברוע הרע (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק פ׳, עמ ק׳ וק״א). רוע המזג, וכיו״ב.

ס׳ רוע מזג מתחלף (De malitia complexionis diversae) לגלינוס (ע׳ רמש״ש תרנ״ג).

רָעָה׳ א׳) ע״ד לשון ערב: הביט, השגיח, חשש (Rücksicht nehmen, beachten).

הבורא ית׳ אינו רועה הזמן, אבל רועה הלבבות (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ ע״ב; ע״ש בהקדמת הורויץ, עמ׳ XV).

ב׳) כוכבים רועים ע׳ ערך כוכב.

רֵעוּת׳ רעות הרעיונות = Ideenassociation; רעות המושגים = consensus (באראש, אוצר החכמה).

רָעוּת = רוע.

ועוד שאם זו הרעות והחסרון שקרה להם היה במקרה הרחוק וכו׳, מדוע היו כלם רעים? (שלשה ענינים נוספים על ס׳ תגמולי הנפש, נ״ג:).

רַעְיוֹן א׳) הכח היצרי או המדמה (Vorstellungs- oder Einbildungskraft, imaginatio, φαντασία).

תכלית הרעיון כח הולך בדברים שביכולת וכו׳, ויאמר הרעיון עוד על הכח השוקט בדברים שהם נשאלים אם הם בזה או בזה אם לאו (מחברת ר׳ יצחק בן שלמה הישראלי בחקיקת הדברים ותכליותם, תהלה למשה עמ׳ קל״ט).

והחושים הנפשיים אשר הם הזכרון והמחשבה והרעיון והזמם וההכרה

(חו״ה, היחוד י׳). ואחר כן היצר והרעיון והמחשב והזכרון (כוזרי ג׳ ה׳). *) אתה האיש המעיין בתחלת רעיוניו וזממיו (מו״נ א׳ ב׳; ע״ש בפי׳ אברבנאל). שקצתם יֵרָאֶה חסרונו מיד וקצתם יֵחָשֵׁב בהם שלמות, כמו שיֵרָאֶה חסרון הרעיון והדמיון, ולא נראה חסרון ההשתכלות וההתבוננות, ולא הושאל לו רעיון אשר הוא הדמיון, והושאלו לו מחשבה ותבונה אשר הם ההשתכלות וההתבוננות (שם א׳ מ״ז). כי סדור הנמצאות מן הסבה הראשונה וכו׳ נמשל דרך חקוי לעגולה מדומה דרך מחשבה ורעיון (העגולות הרעיוניות, הוצ׳ קויפמן עמ׳ ב׳).

ע׳ ערך דמוי ב׳ דמיון א׳ הצטירות, זמם, יצורי, יצרי א׳ מדמה א׳ מחַשב, מחשבי ד׳ מצַיר, ציור א׳.

ב׳) בכלל: מחשבה (Gedanke, Idee, Vorstellung).

לך הגבורה אשר בסודה נלאו רעיונינו לעמוד (כתר מלכות לרשב״ג). לך הסודות אשר לא יכילם שבח ורעיון (שם). והוא הגלגל הנעלה על כל עליון אשר לא ישיגהו רעיון (שם). אין בלבו רעיון ולא מחשב (ראב״ע בשירו „בן אדמה יזכור במולדתו״).

ע׳ מַחֲשָׁב א׳, מחשבה א׳.

רַעְיוֹנִי א׳) דמיוני, מחשבי (imaginär).

כי סדור הנמצאות מן הסבה הראשונה יחקה עגולה רעיונית (העגולות הרעיוניות לאלבטליוסי, הוצ׳ קויפמן עמ׳ ב׳; ע׳ רמש״ש רפ״ז). ובזה ישכיל האדם בעגולה רעיונית שהעולם לא נפל במקרה, אבל מסדר אחד סדרו (פי׳ ס׳ יצירה לר׳ משה בוטריל, ד׳ ב׳). זאת הדרך בקו הרחב, ר״ל שאינו חוץ מהעגולה הרעיונית מכל וכל (ר׳ יהודה מוסקוני בפרושו להקדמת ראב״ע לפי׳ התורה; ע׳ קויפמן בהוצאת הספר הנ״ל [Die Spuren Batlajûsis etc.], עמ׳ נ׳). וכן השכלת האדם בצורת סדור הנמצאות תחקה עגולה רעיונית (יוסף שלמה רופא לוצקי, פי׳ טירת כסף לס׳ המבחר של אהרן בן יוסף הרופא, כ״ב:).

ע׳ ערך דמיוני, מְדַמֶּה, מחשבי ד׳ נחשב.

ב׳) הכח הרעיוני = sinnliche Urteilskraft, Trieb, Instinkt.

אחר כן היה מחסד האל ית׳ וית׳ שסמך הבעל החיים בכח פנימי רביעי, ויקָרא הכח הרעיוני, במה שישפוט על דברים מוחשים

---

*) קַסֶל מתרגם: alsdann Vorstellungsvermögen, Einbildungskraft, Urteilsvermögen, Gedächtnis.

במשפטים חלקיים בלתי מוחשים, כמו משפט השה בשזה הזאב אויב ראוי לברוח ממנו ושזה הרועה אהוב ראוי לסור אליו (אמונה רמה א׳ ו׳, כחות הנפש עמ׳ ל׳). והשלישי הוא כח רעיוני נמצא בטבע, לא בהקדמת למוד וכו׳, ישיג מאליו ענינים שאינם מורגשים מההרגשות הפרטיות, כגון הכח הנמצא בשה שהזאב ראוי לברוח ממנו והבן ראוי לרחם עליו (מאזני צדק לאלגזאלי, ד׳).

עי׳ ערך כח, מחשבי א׳ (וע״ע בס׳ נפש האדם וכחותיה לשמעון שייאר, עמ׳ י״ג; במאמרו של דוד קויפמן על תורת האלהים של בחיי, כתבי קויפמן ב׳, עמ׳ י׳; ובספרו של שאול הורוויץ על תורת הנפש של ראב״ד, ר״ן).

רִפְיוֹן, א׳) הֵפֶך הקושי: רכות, ספוגיות (Weichheit, Geschmeidigkeit, Lockerheit).

ועל הפעלות גם כן הקורים בהם וכו׳, והם הקושי והרפיון והחמימות והקרירות והכובד והקלות וכו׳ (פי׳ תאמסטיאוס לס׳ השמים והעולם של ארסטו, הוצ׳ לנדויאר עמ׳ א׳). ואמנם גדרות האדם לקל ולכבד ברבוי ובקטנות, כלומר בדקות החלקים ועביים או ברפיון ובקושי, הוא כזב (שם עמ׳ קמ״ח; בתרגום הרומי: vel mollitie et duritie). ואי אפשר וכו׳ שיאָמר שהלשון מפני רכותה וכו׳ השיגה זה, והעין להיותה יותר קשה לא תשיגנו, כי העין אין לה מהמרחק מהלשון ברפיון מה שיחייב שלא תשיג דבר מהשגותיה, אבל לה ג״כ רפיון רב (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ ל״א).

עי׳ ערך רכוך, רכות.

ב׳) בחכמת הדקדוק: תכונת השרשים החסרים או הנחים (Schwach-lautigkeit, Unregelmäßigkeit).

אותיות הרפיון (עי׳ רמש״ש תתקט״ו, הערה ע״ה).

עי׳ ערך מַחֲלָה, עלול ב׳.

רָץ, א׳) השתדל, הזדרז, פנה אל דבר מה (beflissen, bestrebt sein, sich einer Sache zuwenden).

ואומֵר כי רוצם עמנו אל שכלם בעת הצרך אל ההנהגה, כאשר הם רצים אל ראותם בעת שהם צריכים לראות ואל שמעם בעת שהם צריכים לשמוע, יבטל עמידתם ויאמת המדעים (אמונות ודעות א׳, ד״ה והדעת השנים עשר, דפוס לייפציג עמ׳ מ״ג). וירוץ ויחרץ לעשותה (חו״ה, חשבון הנפש ב׳, ד״ה והאחד ועשרים). שלא יהיה מאיש מצמח או מחי ההולדה עד

שיגיע זה האיש לתכליתו, וכאשר יגיע לתכליתו ירוץ אל תכלית זולתו, כי הוא אם רץ אל תכלית זולתו קודם הגיעו לתכליתו, והנולד ג״כ ככה וכו׳, לא יהיה אחד מהם רץ אל תכלית עצמו וכו׳, ולזה גזר היושר והחכמה שירוץ כל איש אל תכלית עצמו, וכאשר הגיע ירוץ אחר כן אל תכלית מינו (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ה).

ב׳) היה רגיל, נוהג (üblich, geläufig, gebräuchlich sein).

מלותיו הנהוגים בו אשר לא ירוצו בשום חכמה מהחכמות האחרות (שמואל בן יהודה ממרשיליא בסוף תרגומו של הבאור האמצעי לס׳ המדות; עי׳ רמש״ש רי״ז).

ג׳) כוכבים רצים, עי׳ ערך כוכב.

רָצָה, א׳) התפַּיס, התרצה (sich aussöhnen).

ומצאתי שהיות שני פעלים מפועל אחד נכון מכמה פנים, אחד מהם שהאדם יקצוף ויכעס ואחר כן ירצה וימחול ויאמר: כבר רציתי וכבר מחלתי וכו׳, ועוד שאם יהיה הכח הכועס איננו הכח הרוצה וכו׳, ראוי א״כ שלא יזכור הרוצה בעת רצותו מה שהיה ממנו בעת קצפו (אמונות ודעות א׳, דפוס לייפציג עמ׳ ל״א).

ב׳) נתכַּוון (meinen, sagen wollen).

ואין רוצים בו שברא הדברים בכלי הוא החכמה, אבל רוצים בו שברא הדברים מתוקנים וכו׳ (אמונות ודעות ב׳, דפוס לייפציג עמ׳ נ״ו).

ואומַר שרצו הנביאים בראש ענין ההגדלה וההעלאה וכו׳, ורצו בענין השגחה וכו׳, ורצו בפנים הרצון והכעס וכו׳, ורצו באזן קבול הדברים וכו׳, ורצו בפה ובשפה באור וצווי וכו׳, ורצו ביד יכולת וכו׳, ורצו בלב חכמה וכו׳ (שם, עמ׳ ס״א). והכח האלהי וכו׳, רוצה לומר המעלה אשר בה ידבק באלהים וברוחניים (כוזרי א׳ צ״ה). וירצה בזה שהם אם כמה, כזמן והמספר, ואם נושאי הכמה נשיאות ראשון (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ו׳). ואָמרי: העלים ממנו, ארצה בו כי זאת ההשגה נעלמת, נמנעת בטבעה (מו״נ א׳ כ״א).

עי׳ ערך נרצה, רצון ב׳.

רִצּוּי, פעולה מכוונת (planvolle Einwirkung, Wirksamkeit).

והמשל שלא יעָשה במלאכה הטבעת מהמים ולא מהמלח ולא מהעפר, אבל יעשה מהדבר שיתכן שיקבל רצוי הפועל, כמו המתכות

ומה שידמה להם (מלחמות השם ו׳ א׳ י״ח, עמ׳ ש״ע). **ועוד שכבר ישאל שואל:** מה זה אשר הכר[י]ח החמר לקבל **רצוי** הצורה הפועלת (שם, עמ׳ שע״א). והנה יהיה למלאכה חמר מיוחד, מפני שהפועל במלאכה הוא חוץ מהדבר ולא יוכל לתת לדבר אשר יפעלהו טבע לקבל **רציויו**, אבל יתן לו התמונה כאשר יאות לחמר ההוא לקבל אותה, ואולם השם יתברך, שפעולתו מתפשטת בכל חלקי הדבר וכו׳, יש לו שיתן טבע לדבר לקבל **רצויו** (שם, עמ׳ שע״ה). כמו כן הענין בשם יתברך, יקבל כל החמר **רצויו** באופן יותר נפלא מקבול החמר השפל **רצוי** השכל הפועל (שם, עמ׳ שע״ו). והנה כמו שיקבל כל אחד מאלו הדברים **רצוי** הצורה הפועלת על משל אחד וכו׳, כן יקבל החמר בכללותו **רצוי** הצורה אשר פעולתה בלתי מיוחד לחלק ממנו זולת חלק (שם).

רָצוֹן, א׳) חֵפֶץ, ביחוד כח האלהים המתגלה בבריאה; חֵפֶץ האדם (גם בהוראת הבחירה החפשית) ויתר בעלי החיים. ויש מבחינים בין **הרצון**, שהוא כח נטוע בנפש כל בעלי החיים, ובין **הבחירה** המיוחדת לאדם לבדו (Wille, voluntas; arbitrium).

והרצון כח אלהי בורא ומניע לכל (לקוטי מקו״ח לרשב״ג, א׳ ב׳). והעלה היא העצם הראשון, והעלול הוא היסוד והצורה, והאמצעי ביניהם הוא **הרצון** (שם א׳ ג׳). **הרצון** הוא המניע לכל הצורות הנשואות ביסוד והמפלש אותם אל התכלית הקצוית מהיסוד, מפני היות **הרצון** מפלש ומקיף בכל וכו׳. וזה מעיד על סוד גדול, והוא כי כל הנמצאים כלם עצורים **ברצון** ותלוים בו (שם ב׳ י״ח–י״ט). כי **הרצון** הוא הפועל ליסוד והצורה והמניע אותם (שם ב׳ כ׳). **והרצון**, הוא הכח הפועל לאלו העצמים, יש לו תכלה מצד הפעל ואין לו תכלה מצד העצם (שם ג׳ ל״ט). ויאָמר שהיסוד מקום לצורה וכו׳, וכן יאָמר עוד **שהרצון** מקום להם יחדיו (שם ה׳ מ״ב). ומוצאות הידיעה ושרשיה שלשה, הראשונה ידיעת היסוד והצורה, והשנית ידיעת האמרה הפועלת, כלומר **הרצון**, והשלישית ידיעת העצם הראשון (שם ה׳ נ״ו). ולרשם **הרצון** הוא דבר נמנע, אבל יתואר על הקדום שהוא כח אלהי פועל ליסוד והצורה וקושר אותם, והוא מפלש מהעליון אל התחתון כפלוש הנפש בגוף וכו׳ (שם ה׳ ס׳). **והרצון** הפועל במעלת הכותב, ותהיה הצורה הפעולה במעלת הכתב והיסוד המונח להם במעלת הלוח והדף (שם ה׳ ס״ב). **והרצון** יפלש בכל בלא תנועה ויפעל בכל בלא זמן מפני עוצם כחו ואחדותו (שם ה׳ ס״ג). ודמיון

בריאת הבורא ית׳ וית׳ לדברים, וארצה לומר יציאת הצורה מהמקור הראשון, והוא הרצון, והשפעתה על היסוד יציאת המים הנובעים ממקורם והשפעתם על מה שאצלם דבר אחר דבר (שם ה׳ ס״ד). כי המעשים הנראים מן האדם נתונים ברשותו וכו׳, והם הווים ברצונו ובבחירתו (חו״ה, עבודת האלהים ח׳). והיו התנועות ארבעה: תנועה ברצון והיא בלתי משתנה, והיא תנועת השמים, ותנועה בבלתי רצון ואיננו משתנה, והיא תנועת היסודות, ותנועה אין עמה רצון והיא משתנה, והיא תנועת הצמחים, ותנועה ברצון והיא עם זה משתנה, והיא תנועת הבעל חיים (אמונה רמה א׳ ג׳, עמ׳ י״ד ט״ו). אבל המתנועע אשר לא יניע דבר הוא העצָמות, ויניעו הם המיתרים, ומניע המיתרים העצלים, ומניע העצלים הגידים המשתרגים בהם, ומניע הגידים המוח או חוט השדרה, ומניע זה הרצון, ויחָשב שאצלו יפסקו המניעים, ואין הענין כן, אך למעלה מן הרצון מניעים ומתנועעים וכו׳ (שם א׳ ה׳, עמ׳ י״ט). ולא ייוחס אליו צאת הנמצאים ממנו בטבע, כי אם ברצון. אכן זה הרצון איננו כרצון הידוע אצלנו, כי הרצון אצלנו אמנם הוא תשוקה אל דבר וכו׳ ורצונו בהפך מה שנחשוב אנחנו מרצוננו (שם ב׳ ג׳, עמ׳ נ״ה–נ״ו). וברצונו ובמאמרו וחפצו הקדום מני עד (שם ב׳ ו׳ א׳, עמ׳ פ״ו). יתחייב בהכרח שיש לו (להעולם) פועל, חדשו בכונה ורצון ובחירה (מו״נ א׳ ע״ד, בסוף הפרק). וענין היכולת אצלו בלתי ענין הרצון (שם א׳ ע״ה, הדרך השני). שקצתם, והם קדמוניהם, יאמינו שהבורא רוצה ברצון, הרצון ההוא אינו ענין נוסף בעצם הבורא, אבל הוא רצון לא בנושא (שם א׳ ע״ה, הדרך השלישי). הנה כבר התבאר כי המתחדשים ישנו הרצון והמונעים יעמדו כנגד הרצון ולא יעשה בעבורם, זה כלו כשיהיו הפעולות מפני דבר אחר חוץ לגוף הרצון, ואמנם כשלא יהיה לפעל תכלית אחת בשום פנים אלא היותו נמשך אחר הרצון, יהיה הרצון ההוא בלי צריך למביאים, והרוצה ההוא אע״פ שלא יהיו לו מונעים לא יתחייב שיעשה תמיד וכו׳, כי הפעל הנה נמשך לרצון לבד. ואם יאמר אומר וכו׳, היותו רוצה עת אחת ולא ירצה עת אחרת האין זה שנוי? נאמר לו: לא, שאמתת הרצון ומהותו זה ענינה שירצה ולא ירצה, ואם היה הרצון ההוא לבעל חומר וכו׳, יהיה רצון משתנה לפי המונעים והמתחדשים, אמנם רצון הנפרד אשר אינו מפני דבר אחר בשום פנים אינו משתנה וכו׳. והנה התבאר כי רצוננו ורצון הנפרד אמנם יאָמר עליהם רצון בשתוף, ואין דמיון בין שני הרצונים (שם ב׳ י״ח,

הדרך השני)· שהשם וכו׳ הוא אשר העיר הרצון ההוא לבעל חי ההוא שאינו מדבר, והוא אשר חייב הבחירה ההיא לחי המדבר וכו׳ והמקרה הוא ממותר הענין הטבעי כמו שהתבאר, ורובו משותף בין הטבע והרצון והבחירה (שם ב׳ מ״ח, ע״ש)· סבות בעצם או במקרה או בבחירה או ברצון (שם)· פנת תורת מרע״ה וכל מי שנמשך אחריה היא שהאדם בעל יכולת גמורה, ר״ל שהוא בטבעו ובבחירתו וברצונו יעשה כל מה שיוכל האדם לעשותו, מבלתי שיִבָּרא לו דבר מתחדש כלל, וכן כל מיני בעלי חיים שאינם מדברים יתנועעו ברצונם, וכן רצה ה׳ יתעלה, ר״ל שמרצונו הקדום מאין תחלה שיהיה כל בעל חי מתנועע לרצונו, ושיהיה האדם בעל יכולת על מה שירצהו או יבחרהו (שם ג׳ י״ז, ד״ה והדעת הה׳)· יאָמר לדבר שהוא ברצון כשתהיה התחלת פעולתו בפועל אותו ושהפועל אותו ידע החלקים אשר יהיה הפעל בהם (ס׳ הגדרים)· הנה בדעות אשר בפנות התוריות איך יהיה בהם גמול ועונש, מי יתן ואדע וכו׳ וכבר יֵרָאה שאין לרצון ולבחירה מבוא בהם כלל, וזה מפנים, ראשונה שאם היה הרצון הכרחי באמונות, הנה אם כן האמונה לא תהיה מדרגתה בחוק האמתי, וזה שהרצון לו שירצה ושלא ירצה וכו׳, שנית שאם היה הרצון הכרחי באמונה, הנה אם כן המניע המחדש האמונה מסופק האמת בה וכו׳, ג׳ יֵרָאה מזה הצד שאין לרצון מבוא על האמונה, וזה שאין האמונה דבר זולת חיוב הדבר חוץ לנפש כמו שהוא בנפש, ומה שהוא חוץ לנפש אין לו התלות ברצון וכו׳ (אור ה׳ לר״ח קרשקש, ב׳ ד׳ ה׳)·

רצון ראשון: רצון האלהים·

היתכן מציאות הכתב בלוחות יותר מופלא ממציאות הכוכבים בגלגל, כמו שזה ברצון ראשון, לא בכלי עשאם, כך יהיה זה הכתב הכתוב ברצון ראשון, לא בכלי (מו״נ א׳ ס״ו)·

עי׳ ערך בחירה, חֵפֶץ, חפשיות, יכלת ב׳, צדק ב׳·

ב׳) רצוני = כונתי; רצוני לומר, רצונו לומר (ר״ל)=כלומר (nämlich, d. h., id est).

ואז תגיע אל בקשתך, רצוני לומר הדביקה ברוחני, רצוני לומר השכל הפועל (כוזרי א׳ א׳)· אמנם אלה הצורות הם צורות מלאכיות, רצוני מלאכת האדם (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ ט׳)· רק שהאופן הראשון הוא נמנע, רצוני שתהיה הצורה האוירית מקבלת הצורה המימיית (שם)· אחר כן הקנה האל ית׳ לחומר צורת גשם תחלה, רצוני צורת גשם

בשלוח, איננו אויר ולא מים ולא אש ולא ארץ, אך היא ההתדבקות לבד, רצוננו לומר שיהיה בה לעצם עובי וכו׳ (שם, עמ׳ י׳; ומצוי הרבה).

עי׳ ערך רצה ב׳.

רְצוֹנִי, מה שהוא ברצון, חפצי (freiwillig, willkürlich, absichtlich, voluntarius).

וכן לא יציירו ההמון מענין החיים זולת התנועה, ומה שאינו מתנועע תנועה רצונית מקומית אינו חי (מו״נ א׳ מ״ו). הנה המכוון בהקדמה הזאת שהתנועה לה בחינות, וזה אם עצמותית וכו׳, ויכנס בזה הרצונית (אור ה׳ לר״ח קרסקש, א׳ א׳ ו׳, בבאור ההקדמה הו׳). כי התנועה לגלגל היא אם רצונית, תשוקיית לפי דעת ארסטו, ואם טבעית למה שיֵרָאה לנו (שם). שבהרגש האונס וההכרח לא יהיה מקום לגמול והעונש, לְמה שלא יהיה אז רצוני כלל, וכשלא ירגיש אונס יקרא רצוני (שם ב׳ ד׳ ה׳). והוא ענין רצוניי ובחיריי בלי ספק (שם). והוא אם שתהיה [התנועה] מסודרת ממנו בכונה ובחירה, והיא התנועה הרצונית, או מבלתי כונה ובחירה, והיא התנועה הנמשכת (פי׳ כ״ה הקדמות המורה לאלתבריזי, ההקדמה הו׳). סימנים רצוניים (תרגום מאמר הבֵּרור הפילוסופי למנדלסזון). פֹּעַל רצוני, פֹּעַל לא־רצוניי (ס׳ הגדרים).

עי׳ ערך פֹּעַל א׳.

רצוניות, כחות הרצון (?).

ולמעלה מהרצון רצוניות יזָכרו במקומם ויורמז אליהם בזה הספר (אמונה רמה א׳ ה׳, עמ׳ י״ס; וייל מתרגם: höhere Willenskräfte).

עי׳ ערך בחירי, בחרי, חפצי, מבחרי.

רְצוּעָה, נרדף עם אקלים ומחוז (Zone, Landstrich).

רצועות (ספר בחכמה הכדורית לגֶמינוס, כת״י, תרגום ר׳ משה ן׳ תבון; עי׳ רמש״ש תקל״ט). רצועה מן רצועות הישוב (פֵּרוש לס׳ הקאנון של ן׳ סינא, כת״י; עי׳ רמש״ש תרצ״ג).

עי׳ ערך אזור ב׳, אֹפק ב׳, אקלים, ישוב, מחוז ב׳, נוף, פלך א׳.

רְצִיָּה, = volitio, Wollung (חדשתי; עי׳ בבאורים למונחים שבסוף תרגומי „תורת המדות״ של שפינוזה).

רְצִיפָה, רְצִיפוּת = Kontinuität.

אינו משער הנמנע שיהיה (הכדור הסובב) נמצא אחר שלא היה בצורת זאת התנועה הסבובית מצד הרציפה (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ו׳, עמ׳ כ״א).

ע׳ ערך דבקות א׳ התדבקות ב׳ תכיפה.

רֵקִ, משולל, נעדר (bar, ledig).

אלא שהצורה המצואה בידיעת הקדמון ית׳ וית׳ תצא מהכח אל הפעל בלא זמן ועל כן לא תמצא כהרף עין ריקה מן היסוד (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ה׳ ל״ד). וכל מה שזכרנוהו מזה הסדור אין רצוננו בו שהאל ית׳ ברא החומר ונשאר רק מצורה, ואח״כ השפיע עליו צורת גשם וכו׳ ולזה לא יהיה רֵק החומר לעולם מהצורה (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ י׳). ואז יהיה רֵק מן החבור (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ י״ג). האנושי כבר ימצא רֵק מן הבהמי ומעט הוא שימצא הבהמי רֵק מן האנושי (הנהגת המתבודד לאבו בכר ן׳ אלצאיג).

ע׳ ערך משלל, נקי, ערה, ערֹם, רקן.

רֵקוּת, מקום שאין בו שום חומר (leerer Raum, vacuum, κενός).

כאשר תרחיק המחשבה והסברא העדר הרקות וההקשות השכליות מחייבות זה (כוזרי ג׳ מ״ט). כן זה הכדור בכללו מחובר מן הגלגלים ומן היסודות הארבעה ומה שהורכב מהם, ואין רקות בו כלל (מו״נ א׳ ע״ב). והגשם החמישי מקיף האש, והם כדורים רבים אחד תוך שני, אין פנוי ביניהם ולא רקות בו כלל (שם). ההקדמה השנית המאמר ברקות. קדמוני המדברים וכו׳ מאמינים ג״כ שהרקות נמצא, והוא רוחק אחד או רחקים אין דבר בהם כלל, אלא רקים מכל גוף, נעדר מהם כל עצם וכו׳, הנה בהכרח יצטרכו לקיים הרקות וכו׳, ותתכן תנועת המתנועע ברקות ההוא (שם א׳ ע״ג). המאמינים בעצמים הנפרדים מוכרחים להאמין שיש בעולם רוחק או רחקים רקים מכל נמצא, בהם יתנועעו העצמים ההם בבואם להתחבר זה עם זה, שאין עצם אצלם מתערב ונמזג בעצם (פי׳ המלות הזרות לר״ש ן׳ תבון). רקות הוא רוחק נבדל אין בו גשם כלל. רקות הוא מרחק אפשר שיונחו בו מרחקים ג׳ לא בחומר וכו׳, וכאשר לא יהיה זה נמצא היה באור אחד לשֵם בלבד (ס׳ הגדרים). שאם יחפור אדם חפירה בקרקע ירד האויר בחפירה ההיא ותמלא אותה, ואיך ירד האויר נגד טבעו וכו׳? אלא מפני שאין רקות נמצא מושכה הרקות האויר ומורידה אותו חוץ מטבעו, מפני

שאין הרקות נמצא כלל (שער השמים לר׳ גרשון בן שלמה, א׳א׳). אלא שזה, לפי מה שיֵרָאה, בנוי על יסוד המנעות הרקות וכו׳. והנה לפי שהאומרים ברקות דמו וכו׳ שהרקות היא סבת התנועה, אומַר שהמופת וכו׳ הוא הטעאיי, וזה שהאומרים ברקות לא דמו שיהיה הרקות סבת התנועה אלא במקרה. וזה שהם חשבו שאם לא יהיה הרקות נמצא לא תהיה תנועת ההעתק אפשרית וכו׳, והיות הרקות סבת התנועה במקרה על הדרך הזה לא יחייב היות הרקות פועל או תכלית. ואמנם המופת הראשון שעשה לבטל מציאות הרקות מצד מציאות התנועה הוא מבואר הבטול, וזה שאם היו האומרים ברקות מחייבים היותו סבה בעצם לתנועה היה מקום למופת ההוא וכו׳. ולזה לא יִמָּנע ליסודות ואם היו מעורבים ברקות, היות להם האותות במקומם הטבעי וכו׳. ולזה לא ימנע מציאות התנועה הטבעית וההכרחית במציאות הרקות, וכל שכן שלא יחוייב בזה המופת המנעות מציאות הרקות חוץ לעולם, לְמה שאם היה הרקות, שאין לו טבע מה שממנו ומה שאליו, לא יתחייב המנעות תנועה סבובית לגשם כדורי (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳ ב׳ א׳). וכמו כן מאמיני הרקות נחלקו לשתי כתות: מהם שאמרו שהוא מעורב בגשמים ומסתבך בהם ונמצא בם בפועל, ומהם שאמרו שהוא בלתי מעורב בגשמים, כאלו תאמר בנקבים הספוגיים, ואֵין שם גשם יהיה מקום הרקות, וכאלו הוא חוץ כל העולם, מקיף בו (פי׳ נרבוני למו״נ א׳ ע״ג, התקדמה הב׳). כמו שאמרנו שמציאות הרקות נמנע, כי מציאת רחקים נבדלים נמנע חוץ לגשמים הטבעיים ובתוכם (שם, למו״נ ב׳ י״ד). וכבר אמר בן סינא שכל התנועות, בין הכרחיות בין טבעיות, ימצאו מהכרח [המנעות] הרקות (פי׳ שם טוב למו״נ ב׳, הקדמה י״ז). ומֵהֵנה יֵרָאה שאי אפשר שתהיה בריקות לאבן תנועה, לפי שהממוצע תנאי במציאות זאת התנועה (אבן רשד, הבאור האמצעי לס׳ השמע הטבעי, ד׳ י״א ה׳).

עי׳ ערך נבדל ז׳, פנוי, פְנִי, רחק, ריקם.

רָקִיַעַ׳ בהוראת גלגל (Himmelssphäre).

הוי יודע כי הרקיע הראשון המכסה את כל הרקיעין מלמעלן ומלמטן וכו׳, והוא הרקיע השמיני, נחלק לש״ס חלקים, וכל אחד ואחד מהרקיעים אשר תחתיו נחלק כ״כ לש״ס חלקים וכו׳. והרקיע סובב ממזרח למערב ביום ובלילה כגון פעם אחת, והחמה והלבנה הולכות ברקיעיהן ממערב למזרח חלוף מהלך הרקיע וכו׳

(ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ ט״ז)· **דע** כי חכמי הפילוסופי׳ וכו׳ גזרו על **רקיע** שמים שהם ט׳ **רקיעים**, מהם ז׳ לז׳ כוכבי לכת והשמיני **רקיע** המזלות, וכל כוכבי שבת נתונים בו, והתשיעי **רקיע** המגלגל את הכל ממזרח למערב וכו׳, ואין **ברקיע** הזה כוכב כלל, אבל המקום ישתבח שמו הכינו לכסות כל **הרקיעים** וגלגלים ממזרח למערב וכו׳, ויש מהן אומר שהן י׳ **רקיעים**, והתשיעי מהן **רקיע** המזלות המגביל את מהלכות הכוכבים ממערב למזרח, והעשירי עולה על כולם ומגביל מהלך כל **הרקיעים** ממזרח למערב, ואלו הן י׳ **רקיעים**. וחכמי מלאכת הכוכבים לא חששו **לרקיע** התשיעי הזה, כ״ש לעשירי, מפני שאין להם עדות עליו ממראה העין וכו׳, והם מונים בשמים ח׳ **רקיעים**, הגבוה בכולם **רקיע** המזלות (צורת הארץ לראב״ח, י: — י״א)· **הגלגלים** ההם הנקראים שמים **ורקיע** וכו׳ (משנה תורה, יסודי התורה ג׳ א׳)· **ולא תרחיק** היותם מונים **הרקיעים** שבע, ואם הם יותר, כי פעמים ימנה הכדור אחד ואע״פ שבו גלגלים הרבה (מו״נ א׳ ע׳)·

עי׳ ערך אופן, גלגל א׳, כדור, שמים.

הרקיע הסובל (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ י״ט) ≐ **הגלגל הסובל** (der deferierende Kreis der Epizykel).

עי׳ ערך סָבַל ג׳.

רְקִיעוּת, התפשטות, המתחה (Ausdehnung).

מצד שהודיע **רקיעותו** (יוסף שלמה לוצקי בפי׳ טירת כסף לס׳ המבחר של אהרן בן יוסף, י״ח: וכמה פעמים שם)·

רְקִיעִי, מתיחס על הרקיע, גלגלי (auf den Himmel bezüglich, sphärisch).

שכל מה שיראהו נמשך, לא יִפָּסד ולא ישתנה לו מנהג כללי, כענינים **הרקיעיים**, או יִמָּשך על סדר וכו׳ כענינים הטבעיים, הוא אוֹמר שהוא בהנהגה (מו״נ ג׳ י״ז)·

עי׳ ערך גלגלי, שמימי.

רָקִיק, דק (fein, subtil).

ומה שיהיה אמצעי בין שתי הקצוות יהיה העליון **והרקיק** מהן יסוד לשפל והגס (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ א׳)· וכל מה שיהיה הדבר יותר **רקיק** ועצמו יותר זך יהיה קבולו יותר חזק וכו׳ (שם ב׳ ו׳)· ועל כן היה רשום העצם נראה כשיהיה המזג **רקיק** ויוכן לקבל רשומו

(שם ב׳ י״ד)· ויותר רקיק מזה קימת המקרים הפשוטים בעצמים הפשוטים (שם ב׳ כ״ה)· כי מקצתם רקיקים וקלים ומקצתם אפלים· עבים (שם ב׳ כ״ז)· וכשיהיה היסוד רקיק· פשוט· רחוק מהפזור והפרוק תשוה לו האחדות ותסכים עמו (שם ב׳ כ״ח)· הגס לא ידבק ברקיק אלא באמצעי (שם ג׳ ח׳)· והוא מדרך הרקיק שיהיה מפלש ושוקע במה שהוא נכחו (שם ג׳ י״ב; ומצוי עוד כמה פעמים בלקוטי מקו״ח)·

רְקִיקוּת· דקות (Feinheit, Subtilität).

וסבת זה רקיקות כל אחד מהשני עצמים (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ג׳ י״ד)· ואינו נראה בו לרקיקותו (שם ג׳ ט״ו)· ויתרונות הנפש החיונית על הנפש הצומחת כי היא תדבק בצורות הגשמים הדומות לה ברקיקות (שם ג׳ כ״ט)· וכמו שהראות וכו׳ יסתר ממנו הנמצא ויתעלם לרקיקותו (שם ג׳ ל״ו)· ויותר מכל עצם השכל מפני רקיקותו ושלמותו (שם ג׳ מ״ב)· מפני רקיקות עצמה ומפני רקיקות הצורות המוחשות (שם ד׳ כ״ג)· כי הנפש תחנה הגוף בכחותיה וידבק כל מה מכחותיה בצורה הנאותה לה ברקיקות (שם ה׳ כ״ז)·

עי׳ ערך דקיקות; וע״ע בספרו של דוד קויפמן Studien über Salomon Ibn Gabirol, עמ׳ ס׳ הערה ב׳·

*רָקַן· בהתפעל: נהיה רֵק· התערה (ledig, bar sein oder werden).

ובעבור זה נאמר כי הפועל הראשון ית׳ וית׳ נמצא בכל· לא יתרוקן ממנו דבר מהדברים (לקוטי מקו״ח לרשב״ג, ג׳ ט״ו)· ועל כן מפני שפלש הרצון ונשתלח מהמקור הראשון פלש עמו היסוד והצורה· והוא והם נמצאים בכל ולא יתרוקן דבר מהם (שם ה׳ ס״ב)·

עי׳ ערך רֵק ובערכים הנרדפים הרשומים שם·

*רָקַק· בהתפעל: נהיה רקיק ודק (fit subtilior)

כי הדבר כשיתקבץ יתגשם ויֵרָאה אל החוש· ובהפך כשיתפזר עצמו יתרקק ויסתר מהחוש (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ג׳ כ״ג)· וכן בתוספת ההתאחדות כל מה שיתרקק הגשם ראיה על זה כמו כן (שם ג׳ מ׳)· *)

---

*) שלמה מונק (Mélanges, עמ׳ ס״ב) מתרגם: Ce qui en est une autre preuve, c'est que l'union augmente à mesure que le corps devient plus subtil.

רִשּׁוּל, עצלות, התעצלות (Lässigkeit).

רק מפני חֻלשת דעתו או מפני רשולו מחקירת המופתים ישען במאמר הנביא (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ס״ה, עמ׳ פ׳).

רִשּׁוּם, א׳) רושם, חקיקה, פעולה, השפעה (Einwirkung, Eindruck, actio, affectio; Spur).

ומה שהוא מהם (מסגולות האדם) מפעולות הנפש בחושים וכו׳ הוא צריך אל אותות חושיות והרשומים הלמודיים, יוציאוהו מן הכח אל הפועל וכו׳, ועל כן [אין] איפשר מציאותה אלא למי שהרגיל באותות החושים והרשומים הלמודיים (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, עמ׳ ל״ד). והשיב לו הזכרון כל אותותיהם ורשומיהם ועניניהם כמו שקבלם מהמצייר (שם, עמ׳ נ״ה). ועל כן היה רשום העצם נראה כשיהיה המזג רקיק ויוכן לקבל רשומו, וארצה לומר ברשומו פלוש רשומי העצמים השכליים בו, ואז נראה רשום העצמים הרוחניים בגוף (לקוטי מקו״ח לרשב״ג, ב׳ י״ד). ומאחר שהיה זה העצם גוף מוחש, מורכב, התחייב שיהיה רשום העצם הרוחני בו מוחש, אלא שזה הרשום אינו גשמי במוחלט ולא רוחני במוחלט (שם ג׳ ט״ו), כגידול והחוש והתנועה וכו׳ המקבלים הרשומים בעצמים המורכבים מעצמים הפשוטים וכו׳, ויתחייב מזה המאמר שיהיו כל הצורות המוחשות בעצם הגשמי רשום מהעצם המושכל הרוחני (שם). ורשום העליונים בשפלים נראה בצמח וכו׳, והרשום המושג לנפש וכו׳ והרשום המושג לנפש הצומחת וכו׳ (שם ג׳ כ״ז). והרשום המושג לנפש החיונית החוש והתנועה (שם ג׳ כ״ח). וההכרה ברשומיהם ופעולותיהם (שם ג׳ ל״א). מרשום הנפש והטבע בהם (שם ד׳ כ״ו). ורשום הצורה הראשונה בכל הוא המציאות (שם ה׳ כ״ח). כי התאחדות היסוד והצורה הוא רשום האחדות בהם (שם ה׳ מ״ד). ואין הצורה זולתי רשום האחד (שם ה׳ מ״ז). והיסוד כשיהיה עב, רחוק ממקור האחדות, ירחק מקבול רשום הרצון (שם ה׳ ס״ג). וכשהתאחדה הנפש בעצם וכו׳ רחקה מלקבל אותם הרשומים ונסתתרו אותם הרשומים בה (שם ה׳ ס״ה). אבל היסוד והצורה משתנים, כי הם תכלית רשום האחדות (שם ה׳ ס״ז). והם רשומים גשמיים, אמנם ההתפעלויות הם רשומים נפשיים (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ו׳). ואולי הענינים ההם אשר ישיגום האנשים ההם הם דעות היו להם ונשארו רשומיהם חקוקים בדמיונם (מו״נ ב׳ ל״ח). הענינים אשר יקרו ביסודות הארבעה וכו׳ ממיני

התנועות והרפיון והצמיחה מרשום הגלגלים בהם (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ ג״ב). הרישומים שנים, רישום שכלי ורישום נפשי, ר״ל כל גרם יש לשכל בו רישום מה ולנפש ג״כ, ורישום השכל הוא הגלוי הגדול ורישום הנפש הקטן, ושניהם נסתרים ביודע וכו׳, אבל רישום הטבע לא יאמר לו רישום, כי הוא נראה וישיגו אותו החושים וכו׳ והנה התבאר עתה היאך הרישום השכלי מהמחשבה ורישום הנפשי מהמצייר (קטעים מס׳ העצמים החמשה המיוחס לאֶמפֶּדוקלס, בס׳ יסוד עולם לר׳ אלחנן בן אברהם; עי׳ בספרו של דוד קויפמן Studien über Salomon Ibn Gabirol, עמ׳ י״ח).

עי׳ ערך השפעה, חקוי, חקוקה, חקיקה, כתום, כתימה, מעשה ב׳, פֹּעל א׳, פעֻלה א׳, רשם, שפע.

ב׳) רושם, גדר חסר (uneigentliche Definition, Beschreibung, Merkmal, descriptio, designatio, ὑπογραφή).

רשומו (נ״א חקו; פרקים וכו׳ במלאכת ההגיון לאלפראבי, כת״י; עי׳ רמש״ש מ״ד).

עי׳ ערך חק א׳ חקיקה ב׳ רשם ב׳ תו.

ג׳) הרשומים העליונים = ס׳ אותות השמים (Meteora) לארסטו.

וזה הספר נקרא ספר הרשומים העליונים ויש מי שקורא אותו ס׳ אותות השמים (ראשית חכמה לר׳ שם טוב פלקירא, עמ׳ נ״ב). וכל זה בספרו הנקרא הרשומים העליונים במאמרות השלשה ממנו (שם, עמ׳ פ״ד).

עי׳ ערך אויר, אות ג׳ דרך ד׳; וע״ע רמש״ש ז׳ מ׳.

רָשׁוּם, ידוע, קבוע, מסוים (bestimmt, genau umschrieben).

שרש אשר אינו נאמר על יום ידוע ולא עת רשום וכו׳ (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ כ״ב).

עי׳ ערך מכְתב, מְרשם.

רָשׁוּת, גדולה, שלטון (Herrschaft).

אהבת הרשות והנצוח המונעים האדם מהשגת האמת כפי מה שהוא (מו״נ א׳ ל״א).

עי׳ ערך התגברות.

רְשׁוּת, בתורת המדברים: יכולת האדם במעשיו, רָוַח (ע״ש).

ומענה הריוח לפי דעתם הוא הרשות (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק פ״ו, עמ׳ קט״ו).

רֹשֶׁם, א׳) פעולה, השפעה (Einwirkung, Eindruck; Spur).

ואין כח לו ית׳ נמצא בדבר מן הדברים אלא על דרך היצירה והרושם (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, עמ׳ ע״א). ואל יהיה רחוק בעיניך הראות רשמי ענינים אלהיים נכבדים בעולם הזה התחתון כשיהיו החמרים ההם נכונים לקבל אותם (כוזרי א׳ ע״ז; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ קמ״א, הערה ס׳). כי הדברים אשר יִכּוֹנו לקבל הרשמים ההם האלהיים אינם ביכולת אדם (שם א׳ ע״ט). כי אין החכמה בגלגלים גדול מהחכמה בקטן שבחיים, אך גדולת מעלתם בעבור שהם מחומר זך וקיים וכו׳, והבעל חיים מחומר מקבל רושם, מתפעל (שם ד׳ כ״ה). ועוד שלכל הכוכבים ומצבי הגלגלים עזר ורושם בו (שם ה׳ י״ד). כי מן המפורסם כי לתוכחת רושם בנפש על כל ענין (שם ה׳ כ׳). והאיכות ההתפעליית הם רשמים אשר יגיעו בחושינו ממוחשיהם, כרשמים שיקבלו ממה שימושש מן החם והקר וכו׳, וכמו הרשמים שיקבל חוש הריח מן הריחות וחוש השמע מן הקולות וכו׳ (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ו׳). עוד היה מחסד הבורא ית׳ ששָׂם לבעל חיים כח פנימי שני, בו יִזכור רשמי המוחשים אחר העלמם מן החוש, והוא יִקָרא המצייר (שם א׳ ו׳, עמ׳ כ״ט). והנה תקבל [העין] רושם מהעשן והאבק יותר ממה שתקבל הלשון אם תפגע בהם (שם, עמ׳ ל״א). כמו שיקרה לכלי (כצ״ל) ההרגש שיחלשו בהשיגם המורגשות הגדולות הרושם, כמו העין כאשר תראה אור השמש הנוצץ או האוזן כשתשמע הקול המבהיל (שם, עמ׳ ל״ו). שכל הדברים אשר תחת גלגל הירח ישתנו ויתחלפו מתנועות הכוכבים ומצביהם, כמו שנראה זה בודאי לכל בעל עיון מרשמי השמש והירח וכו׳, ויֵרָאה זה מרשמי הכוכבים האחרים, וכל שכן לעומדים על חכמת רשמי הכוכבים (שם, עמ׳ ס״ה). ועל הפעולות ג״כ הקורים בהם וכו׳, והם הקושי והרפיון והחמימות והקרירות וכו׳, ואמנם נקראו אלו הענינים רשמים שֵׁם כולל (פי׳ תאמסטיאוס לס׳ השמים והעולם של ארסטו, הוצ׳ לנדויאר עמ׳ א׳). לא תמצא מאלו התפעליות הנפש כמו הדאגה והכעס והיגון, שירשמו רושם גדול אלא בבני אדם שאין להם הבנה במוסרים ותוכחות התוריות (צרי היגון לרש״ט פלקירא, עמ׳ י״ב, בשם הרמב״ם). הפעל — רושם שנרשם בנושא ממה שפועלים בו אחרים (דרך תבונות לרמח״ל).

עי׳ ערך רָשׁוּם א׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

ב׳) גדר, וביחוד גדר חסר (Definition, ὁρισμός; uneigentliche Definition, Beschreibung, Merkmal, descriptio, designatio, ὑπογραφή).

והגדרת היסוד הכללי והצורה הכללית אינה ממה שאפשר וכו׳ אבל לרשם אותם אפשר מצד סגולותיהם המתחייבות להם. ור̇שם היסוד הכללי הלקוח מסגולותיו הוא שהוא עצם קם בעצמו הנושא לחלוף והוא אחד במספר וכו׳ ור̇שם הצורה הכללית שהיא עצם מקום לעצם כל הצורות (לקוטי מקו״ח לרשב״ג, ה׳ כ״ט; ע״ש בהערת מונק, עמ׳ ק״ח, וע״ע תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ שי״ד, הערה קס״ה). וראה איך אמר הפילוסוף במליצת משלו בשומו ר̇שם הנפש שהיא עצם מתמים לגוף טבעי כלי בעל חיות בכח. וענין הר̇שם הזה הוא מעולה וכו׳ (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ ל״ז). כי ר̇שם העצם האמתי שהוא נושא ההפכים (שם, עמ׳ ל״ח). ור̇שם הזמן מנין התנועות אשר ינועע אותם הגלגל באישיו אשר בו (שם, עמ׳ נ״ג). והגבול לקוח ממינים ופרקים וכו׳, כאומר מה הוא האדם, תשובתו: החי, בעל המבטא, המת. וכן הרושם לקוח מפרטים ומקרים, וישאלו על הרושם איך הוא וכו׳ (שם, עמ׳ נ״ה). בזכר העצם והמקרה ורושם כל אחד מהם (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ד׳). שידיעת עצמותו בלתי אפשרית לנו כל עוד היותנו בזה העולם, כי לא נדע אמתות דבר בציור, אלא בגדר או ברושם (שם ב׳, זכרון ההקדמה, עמ׳ מ״ו). וכאשר נבאר כונת מין מאלו המינים, הנה כשנזכירהו בסוגו והבדלו נקראהו גדר, ואם נבארהו בסוגו וסגולה מסגולותיו נקראהו ר̇שם או ח̇ק. דמיון זה אמרֵנו בגדר האדם חי מדבר וכו׳ ואם בארנו שֵׁם האדם בשנאמר שהוא חי רְחַב החזה או שנאמר הוא חי נִצַּב הקומה או חי צוחק, הנה לאלו נקרא רשמים, וכן פעמים נבאר השם ונזכירהו בסוגו ומקריו, כאמרנו בבאור שם האדם: הוא יכתוב, הוא חי ימכור ויקנה, וזה ג״כ נקרא ר̇שם (מלות ההגיון שער י׳). ואמנם המנעות תמונה סבובית בלתי בעלת תכלית, זה יֵרָאה מרושם התמונה אשר יאמר בה המהנדס ברשמה שהיא אשר יקיף בה גבול או גבולים (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳ א׳ א׳, המין השלישי). הגדר והרושם (כלל קצר מכל הרשום בכתב ליהודה ן׳ בולאט, עמ׳ י״א; וע״ש עמ׳ ט״ו). רושם הוא המאמר המבאר הדבר הנרשם, וזה בשיכירהו בסוגו וסגולה מסגולותיו או מקרה ממקריו (ס׳ הגדרים). ואם ר̇שם, כי הוא מליצה מהודעת הנעלם בנגלה (כונות הפילוסופים לאלגזאלי, תרגום ר׳ יהודה בן שלמה נתן, כת״י).

„ס׳ הגבולים והרשמים״ לר׳ יצחק בן שלמה הישראלי.

ע׳ ערך גבול ו׳, גדר א׳, ח̇ק א׳, חקיקה ב׳, מברר א׳, רְשום ב׳, תו, תכלית.

רָשַׁם, הגדיר, ביחוד ע״ד הגדר החסר; עשה רושם, חקק, חקה, פעל (definieren, beschreiben; einprägen, abbilden; einwirken, einen Eindruck hervorrufen, affizieren, wirken).

ותמצא הפועל נוכח הרוּשָׁם מאלו העצמים ונכח המועיל והמחדש (לקוטי מקו״ח לרשב״ג, ה׳ כ״א). ויורשם (היסוד הכללי) עוד שהוא עצם מקבל לכל הצורות וכו׳ ותורשם (הצורה הכללית) שהיא עצם החכמה השלמה והאור הנקי (שם ה׳ כ״ט). והעצם הוא הנמצא הבלתי צריך לנשוא, נרשום אותו תחלה כן עד שנוסיף ביאור (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ד׳). ומה שאין לו סוג לא יגדר ולא יורשם (שם ב׳, זכרון ההקדמה, עמ׳ מ״ו). התפעליות הנפש, כמו הדאגה והכעס והיגון, שירשמו רושם גדול (ר׳ שם טוב פלקירא, צרי היגון עמ׳ י״ב). עגולת המזלות היא העגולה אשר ירשמה השמש בתנועתו מהמערב אל המזרח (ס׳ הגדרים). — בפִּעֵל: והגדרת היסוד הכללי והצורה הכללית אינה ממה שאפשר וכו׳ אבל לרשם אותם אפשר מצד סגולותיהם המתחייבות להם (לקוטי מקו״ח לרשב״ג, ה׳ כ״א). ואלו הגרמים פועלים ומרשמים מקצתם במקצתם (קטעים מס׳ העצמים החמשה המיוחס לאֶמְפֶּדוקלס, בס׳ יסוד עולם לר׳ אלחנן בן אברהם, הוצ׳ קויפמן בספרו Studien über Salomon Ibn Gabirol, עמ׳ ל״ב). — בהתפעל: התחייב מזה שיהיה התטבעות חלקי הצורה וכו׳ והתרשמם ביסוד כפי מה שברצון ממנו (לקוטי מקו״ח לרשב״ג, ב׳ י״ח). מפני היות כל צורה מצורות הנמצאים התרשמה ביסוד (שם ב׳ י״ט). ותמצא הנפעל נוכח המתרשם מהעצמים והמקבל התועלת (שם ג׳ כ״א). ועיין בנפש הצומחת וכו׳ ותמצא הטבע צוּר בה, מתרשם ממנה (שם ג׳ מ״ב). כי האדם כשידבר באמרה תתרשם צורתה וענינה בשמע השומע ושכלו, ועל זה הקֵרוב יאָמר כי הבורא ית׳ וית׳ דִּבֵּר בִּדְבָרָה והתרשם ענינה בעצם היסוד ושמר אותה, כלומר שהצורה הברואה נתרשמה ביסוד ונתטבעה בו (שם ה׳ ע״א).

ע׳ ערך גָּבַל, גָּדַר, חקק ג׳; חִקָּה א׳, חקק א׳ וב׳, טָבַע ב׳.

רָשְׁמִי, מתיחס על הרושם (affektiv).

ההתפעלות הוא על שלשה מינים: אחד ההתפעלות אשר ייוחס אל החמר כאשר יקבל צורה מה ויתעצם עמה, ב׳ ההתפעלות המיוחס אל החוש כאשר יקבל המוחשות, ג׳ ההתפעלות המיוחס אל השכל בקבלו המושכל. אמנם האחד יקָרא התפעלות בהחלט, והב׳ יקָרא התפעלות רשמיי, והג׳ יקָרא התפעלות קבוליי (הגהת ר׳ יצחק ן׳ ארויו בס׳ הגדרים,

ערך התפעלות. ואחר שמהמושג החזק יקבלו [החושים] התפעלות וכו׳, מהחלוש ג״כ יקבלו, ויקרא אז התפעלות ר ש מ י, כי הוא עושה רושם במקבל, אבל אינו כל כך התפעלות כמו הראשון (דרך אמונה לר״א ביבאגו, ל״ה:).

רֶשַׁע, עי׳ ערך ר ע.

רֶשֶׁף, חום (das Warme).

כי המראים אמנם ימָצאו מהתערב המקרים הראשונים לכל הנמזגים הנמצאִים בהתחלותיהם, והם ארבעה: ה ר ש ף והיובש ו ה ר ש ף והרטיבות והקור הרטבי והיובש הקר (ס׳ התמר לאבו אפלח הסרקסטי, הוצ׳ שלום, קרית ספר ג׳, עמ׳ ר״ב).

רֶשֶׁת, א׳) בהשאלה: ר ש ת הדמיון: ומה שלא יפול ב ר ש ת הדמיון אצלו נעדר ונמנע המציאה (מו״נ א׳ מ״ס; אלחריזי מתרגם: ב ר ש ת המחשבה).

ב׳) אחד מחלקי חוג החוזים (Netzwerk, rete: ein Bestandteil des Astrolabs).

טבעת וכרם ואם ובנות ו ר ש ת ובריח וכו׳ (ס׳ כלי נחושת להראב״ע).

ג׳) אחד הקרומים שבעין (Netzhaut, retina, ἀμφιβληστροειδής).

הסמוכה לליחה הזכוכית נקראת ר ש ת, כי כדמות ר ש ת היא נעשית (מקור חיים לר׳ שמואל ן׳ צרצה, ע״פ הכליאת של אבן רשד; עי׳ קויפמן, החושים עמ׳ פ״ט).

עי׳ ערך ש ב כ י ת.

רָתוּם, קשור, מחובר (verbunden).

מלמד שהעולם הזה נברא לדבר נכון ו ר ת ו ם לגלגלים כמו השם הגדול השכלי, ו ר ת ו ם וערוך השם הגלמי הזה וכו׳ (תרגום ר׳ יהודה ן׳ קרדינאל לכוזרי ד׳ כ״ה; עי׳ בהוצ׳ קסל עמ׳ שנ״ו ורמש״ש עמ׳ ת״ה).

רְתִיעָה, הקש ה ר ת י ע ה (Apagoge, apagogische Schlußfolgerung).

עי׳ ערך ה ק ש.

ש

שָׁאוּל׳ לקוח ונגזר מענין אחר (entlehnt).

שאולות — כלומר לקוחות ממלה אחרת (ר״י אלחריזי, פי׳ המלות הזרות).

שְׁאִיפָה׳ א׳) נשימה (Atmung, Einatmung).

מפני שהמרוץ יהיה בשאיפת האויר מחוץ וכו׳ והשאיפה תהיה בחוש האף ולולי האף לא היתה הנשימה (תקון מדות הנפש לרשב״ג, הוצ׳ פולק עמ׳ י׳). והשאיפה ג״כ חסד מהאל ית׳ בבעלי חיים היותר שלמים וכו׳ והבעל החיים היותר חסר כמו הדג (כצ״ל) לו נקבי הנחירים וכו׳ אמנם לפי שהיה הריחו מבלי שאיפה וכו׳ היה הדג יריח׳ ירצה או לא ירצה (אמונה רמה א׳ ו׳, הריח, עמ׳ כ״ז; וע״ע קויפמן, החושים עמ׳ קמ״ה — קמ״ז).

ב׳) מגמה וחפץ = Streben (בספרות החדשה).

שָׁאַל׳ השתמש בשם מה ע״ד ההשאלה (entlehnen, einen Ausdruck im uneigentlichen Sinne gebrauchen).

וחכמי האומות מקדם היו מסתירין הדברים בהתחלות ומדברים בהם בחידות וכו׳ ואם הם אשר אין הפסד עליהם בביאור היו שואלים השמות ולוקחים הדמיונות בלמוד, כ״ש שראוי לנו וכו׳ שלא נבאר דבר שיקשה על ההמון להבינו (מו״נ א׳ י״ז; אלחריזי מתרגם: היו סומכים לדבריהם שמות).

בהפעיל ובהָפעל: יִחס לנושא ענין מה ע״ד ההשאלה (jemandem etwas [figürlich] beilegen, zuschreiben).

כי כל מה שידמהו ההמון חסרון או אי אפשר לציירו בחק השם יתעלה לא השאילוהו ספרי הנבואה לו יתעלה (מו״נ א׳ ס״ו; אלחריזי מתרגם: לא סמכוהו). מהשמות ההם שמות משתתפים ויקחום הפתאים כפי

קצת הענינים אשר יאמר עליהם השם ההוא המשתתף, ומהם מושאלים, ויקחום ג״כ כפי הענין הראשון אשר הושאלו ממנו (מו״נ, פתיחה). דע כי ראה והביט וחזה שלש המלות האלה נופלות על ראות העין והושאלו שלשתם להשגת השכל, אמנם זה בראה מפורסם אצל ההמון וכו׳ וכן הביט נופל על ההבטה בעין לדבר וכו׳ והושאל אל הבטת השכל והשקפתו וכו׳ וכן חזה נופל על ראות העין וכו׳ והושאל להשגת הלב (שם א׳ ד׳). עבר — ענינו הראשון הוא בענין העתק גוף במקום וכו׳, ואחר כן הושאל להמשך הקולות באויר וכו׳, ואחר כן הושאל לביאת האור והשכינה וכו׳, וכבר הושאל עוד לכל מי שיעשה מעשה אחד ויפליג בו ויעבור גבולו וכו׳, וכבר הושאל עוד למי שיחטיא כונה אחת ויכוין כונה אחרת וכו׳ (שם א׳ כ״א; אלחריזי מתרגם: וכן סמכוהו, אחר כן סמכוהו וכו׳).

עי׳ ערך יַחַס, סמך.

שְׁאֵלָה, ספק עיוני; בקשה, מבוקש, דרוש (Problem; Postulat, Beweisthema, quaestio; quaesitum).

ושאלת החדוש והקדמות עמוקה וראיות שתי הטענות שוות (כוזרי א׳ ס״ז). ואני סבור שאין לך מנוס מחקור בשאלות הגזרה והבחירה (שם ה׳ י״ט). זה הפרק אבאר לך בו מה שאאמינהו אני בזאת השאלה (מו״נ ב׳ ט״ז). והיות האדם אומר שעשה מופת על שאלה אחת בהטעאות אינו מחזק אצלי האמנת המבוקש ההוא (שם). זה תכלית מה שאצלי בזאת השאלה (שם ב׳ כ״ד). דע כי כל ההקדמות הכלליות אשר יסדו אותם המדברים וכו׳, והם צריכות להם בקיום מה שירצו לקיים באלה הארבע שאלות, הם שתים עשרה הקדמות (ר״י אלחריזי, מו״נ א׳ ע״ב; ר״ש ן׳ תבון מתרגם: באלו הארבע בקשות). והנה בארתי לך כי כל הענין נתלה בזאת השאלה (ר״י אלחריזי, מו״נ ב׳ כ״ו, בסוף הפרק; ר״ש ן׳ תבון מתרגם: בזה המבוקש). שאלה הוא משפט חלקי מסופק עליו, יבוקש ידיעתו באחד משני קצותיו, רצוני הקיום או הסלוק על אחד משני הסותרים (ס׳ הגדרים).

„השאלות הדבריות והדרושים אשר לפילוסופים״ לאבן רשד (עי׳ רמש״ש צ״ח). „שאלות טבעיות״ המיוחסות לארסטו, תרגום ר׳ משה ן׳ תבון (עי׳ רמש״ש רל״א).

עי׳ ערך בקשה א׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

שָׁאַף, א׳) נָשַׁם, (atmen, einatmen).
כי לא ישאף מי שלא יתנשם ולא יתנשם מי שאין לו ריאה (אמונה רמה א׳ ו׳, הריה, עמ׳ כ״ז; וע״ע קויפמן, החושים עמ׳ קמ״ה — קמ״ו).
ב׳) השתדל, שָׂם מגמתו = streben (בספרות החדשה).

שָׁאַר, בנפעל התקַים, התמיד (dauern, Bestand haben).
ואמתת המקרה וענינוֹ שלא ישאר ולא יתקיים שני זמנים, ר״ל שתי עתות, וכשיברא המקרה ההוא יאבד ולא ישאר וכו׳, אמנם קצתם מן המעתזלה יאמרו כי קצת המקרים ישארו מדה אחת וקצתם לא ישארו שני זמנים, ואין להם בזה סדר ישובון אליו, עד שיאמרו: מין המקרה הפלוני ישאר ומין המקרה הפלוני לא ישאר (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הששית).
עי׳ ערך השארה, השארות, נשאר.

שְׁאֵרִית, בחכמת החשבון: יתרון, עודף (Rest, Überschuß).
כשתשליך ימי חדש הלבנה שבעה שבעה וכו׳ ישאר יום אחד ושתים עשרה שעות ושבע מאות ושלשה ותשעים חלקים וכו׳, וזו היא שארית חדש הלבנה (משנה תורה, קדוש החודש ו׳ ה׳). וזו היא שארית שנה פשוטה, ואם שנה מעוברת היא תהיה שאריתה חמשה ימים וכו׳ (שם, וע״ע שם ו׳ י״ב). כשתקבץ שארית לשארית (שם י״א י׳).
עי׳ ערך יתרון ב׳ מותר ד׳ עדיפה.

שָׁב, א׳) ע״ד הערבית: היה, נהיה, נעשה (werden).
ובענין ההתחלה יהיו הספקות על דרך הדמיון עשרה ובענין השני ישובו תשעה ובענין השלישי ישובו שמונה (אמונות ודעות, הקדמה, דפוס לייפציג עמ׳ ה׳). השתנות הענין הקדמון אשר אין לו צורה ולא תכונה ולא שעור ולא מקום ולא זמן עד ששב קצתו גוף שיש לו צורה ושעור וכו׳ (שם, א׳, עמ׳ כ״ט). אמרו כי גשמים לא יוָּדע מה הם נקבצו וכו׳, ומה שהיה מהם קל מהר לעלות למעלה ושב שמים וכוכבים, ומה שהיה מהם כבד שקע למטה (שם, עמ׳ ל״ח). וצריך שאבאר כי אמתת המקום וכו׳ הוא פגישת שני הגשמים המתמששים ויקרא מקום משושם מקום, אבל ישוב כל אחד מהם מקום לחברו (שם, עמ׳ מ״ד; עי׳ קויפמן, תורת התארים ס״ג, הערה קי״ז, שנשתבש בפרוש הדברים הללו). אך הכת הראשונה האומרת כי קצת האל שב גוף ורוח היא מתחייבת עם שתי התשובות האלה וכו׳ (שם ב׳, עמ׳

נ״ז)· כי לא יוכל לכלות הדברים עד שישובו לא דבר כי אם מי שבראם לא מדבר (שם ז׳, עמ׳ קל״ד)· והמדרגה הזאת היא תכלית ההגעה המקווה לאדם השלם אחרי אשר תשוב נפשו מטוהרה מן הספקות וכו׳ ותשוב כאלו היא מלאך ותשוב גם במדה המלאכותית הנפרדת מן הגופות (כוזרי א׳ א׳)· ותשוב נפש האדם השלם והשכל ההוא הפועל דבר אחד· ולא יחוש לכליון גופו ואיבריו מפני ששב הוא ואותו דבר אחד (שם)· ושב הקצף מתמיד עליהם ועל המונם (שם א׳ ד׳)· עד שכל מי שנבדל ונפרש יאָמר עליו ששב פילוסוף (שם ד׳ י״ח)· ואיזה הוא הגבול מהמדע שתשוב בו נפש האדם נבדלת מן הגוף· בלתי אובדת? (שם ה׳ י״ד)· וכן כאשר נשים המים על האש נראה לעין התכתם ושובם אויר (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ ט׳)· ישתבח מי אשר בהַשקף הדעות עצמו תשוב השגתם קצור השגה וידיעה· וכשישקיפו חיוב פעולותיו מרצונו תשוב ידיעתם סכלות· וכשישתדלו הלשונות להגדילו בתארים ישוב כל הפלגת דברים לאות וקצור (מו״נ א׳ נ״ח)· ולא היה פועל בכח ושב בפעל כאשר עשה בעת אחת מה שלא עשהו מקודם (שם ב׳ י״ח)· האם השכל ההיולאני אפשר בו שישוב נצחי (מלחמות השם א׳ ח׳, עמ׳ נ״א)·

ב׳) בבינוני: שָׁב = מוסב; נִתָּן להשיב (sich beziehend; zurückzuführen).

ויהיה הכנוי בפניו שב לו יתעלה (מו״נ א׳ כ״א)· המדות השכליות הם שלש· והם: נמצא· קדמון· אחד וכו׳· ועם ג׳ אלו נכללו עוד ג׳ אחרות וכו׳· והם: חי· יכול· חכם· ואלה כלם שבות לאחד ונכללו יחד (פי׳ אבוסהל בן תמים לס׳ יצירה; עי׳ דוקס, שירי שלמה, פתיחת המו״ל, עמ׳ VI)· ואם יאמר: מה הוא אמתת מקום· נאמר מה שנתישב עליו דעת אריסטו· והוא אשר ישוב אליו הכל (כונות הפילוסופים לאלגזאלי, כת״י; בגוף הערבי: אג׳מע אליה אלכל = הכל מודים לו)· ואולם דעת החכם אשר אליו ישוב הכל (פי׳ שם טוב למו״נ ב׳ א׳)· כי מי שירצה לבקש האמת אשר אין גמגום עליו ראוי שילך דרך אריסטו והוא אשר אליו ישוב הכל (שם, למו״נ ב׳ ד׳)·

ג׳) השָׁב = בעל התשובה (der Bußfertige).

ואומַר שמדרגות בני אדם בשער הזכיות והחובות עשר מעלות: צדיק ורשע· ועובד וממרה· ושלם ומקצר· וחוטא ומזיד· ושב וכופר (אמונות ודעות ה׳, דפוס לייפציג עמ׳ ק״ה)· שכל שב כבר היה צדיק קודם שיחטא ואין כל צדיק שב (חו״ה, שער התשובה, פתח השער)· אבל אם ישתוה השב עם הצדיק וכו׳ (שם, פרק ח׳)·

בהפעיל: כשתרצה להעלות בידך כל מה שכללו פרקי זה המאמר, עד שלא יחסר לך ממנו דבר, השב פרקיו זה על זה (מו״נ, פתיחה). וזה דבר לא ישיבוהו האומרים כן ואינו ממה שנחקור עליו (הבאור האמצעי לס׳ השמע הטבעי, ג׳ ג׳ ד׳ א׳, כת״י; עי׳ בספרו של וָלפסון Crescas' Critique of Aristotle, עמ׳ שכ״ט). ובהוראת ההכפלה וההִשָּנוּת: והשיבותי הדברים בהקדמה הזאת, עם שמנהגי לקצר וכו׳ (אמונות ודעות ב׳, ד׳ לייפציג עמ׳ מ״ט). אמנם הדבר הטוב אין לחוש אם יושב פעמים רבות (אמונה רמה ב׳ ד׳ ג׳, עמ׳ ס״ז). והפליג להשיב זה הענין וחִזקו פעמים וכו׳ והשיב זה הענין לחזוק ולתוספת באור (שם ג׳ ב׳). גם במשמעות תִּרְגֵּם מלשון אל לשון אחרת: והיו קוראין לשנת הלבנה אשר יש בה י״ב חדש שֵם בלשונם אם אתה משיב אותו אל לשון הקודש תקרא אותה פשוטה (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ ל״ט). — בחכמת החשבון: להשיב מנין על מנין; חזרת החלקים אחד אל אחד (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח; עי׳ כתבי רמש״ש א׳ שצ״ה) = Reduktion von Brüchen.

שִׁבּוּךְ, כמו סבוך: הסתבכות (Verflechtung, Verwicklung, implicatio).
בכלל עלת הקלות היא שיבוך הריקות, והנה יתחייב לאלו האנשים בשהגשמים בעצמם הם כבדים ושהם אמנם רואים קלים בשיבוך הריקות (פי׳ תאמסטיאוס לס׳ השמים והעולם של ,ארסטו, הוצ׳ לנדויאר עמ׳ קמ״ה). *)

שִׁבּוּץ, בהשאלה: קביעת איזו מליצה מסוימה בתוך ענין אחר (Einflechtung, Einstreuung).

שִׁבּוּצִי, הסגנון השבוצי = Musivstil (עי׳ לויאס, מבוא לאוצר חכמת הלשון עמ׳ י״ג).

שִׁבּוּשׁ, דעה מוטעית, ערבוב, ספק (falsche Meinung, Irrtum, Verwirrung, Ungewißheit, Unklarheit).
נסתלקו בה מעליהם השבושים וסרו עמה הספקות ונצללו להם הראיות והזדכו להם המופתים (אמונות ודעות, הקדמה, עמ׳ א׳). וראיתי בני אדם כאלו טבעו בְּיַמֵּי הספקות וכבר כסו אותם מימי השבושים ואין צולל שיעלה אותם ממעמקיהם וכו׳ (שם, עמ׳ ג׳). כל זה יהיה עם

*) בתרגומו הרומי של משה עמרם אלטינו: Atque in universum levitatis causam inanis implicationem esse dicunt. Necesse autem ii habent dicere, corpora per se graviora esse, inanis vero implicatione leviora apparere.

הסתלקות הספקות והסרת השבושין וכו׳ ואולי יאמר אומר: מה ענין החכמה שהבורא יתברך שָׂם אלה השבושין והספקות בין הברואים? ונקדים הִנה התשובה על זה ונאמר: היותם ברואים הוא עצמו חִייב להם הספק והשבוש (שם, עמ׳ ד׳). וכן כל אשר יעיין האדם ויסתכל יחסרו הספיקות, עד אשר יזדקק בסוף הענינים האחד, הוא המבוקש, וישאר לבדו בלי ספק עמו ולא שבוש בו (שם, עמ׳ ה׳). בזכר שתופים והעברות נפלו בלשון העברי בשמות הנכבדים, חייבו שבושים ומבוכות (אמונה רמה ב׳ ו׳ א׳, עמ׳ פ״א). ואני אשמיעך אחר זה הספקות והשבושים אשר הביאום לדבר סרה בענין ההוא (מו״נ ג׳ ט״ז). ובלשון יון הוא (ספסטה) שם המלאכה אשר יוכל האדם בו להטעות חברו ולהראות כי זיוף ושבוש בדבריו וכו׳ (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, ב׳ ה׳, עמ׳ ל״ו).

שבוש הפילוסופים — כך קורא יצחק אלבלג לס׳ הפלת הפילוסופים (תהאפת אלפלאספה) של אלגזאלי (עי׳ רמש״ש ש״ג ושכ״ו, הערה תנ״ז).

שֶׁבֶט, שָׁבִיט, שִׁבְטִי, עי׳ ערך כוכב ב׳.

שָׁבִיב, ניצוץ, קרן אור (Lichtstrahl).

וכל מה שיעיין אליו ויראה אמנם יראה בשביבים יעברו באויר וכל גוף זך עד אשר יפול על הדבר שיעיין אליו. והשביבים העוברים בגופים הזכים אל המעיין או שיהיו ישרים או מתעקלים או מתהפכים או משתברים וכו׳, וחכמת המראות חוקרת כל מה שיעיין באלו השביבים הארבעה וכו׳, והיא נחלקת לשני חלקים: הראשון מה שיעיין אליו בשביבים הישרים, והשני חקירת מה שיעיין אליו בשביבים שאינם ישרים (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ מ״ד — מ״ה).

עי׳ ערך ניצוץ, קו.

שָׁבִיעַ, שביעית (Siebentel).

על דעת האומרים על קו הסובב שיש בו שלשה ושביע מן הקוטר (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ ס״ב, סי׳ צ״ז). או חֵלק הקו הסובב על שלשה ושביע וכו׳, מפני שרבוע הקוטר בשלשה ושביע הוא הקו הסובב (שם, עמ׳ ס״ג, סי׳ צ״ט). והנקבץ קח את גדרו ורבע אותו בשלשה ושביע (שם, סי׳ ק׳).

שְׁבִיעִי, בחכמת התכונה והתשבורת = Septime, Bruch siebenter Ordnung.
עי׳ ברשימת המלים שבסוף ס׳ מעשה חושב לרלב״ג, עמ׳ צ״ט.
עי׳ ערך רביעי, שני, שלישי, שמיני.

שְׁבִירָה, סתירת דעה מן הדעות (Widerlegung, refutatio).
עי׳ ערך בטול ב׳, הכחשה, הפלה, נתיצה, סתירה, שֶׁבֶר, שָׁבַר.

שְׁבִיתָה, חדלון, עזיבה; מנוחה, הפסק התנועה (Aufhören, Unterlassung; Pause, Ruhemoment).
ותמצא תשובת הרשע וכו׳ צריכה אל שלשה דברים, האחד שביתה מן המעשה ההוא, והשני שביתת הפה והלב מלהרהר ומלדבר וכו׳ (הגיון הנפש לראב״ח, כ״ז). אבל עלת זה כי זאת התנועה אשר נקרא שמה מבוששת יש בין רֲוחה יותר שביתות מן האחרת אשר נקרא שמה מהירה, וכאשר הקשו מן החץ אשר יורוהו מקשת חזקה, אמרו גם כן: יש בין רֲוחי תנועותיו שביתות (ר״י אלחריזי, מו״נ א׳ ע״ב, ההקדמה הג׳). ויהיו השביתות אשר בין רֲוחי החלק הקרוב לנקודה האמצעית יותר מן השביתות שיש בין רוחי החלק הרחוק מן הנירודה האמצעית (שם).
עי׳ ערך מנוחה ב׳.

שְׁבָכָה, א׳) בהשאלה: וזה לא יתכן שידומה ולא שיפול בשְׂבְכַת הדמיון כלל (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הי׳, הערה; ר״י אלחריזי מתרגם: ולא ילכד ברשת הרעיון בשום פנים).
עי׳ ערך רשת א׳.
ב׳) שבכות: שֵׁם לקרומי העין (Augenhäute).
אלו הסבכות, כלומר קרומי העין (מדרש החכמה לר׳ יהודה בן שלמה הכהן ן׳ מתקה, כת״י). אלו השבכות שהן קרומי העין (דעות הפילוסופים לרש״ט ן׳ פלקירה, כת״י; עי׳ קויפמן, החושים עמ׳ פ״ו).
ג׳) שבכה = שבכית (עי׳ הערך הסמוך).
ד׳) אחד מחלקי חוג החוזים: רשת (Netzwerk, rete).
עשיית השבכה וחילוק המזלות; בידיעת הוצאת חדודי הכוכבים הקיימים בשבכה (באור עשיית האצטורלב ליעקב בן אלקורסונו, כת״י; עי׳ רמש״ש תקפ״ג, הערה של״ט, תקצ״ו, הערה א׳).

שְׂבָכִית, קרום הרשת שבעין (Netzhaut, retina, ἀμφιβληστροειδής).

והשלישית השבכית הדומה לשבכה (מקור חיים לר׳ שמואל ן׳ צרצה ע״פ הכליאת של אבן רשד; עי׳ קויפמן, החושים פ״ט). ויש מי שקראה שבכית או סבכה (שבילי אמונה לר׳ מאיר אלדבי, מ״ח:).

עי׳ ערך רשת ג׳.

שֹׂבַע נֶפֶשׁ, הסתפקות במועט (Genügsamkeit, Mäßigkeit).

והודיענו גם כן בהסתפקותו ושובע נפשו (של אברהם) והיותו בז לממון וכו׳ (מו״נ ג׳ נ׳).

שָׂבַע, בהפעיל: והשיבותי הדברים בהקדמה הזאת, עם שמנהגי לקצר, להשביעה באור (= כדי לבארה די צרכה), מפני שהיא מכֻונת כל הספר הזה וקטבו (אמונות ודעות ב׳, דפוס לייפציג עמ׳ מ״ט). ולא יספיק לי זה עד שאשביעהו באור = עד שאפרש שיחתי באר היטב (שם, עמ׳ נ״ג).

שֶׁבֶר, א׳) סתירה, בטול (Widerlegung).

ולא יתכן שיהיה להם טענה עליכם בתורתכם ולא שבר לאמונתכם (אמונות ודעות, הקדמה, דפוס לייפציג עמ׳ ט״ו). אבל בזכרי אלה השנים עשר שרש ובארי השבר עליהם בטלתי בזה סעיפיהם ונכרתו פארותם (שם א׳, עמ׳ מ״ד).

עי׳ ערך שבירה ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

ב׳) בחכמת החשבון: מספר בלתי שלם (Bruch, Bruchzahl).

וכשאתה מתיר את החלקים האלה גודלן אל קוטנן עד שיעלה בידך מנין שתהיה מוצא בו כל השברים האלה אין אתה מוצא כי אם אלף ושמונים, מפני שאתה מוצא בו תשיעית ושתות וחומש ורביע ושליש וחצי וכו׳ (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ ל״ז). ומפני עוד טעם אחר חלקוהו (את הקו הסובב את הרקיע) לש״ס ולא לשס״ה כמנין ימות החמה, מפני שלא היה נחלק לחלקים שלמים בעבור השברים, שאנו מוצאים ברוב מספרם שברים בחשבון השלם, כגון חצי ושליש ורביע וחומש, ורוב השברים שבכאן אתה מוצא אותם שלמים ברוב מספרם (צורת הארץ לראב״ח, ד:). שבלשון הערבי קוראים חלקי המדות שברים וכן חלקי המנויים שלא יהיה אחד שלם כשליש ורביע (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות,

ערך תשבורת). ואם היו המספרים שבאת לחברם שלמים ושברים תכתוב תחלה השלמים בדרך שהראיתיך ותעשה רושם בין מעלת האחדים לשברים וכו׳ (מעשה חושב לרלב״ג, עמ׳ נ״ג).

שברי חכמת התכונה = Sexagesimalbrüche.

כמו שיעשו חכמי התכונה בבואם לדקדק חשבון מה יחלקו האחד לששים ויקראו שברים ראשונים, וכל אחד מהשברים ההם יחלקו לששים ויקראו שניים, וכל אחד מהשניים יחלקו לששים ויקראו שלישיים (מעשה חושב לרלב״ג, עמ׳ נ׳). ואם תרצה לחבר שברים עם שברים ויהיו השברים משברי חכמת התכונה, כתוב השברים מהמספר האחד בטור אחד כפי מדרגתם וכו׳ (שם, עמ׳ נ״ב).

שברי־השבר = Doppelbruch.

וכאשר התבאר זה כלו נודיעך דרך לקיחת המורה בשבר השבר׳ ונאמר שהמורה על שבר השבר הוא המספר המורכב מהמספרים המורים על השברים ההם, והמשל ששלישית חמישית שלישית הוא אחד מורכב ממספרי שלשה חמשה שלשה באחד ולזה יהיה חלק ממ״ה באחד (שם, עמ׳ ע״א).

ג׳) אחד מששים במעלת הגלגל או העגולה או הזוית (Bogen- oder Winkelminute, der 60. Teil eines Grades).

ואם אתה חולק ש״ס חלקי הרקיע על י״ב מזלות הרקיע יהיו כל חלקי מזל ומזל מהם שלשים חלקים, ואנו קוראים לכל חלק וחלק מהם חיל וחכמי ישמעאל קוראין אותם מעלה, וכל חיל וחיל נחלק לס׳ חלקים וכו׳, וחכמי ישמעאל קורין לו שבר (צורת הארץ לראב״ח, ה׳).

עי׳ ערך דק ב׳ רהט׳ שני.

ד׳) שבר העגולה: עִגול פגום (Kreisabschnitt, segmentum).

וידוע הוא כי שברי העגול הם שלשה שברים כשברי כל התמונות, וכל שבר ושבר משברי העגול יש לו מיתר וחץ, מפני שהוא דומה לקשת וכו׳, ואם יהיה החץ שוה למחצית המיתר אנו קוראין לשבר הזה חצי עגולה, ואם יהיה החץ מחסר ממחצית המיתר אנו קוראין לו לשבר הזה פחות מחצי עגולה, ואם יהיה החץ עודף על מחצית המיתר יהיה השבר הזה עודף על מחצית עגולה (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ ס״ד, סי׳ ק״ב).

עי׳ ערך עגול א׳ קשת ב׳.

ה׳) בחכמת הדקדוק: תנועת החירק והצרי (ע״ד הערבית).
כי צדדי הדבור בעברית בדרך החלוקה משיגים קמוץ ופתיחה ושבר וכו׳, ושבר גדול והוא חירק, ושבר קטן והוא צרי (כוזרי ב׳ פ׳).

שָׁבַר׳ סתר ובטל דעה מן הדעות (widerlegen).
ואנו מבארים כל אלו הדרכים ונותנין טעם לשבור הנשבר ולהעמיד האמת והנכון (מאמר מחבור ר׳ דוד אלמקמץ, הליכות קדם עמ׳ ע״ד). ונמצאת הטענה עומדת במקומה ואין תשובת האיש ההוא שוברת אותה (הגיון הנפש לראב״ח, ל״א). והרי זה נפרד מדרך הסברה, ואלו היתה הסברה מחזקת אותו היתה לו התורה שוברת וסותרת (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ נ״ד). אינו חולק עליהם וכו׳ כל זמן שאינו שובר את טעמם (מגלת המגלה לראב״ח, עמ׳ ע״ד). וכבר חברתי אני חבור גדול בלשון ערבי בענינות אלה וכו׳ ושברתי כל אותן הראיות שאומרין הפילוסופים שהן ראיות שהעולם לא נברא (אגרת הרמב״ם אל חכמי מונטפישליר; עי׳ Hebrew Union College Annual III, 353). — בנפעל: וכיון שנשברו כל הדרכים הנאמרים על השם שהוא חי בחיים נתברר ונתכונן שהוא חי בלא חיים וכו׳ (מאמר מחבור ר׳ דוד אלמקמץ, הליכות קדם עמ׳ ע״ד). ודברים אלו יהיו נשברים אם אנו מראים מן התורה וכתבי הקדש כי הקץ לא עבר (מגלת המגלה לראב״ח, עמ׳ ג׳).
עי׳ ערך בָּטֵל, נתיצה, שבירה, שבר א׳.
בפִּעֵל: חִשב את תשבָּרתה של איזו צורה (den Flächeninhalt berechnen).
וכל מרובע בעולם הוא נחלק לשני משולשים, וידוע הוא כי המשבר שני המשולשים ההם ומצרף תשברתם ימצא תשבורת המרובע אשר הם חלקיו (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ נ״ט, סי׳ צ״ד).
עי׳ ערך תשבֹּרת.

שִׁבְרִי׳ מוכרח, אנוס (gezwungen, gewaltsam).
ואמנם כי כל אלו הענינים והדעות הם הכרחיים שברים (פי׳ תאמסטיאוס לס׳ השמים והעולם של ארסטו, הוצ׳ לנדויאר עמ׳ קי״ד). וזה כי התנועה השברית מכח מה, ובשתי התנועות על כל פנים, כלומר השברית ואשר בטבע וכו׳ (שם, עמ׳ קט״ו). *)

---

*) בגוף הערבי היה כתוב כפי הנראה קסרי = אנוס, ונתחלף לו למתרגם שֵׁם קסר = הכרח, אונס בכסר = שבר.

שִׁבֵּשׁ, ערבב, הטעה, סִפֵּק (verwirren, irreführen; in Zweifel ziehen).

יפיל כל השערים הראשונים מלבו אשר היו מספקין מבוקשו ו מ ש ב ש י ם אותו קודם העיון בו (אמונות ודעות, הקדמה, דפוס לייפציג עמ׳ ו׳). שישתדל לסַפֵּק עליך אמתותיך ו ל ש ב ש מה שנתברר לך (חו״ה, יחוד המעשה ה׳). ועל דרך כלל הוא דבר מ ש ב ש דעת המאמין בתורה וישחית לאיש החכם אמונתו מאד מאד (ר״י אלחריזי, מו״נ ב׳ כ״ז; ר״ש ן׳ תבון מתרגם: הוא דבר י ב ל ב ל כל בעל הדת וכו׳). וכמה גדולים וכו׳ הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי ההגדות ה מ ש ב ש ו ת את הדעות (השגת הראב״ד למשנה תורה הלכות תשובה ג׳ ז׳). הששי יש בו סדרי הדברים אשר דרכם להטעות האדם מהאמת ו ל ש ב ש אותו (ראשית חכמה לרש״ט ן׳ פלקירא, עמ׳ ל״ח). ו ב ה ת פ ע ל: וההגדות וכו׳ אשר בם הרעיונים מ ש ת ב ש י ם (ר״י אלחריזי, תחכמוני פרק מ״ו). ובהיות טבעי הגוף נלחמים אז י ש ת ב ש השכל (משה בן יהודה נגרי, המאמר במערכת).

עי׳ ערך ש ב ו ש.

שֶׁבֶת, כוכבי ש ב ת, עי׳ ערך כוכב ב׳.

שַׁבְּתַי, שם כוכב מכוכבי הלכת (Saturn).

חמה, נוגה, כוכב, לבנה, ש ב ת א י, צדק, מאדים (ס׳ יצירה ד׳ ד׳). כל״ש צמח״ן כוכב, לבנה, ש ב ת א י וכו׳ (פדר״א ו׳). מי ישוחח גדולתך בהקיפך על גלגל צדק גלגל שביעי ובו ש ב ת י בתקופתו וכו׳, ומעורר מלחמות ובזה ושבי ורעב, כי כן דתו (כתר מלכות לרשב״ג). והסכימו בז׳ הכדורים הנשארים כי העליון בכולם כידור ש ב ת א י וכו׳, והיו מסדרין כוכבי לכת על הסדר הזה: ש ב ת י, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה, וסימנם שצ״ם חנכ״ל (צורת הארץ לראב״ח, י״א). ש ב ת י הולך בכל יום על עוקם גלגל הקפתו נ״ז שברי מעלה מחשבון ש״ס מעלה בהקף הגלגל ההוא וכו׳ (שם ל״ב). ודרך סדורן ברקיע כך הוא: העליון אשר בכולן והוא המתחיל לשמש הוא ש ב ת י, ואחריו צדק וכו׳, וסימנם כדרך סדורן שצ״ם חנכ״ל (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ כ״ט). שראש האדם המשילו הראשונים אל הגלגל והעינים כנגד שני המאורות שהם השמש והירח, והמשילו האזנים לכוכבים העליונים, שהם ש ב ת א י וצדק וכו׳ (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ כ״ד). ואחר כן נאמר: למה לא התחייב מהשכלת ש ב ת א י מה

שלמעלה ממנו דבר אחד ומהשכלתו המלאך הראשון דבר אחר ותהיינה צורות אצילות שבתאי ארבעה (כוזרי ד׳ כ״ה).

שָׂגָה, עסק, טִפל (beschäftigt sein, sich abgeben).

אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק (משנה תורה, הלכות תשובה ג׳ ד׳).

עי׳ ערך שגיה.

שָׁגַח, בהפעיל יאָמר ביחוד על ההנהגה האלהית בעולם השפל; ובכלל: חשש, שם לב (von Gott: walten, den Geschöpfen seine Fürsorge zuwenden; auf etwas achten).

הוא (אריסטו) רואה שהש״י משגיח בגלגלים ובמה שבהן (מו״נ ג׳ י״ז, הדעת הב׳). ולא יתחייב לי גם לפי זה הדעת השאלה לומר: למה השגיח בבני אדם ולא השגיח בהשגחה ההיא לשאר בעלי חיים (שם, ד״ה והדעת הה׳). שכבר יראה בחקירה שכל מה שהיו אלו הנמצאים השפלים יותר נכבדים השגיח הטבע יותר בשמירתם וכו׳, ובהיות הענין כן, והיה האדם הנכבד המוחלט שבכל הנמצאות השפלות וכו׳, הנה השגיח בו הטבע השגחה עצומה והושמו הגרמים השמימיים כלם משתתפים בשמירתו והנהגתו (מלחמות השם ב׳ ב׳, עמ׳ צ״ה). והנה בזה האופן מההשגחה אשר ישגיחו הגרמים השמימיים באדם היו האנשים נשמרים מרעות רבות נכונות לבא עליהם (שם, עמ׳ צ״ז). ולא אשגיח למי שדבר זולת אריסטו, מפני שדעותיו הם הראוים להתבונן (מו״נ ב׳ י״ד).

עי׳ ערך השגחה.

שְׁגִיגָה, משגה, טעות (Irrtum, Irrweg).

ודע ששטן נגזר מגזרת שטה מעליו ועבור וכו׳ מפני שהוא המטה מדרך האמת בלא ספק ויורנו בדרך התעות והשגיגה (מו״נ ג׳ כ״ב).

שְׂגִיָּה, עסק, וביחוד עסק של הבל (eitle Beschäftigung).

ויעור משנתו ושגיותיו בהבלי הזמן (משנה תורה, הלכות תפלין ו׳ י״ג; השוה: יש לי שגויה = עסק, בלשונו של אלדד הדני ע״פ עדותו של ר׳ יהודה ן׳ קריש).

עי׳ ערך שגה; וע״ע לקוטים מן ס׳ המספיק לר׳ תנחום הירושלמי, הוצ׳ בַּכר, בחלק האשכנזי עמ׳ קל״ח.

*שָׁגַשׁ, בהתפעל: השתבש, נעשה מעורבב, מסופק (verworren, unklar, zweifelhaft sein oder werden).

שכל הממשים הנרגשים בחושים מתעוותים ומשתגשים במיני הספק (התרגום הקדום של אמונות ודעות, הקדמת המחבר; עי׳ תרגומו של בלוך, ו׳). מכללים נעלמים ועניינים נעממים ומחשבים מסתפקים והרהורים משתגשים (שם; עי׳ כתבי קויפמן ג׳, תמ״א).

שֵׁד, שדים, בהשאלה: כחות הדמיון המזיקים.

ויצוה אותו שלא יפנה אל השדים המחשביים המתדמים ולא יקבלם ולא יאמין בם עד שיוָעץ את השכל (כוזרי ג׳ ה׳). ויגער במחשבי ובשדיו מְבלבל האמת ומְסַפְּקו (שם; עי׳ קויפמן, תורת התארים ר״ג, הערה קפ״א).

שִׁדּוּל, השתדלות (Streben, Eifer, Beflissenheit).

עם שדולם (פי׳ ס׳ יצירה לרס״ג, תרגום משה בן יוסף, כת״י; עי׳ רמש״ש תמ״ז). וברוב שידול ופצור הם נרשמים ונחקקים במחשבה (התרגום הקדום של אמונות ודעות; עי׳ מאמרו של בלוך, MGWJ 1870, 453).

*שָׁדַל, בהתפעל: התאמץ, הזדרז (bestrebt, beflissen, eifrig sein).

והנבון המשכיל ישתדל לחקור על מה שיש בכחו ובמצפוניו מן החכמה לגלותו ולהראותו (חו״ה, הקדמה). כי יותר היו זריזים ומשתדלים בחובת עצמם ממה שהיו משתדלים בתולדות הדינים והשאלות הנכריות המסופקות (שם). והז׳ אנשים שהוסיפו על כל מה שזכרנו בעיון התלמוד והשתדלו בגרסתו וקריאת הלכותיו וכו׳ (שם, עבודת האלהים ד׳). ותחלת מה שיספק אותך בו היצר וישתדל לברר אותו אצלך הוא שנפשך אין לה קיום מבלתי הגוף וכו׳, וכאשר יתיאש מספק אותך בזה ישתדל לספק אותך בבורא יתברך וכו׳, וכאשר יתיאש ממך בפנים האלה ישתדל לפתותך מצד חיוב עבודת הבורא וכו׳, וכאשר יתיאש מפתותך בפנים האלה ישתדל לספק עליך בענין הנבואה וכו׳, וכאשר יתיאש לפתותך מן הפנים האלה ישתדל בזה מצד הגמול והעונש וכו׳, וכאשר יתיאש היצר וכו׳ בכל מה שקדם זכרו ישתדל לעצל אותנו במעשה העבודה (שם, יחוד המעשה ה׳). תשתדל בעניני התורה השתדלות מי שנתברר לו כי במעשיו יהיה לו גמול ועונש וכו׳ (שם). וידע [הקראי] כי בעמים הרבה אנשים משתדלים יותר מהשתדלותו (כוזרי ג׳ נ׳). וכבר קם יהוא בן נמשי למחות את מעשי אחאב והשתדל

ההשתדלה ההיא (שם ד׳ י״ד). הם כולם דעות בנויות על גזרות והקדמות לקוחות מספרי היונים והארמיים אשר השתדלו לחלוק על דעות הפילוסופים ובטול מאמריהם (מו״נ א׳ ע״א). והנה כשנשתדל בזה נמצאהו בלתי מחוייב (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳, הכלל השני, בחקירה בהקדמה השמינית).

בְּהִתְפָּעֵל: כי ענין העבודה בלשון העברי אמנם הוא מה שהושתדל בו (אמונה רמה ג׳, עמ׳ ק׳).

ע׳ ערך השתדלה, השתדלות.

שָׁהָה, חָכָך, לא החליט דבר (zögern, schwanken, unentschlossen sein).

ישהו או ימנעו מקרוא אותו משכיל (השכל והמושכלות לאלפראבי, הוצ׳ רוזנשטיין עמ׳ א׳).

שָׁהוּת, המשך זמן (Dauer).

ותחלת החדוש אינו שהות שתי עתות (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ ט״ו). כל דבר מצוי בלב חכם בלא שהות ובלא זמן נקרא חכמה (רב פעלים לר׳ יצחק ן׳ לטיף, סי׳ ל״ט).

שָׁוְא, א׳) בטל, הבל (absurd, widersinnig).

דע שכל הנמצאים לא ימלטו מאחד מארבעה חלקים: או שיהיה עומד בעצמו, או שיהיה עומד בזולתו וכו׳, או שיהיה עומד בעצמו ובזולתו כאחת, ומן השוא להיות עומד בעצמו ובזולתו, שדבר זה אינו בנמצאים (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ ח׳). ואל יעלה בדעתך כי ידיעה זאת תשלם לאדם מאין דרישה וחקירה, שדבר זה שוא ברור (שם, עמ׳ כ״א). כי שוא הוא שיתן החסר שלמות לזולתו (שם, עמ׳ ל״א). ובהצטרך הנפש לנפש אחרת והנפש האחרת תצטרך ג״כ לנפש אחרת וכו׳, וזה עד לאין תכלית, וזה שוא, ואם זה שוא, גם שוא להיות הנפש גוף (שם, עמ׳ ל״ג). ומן הצד האחד יתחייב קדמות החדש ומן הצד השני יתחייב חידוש הקדמון, ושניהם שוא, ירחיקם השכל (שם, עמ׳ נ״ג). וזה תכלית השוא (שם, עמ׳ ע״ה). וזה שוא מפורסם (תגמולי הנפש ג׳). שהאדם קודם שיוסר ויתחנך ירחיק דברים רבים וכו׳ וידמה בנפשו שהוא שוא, וכשיוסר בחכמה ויתחנך בנסיונות תסורנה ממנו אותם המחשבות וישובו הדברים אשר היו אצלו שוא אל האמת (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ ס׳).

ע׳ ערך בטל ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

ב׳) ריק (vergeblich).

דע הפעלים נחלקים לפי התבוננות תכליתם על ארבעה חלקים: או פעל ריק, או פעל שחוק, או פעל שוא ובטל, או פעל נכון ונאה. אך הפעל שיאמר כי הוא שוא הוא הפעל אשר כונת פועלו לתכלית אחת ולא ישיג התכלית ההיא (ר״י אלחריזי, מו״נ ג׳ כ״ה; ר״ש ן׳ תבון מתרגם: פעולת ריק).

שָׁוֶה, א׳) רחוק מן הקצוות, ממוצע, ישר (gehörig, gleichmäßig, ausgeglichen, harmonisch, mäßig, die richtige Mitte einhaltend, τό μέσον, μεσότης).

כי הוא (האדם) שוה ומכוון במזגו מכל בעלי חיים (תקון מדות הנפש לרשב״ג, ח׳). לבנה וכו׳ הולכת בכל סדרי המהלך, המתון והמהיר והשוה (צורת הארץ לראב״ח, י״ז:). ועם היות האדם מכלל הצמחונים והחיים נמצא לבדו בין שאר החיים בקומה זקופה, וזה היה לשתי עלות, האחת להיות טבעו שוה וגופו זך ודק וכו׳, וזאת ראיה טבעית שטבע האדם יותר מיושר ושוה משאר בעלי חיים וצמחונים (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ כ״ד). ועבר היה סגולת שֵׁם ושֵׁם סגולת נח, מפני שהוא יורש האיקלימים השוים אשר אמצעיתם וחמדתם ארץ כנען (כוזרי א׳ צ״ח). עד אם ימצא אדם שוה הטבעים והפכי המדות אצלו ברשותו כמו שתי כפות המאזנים הישרים ביד השוקל, יטה אותם אל אשר ירצה (שם ה׳ י׳). אם בתוספת או בחסרון במזג השוה וכו׳, כן הענין בזאת התורה וכו׳, ואמר חקים ומשפטים צדיקים, וכבר ידעת שענין צדיקים שוים, וזה שהם עבודות אין טרח בהם ולא תוספת כעבודת המתבודד בהרים וכו׳, ולא חסרון שיביא אל זוללות וכו׳ (מו״נ ב׳ ל״ט). אלו הם המדות השוות בלא ספק אשר הם מכלל חוקים ומשפטים צדיקים (שם ג׳ ל״ט). המעשים הטובים הם המעשים הממוצעים השוים בין שתי קצוות ששתיהן רע, האחת מהן תוספת והשנית חסרון (ח׳ פרקים להרמב״ם, ד׳).

מהלך שוה = מהלך אמצעי (mittlere Geschwindigkeit).

החמה אינה הולכת בכל יום במהלך הזה השוה, אבל היא מוסיפה עליה וגורעת ממנה למראית העין, והחוקרים על סדר התוספת והגרעון מצאו תמיד הימים אשר בין מהלכה המתון עד סוף מהלכה השוה מוסיפין על מספר הימים אשר בין מהלכה השוה עד סוף מהלכה הנחוץ (צורת הארץ לראב״ח, י״ג). ואני מסדר בשני האופנים האלה מהלך החמה השוה והאמתי (שם, י״ג:). ותמצא הלבנה מהלכה פחות ממהלכה

השוה בהיותה בפאת גובה הרום מגלגל הקפה, ומשָׁם אתה אומר שהיא מהלכת יותר ממהלכה השוה בהיותה בשפל הרום מגלגל ההקפה (שם, י״ח:). והיא (החמה) אלינו כאלו היא מחלפת את הליכתה, פעמים היא הולכת במתינות פחות ממהלכה השוה ופעמים היא הולכת מהלך בינוני כמהלכה השוה ופעמים היא הולכת במריצות יותר ממהלכה השוה (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ ט״ז). וכל זה בא מפני מהלכם המתחלף, אשר הוא פעמים ממתין ופעמים מריץ, ואנו סדרנו החשבון על המהלך השוה (מגלת המגלה לראב״ח, עמ׳ קי״ז).

עי׳ ערך מהלך.

האופן השוה, הגלגל השוה, עגלת השוה = Himmelsäquator; הקו השוה = Äquator.

עי׳ ערך אופן, גלגל, עגולי, קו.

ב׳) דומה ממש לדבר אחר; נוהג על סדר אחד (gleich, gleichartig, einheitlich, ’ίσος).

והוא שאנו מוצאים אותו (את העולם) וכו׳ מתדמה בתולדותיו ושוה בחלקיו (חו״ה, היחוד ז׳). מפני שהם מתדמים ושוים (שם). ומפני שהוא חלוק בשרשיו ויסוֹדותיו, שוה בתולדותיו ומחברותיו תראה כי מחדשו ומחברו ומנהיגו וחושבו אחד (שם). וכל הענינים האלה וכו׳ אינן ממירין את מדת חדש הלבנה השוה (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ נ״ז). וכן הדבר בעצמו במדע השכלי, כאדם שכופר שהכל יותר מן החלק וכו׳, ושהדברים השוים לדבר אחד כולם נשוים (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ ה׳). ואחַר ישער שכָּל שני דברים שוים לדבר אחד הם שוים (אמונה רמה ב׳ ד׳ א׳, עמ׳ נ״ח). והמושכלות הראשונות שהכל גדול מהחלק וכו׳, ושהדברים השוים לדבר אחר בעצמו כלם שוים (מלות ההגיון ח׳). וכל החלקים ההם דומים, שוים, אין חלוק בהם בשום פנים (מו״נ א׳ ע״ג, הקדמה א׳). ואין זה וכו׳ יותר מגונה מהיות אלכסון המרובע שוה לצלעו לפי זה הדעת (שם, הקדמה ג׳). והמקיף בכל (= הגלגל הקיצון, העליון) לא יהיה לו מקום בעצם, לְמַה שאין לו שטח מקיף, שוה, נבדל (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳, הכלל השני, הפרק הראשון, העיון השני). שהגדר אשר אמרו, בשהוא (המקום) שטח מקיף, שוה, נבדל (כלומר: שוה בשעורו אל הדבר המוקף ונבדל ממנו) איננו מסכים גם למתנועעים תנועה ישרה (שם; עי׳ בספרו של וְלפסון Crescas’ Critique of Aristotle, עמ׳ תמ״ג). כי המקום היה ראוי שיהיה שוה למקומם כלו וחלקיו (שם). וזה הפך מה שהניחו אקלידוס בספרו

הכבדות והקלות, שאמר שם כי הגשמים השוים ימלאו מקומות שוים (עקרים ב׳ י״ז).

משולש שוה הצלעות, שוה השוקים, ע׳ ערך משֻׁלש, שוק. שוה לעצמו = identisch (מיזס).

שָׁוָה, (פעל), דָּמה לדבר מה, התאים אליו (gleichen, gleichförmig sein, übereinstimmen).

וכשהיה היסוד רקיק, פשוט, רחוק מהפזור והפֵּרוק תשוה לו האחדות ותסכים עמו (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ כ״ח). — בהפעיל: והכונה הֵנה אמנם היא להשוות בין שני השמות ושהוא כמו שנקראהו פועל וכו׳, כן ראוי שנקראהו עלה וסבה בזה הענין עצמו (מו״נ א׳ ס״ט). — בהתפעל: ואם היה קדמון ישתוה הוא והבורא בקדמות (אמונות ודעות א׳, ד׳ לייפציג עמ׳ כ״ה). וכשיהיה היסוד עב׳ חלש לא ישתוה לו האחדות (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ כ״ח). — בנתפעל: וכבר אמרו על אחד מן החסידים שאמר לחברו: הנשתוית? אמר לו: באיזה ענין? אמר לו: נשתוה בעיניך השבח והגנות? אמר לו: לא, אמר לו: א״כ עדיין לא הגעת וכו׳ (חו״ה, יחוד המעשה ה׳).

שִׁוּוּי, א׳) תכונת הדבר השוה (א׳): יושר, מצוע, רוחק מן הקצוות, ערוב ממוזג (Gleichmaß, Gleichgewicht, Ausgeglichenheit, Mäßigkeit, Harmonie, richtiges Mischungsverhältnis).

כי קצת המזגים יהיה בהם מהרוע והמרחק מהשווי בענין לא יהיה אפשר שיקבל אלא צורת המחצבים לבד, וקצתם שהוא יותר קרוב אל השווי ויהיה אפשר שיקבל נפש הצמחים, וקצתם יהיה ג״כ אל השווי יותר קרוב ואפשר שיקבל נפש הבעלי חיים, וקצתם והוא היותר קרוב מן המזגים אל השווי וכו׳ אפשר שיקבל נפש האדם (אמונה רמה א׳ ז׳, עמ׳ ל״ו—ל״ז). במזג השוה אשר הוא תכלית שווי המין ההוא, כי כל מזג יוצא מן השווי ההוא יהיה בו חסרון או תוספת, כן הענין בזאת התורה כמו שנתבאר משוויה וכו׳, וכשנדבר בזה המאמר בתת עלת טעמי המצות יתבאר לך משוויה וחכמתה מה שצריך שיתבאר (מו״נ ב׳ ל״ט). או מי שלא ידע טבעי הענינים כולם, כמי שלא ידע שהבריאות בכלל הוא שווי אחד (שם ג׳ י׳; אלחריזי מתרגם: הוא יושר הממסך בארבע יסודות הגוף, וע״ש בפי׳ קרשקש: והשווי הוא שיגברו הכחות הפועלות, כאלו תאמר החום והקור, על הכחות המתפעלות, והם הליחות והיובש). שלמות

תבנית הגוף ותכונתו וצורתו, ר״ל שיהיה מזג האיש ההוא בתכלית השווי ואבריו נערכים וכו׳ (שם ג׳ נ״ד). ואמנם כּוּנה [התורה] להיות האדם טבעי, הולך בדרך האמצעית, יאכל מה שיש לו לאכול בשווי וישתה מה שיש לו לשתות בשווי וכו׳ (ח׳ פרקים להרמב״ם, ד׳). ומזג הרכבותיו בתכלית השווי (מאמר במערכת לר׳ משה נגרי). בקו השווי (שם). שהיסודות הפכים, ואמנם ישארו בשווי והיושר אשר בין כחותיהם (אבן רשד, הבאור האמצעי לשמע הטבעי ג׳ ג׳ ד׳ ב׳, כת״י).

על השווי = בבת אחת (gleichzeitig).

לא יִמָנעו אותם הסבות והעלות אם שיהיו על השווי נמצאות יחד, ואם בבוא זו אחר זו (מאמר אלגזאלי בתשובת שאלות, הוצ׳ מַלטר עמ׳ ל״ט).

ב׳) דמיון גמור, שתוף (Gleichheit, Gleichartigkeit).

יוציא תחלה המרה הירוקה, מפני שהיא יותר קלה שבליחות וכו׳ ויותר ממהרת בתנועתה, לשוויה לטבע האש, אחר כן יוציא הליחה הלבנה בעבור שהיא נגרה ונתכת, לשוויה לטבע המים, אחר כן יוציא המרה השחורה לעביה וכבדותה, לשוויה לטבע הארץ (ס׳ היסודות לר׳ יצחק הישראלי, עמ׳ י״ט). והבנת השווי בשם עם ההתחלפות בענין (מו״נ א׳ ל״ה). וזו (התשבורת העיונית) חוקרת הקוים והשטחים והמגושמים על דרך כלל וצורותיהם ושעוריהם ושווים ומותרם וכו׳ (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ מ״ב).

שווי = Identität (נובלות חכמה).

שָׁוּוּת, שווי, שותפות (Gleichartigkeit, Gemeinsamkeit).

ואנחנו והם מסכימים שהשוות (נ״א שהשותפות) אשר בינינו ובין שאר החיות שאינם בעלי מבטא היא הגשמות והחיות (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ ל״ה).

שׁוֹטֵט, בהשאלה: עין, הסתכל, העיף מחשבתו (die Gedanken schweifen lassen, sinnen, meditieren).

כי מאחר שהיתה הנפש נעדרת לידיעת המקרים השניים והעצמים השניים מעט הקשרה בגוף, ואחר כך קנתה אותם וכו׳ ושוטטת בהם ועברה בהם, התבאר בזה כי הוחקו לה המקרים הראשונים וכו׳ (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ י״א). וכשתשוטט בציור העצם הרוחני תדע כי יחסו אל העצם הגשמי כיחס האור אל האויר (שם ה׳ ל״ט). לשוטט בדעתו;

ולבו משוטט (משנה תורה, הלכות עבודה זרה א׳ ג׳). הנביא ע״ה שמחשבתו שוטטה בזה (מו״נ ג׳ י״ט).

שׁוֹטְטוּת, מְעוּף המחשבה, הסתכלות רוחנית (Sinnen, Meditation).

כי העיון בעצמים הפשוטים וכו׳ היא המנוחה הגדולה והתענוג הגדול לנפש המדברת וכפי כח הנפש בידיעתם והשוטטות בהם וכו׳ יהיה כחה בידיעת הרבנות, כלומר האלהות (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ג׳ ל״א). וצורת הנפש המדברת תשיג מקצת הצורות השכליות ותכירם עם התנועה והשוטטות בהם (שם ד׳ כ״ח). פְּשוֹט שכלך מהעצם הגשמי והעמק השוטטות בעצם הרוחני (שם ה׳ ל״ט). אחר זה התיישרתי זה הזקן בדרך השוטטות, כלומר כאשר מצאתי השכל על זה השלמות באופן הוא מתישר אל החכמות והידיעות, נזדרזתי להלוך בכמו דרכו ולקנות החכמה ולהשלימה (באור ן׳ זילא לאגרת חי בן מקיץ של אבן סינא, הוצ׳ קויפמן עמ׳ ס׳). ולכן הסתפק בשוטטות מעורב בעמידה, כלומר השכלה בלתי נקיה מערוב הדמיון והחוש (שם).

ובהוראתו העצמית והמוחשת של שם זה:

כי הששון היא תנועה ושוטטות טבעי מהדם והחום הטבעי והתפשטו בגוף וכו׳ (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, עמ׳ ל״ב).

שִׁוְיוֹן, שווי (Gleichheit, Gleichartigkeit).

בקיום מעשה הרע יש דעות נחלקות, מהם אומרים שכל המעשים שויון אחד יש להם וכו׳ (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק פ׳, עמ׳ ק׳). אמנם הדעת אשר תאמין שכלל המעשים שויון אחד יש להם אין אנו צריכים להשיב ולהרחיב לפחיתות זאת הדעת (שם, עמ׳ ק״א).

שִׁוְיוֹנִי, = indifferent (עי׳ בבאורים למונחים שבסוף תרגומי תורת המדות של שפינוזה, עמ׳ ת״י).

שׁוֹלָל, ערום, רק, נעדר (bar, ledig, entblößt).

ותתכבד בסכל חבריך ותזדיין בהכלים בני גילך ותהיה שולל ממוסרי החכמים וכו׳ (חו״ה, יחוד המעשה ה׳, ד״ה וכאשר יאבד סברו ממך).

שׁוֹלְלוּת, שלילה (negatio).

שוללות והנגזר ממנו מושאל מענין ושלל שללה וכו׳, והשם ממנו יקרא שלילה ושוללות בשורק בואו (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות).

אם היו הדברים אשר נחייבם לו יתברך נאמרים בו יתברך ובנו בשתוף גמור, לא יהיה כאן שם משמות הדברים אשר אצלנו שיהיה יותר ראוי בשוללות השם יתברך מבחיוב ובחיוב מבשוללות (מלחמות השם ג׳ ג׳, עמ׳ קל״ד).

שׁוֹלְלִי שלילי (negativ).

כי המדות מתחלקות, זולתי השם המפורש יתברך, לשלשה חלקים, שתהיינה מעשיות או טפליות או שולליות וכו׳, אבל השולליות, כמו חי ואחד וראשון ואחרון, סופר עליו באלה כדי לשלול ממנו הפכם, לא לקיים לו אלה על הדרך שאנחנו מבינים מהם (כוזרי ב׳ ב׳). ונבאר שאחדות האל ית׳ שבה אל ענין שולליי (אמונה רמה ב׳ ב׳ ג׳, עמ׳ נ׳). וענין שהוא אחד הוא ענין שאין כמוהו דבר, והוא שב אל ענין שוללי (שם). השולליות הם צודקיות בהש״י יותר מן המחייבות (ר״מ בוטריל בפי׳ ס׳ יצירה, דפוס לבוב כ״ו; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ שמ״ה).

שׁוֹעוּת, תכונת השוע, נדיבות יתרה (Hochherzigkeit, Freigebigkeit, generositas).

השועות שהיא הותרנות הגדול (שער החשק לר׳ יוחנן אלימאנו, דפוס ליוורנו כ״ו:).

שׁוֹק, שוקים, בחכמת התשבורת: שתי הצלעות השוות של משולש שוה השוקים (Schenkel, die beiden Seiten eines gleichschenkligen Dreiecks).

ומהם משולש אשר שתים מצלעותיו בלבד שוות, ונקרא משולש שוה השוקים (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ י׳, סי׳ י״ז). ואם היתה הצלע האחת אחד, לא יתכן להיות המשולש כ״א שוה כולו או שוה השוקים, רק חד המקצוע (ס׳ האחד להראב״ע).

שׁוֹר, שם אחד המזלות (Sternbild des Stiers, taurus).

ועל טלה ושור אצלת כחך בהתיחדם (כתר מלכות לרשב״ג). ובמחצית הזאת ששת מזלות צפון, והן טלה, שור, תאומים וכו׳ (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ י׳). ואלו הן י״ב מזלות אשר נחלק עליהן הרקיע, ואלה שמותם: טלה, שור, תאומים וכו׳ (צורת הארץ לראב״ח, ד:). והם המזלות ששמותם טלה, שור, תאומים וכו׳ (משנה תורה, יסודי התורה ג׳ ו׳).

שׁוּרָה, בספרות הקראים: אורך (Länge).

ש ו ר ה, גג ועומק (יוסף בן אברהם הרואה; עי' פירסט, תולדות הקראים ג', הערה שנ"ד, והשוה פסחים ח:).

עי' ערך ג ג.

שָׁחוּי, שפל, נמוך (niedrig, eingebuchtet).

ופעמים יבואו לידך הקרקעות התלויות בראש ההר ונגרות או ש ח ו י ו ת ושפלות או עגולות ועקומות (חבור המשיחה והתשבורת לראב"ח, עמ' ע"ט, סי' קכ"ז).

שְׂחוֹק, פעולת ש ח ו ק: פעולה שאיננה מכוונת להשגת תכלית חשובה.

הפעולות יחָלקו לפי בחינת תכליתם לארבעה חלקים: אם פעולת הבל או פעולת ש ח ו ק או פעולת ריק או פעולה טובה וכו', ופעולת ה ש ח ו ק היא הפעולה אשר יכוון בה תכלית פחות, ר"ל שיכוין בה ענין בלתי הכרחי ולא תועיל תועלת גדולה (מ"נ ג' כ"ה).

שָׁחוֹר, א') מרה ש ח ו ר ה או מרירה ש ח ו ר ה: אחד מארבעת המזגים שבבני אדם („schwarze Galle", melancholisches Temperament).

כן ברא את האדם גם מארבע היסודות וכו', והם דם וליחה ומרירה אדומה ומרירה ש ח ו ר ה (חכמוני לר' שבתי דונולו, א'). שהמרה הירוקה חמה ויבישה, חדה, שורפת, והמרה ה ש ח ו ר ה חמוצה, מנגבת, ממיתה (ס' היסודות לר' יצחק הישראלי, עמ' כ'). האש והאויר והמים והעפר, וכנגדם בגופי בעלי חיים ד' טבעים, והם מרה אדומה ודם ומרה ש ח ו ר ה ולחה (פי' דונש בן תמים לס' היצירה). ברא את האדם על ארבעה טבעים, שיש בו הדם לעומת האויר וכו', והמרה ה ש ח ו ר ה לעומת העפר (תקון מדות הנפש לרשב"ג). ואוצרותם ומשכנותם הם שתי מרירות, ה ש ח ו ר ה והאדומה וכו' (חו"ה, עבודת האלהים ט'). וישתנה הצמחון בקרבנו דם ולחות ומרה ש ח ו ר ה ואדומה (עולם קטן, הוצ' הורויץ עמ' כ"ז). ובני אדם גם כן שונים זה מזה, כי רובם טבעיהם נוטים ויטה שכלם עם הנטייה ההיא, אם יטה עם המרה האדומה עמו המהירות והקלות, ואם יטה עם המרה ה ש ח ו ר ה עמו המתון והישוב (כוזרי ה' י'). והמרה ה ש ח ו ר ה כמו השור, ינהגהו הנער, וכאשר יאנף לא יתיצב לפניו הגדול וכו', והַשְׁלם עם המרה ה ש ח ו ר ה כאשר תשלים עם אויביך (ס' השעשועים לר' יוסף זבארה, פרק ח', הוצ' „אשכול" שורה רכ"ז ואילך). ולטחול ישלח השחורה לבלתי

תהיה בדם פזורה, למען כי יבשה היא וקרה וטבעה כאדמה הארורה (שיר בתי הנפש לר׳ יוסף זבארה). ושהחלטים השחורים עליה גוברים (המבקש לרש״ט פלקירא).

עי׳ ערך חלט, לחה א׳.

ב׳) שחור העין: הקרום הקרני (Hornhaut, cornea).

הלבן שהוא מקיף לקרום הקרניית מכל צדדין סביב לשחור העין, ר״ל סביבות המקום הנראה מן העין שמתהפך למראה השחרות או התכלת (פי׳ המשניות להרמב״ם, בכורות ו׳ ב׳). ובלובן ושחור וסירה; אורם מאור נפש ישאו (פיוט לר׳ יצחק ן׳ גיאת, שפתי רננות צ״ב:; עי׳ קויפמן, החושים עמ׳ צ״ג).

שְׁחוֹרִי, בעל מרה שחורה (Melancholiker; melancholisch).

ומה אשר נגזר על מי שהגיע לקצה מחכמת הפילוסופיה וקרהו בלבול שחורי או ברסאם ושכח כל חכמתו וכו׳ (כוזרי ה׳ י״ד). על הרוב המשוררים והמנגנים הם שחוריים ואדומיים (ר״י אברבנאל לשמואל א׳ ט״ז). והדמיי והשחוריי הם פועלים שני מיני האמצעים (ר״י אברבנאל, נחלת אבות ה׳). שיש ארבעה מיני המזגות: דמיי, אדומי, לבניי, שחוריי (תולדות יצחק לר״י קארו, פ׳ תזריע). וכל הגולה ונודד ממקומו, אפילו אינו נודד ללחם, הוא ירוקיי, שחוריי בערך השוקט על שמריו (מגדל עוז לר׳ יעקב עמדן, צ״ז).

עי׳ ערך אֻדְמִי, בלגמי, דמי, יְרָקִי, לבני.

שַׁחוּת, שחות הנפש, כניעה, שפלות (Demut, Unterwürfigkeit).

אבל הכניעה היא שפלות הנפש ושחותה (חו״ה, הכניעה א׳).

שְׁחוּת, בספרות הקראים: בטול, הפסד (Absurdität, Ungereimtheit, Widersinn).

ולא יתכן עוד שיהיה תלוי כל א׳ מב׳ הדברים על האחר, לאשר יהיה בו מן השחות אשר כבר נודע (ישועה בן יהודה, פתיחה לס׳ העריות; עי׳ שריינר, חקירות על ישועה בן יהודה, נספחים עמ׳ IV). ואם תאמר כי הצווי והרשות עמדו בעשיית הבטל וכו׳, היה שחות דברך גלוי, אין בו פוגה (שם, עמ׳ XIV).

עי׳ ערך בטל א׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

שַׁחְקִי, שַׁחֲקִי, שמימי (himmlisch, Himmels-).

וחכמת הכוכבים הלמודית חוקרת הגרמים השחקיים בכללים שלשה, הראשון יחקור מספרם וצורותיהם והנחותיהם וכו׳, והשני יחקור תנועות הגרמים השחקיים וכו׳ ויחקור כל מה שישיג הגרמים השחקיים וכו׳ מהתנועות אשר להם במזלות וכו׳ (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ מ״ה). למזוג הכחות השחקיים בכחות מקצת הגופים העפריים (שם, עמ׳ נ״ג). ואז יתחיל ויעיין בגופים ובדברים הנמצאים וכו׳, ואחר כך היסודות וכו׳, ואחר כך הגופים האבניים המחצביים וכו׳, ואחר כך הצמחים ובעלי חיים וכו׳, ובהגיעו בעיון אל הגופים השחקיים ויחקור התחלות מציאותם עד אשר יגיע אל התחלות אינם בטבע (שם, עמ׳ ס״ד). ועל כן צריך לחקור, וכו׳ מי שנתן צורות המינים, אם הם הגופים השחקיים או השכל הפועל, או יהיה השכל הפועל נותן הצורה והגופים השחקיים נתנו תנועת החמרים, כי עד עתה התבאר כי הגופים השחקיים נותנים הגופים הטבעיים מלבד התנועה, ועל כן צריך לחקור עצמי הגופים השחקיים, אם הם טבע או נפש או שכל וכו׳, וכבר התבאר [כי] יש נמצאים אחרים חוץ מהנאמרות, והוא השכל הפועל והדבר הנותן לגופים השחקיים התנועה ההיקפית התמידית (שם, עמ׳ צ׳ — צ״א).

עי׳ ערך גלגלי, רקיעי, שמימי.

***שָׁחַת,** בנפעל: א׳) נפסד, כלה (vergehen).

ובהִשָּׁחֵת האדם (= כשיפסד ויכלה האדם) שבו היסודות לעקרם הראשון וכו׳, ובהשחת האדם שבים הם אל הפועל כבתחלה (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ י״ד). ובהשחת הנפש מפני היותה מקרה על סברתם לא תשוב הנפש ההיא לעולם לא לשכר ולא לעונש (שם, עמ׳ ע״ה). כאשר כל נמצא בעל צורה אין מהותו אלא בצורתו וכשתשחת צורתו תשחת הוייתו (ר״י אלחריזי, מר״נ א׳ ס״ח).

עי׳ ערך פָּסַד.

ב׳) היה בטל (absurd, nichtig sein).

ובהשחת סברא זאת, תשחת ג״כ שבראם לטובתם ולא לרעתם וכו׳, ובהשחת אלו החלקים השלשה נשאר החלק הרביעי אמתי וכו׳ (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ ס״ב).

עי׳ ערך הפסד ב׳, מָשְׁחָת, ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

שִׁטָּה, = System, Lehrmeinung (בספרות המאוחרה).

יסוד ואבן הראשה **בשטת** החכם המה מאמריו והנחותיו בענין הכל והחלק, הכללים והפרטים, המינים ואישיהם (רנ"ק, מונה"ז, שער י"ז, הוצ' רבידוביץ עמ' רפ"ה).

שטת ההרעה = Pessimismus (זאב יעבץ, ס' השנה תרס"א).

שָׁטוּחַ, בצורת שטח (eben, flach).

ואין אדם יכול לחשוב על צורת הרקיע ותמונתו שהיא **שטוחה** ופרושה כיריעה נטויה ממזרח למערב וכו' (צורת הארץ לראב"ח, ב:). וידוע הוא כי גלגל **השטוח** העגול ממהר הליכתו על גלגל כל **השטוחים** הישרים בקויהם (שם).

עי' ערך **פָּרוּשׂ**.

זוית **שטוחה** (חבור המשיחה והתשבורת לראב"ח, עמ' ח', סי' ט') = flacher Winkel; מספר **שטוח** (שם, עמ' י"א, סי' כ"ב) = Flächenzahl.

עי' ערך **זוית, מספר**.

שָׁטוּף, שקוע בענין מה, אדוק בו (von etwas ganz erfüllt, eingenommen, besessen).

וחקר אחר כך היאך צריך שיהיה האדם מוכן שיהיה פילוסוף או מדיני, וצריך שיהיה מה שיבקש מזה מושל על נפשו, לא יחשוב בזולתו, ויהיה **שטוף** (ראשית חכמה לרש"ט פלקירא, עמ' ע"ה). כי הפילוסופיה והשלמות אי אפשר שיושגו אלא בהיות נפש האדם **שטופה** בהם ובתכלית אשר יבוקש מהם (שם). כי המורדים מבני עמנו היו קוראים לנביא משוגע, מפני שהיו רואים אותו שחשקה נפשו בדברים האלהיים והיה **שטוף** בהם (שם).

עי' ערך **להוט, שטיפה**.

שֶׁטַח, א') גודל שיש לו אורך ורוחב בלבד (Fläche, Oberfläche).

וכשיתקבצו האורך והרוחב אז קם טבע **השטח**, אם כן **השטח** הוא מרחק נכנס בין שני קוים על יושר (ס' היסודות לר"י הישראלי, עמ' מ"ז). המקום יחייב דבקות **שטח** גוף **בשטח** גוף אחר (לקוטי מקור חיים לרשב"ג, ב' כ"א). קימת **השטחים** בגרמים וקימת הקוים **בשטחים** וקימת הנקודות בקוים (שם ב' כ"ג). **והשטח** או הפרוש וכו' הוא ערך שיש לו שיעור באורך וברוחב ואין לו עומק ותכליותיו מכל רוחותיו הם קוים כלם

(חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ ח׳, סי׳ ה׳). **כי המלאכה אינה כוללת כי אם שטחי החומר ולא כל חלקיו והטבע הוא כולל כל חלקי הדבר** (כוזרי ד׳ כ״ה). **כי הכמה ימָצא בקו וכו׳ וימָצא בשטח, והוא לו התפשטות בשני צדדים וכו׳** (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ה׳). **אמנם הגשם אפשר שיונח בו שטח יחלקהו חלוקה מדומה וכו׳, וכן ידומה התחלק השטח בקו והתחלק הקו בנקודה** (שם). **לפי שכל מה שהוא במקום שטחי מקומו כופים עליו** (שם א׳ ד׳, עמ׳ ט״ז). **ואחר שלא ימצא קו בלתי בעל תכלית לא ימצא שטח בלתי בעל תכלית וכו׳, ואחר שלא ימצא שטח בלתי בעל תכלית לא ימצא גשם בלתי בעל תכלית** (שם). **כסגולות ההבדל וההשתתפות בקוים ובשטחים** (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הג׳). **הפלוסופים לא יאמינו שהקו מורכב מנקודות והשטח מקוים והגוף משטחים, ואִם יבדיל בהם הפלוסוף הוא על צד ההתר, לא על צד החלוק והפרוד, אך חכמי המחקר אמרו כי הגוף מורכב משטחים והשטח מקוים והקו מנקודות, וזהו הדק שקוראים אותו חכמינו חתיכה** (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ י״ד). **יתחייב א״כ היות המקום השטח המקיף, השוה, הנבדל** (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳, כלל א׳, פרק א׳, המין הב׳). **שהוא (המקום) מליצה משטח הגשם המקיף, ר״ל השטח הפנימי המחזיק המוקף** (כונות הפילוסופים לאלגזאלי, כת״י; עי׳ בספרו של וָלפסון Crescas' Critique of Aristotle, עמ׳ שס״ב ואילך).

עי׳ ערך משטח, פרוש.

שטחים מתדמים הם אשר זויותיהם שוות וצלעותיהם המקיפות בזויות השוות מתיחסות (ס׳ הגדרים). **שטחים נוכחיים הם אשר לא ימשש שטח מהם האחר, ואפילו הוצאו לכל הגדרים עד לאין תכלית** (שם).

שטחים ישרים — המוקפים קוים ישרים.

והמשולש הוא ראשון לכל השטחים הישרים, מפני שאין שני קוים ישרים יכולים להקיף את השטח, אבל משלשה קוים ולהלן הם מקיפים את השטח (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ ט׳, סי׳ י״ב).

שטח מרבה צלעים = Vieleck.

והשטח המרבה צלעים נחלק למינים רבים, מהם מחומש וכו׳, ומהם משושת או משושה וכו׳, וכן המשובע והמשומן וכו׳ (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ י׳, סי׳ כ׳).

שטח העגול, עי׳ ערך עגול.

ב׳) סכום הכאת שני מספרים (Flächenzahlprodukt).
ה ש ט ח ההוה מהכאת שני מספרים האחד באחד ימנהו כל מספר מהם במנין אחדי המספר השני (מעשה חושב לרלב״ג, עמ׳ ג׳).*)

עי׳ ערך ממון, נערך ג׳, נקבץ א׳, ערך ג׳, צרוף ה׳.

ג׳) בהשאלה: ההוראה החיצונה, שטחיות הדברים (äußerlicher Sinn, oberflächliche Auffassung).
דברי חז״ל שנראה מ ש ט ח דבריהם שתגמולי הנפש הם חומריים, גופיים, ואין הדבר כן (תגמולי הנפש א:). וכפי מה שהבינה מ ש ט ח פשטי המקרא והמשנה והתלמוד והאגדות (שם, כ׳).

שִׁטְחִי, מתיחס על השטח (äußerlich, oberflächlich).
וזה הכח (הכח המדמה), גם אם הוא מעט נפרד, מופשט מחומר וכו׳, עם כל זה איננו מופשט מנושא או שום גודל מושכל, שהרי לא יוכל לדמות טבעו אלא בנושא ש ט ח י י או גודל מושכל (תגמולי הנפש יב׳).

שִׁטְחִיּוּת, חיצוניות (Äußerlichkeit, Oberflächlichkeit).
„ש ט ח י ו ת הכונה״, וכיו״ב (בספרות המאוחרה).

שְׁטִיחָה, סגולת המספר או הגודל השטוח.
ש ט י ח ה היא התפשט החלקים לאורך ורוחב (ועומק) בהכאה (ס׳ הגדרים; ע״ש בבאור ר״י סטנוב).

שְׁטִיטָה, תנועה, ביחוד תנועה סבובית (Bewegung, Umdrehung, Kreislauf conversio, rotatio).
גשם מה חמישי ישוט בעגולה, והוא הנכבד, והוא ראוי בכל אחד מן הכוכבים גם כן וכו׳, אשר ימצא לו ה ש ט י ט ה (פי׳ תאמסטיאוס לס׳ השמים והעולם של ארסטו, הוצ׳ לנדויאר עמ׳ ע״ג). ש ה ש ט י ט ה אמנם תהיה במקום אחד בעצמו ועל מרכז אחד על יתד אחד (שם, עמ׳ ע״ו).**) ותנועת הגשם הנקרא פוראמיס היא גם כן תנועת ההפכפכות, וזה אינו רוצה בהפכפכות התנועה אשר תרוץ ב ש ט י ט ת ההכלאה (שם, עמ׳ קל״ו).

---

*) גרשון לֶנגי מתרגם: In einem Produkt, das aus der Multiplikation zweier Zahlen entstanden ist, ist jede der Zahlen so oft enthalten, wie die andere Zahl Einheiten hat.

**) משה אלטינו מתרגם: conversio enim eodem in loco super idem centrum et eundem axem perficitur.

שְׁטִיפָה, אדיקות בדבר מה, אהבה ודבקות עזה (Besessenheit, Schwärmerei).

ומפני שהשטיפה ועוצם האהבה וכו׳ נכנס בסוג החשק, חקר החשק מה הוא וכו׳, ומפני שהשטיפה בדבר האהבה יש ממנו מגונה ויש ממנו משובח וכו׳, ומפני שרוב השטיפה בלבד ועוצם האהבה (לא) יכונה אל השגעון וכו׳, חקר כמו כן השגעון (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ ע״ה). ואמר שהשטיפה ועוצם האהבה נכנס בסוג החשק וכו׳, ואמר שהחשק הוא שגעון אלהי (שער החשק לר׳ יוחנן אלימנו, דפוס ליוורנו עמ׳ ל״ג).

עי׳ ערך להיטה, שטוף.

שֵׁיִּפְעַל, שֵׁם אחד מעשרת המאמרות של אריסטו, פועל (Kategorie des Tuns, facere, ποιεῖν).

והסוג השמיני הוא שיפעל, והוא ענין יקרה מהנעת המניע למתנועע וכו׳ (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ז׳). הסוגים העליונים לכל הנמצאות לפי מה שבאר אריסטו י׳ מינים וכו׳, הסוג התשיעי שיפעל וכו׳ (מלות ההגיון י׳). מאמר שיפעל חקקוהו שהוא העתק הפעל בדבקות על היחס אשר לו אל חלקי מה שיתחדש בדבר המתפעל בעת שיתפעל וכו׳, ומיני סוג שיתפעל כמיני סוג שיפעל וכו׳ (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות).

עי׳ ערך מאמר ה׳ (בהערה), מִפעל, עָשָׂה ג׳, פָּעַל ג׳.

שִׁיר, חכמת השיר, מלאכת השיר = Poetik; ספר השיר = Poetik des Aristoteles.

שיר מאוזן, מחובר, מסודר, שקול = metrisches Gedicht.

בשירים המחוברים הנבנים על הנגונים (כוזרי ב׳ ס״ט). ומליצת הדברן ושירי המשורר (שם ה׳ כ׳). ודע שהשירים המחוברים וכו׳ צריך שיבחנו בעניניהם (פי׳ המשניות להרמב״ם, אבות א׳ ט״ו). ואולי אוזנו בשירים ונשקלו במליצות (מו״נ א׳ ע״ד). והראשון מן הספרים החמשה וכו׳ הוא ספר המופת וכו׳, והספר השמיני הוא ספר השיר (מלות ההגיון י׳). השיר אשר חשב היותו במאזני צדק מאוזן (ר׳ עמנואל הרומי, מחברת כ״ג). המלאכות החמשה, שהם המופתית והנצוחית וההטעאה וההלצה והשיר (כל מלאכת הגיון, מבוא). וידיעת סדרי השירים שלשה חלקים: הראשון במשקל והשני בחרוז והשלישי אשר יוכל המשורר לשמשם וכו׳ מחסרון אות או המלה לצורך השיר או תוספת אחרת ממה שלא יוכל לעשותו זולתם (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ כ״ח).

שִׁירִי, מתיחס על השיר (auf die Poesie bezüglich, poetisch).

והגזרות המולידות תולדות הכרחיות מופתיות או נצוחיות או הלציות או הטעאיות או שיריות (כוזרי ה׳ י״ב). והרביעי ההקש השירייי, והוא שהקדמותיו הקדמות מביאות דמיון בלב שומעיהם וקרבם הדמיון ההוא לאהוב דבר או לשנא דבר, אע״פ שהם יודעים שאין אמת במאמרים ההם (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות, ערך מאמר הגדי). והמאמרות השיריות הן אשר דרכן לדמות בדבר אשר ידברו בו ענין כבוד או בזוי או שיאמרו כי הוא נאה או מכוער וכו׳, ואמנם ישתמשו במאמרות השיריות כשידברו עם אדם שירצו שיעשה פועל מהפועלים וירגילוהו מעט מעט לעשותו (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ ל״ו—ל״ז). חמש המלאכות: המופתית והנצוחית וההטעית וההלצית והשירית (אוצר החכמות לאבונצר אלפראבי, כת״י). והשמיני בו הסדורים אשר יהיו בהם השירים ומיני המליצות השיריות וכו׳, וזה הספר יקרא בלשון יוני פואיטיקון, והוא ספר השיר (שם). ההלצה השירייית (באור אבן רשד לס׳ השיר, תרגום טודרוס טודרוסי, עמ׳ י׳).

שֶׁיִּתְפָּעֵל, שם אחד המאמרות של אריסטו, נפעל (Kategorie des Leidens, pati, πάσχειν).

והסוג התשיעי הוא שיתפעל, והוא ענין יתחדש מהתנועעות המתנועע מן המניע (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ז׳). הסוג העשירי שיתפעל (מלות ההגיון י׳). מאמר שיתפעל חקקוהו שהוא לכת העצם מדבר אל דבר והשתנותו מענין אל ענין (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות).

עי׳ ערך מאמר ה׳ (בהערה), מְפֻעָל, נעשה ב׳, נפעל ב׳, פעול א׳.

שִׁכּוּן, מנוחה (Ruhe).

ודבק לשִׁכּוּן קור, כאשר דבקה לתנועה חמימות (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ י״ג). ראיה על חדוש המחודשים שהם המקרים וכו׳ בטול התנועה תכף בא השכון ובטול השכון תכף בא התנועה (שם עמ׳ מ״ט; נ״א: ההשקט).

עי׳ ערך השקט, מנוחה, נוח, ניחה, עמידה ד׳, שכינה.

שָׁכוּן, שכונים: מצרנים, סמוכים (benachbart, angrenzend).

על הענין הזה הוא מנהג הימים והלילות בכל העולם, הן על קו השוה אשר בארץ, הן על כל קו וקו מן האקלימים השכונים (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ כ״ז).

שְׁכוּנָה, שכנות, סמיכות (Nachbarschaft, Nähe; Anlagerung, mechanische Verbindung).

לפי שהחבור יהיה על שני פנים: אם על דרך השכונה או על דרך המזג, ואולם חבור השכונה הוא כגון שטח הגוף ותכליתו לשטח גוף אחר ותכליתו על דרך השכונה, כמו חבור השמן במים והעצם בבשר, ואולם חבור המזג הוא חבור כל חלקי הגוף בכל חלקי גוף אחר וכו׳ (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, עמ׳ מ״ד). ערמת השם וחכמתו בבריאת בע״ח והדרגת תנועות האברים ושכונתם קצתם לקצתם וכו׳, והמשל בהדרגת תנועותיו ושכונת האברים המוח, מה שלפניו רך מאד ואשר מאחריו קשה מעט וחוט השדרה יותר קשה ממנו (מו״נ ג׳ ל״ב). כי שיקנה הברזל מזג משכונת המגניטס וכו׳ הוא רחוק קרוב לנמנע (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳, הכלל השני, הפרק הששי, בחקירה בהקדמה התשיעית).

עי׳ ערך הרכבה, משוש ב׳ סמיכות ג׳ ערוב, שכנות.

שְׁכִינָה, א׳) בספרות הקראים: מנוחה (Ruhe).

והדברים הם החבור וההפרדה והרחישה והשכינה (מחכימת פתי ליוסף בן אברהם הרואה, פרק ד׳). החבור וההפרדה והרחישה והשכינה דברים ישובו אל ההיותות אשר הם אלאכואן (ס׳ הנעימות ליוסף בן אברהם הרואה, כת״י; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ רפ״ג, הערה צ׳). ולא יתערה (הדק) מן השכינה או מן הנענוע, והשכינה והנענוע מתחדש אחר מתחדש וכו׳, וגבול השכינה לעשות השוכן במקום שתי עתות, וגבול המְנֻענע שלא ישרת שתי עתות במקום אחד, אלא יעתק למקום אחר וכו׳. זאת דעת הרב ר׳ יפת הלוי נ״נ, וכי הדבר אשר יקרא בשם הויה אינו שכינה ולא נענוע (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ ט״ו). אלא הפרוד כחוש החבור והשכינה כחוש הנענוע, והם מקרים נמצאים (שם, עמ׳ ט״ז).

עי׳ ערך שִׁכּוּן ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

ב׳) חניה (Ruhen, Innewohnen, Haften).

השוכנת בתוך צורה זו שכינה רוחנית (ר״י ן׳ לטיף, צורת העולם).

עי׳ ערך חל, חנוי.

שְׁכִינוּת, שְׁכֵנוּת, מצב החניה, שכינה (Ruhen, Innewohnen).

השכינות אשר הקדושה ראויה לשמו (הגיון הנפש לראב״ח, ט:). אם יהיה לבני יפת יפיות ושכינות בעולם הזה אינן משכנותם ולא ירושתם, אבל הם אהלי שם וכו׳ (מגלת המגלה לראב״ח, עמ׳ ל״א).

שֵׂכֶל, א׳) בינת האדם וכח השגתו (Verstand, Vernunft, intellectus, νοῦς).

צריך שנדבר הֵנה על משכי האמת ונותני הבֵרור וכו׳, ונֹאמר שהם שלשה משכים: הראשון ידיעת הנראה והשני מדע השכל והשלישי ידיעת מה שההכרח מביא אליו וכו׳, אבל מדע השכל הוא אשר יעלה בשכל, כמו שהצדק טוב והכזב מגונה (אמונות ודעות, הקדמה). כאשר אנחנו מודים בעל כרחנו כי יש לאדם נפש וכו׳ וכי יש לנפש שכל, אע״פ שאין אנו רואים אותו (שם). ונחבר אליהם משך רביעי וכו׳, והוא ההגדה הנאמנת, כי היא בנויה על מדע החוש ומדע השכל (שם). אם היה עצם השכל יודע לעצמו, התחייב שתהיה צורת האמת נשואה בעצמו ומפני זה היה השכל מכיר זו הצורה הכרה לא יספק בה וכו׳, ועל כן היה עצם הנפש מכיר לצורות האמת במקצת העתים מפני קרבה מעצם השכל, כלומר קרבת טבעה מטבעו (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ ה׳). ואם היה השכל משיג כל העצמים, התחייב מזה שיהיה למעלה מהם, וכשיהיה למעלה יתחייב שיהיה מקיף בהם, ואם היה מקיף התחייב שיהיו כולם בו ויתחייב שיהיה משיג אותם (שם). וכל מה שיקיף בו החוש והשכל מצורות הנמצאים מפורקות בעצמיהן, מפני שהן מפורקות אצל החוש והשכל, ואע״פ שאינן מפורקות במציאות (שם ב׳ ח׳). והחלק השלישי וכו׳, והיא חכמת האלהות, והוא דעת האל יתברך ודעת תורתו ושאר המושכלות, כנפש וכשכל וכאישים הרוחניים (חו״ה, הקדמה). והשערים שפתחם הבורא לדעת תורתו ודתו הם שלשה, האחד מהם השכל הניצל מכל פגע, והב׳ ספר תורתו וכו׳, והג׳ הקבלות שקבלנו מקדמונינו וכו׳ (שם). חובות האברים יחלקו לב׳ חלקים, האחד מהם מצות שמחייב בהם השכל, אפילו אם לא חייבה בהן התורה, והחלק השני מצות השמע שאין השכל מחייב בהם ולא דוחה אותם וכו׳ אך חובות הלבבות כל שרשיהן הן מן השכל (שם). עד שחפשתי על חובות הלבבות מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה (שם). הדבר אשר נבדלנו בו משאר ב״ח והיתרון שיש לנו על כל הנבראים ועל כל מה שבעולם הגשמי הוא השכל אשר בנו וכו׳, הואיל ובו נבדיל בין

האמת ובין השקר וכו׳ ומצד ה ש כ ל נמצאו פעולותינו מתוקנות כפי כונתנו ובחירתנו (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ ג׳). כי האדם ישיג המושגות בשני ענינים, האחד בהרגש והאחד ב ש כ ל (שם). הנה נתבאר כי ה ש כ ל כמו כף מאזנים לההרגש ושההרגש מוצרך ל ש כ ל וכו׳ והשיג האדם ב ש כ ל ו ידיעת הכליות ובהרגשות ידיעת האישים (שם, עמ׳ ד׳). שכָּל מה שנודע לנו באחת מן ההרגשות החמש הוא גשמי ומה שלא הושג אלא ב ש כ ל הוא מושכל (שם, עמ׳ ט׳). ואם יאמר שום אומר: ומפני מה נקרא ה ש כ ל נפש, והוא עצם עומד בעצמו וכו׳, נאמר לו שהנפש החכמה הזאת מוסכמת עם ה ש כ ל בחומר, ולפי זה כשתשלם הנפש נעשית ש כ ל, ובשביל זה נקראת הנפש החכמה ש כ ל בכח (שם, עמ׳ ל״ז). אבל ה ש כ ל הוא בנפש בכח ויוציאהו האדם ברוב הרגל ולמוד מן הכח אל הפועל, ואִלו לא היה ה ש כ ל בנפש לא בכח ולא בפועל לא היתה מקבלת החכמה לעולם (שם, עמ׳ ל״ט). והשלם ידבק בו מן המין האלהי אור וכו׳, ידבק בו ש כ ל ו הנפעל דבקות התאחדות (כוזרי א׳ א׳). וכאלו כל כליו הם כלים לשכל הפועל, לא ל ש כ ל ההיולי הנפעל (שם). והענין האלהי לא יחול כי אם בנפש מקבלת ה ש כ ל (שם ב׳ כ״ו). כאשר ירמזו אל ה ש כ ל ויאמרו שהוא בלב או במוח ויאמר ה ש כ ל הזה או ה ש כ ל הלזה, ואין רמז באמת אל מה שאיננו נגבל במקום (שם ד׳ ג׳). אבל ש כ ל נו אשר הוא תחלה בכח בהיולי לא יוכל לעמוד על אמתת הדברים (שם). כי תכלית ההצלחה לאדם איננה כי אם המדע העיוני והגעת הנמצאות מושכלות ב ש כ ל בכח וישוב ש כ ל בפועל ואחר כן ש כ ל נאצל קרוב לשכל הפועל (שם ד׳ י״ט). ואמרו במדברת שהיא השכל ההיולאני, רוצה לומר ה ש כ ל דומה להיולי אשר הוא דומה לאפס בפעל (שם ה׳ י״ב). ומדרגת ה ש כ ל מהבורא ומדרגת הנפש מ ה ש כ ל ומדרגת הטבע מהנפש וכו׳ (שם). ואין ה ש כ ל בפועל זולת צורת המושכלות מופשטות בעצם ה ש כ ל בכח, ולכן נאמר ש ה ש כ ל בפועל משכיל ומושכל יחד, ומן הכחות המיוחדות ל ש כ ל, שיאחד הרב וירבה האחד בהרכבה וההתכה, ו ה ש כ ל, ואע״פ שנראה מעשהו בזמן וכו׳, אך עצם ה ש כ ל מרומם מהזמן, והנפש המדברת כשהיא מקבילה אל החכמות נקראת פעולתה ש כ ל עיוני, וכאשר היא מקבילה לנצח הכחות הבהמיים נקראת פעולתה הנהגה ונקראת ש כ ל מעשי (שם). ולמעלה מאורו (מאור השמש) אור ה ש כ ל, כי אנחנו נשיג בו דברים גשמיים בלתי נראים וכו׳, ונשיג בו דברים בלתי גשמיים כמו הנפש ו ה ש כ ל והמלאכים וכו׳, ונחלק בו

דברים אין כח בחרב חדה לחלקם וכו׳ (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ח׳). כי השמים חיים, כמו שנבאר עוד מן הכתובים ומן השכל (שם א׳ ג׳, עמ׳ ט״ו). זה הכח המדבר אשר הוא תחלה שכל בכח ואחַר יהיה שכל בפועל (שם א׳ ו׳, עמ׳ ל״א). וכבר הסכימו העם לקרא שכל האדם קודם הגיעו הראשונות אליו שכל בכח, ולקראת אותו אחר הגיע לו הראשונות שכל בפועל, ולקראת אותו אחר הגיע לו החכמות שכל נקנה וכו׳. ובשכל יחָלק מה שלא יחָלק בחרב ובשכל יחובר מה שלא יתחבר באופן מאופני התחבולות (שם א׳ ז׳, עמ׳ ל״ז). ונקראת התחלת תנועת הנפש שכל והתחלת תנועת הגשם נפש (שם ב׳ ו׳ א׳, עמ׳ צ״א). ובשכל יבדיל האדם בין האמת והשקר, אמנם המגונה והנאה הוא במפורסמות, לא במושכלות וכו׳. ובשכל ידע האדם האמת מן השקר (מו״נ א׳ ב׳). הנה כבר התבאר לך כי כשהיה השכל נמצא בפעל, שהשכל הוא הדבר המושכל, והתבאר שכָּל שכל פעלו, אשר הוא היותו משכיל, הוא עצמו, ואם כן השכל והמשכיל והמושכל דבר אחד בעצמו לעולם בכל מה שיושכל בפעל, אמנם כשהונח בכח הוא שני דברים בהכרח: השכל בכח והדבר המושכל בכח, כאלו תאמר זה השכל ההיולאני אשר הוא בראובן הוא שכל בכח, וכן זה האילן הוא מושכל בכח וכו׳, וכשיצא לפעל ותהיה צורת האילן מושכלת בפעל, אז תהיה הצורה המושכלת הוא השכל, ובשכל ההוא בעצמו אשר הוא שכל בפעל הופשטה והושכלה וכו׳. וכאשר בא המופת שהשם יתעלה הוא שכל בפעל תמיד ואין כח בו כלל וכו׳, אם כן הוא משכיל ושכל ומושכל לעולם. הנה כבר התבאר כי היות השכל והמשכיל והמושכל אחד במספר, אינו בחק הבורא לבד, אבל בחק כל שכל (שם א׳ ס״ח). ודע שראוי היה שנדמה יחס האלוה ית׳ לעולם יחס השכל הנקנה הנאצל לאדם וכו׳ (שם א׳ ע״ב). ההקדמה העשירית היא זאת ההעברה אשר יזכרוה וכו׳, הם (המדברים) יראוּ כי כל מה שהוא מדומה הוא עובר אצל השכל וכו׳ ואפשר היותו בבחינת השכל וכו׳, והם עם זה מסכימים שהתקבץ שני ההפכים בנושא אחד ובעתה אחת שקר ולא יתכן ולא יעבירהו השכל, והם יאמרו ג״כ כי היות עתה אין מקרה בו כלל או מקרה לא בנושא וכו׳ נמנע ולא יעבירהו השכל וכו׳, אמנם היות כל מה שמנוהו מן הנמנעות בלתי מצויר בשום פנים והיות מה שקראוהו אפשר מצויר, הוא מאמר אמתי, אלא שהפילוסופים אומרים שזה אשר קראתם אותו נמנע להיותו בלתי מדומה, ואשר קראתם אותו אפשר להיותו מדומה, וזה היות

האפשר אצלכם הוא האפשר בדמיון, לא אצל השכל, הנה אתם בזאת ההקדמה תבחנו המחויב והאפשר והנמנע פעם בדמיון ולא בשכל ופעם בתחלת הדעת המשותף, כמו שזכר אבונצר בזכרו הענין אשר יקראוהו המדברים שכל (שם א׳ ע״ג). ואם בחינת זה הענין (ענין האפשר והנמנע) ומַצְרְפוֹ בכח המדמה או בשכל וכו׳ שפעמים שיחלוק האדם על חברו וכו׳ ויאמר החולק: זה האפשרות הוא מפועל הדמיון, לא בבחינת השכל, ואם יש גם כן דבר שנבדיל בו בין הכח המדמה והשכל, ואם הוא דבר חוץ לשניהם יחד או בשכל עצמו מבדילים בין המושכל והמדומה (שם ג׳ ט״ו). אמנם המעלות השכליות הם ימָצאו לחלק השכלי, מהם החכמה וכו׳ ומהם השכל, אשר ממנו השכל העיוני, והוא הנמצא לנו בטבע, ר״ל המושכלות הראשונות, וממנו שכל נקנה (ח׳ פרקים להרמב״ם, ב׳). אמרו: מדרגת מלאכת ההגיון מן השכל כמדרגת מלאכת הדקדוק מן הלשון (מלות ההגיון י״ד) שכל — שם משותף למינים רבים יארך באורם ותקשה הבנתם למי שלא ידע מהות השכל וחלוקיו, ושכל ודעת שמות נרדפים לכל המינים ההם (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). השכל שני מינים, ראשון שכל נפרד וכו׳ ושכל בחומרי, וזה השם שני מינין, השכל אשר בגלגלים ובכוכבים וכו׳ והשכל הנמצא באדם, וזהו הנקרא שכל אנושי להבדילו משאר המינים לפחיתות וכו׳ והראשון נקרא שכל אלהי (שם). השכל הנקנה, לשון אחר: הנאצל, ופעמים קבצתים לבאור במקום מלה אחת ערבית פילוסופית מוֹרָה על השכל שקונה אדם כל הנמצאות שפלות ועליונות עד השם ית׳ כל נמצא ונמצא לפי מה שאפשר לדעת בו (שם). שזו ההכנה אשר בה ישיג השכל העיוני הנפרדים הוא ענין שיתחדש בשכל העיוני וכו׳ עד שיהיה יחס הכנה זו אל השכל הקנוי, כלומר אשר בקנין השלם, יחס ההכנה הנקראת שכל חמרי אל הנפש (תגמולי הנפש י״ג). כי מפני שיחס השכל אל המושכל לפי דעת הפילוסוף הוא יחס החוש אל המוחש וכו׳ הנה יתחייב שימצאו בשכל אלו השלשה: שכל מקבל, והוא השכל ההיולאני, ומקובל, והוא השכל הנקנה, ופועל, והוא השכל הפועל (מלחמות השם א׳ ט׳, עמ׳ נ״ז). והענין השלישי הוא הנקרא השכל הקנוי (פי׳ ר׳ יוסף בן שם טוב למאמר אלכסנדר בשכל ע״פ פי׳ אבן רשד; עי׳ רמש״ש ר״ה, הערה תש״ט). שכל היולאני הוא הכנה גמורה, בלתי נשלם בצורה מהצורות (ס׳ הגדרים, ע״ש). שכל עיוני הוא הכח אשר בו ידע האדם הנמצאות אשר אין מדרכם שנעשה אנחנו אותם ושנשנה אותם מענין אל ענין. שכל

עיוני הוא כח לנפש, בו תקבל מהות הענינים הכוללים מצד מה הם כוללים וכו׳ (שם). ש כ ל מעשי הוא הכח אשר בו יכיר האדם הדברים אשר מדרכם שנעשה אנחנו אותם ונשנה אותם מענין אל ענין (שם). שם ה ש כ ל נופל על פנים רבים. האחד מהם הדבר אשר יאמר בו ההמון באדם שהוא משכיל, והשני ה ש כ ל שמשיבין אותו המנצחים על לשונותם ואומרים: זה ממה שיחייבהו ה ש כ ל או ירחיקהו וכו׳, והשלישי ה ש כ ל שזוכר אותו ארסטו בספר המופת, והרביעי ה ש כ ל שיזכרהו במאמר החמישי מספר המדות, והחמישי ה ש כ ל שיזכרהו בספר הנפש, והששי ה ש כ ל שיזכרהו בספר מה שאחר הטבע (ס׳ השכל והמושכלות לאלפראבי, ע״ש). ולזה ה ש כ ל מדרגות, יהיה פעם היולאני ופעם ש כ ל בקנין ופעם ש כ ל נקנה (עין משפט הדרושים לאלפראבי; עי׳ שייאר, נפש האדם וכחותיה עמ׳ צ״א). והשכל אשר בקנין הוא המושכלות המגיעות בפעל בו כאשר שָבו בדרך יצייר בהם האדם כאשר ירצה, כענין המלמד כאשר לא ילמד, והוא אמנם יגיע בפעל על שלמותו האחרון (כללי ס׳ הנפש לאבן רשד, כת״י). *)

ב׳) גם רוח האדם ומחשבתו (בערבית ד ה ן = Geist) נקראת בתרגומיו של ר״ש ן׳ תבון ש כ ל.

אמנם תמונה הוא שֵם נופל על שלשה ענינים בספוק, וזה שהוא יאָמר על צורת הדבר המושגת בחושים חוץ ל ש כ ל וכו׳ ויאָמר על ענין האמתי המושג ב ש כ ל (מו״נ א׳ ג׳). הנה כבר בארו בזה המאמר שהם (המלאכים) אינם בעלי חומר ואין להם תכונה קיימת גשמית חוץ ל ש כ ל (שם א׳ מ״ט). כי האמונה היא ההאמנה במה שיצוייר שהוא חוץ ל ש כ ל כפי מה שיצוייר ב ש כ ל (שם א׳ נ׳). ולא ימצא בו רבוי לא חוץ ל ש כ ל ולא ב ש כ ל (שם א׳ נ״א). ואלו הדברים יאָמרו לבד והם נמצאים במלות ולא בדעות, כל שכן שתהיה להם מציאות חוץ ל ש כ ל (שם). כי הנגר לא יעשה האוצר באשר הוא אומן, אבל מאשר בשכלו צורת האוצר (שם ב׳ ד׳). כי כבר נודע שאין חוץ ל ש כ ל מין נמצא, אבל המין ושאר הכלליות דברים שכליים כמו שידעת, וכל נמצא חוץ ל ש כ ל אמנם הוא איש או אישים (שם ג׳ י״ח; עי׳ מורה המורה לרש״ט ן׳ פלקירא, עמ׳

*) שלמה מונק (Mélanges, עמ׳ ת״ן) מתרגם: L'intellect en capacité est les choses intelligibles qu'il possède en acte, quand celles-ci sont arrivées à tel point que l'homme les conçoit toutes les fois qu'il veut, comme il en est du précepteur lorsqu'il n'enseigne pas; c'est (l'intellect) qui est arrivé en acte à sa dernière perfection.

קנ״ז, שכתב: והעתקתו ענינים מחשביים, מחוץ למחשבה וכו׳, וכן כתב בעמ׳ קנ״ד: ודהן כמחשבה, והוא בכאן כמחשבה שאינה אמתית, ואינו נכון להעתיק שכל; וע״ע בספרו של שייאר, נפש האדם וכחותיה עמ׳ י״ח וס״א — ס״ג).

ג׳) השכל הכללי (בשטתו הפילוסופית של רשב״ג), האצילות הראשונה של הרצון (die universelle Intelligenz).

ושהנפש הכללית תשא כל העולם הגופני ותצייר כל מה שבו וכו׳, ויותר מזה הרבה השכל הכללי כפי שלמותו והתפשטו וכבוד עצמו (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ג׳ מ״ב). וכשיהיה השכל הפרטי מורכב מיסוד וצורה יתחייב מפני זה שהשכל הכללי מורכב מיסוד וצורה ושפטנו על מציאות השכל הכללי ממציאות השכל הפרטי (שם ד׳ ו׳). ויתחייב שיהיו הצורות שלש, האחת הצורה המצויה בעצם הרצון וכו׳, והצורה השנית היא הצורה הדבקה ביסוד בפעל, והיא צורת השכל הכללי וכו׳ (שם ד׳ ל״ב). וכשיהיו רוב הצורות נמצאות בשכל הפרטי וכו׳, אם כן מהחיוב שיהיו צורות כל הדברים נמצאות בצורת השכל הכללי (שם ה׳ ס׳).

שכל, נפש, טבע, יסוד וצורה — הדרגה זו מצויה הרבה בלקוטי מקור חיים לרשב״ג, וע״ע כוזרי ה׳ י״ב, הוצ׳ קַסל עמ׳ שצ״ג, הערה ה׳.

ד׳) עצם רוחני, מלאך, וביחוד אחד הרוחניים מניעי הגלגלים (geistiges Wesen, Intelligenz; Sphärengeist).

והם שכלים מופשטים מחומר, קדומים עם הסבה הראשונה ואינם יראים הכליון לעולם (כוזרי א׳ א׳). והגיע האדם אל מעלת המלאכים אשר אינם צריכים לכחות הטבעיים, מפני שהם שכלים אינם צריכים בפעליהם אל זמן (שם ה׳ י׳). ואשר הביא הפילוסופים להרבות האלהים בחינתם תנועת הגלגלים וכו׳, והתחייב שתהיה כל תנועה מנפש ולכל נפש שכל, והשכל ההוא הוא מלאך נפרד מחומר, וקראו השכלים ההם אלהים ומלאכים ועלות שניות וזולת זה מהשמות (שם ה׳ כ״א). שהם אמרו שהראשון ית׳ וית׳ יצא ממנו יציאה ראשונה בלי אמצעי דבר אחד נקרא בהסכמתם שכל ובלשון התורה מלאך (אמונה רמה ב׳ ד׳ ג׳, עמ׳ ס״ג). והשכלים הנקראים מלאכים (שם, עמ׳ ס״ה). כי פעולות השכלים נעלמים וכו׳, וזה לשתי סבות, מצדם ומצדנו, ר״ל חולשת השגתנו וקושי השגת הנפרד מצד אמתתו (מו״נ א׳ מ״ג). כי אלו הענינים הנבדלים, ר״ל שאינם גשמים ולא כח בגשם, אבל הם שכלים, לא יצוייר בהם רבוי כלל (שם א׳ ע״ד, ד״ה הדרך השביעי). והנה טוב אצלי שאשלים דעות הפילוסופים

ואבאר ראיותיהם במציאות השכלים הנפרדים וכו׳ כי החזקות שבראיות עליו (על חדוש העולם) לא יתאמתו ולא יתבארו אלא אחר ידיעת מציאות השכלים הנפרדים (שם ב׳ ב׳). ופסק (אריסטו) הדין שיש שכלים נפרדים כמספר הגלגלים, כל גלגל מהם יכסוף לשכל ההוא אשר הוא התחלתו וכו׳ והשכל ההוא הוא מניע הגלגל ההוא, ולא גזר אריסטו ולא זולתו שמספר השכלים עשרה או מאה, אבל זכר שהם על מספר הגלגלים, עד שהיו חושבים בזמנו שהגלגלים חמשים, ואמר אריסטו אם הענין כן השכלים הנפרדים גם כן חמשים (שם ב׳ ד׳). ושבמציאות שכלים נפרדים, לא בגשם כלל, כולם שופעים מהאל יתעלה והם אמצעיים בין השם ובין אלו הגשמים כולם (שם). זה ג״כ הוא מה שאמר אריסטו, אלא שהֵנה התחלפות שֵׁם, הוא יאמר שכלים נפרדים ואנו נאמר מלאכים (שם ב׳ ו׳). כי בזה הלשון בעצמו יאמר אפלטון שהשם יעיין בעולם השכלים וישפיע ממנו המציאות (שם). שכל נפרד ושכל נבדל — שמות נרדפים לשם ית׳ והמלאכים (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). ודעת הפילוסופים כי לכל הגלגלים צריך שכל נפרד הוא סבת תנועתו וכו׳ א״כ השכלים אשר לגלגלים תשעה (שם). כי משפע זה הנברא הראשון ומנֻגה נגדו זה השפיע הבורא ית׳ שכלים נפרדים כמתנוצצים מאשו הגדולה וכו׳ ומציאות השכלים נמשכת עד המצוי הנעלם המתואר בדמות כסא ובמים העליונים וכו׳ ומציאות זו, ר״ל מציאות השכלים, משתלשלת ג״כ ונמשכת עד השכלים האנושים המצואים בפעַל, הגנוזים תחת הכסא (צורת העולם לר״י ן׳ לטיף, פרק י׳). המורגשים מושגים ברגשים והשכלים הנפרדים בהקש (רב פעלים לר״י ן׳ לטיף, סי׳ י״ט). והעומדים בעצמם ג׳ חלקים: החלק הראשון הגשמים וכו׳ והחלק השני השכלים הנבדלים שאין להם התלות בגשמים, והחלק השלישי הנפשות שהן חלק ממוצע בין שני אלו וכו׳ כי הן תקבלנה רושם והפעלות מן השכלים הנבדלים ותפעלנה ותעשינה רושם בגשמים (עקרים ב׳ י״א). כי ההתחלה הראשונה השפיעה ממציאותה הפשוט בתכלית הפשיטות שכל אחד הוא העלול הראשון וכו׳ ובמה שישכיל מהתחלתו שהוא פשוט יושפע ממנו שכל אחר וכו׳ וכן מן השכל השני יושפע ממנו שכל שלישי וכו׳ (שם).

השכל הראשון: א׳) העלול הראשון מניע הגלגל העליון.

יתחייב לפי זה אצלו שיהיה הש״י הוא אשר המציא השכל הראשון אשר השכל ההוא מניע הגלגל הראשון וכו׳ והשכל אשר

יניע הגלגל השני אמנם עלתו והתחלתו **השכל הראשון** (מו״נ ב׳ ד׳).

ב׳) השכל הפועל.

ועל כן אמרו החכמים כי אין הגון בענין הצורה האמתית זולתי **השכל הראשון**, והוא הנקרא אצלם השכל הפועל (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ה׳ כ״ה).

ע׳ ערך **דעה א׳ נבדל א׳ נפרד א׳ ענין ו׳ עצם׳ פָּרוּד׳ רוחני׳ שני א׳**.

השכל הפועל: האחרון שבשכלים הנבדלים, נותן הצורות בחמרים ומוציא שכל האדם מן הכח אל הפועל (der wirkende Geist, der aktive Intellekt, Weltgeist).

והשלם ידבק בו מן המין האלהי אור שהוא נקרא **השכל הפועל**, ידבק בו שכלו הנפעל דבקות התאחדות עד שיֵרָאה האיש ההוא **והשכל הפועל** אין ביניהם שנוי וכו׳ וכאלו כל כליו הם כלים **לשכל הפועל**, לא לשכל ההיולי הנפעל (כוזרי א׳ א׳). והיא מדרגת **השכל הפועל**, והוא מלאך מדרגתו למטה מן המלאך הממונה בגלגל הירח וכו׳ ותשוב נפש האדם השלם **והשכל** ההוא **הפועל** דבר אחד (שם). וכללו של דבר: בַּקש זַך הלב באיזה אופן שתתכן לך אחרי אשר תבין כללי החכמות על אמתתם, ואז תגיע אל בקשתך, ר״ל הדבק ברוחני, ר״ל **השכל הפועל**, ואפשר שינבא אותך ויודיעך העתידות בחלומות אמתיים וכו׳ (שם). שלא תהיה הנבואה כאשר חשבו הפילוסופים מנפש יזדככו מחשבותיה ותדבק **בשכל הפועל** הנקרא רוח הקודש או גבריאל (שם א׳ פ״ז). והתועלת אצלו (אצל הפילוסוף) איננה כי אם ידיעת הדברים על אמתתם להדמות **בשכל הפועל** וישוב הוא הוא (שם ד׳ י״ג). אבל מה שאמרתי לך הוא שרש אמונתם (של הפילוסופים) כי תכלית ההצלחה לאדם איננה כי אם המדע העיוני והגעת הנמצאות מושכלות בשכל בכח וישוב שכל בפעל ואחר כן שכל נאצל קרוב **לשכל הפועל** (שם ד׳ י״ט). והביא זה הפילוסופים לאמר כי שָׁם **שכל פועל** אלהי נותן הצורות האלה, כאשר הוא נותן צורות הצמחים והחיים (שם ה׳ ד׳). והפילוסופים קוראים נותן המדרגה הזאת **השכל הפועל** וישימוהו מלאך אחרי האלהים, וכאשר שכלי בני אדם נדבקים בו הוא גן עדנם והתמדתם הנצחית (שם ה׳ י׳). ואיך יתחייב מהמדע בראשון מלאך ומן המדע בעצמו גלגל וכו׳ ועמדו השפעים אצל **השכל הפועל** ולא יחוייב ממנו לא גלגל ולא מלאך (שם ה׳ י״ד). וקראו השכלים ההם אלהים

ומלאכים ועלות שניות וכו׳ ואחרית מדרגתם והקרוב מהם אצלנו השכל הפועל, אמרו כי הוא מנהיג העולם הזה התחתון (שם ה׳ כ״א). וזה אשר נדבר בו איננו גשם ולא מניע גשם ולא כח גשם וכו׳ ויקרא מצד שיפעל בשכל האנושי פעולה מוציאה מן הכח אל הפועל — שכל פועל וכן קראוהו העם וכו׳ ומצאנו התורה והפילוסופיה מסכימים על זה (אמונה רמה ב׳ ד׳ א׳, עמ׳ נ״ח). וכן זה הדבר אשר יקראוהו הפילוסופים השכל הפועל הוא אשר יקראוהו אנשי דת הערב הרוח הנאמן והרוח הקודש וקודם לאלה כולם קראוהו הנביאים רוח הקודש (שם). ואחר כן זה (היציאה) [היוצא] יציאה ראשונה מן הראשון ית׳ וית׳ הוא ג״כ במאמרם מניע לא יתנועע ויצא ממנו מניע שלישי לא יתנועע וכו׳ וכן עד אל אשר יתחדש ממנו גלגל הירח ומניעו וכו׳ ואחַר מניע למניע גלגל הירח, רצוני אשר הוא למניע גלגל הירח במדרגת השכל לנפש האנושית, ימצא בסדר העצם הנקרא שכל פועל, ולא יושפע מזה מלאך ולא גלגל, ואין לו התלות [אלא] בנפש אנושית (שם ב׳ ד׳ ג׳, עמ׳ ס״ד). והשכל הנפרד ג״כ, ר״ל השכל הפועל, פעמים יהיה לו מונע מפעלו, ואע״פ שאין המונע מעצמו, אבל חוצה לו וכו׳ (מו״נ א׳ ס״ח). אמנם מאמר האחרונים מן הפילוסופים שהשכלים הנפרדים עשרה וכו׳ והשכל העשירי הוא השכל הפועל אשר הורה עליו צאת שכלנו מן הכח אל הפעל והיות הצורות הנמצאות ההוות הנפסדות, אחר שלא היו בחמרים שלהם אלא בכח, וכל מה שיצא מן הכח אל הפועל יש לו מוציא בהכרח חוץ ממנו, וצריך שיהיה המוציא ממין המוצא וכו׳ כן בלא ספק נותן הצורה צורה נבדלת וממציא השכל שכל, והוא השכל הפועל, עד שיהיה יחס השכל הפועל ליסודות ומה שיורכב מהם יחס כל שכל נבדל המיוחד לגלגל ההוא, ויחס השכל בפעל הנמצא בנו, אשר הוא משפע השכל הפועל ובו נשיג השכל הפועל, יחס שכל כל גלגל הנמצא בו וכו׳ עד שיהיה השכל אשר יניע הגלגל הסמוך לנו הוא עלת השכל הפועל והתחלתו ואצלו תכלה מציאות הנבדלים, כמו שהגשמים ג״כ יתחילו מן הגלגל העליון ויכלו אצל היסודות ומה שהורכב מהם (שם ב׳ ד׳). או שהצורות כולם מפעולות השכל הפועל והוא המלאך והוא שרו של עולם אשר זכרוהו החכמים תמיד (שם ב׳ ו׳). השכל הפועל על דעת אריסטו והנמשכים אחריו, אשר הוא נפרד, והנה יעשה עת אחת ולא יעשה עת אחרת וכו׳ ועם היותו כן לא יאמר שהשכל הפועל משתנה, ולא היה פועל בכח ושב בפעל כאשר עשה

בעת אחת מה שלא עשהו מקודם, כי אין ערך בין הגשמים ובין מה שאינו גשם ולא דמיון בשום פנים וכו׳, שהשכל הפועל אשר אינו גוף ולא כח בגוף, אע״פ שיעשה עת אחת ולא יעשה הפעל ההוא עת אחרת — היתה סבתו איזה דבר שהיה — לא יאָמר בו שיצא מן הכח אל הפעל ולא שהיתה בעצמו אפשרות ולא שהיה צריך למוציא יוציאנו מן הכח אל הפעל (שם ב׳ י״ח). דע כי אמתת הנבואה ומהותה הוא שפע שופע מאת השם ית׳ באמצעות השכל הפועל על הכח הדברי תחלה ואחר כך ישפע על הכח המדמה (שם ב׳ ל״ו). השכל הפועל הנקרא אישים, והוא אשר ישפיע על הנביאים ויתן לכל צורה שלמותה האחרון כפי שעור הכנות האישים (פרקי ההצלחה להרמב״ם; עי׳ פאר הדור ל״ג עמ׳ ד׳). שכֿל הפועל — אריסטו והפילוסופים אומרים שהביאם הכרח העיון לומר שא״א מבלתי שכל נפרד, הוא נותן הצורות בנמצאות השפלות וכו׳, קצתם מאמין שהוא נותן צורות כל הנמצאות השפלות מצמח וב״ח ואדם, ואריסטו יאמין כי אין צריך אליו רק בתת צורת האדם, מפני שהוא שכל, או אמור: בהוציא שכל האדם וכו׳ מן הכח אל הפעל, השכל הזה קראוהו שכל פועל, בעֲבור שהוא פועל הנמצאות המתחדשות יום יום בתת צורתם שהיא הויתם, ונראה לי כי הוא שאומר הרב ז״ל עליו בחבורו ששמו אישים. ונראה כי קראוהו כן בעבור שהוא נותן צורת כל הפרטים בעלי נפש לפי אחת הדעות או צורות אישי בני אדם לפי הדעת השנית (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). שכל עשירי — זה השם שמוהו המאמינים הגלגלים תשעה וכו׳ ודעת הפילוסופים כי לכל הגלגלים צריך שכל נפרד, הוא סבת תנועתו וכו׳ ועוד הביאם העיון הפילוסופי להורות שא״א מבלתי שכל אחד נותן צורות באישים השפלים וקראוהו עשירי, כלומר עשירי לתשעה אשר לתשעה הגלגלים (שם). השכל הפועל, שהוא עצם פניני, תחלת ברואי הבורא ית׳ והוא כח הנאצל מן החפץ פשוט ובהיר וזך, והוא דבר נצחי ותמידי אשר לא ישיגהו תוֹספת וחסרון ומוציא כל הנמצאות שבכח אל הפעל, ולא ישיגוהו החושים (כתר שם טוב לר׳ אברהם דקולוניא, הוצ׳ ילינק, גנזי חכמת הקבלה עמ׳ ל״ג). כי השכלים, כפי שנזכר בספר הנפש, ארבעה: הראשון השכל הנקרא שכל חמרי וכו׳, והשני שכל בפעל וכו׳, והשלישי השכל הנאצל וכו׳, והרביעי השכל הפועל, והיא צורה שאינה בחומר, והוא קרוב הדמות מהשכל הנאצל, והוא המשים אותו הדבר שהיה שכל בכח שכל בפעל ויחסו אליו כיחוס השמש לראות

העין (מורה המורה עמ׳ קמ״א). הנה הוא מבואר שאצל השכל הפועל ידיעה בכל אלו הסדורים אשר לנמצאות השפלות וכו׳ בצד היותר נכבד, והוא הצד שהם בו אחד, כמו שידע האומן הקורות והלבנים והאבנים אשר יהיה מהם הבית וכו׳ במה שהם חלק מהבית, והוא הצד היותר נכבד במציאותם (מלחמות השם א׳ ו׳, ע״ש כל הפרק). הנה יתחייב שימצאו בשכל אלו השלשה: שכל מקבל, והוא השכל ההיולאני, ומקובל, והוא השכל הנקנה, ופועל, והוא השכל הפועל (שם א׳ ט׳, עמ׳ נ״ז). ומן העשירי יושפע חומר כל מה שתחת גלגל הירח וכל הנפשות אשר שם, והשכל העשירי הזה הוא שיקראוהו שכל הפועל וכו׳ ולפי שאי אפשר שישתלשל הענין הזה מעלה ועלול אל בלי תכלית, עמד ההשתלשלות בשכל העשירי, שהוא הפועל בחומר כל מה שתחת גלגל הירח, ולזה נקרא שכל הפועל ונקרא בלשון רז״ל שר העולם (עקרים ב׳ י״א). השכל העשירי והוא השכל הפועל, והוא הספירה העשירית שיקראוה שבת (שם). השכל הפועל שהוא מלכות, שהוא הספירה העשירית והוא עלול מיסוד (שם). והנה גדולי הפילוסופים חשבו שהשכל הפועל הוא נבדל מהגוף, קצתם יאמרו שהוא האל יתע׳ וזו דעת אלכסנדר האפרודיסי, ואלגזאיל הערבי יחשוב שהוא המלאך המניע גלגל הירח, ובן סינה יחשוב שהוא שכל למטה מגלגל הירח הממונה על כללות העולם היסודי, והוא הנקרא בל׳ ערבי קולכודיאה, ר״ל נותן הצורות, הן בהיולי שמפשיט ומלביש הצורות, הן בשכל ההיולאני שהו צורות מושכלות, וכן דעת הרמב״ם ז״ל ח״ב פ״ד, ואבונצר וב״ר (= בן רשד) יחשבו שהוא שכל נבדל תחת גלגל הירח, אבל אין ממשלתו בכללות העולם היסודי, כי על כללות המין האנושי, ר״ל על הנפש המשכלת לבדה או השכל ההיולאני שבאדם, כמ״ש ב״ר במאמר הנקרא באושר הנשמה פ״ה ובקצורו למ״ש (= למה שאחר [הטבע]) מאמר ד׳ פ׳ ג׳ וכו׳, ואולם פילוסופים אחרים יונים מהגדולים וקדמונים חשבו שאין השכל הפועל הזה חוץ לנפש אלא בנפש, אבל נתחלפו מאד במהות שאין מענינו להזכיר דעותם כאן, אבל דעת הרב המחבר (= יש״ר) הוא ג״כ כמותם שאינו נבדל, אלא הוא אחד מחלקי הנפש המשכלת (נובלות חכמה ליש״ר מקנדיאה, י״ז:). שכל הפועל — הוא המוציא לנפשות האנשים בחכמות מן הכח אל הפעל, יחסו אל המושכלות כיחס השמש והכח הרואה אל הנראים, כי בם יצא הראות מן הכח אל הפעל (ס׳ הגדרים). שכל הפועל — אם מצד מהו הוא עצם צוריי, עצמותו מהות מופשט בעצמותו, לא

בהגדרת זולתו, ומדרכו שיוציא השכל החומרי מן הכח אל הפעל (שם, הגהת ר׳ יצחק ן׳ ארויו). והשכל הפועל אשר יזכרהו אריסטו במאמר הג׳ מס׳ הנפש הוא צורה נפרדת, לא היתה בחמר ולא תהיה כל עקר, והוא ממין מה שהוא שכל בפעל קרוב ההדמות מהשכל הנאצל, והוא אשר שָׂם אותו העצם שהיה שכל בכח בפעל ושָׂם המושכלות שהיו מושכלות בכח מושכלות בפעל, ויחסו אל השכל שהוא בכח כיחס השמש אל העין שהוא ראות בכח כל עוד שהיא בחשכה (ס׳ השכל והמושכלות לאלפראבי). הסבה הראשונה במדרגה הראשונה, הסבה השנית במדרגה השנית, השכל הפועל במדרגה השלישית, הנפש במדרגה הרביעית, הצורה במדרגה החמישית, החומר במדרגה השישית (התחלות הנמצאים לאלפראבי). והשכל הפועל הוא אשר ראוי שיאָמן בו שהוא הרוח הנאמן ורוח הקודש וכו׳, ומדרגתו הנקרא אישים, ר״ל מלכות שמים, והדומה לזה מן השמות (שם).

השכל בכח, השכל ההיולאני, החמרי, העקרי (אלחריזי), המקבל, הנפעל	die hylische, potentielle Vernunft, νοῦς παθητικός, intellectus patiens, recipiens, materialis
השכל בקנין, בפעל	die Vernunft in actu
״ הנקנה, הנאצל, הקנוי, המקובל	die erworbene, positive Vernunft, νοῦς ποιητικός, intellectus receptus, acquisitus
השכל הפועל, העשירי, הכללי (כוזרי ה׳ י״ב)	der wirkende Geist, der aktive Intellekt, Weltgeist
השכל העיוני	die theoretische Vernunft
״ המעשי	die praktische Vernunft
שכל נבדל, נפרד, מֻפשט, נפשט	separate Intelligenz, stoffloses Vernunftswesen, Engel, Sphärengeist
השכל הגמור (כוזרי ה׳ י״ח)	reiner, absoluter Geist
״ הראשון	die erste Intelligenz, der Beweger der ersten Sphäre

ה׳) חכמת השכל = חכמת האלהות (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח, כת״י; עי׳ כתבי רמש״ש א׳ ת״ג).

*שָׂכַל, בהפעיל: הכיר, השיג, חשב, התבונן (erkennen, erfassen denken).

וזה ג"כ במה שהשכיל מן הראשון התחייב ממנו מלאך שני ובמה שהשכיל מעצמותו התחייב ממנו גלגל שבתאי (כוזרי ד' כ"ה). ומאין לנו שמי שישכיל עצמו יתחייב ממנו גלגל ומי שהשכיל הראשון יתחייב ממנו מלאך? (שם). וכלל הפילוסופים עוד איך לא ישכילו מושכליהם פתאום? (שם ה' י"ד). אחַר נשוב אל הנפש האנושית בפרט וכו' ונאמר כי אליה שתשכיל המושכלות הכוללות מבין שאר בעלי החיים (אמונה רמה א' ו', עמ' ל"ב). וג"כ ישכיל מושכלות אחרות כוללות מופשטות מחמרים, כמו מה שישכיל שֵׂכֶל שני דברים שוים לדבר אחד שהם שוים וכו' ואחר שישכיל האדם אלה הצורות המושכלות והכוללות, הנה אם ישכילם בכלי גשמי כלב או המוח ישיגם במתחלק (שם א' ז', עמ' ל"ד). ועוד: שישכיל האדם הוא ענין, ושישכיל שהוא ישכיל, עד שיהיה לו הפרש בין מה שישכילהו ובין מה שיסכלהו, הוא ענין אחר וכו' והאדם לבד א"כ ישכיל, וישכיל שהוא ישכיל, ואם היה אמנם ישכיל בכלי גשמי, הנה שישכיל שהוא ישכיל הוא דבר נוסף על שהוא ישכיל, ולא יהיה זה בכלי גשמי, כי אם היה זה בכלי גשמי שיהיה אמצעי בין שישכיל ובין מה שלא ישכיל, א"כ בקצת העתים ישכיל ולא ידע אם ישכיל אם לא וכו' וזה בטל, בלתי נראה כך (שם, עמ' ל"ה–ל"ו). ואיך יאמר שהם מפעלי הטבע, והטבע לא ישכיל (שם ב' ו' א', עמ' פ"ח). וכאשר לא נשכיל מהמציאנו זולתנו אלא בשנעשהו בנגיעה, תארוהו שהוא פועל (מו"נ א' מ"ו). דע כי האדם קודם שישכיל דבר הוא משכיל בכח וכשישכיל דבר אחד, כאלו תאמר כשהשכיל צורת זה האילן הרמוז אליו וכו' אז הוא משכיל בפעל (שם א' ס"ח). והחלק השכלי הוא הכח הנמצא לאדם אשר בו ישכיל (ח' פרקים להרמב"ם, א'). וזה נודע לנו מצד ההשתכלות בכל הנמצאות וכו' שאנחנו לא נשכילֵם אלא אחר זמן רב מזמננו ואחרי ההתמדה הגדולה על העיון ועל החקירה וכו' וגם ההשגות הולכות על סדר טבעי בכחות הנפשיות זו אחר זו, כמו שנחוש ואחר כך נדמה ואחר כך נשכיל וכו' (תגמולי הנפש י"א). כשנשער הזמן במנוחה נשכיל התנועה (אור ה' לר"ח קרשקש, א', בחקירה בההקדמה החמש עשרה). כי ההתחלה הראשונה השפיעה ממציאותה הפשוט בתכלית הפשיטות שֵׂכל אחד, הוא העלול הראשון וכו' והוא התחלת

הרבוי וכו׳ כי ישכיל את עצמו ואת התחלתו׳ ובמה שישכיל מהתחלתו שהוא פשוט יושפע ממנו שכל אחר׳ ובמה שישכיל את עצמו וכו׳ יושפע ממנו נפש הגלגל וגרמו׳ כי במה שישכיל בעצמו שהוא שכל פשוט׳ שהוא מושכל חשוב׳ יושפע ממנו נפש הגלגל׳ ובמה שישכיל שהוא אפשרי המציאות יושפע ממנו גרם הגלגל וכו׳ (עקרים ב׳ י״א)· ובהוראת פעל יוצא (jemandem Vernunft verleihen): אשר ברא את האדם והשכילו יותר משאר בעלי חיים (עולם קטן׳ הקדמה׳ עמ׳ א׳)· — בהָפעל: וכבר יושכל ההתחלק לדברים ישכנו בגשמים׳ כלובן בבגד הלבן וכו׳ (אמונה רמה א׳ ז׳׳ עמ׳ ל״ה)· כי אין השכל בפעל דבר זולת מה שהושכל׳ והדבר אשר בו הושכלה צורת האילן והופשטה וכו׳ הוא השכל ההוא בפעל בלא ספק (מו״נ א׳ ס״ח)· ובשכל ההוא בעצמו׳ אשר הוא שכל בפֹעל׳ הופשטה והושכלה (שם)· כי כל מה שאינו גוף לא יושכל בו מנין׳ אא״כ יהיה כח בגוף (מו״נ ב׳׳ הקדמה ט״ז)· ולא יושכל הזמן אלא בתנועה (שם׳ הקדמה ט״ו; ב׳ י״ד)· שדרך הנמצאות כלם שיושכלו (הנהגת המתבודד)· — בהתפעל: אחר כן אמרתי: שמא השמים נמלטים מחדושים כאלה והשתכלתי והנה אינם נמלטים מחדושים (אמונות ודעות א׳׳ ד׳ לייפציג עמ׳ כ״ב)· והשתכלתי בטענה הזאת ומצאתיה נבהלה (שם׳ עמ׳ כ״ג)· והשתכל זה הרוחק הגדול המבהיל (מו״נ ג׳ י״ד)· והשתכל אלו הנמצאות הגשמיות מה עצום שעורם ומה רב מספרם (שם)·

עי׳ ערך משכיל׳ מְשכל׳ השתכלות·

*שָׂכַל׳ (שורש ערבי)׳ בהתפעל: ומשתכל (= מצַטֵּיר) כח מהם בארץ (אגרת ראב״ח אל ר׳ יהודה בן ברזלי; עי׳ ספר היובל לכבוד שורץ עמ׳ כ״ט)·

שִׂכְלִי׳ א׳) מתיחס על השכל (geistig, auf den Verstand bezüglich, verstandesmäßig, vernunftgemäß, intellektuell).

המדע השכלי (אמונות ודעות׳ הקדמה׳ דפוס לייפציג עמ׳ ב׳)· וראוי שאקדם הדברים על המצוות השכליות תחלה (שם ג׳׳ עמ׳ ע״ב)· מן ההקשה השכלית ומחכמת הקבלה (תקון מדות הנפש לרשב״ג׳ כ״ז)· וענין הידיעה השכלית היא התאחדות הצורה המושכלת בשכל (לקוטי מקור חיים לרשב״ג׳ ה׳ כ״ב)· ועבדו את הבורא במצוות שכליות וכו׳ (חו״ה׳ אהבת ה׳ ז׳)· או קח לך לדת הנימוסים השכליים אשר חברו הפילוסופים (כוזרי א׳ א׳)· ובדין הענין השכלי התיחד המדבר מכל החיים (שם א׳ ל״ה)· אלה והדומה להם הם החקים השכליים (שם ב׳ מ״ח)· בתורות השכליות

והמנהגיות (שם). וכבר שבנו אל ההקשה והסברא השכלית (שם ב׳ מ״ט). בכח אלהי ושכלי וטבעי (שם ב׳ ס״ו). המדרגה האלהית אשר היא למעלה מהמדרגה השכלית (שם ג׳ ה׳). הציור השכלי (שם ד׳ כ״ה). הדבור השכלי (שם). בשֵם הנכבד השכלי (שם). הכחות השכליות (שם ה׳ י״ב). והצורה השכלית איננה כי אם המושכל (שם). עצם שכלי נבדל מהגשמים (שם). והתבוננות האדם בסוד הראיות השכליות היא מחשבה (רמב״ע, ערוגת הבושם). ונצטרך אל באור זה כתובים ומופתים שכליים (אמונה רמה, זכר כלל, עמ׳ ג׳). דיוקים שכליים (שם). ההשגות השכליות (שם ב׳ ג׳, עמ׳ נ״ה). העצמים השכליים (שם ב׳ ד׳ ב׳, עמ׳ ס״א). העצם הנבדל השכלי, נותן הצורות (שם ב׳ ד׳ ג׳, עמ׳ ס״ו). והדתות מהם מפורסמות בלשון בעלי ההגיון, ואצל בעלי חכמת הדבור דתות שכליות (שם ב׳ ה׳ ב׳, עמ׳ ע״ה). כי השם יתברך כשרצה להשלימנו ולתקן עניני המוננו בתורותיו המעשיות, אשר לא יתכן זה אלא אחר דעות שכליות וכו׳ (מו״נ, פתיחה). שכָּל ראייה או חזייה או הבטה שבאה בזה הענין הוא השגה שכלית, לא ראות עין (שם א׳ ה׳). והָשים ההשגות ההם כולם שכליות ולא חושיות (שם א׳ כ״ח). וכבר ידע כל מעיין זך השכל וכו׳ שזאת השאלה וכו׳ לא יגיעו אליה במופת חותך ושהיא מעמד שכלי (שם א׳ ע״א). וזה הדעת אשר אאמינהו הוא יותר מעט ההרחקות מן הדעות הקודמות ויותר קרוב אל ההקש השכלי (שם ג׳ י״ז). שהאיש המעולה השלם בשכליותיו ובמדותיו (שם ב׳ ל״ב, ד״ה והדעת השני; ר״י אלחריזי מתרגם: בכחותיו הנפשיות). פעמים יהיה הערמה ההיא וההתחכמות או לקנות מעלות שכליות או לקנות מעלות המדות (שם ג׳ נ״ד; וע״ע ח׳ פרקים להרמב״ם, ב׳). דעות שכליות, כלומר דעות ואמונות שגוזר אותם השכל, לא שיהיו מקובלות לבד או מפורסמות (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). התחלה שכלית (צורת העולם לר״י ן׳ לטיף, פרק י״ג). הדבוק הרוחניי השכליי (שם).

ב׳) עיוני (theoretisch).

בכל חכמה שכליית ועמלנית (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח, כת״י; עי׳ כתבי רמש״ש א׳ ת״ג). חכמות שכליות עיוניות ואומניות (החפץ השלם לאלזהראוי, תרגום משולם בן יונה; עי׳ רמש״ש תשמ״ה).

עי׳ ערן׳ למודי ב׳, מחשבי ב׳, עיוני.

ג׳) השכליים, בנגוד אל התוריים: החכמים, הפילוסופים (Philosophen, Aristoteliker).

על דעת השכליים בדרכם והתוריים בדרכם וכו׳ תיבת הקדמון בהסכמת השכליים והמחודש בהסכמת התוריים (מאמר ר׳ יוסף בן יהודה ן׳ עקנין במחויב המציאות, הוצ׳ משה הלוי עמ׳ א׳ — ב׳; וע״ש בחלק האשכנזי עמ׳ י״ב, הערה א׳).

שִׂכְלִיּוּת, = Intellektualismus*).

שִׂכְלֵל, העמיד והשלים עצם הדבר (constituere).
והאחדות היא משכללת צורת האחד ומקיימת תבניתו (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח; עי׳ הקדמת המו״ל חבור המשיחה והתשבורת, עמ׳ XI).
עי׳ ערך ממלא, מעמיד, מְקַים, משלים, מתקן, עמד א׳, שלם.

שִׂכְלָנוּת, = Rationalität (רנ״ק).

שִׂכְלָנִי, = rational*).

שִׂכְלְתָן, = Rationalist*).

שִׂכְלְתָנוּת, Rationalismus*).

שָׁכַן, נח; חנה, חל (ruhen; haften, innewohnen).
ותראה הצורה השוכנת נפסקת (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ד׳ כ״ט; מונק מתרגם: (et la forme en repos (y sera) arrêtée. ואם שכנו אלה המושכלות הכוללות משכן מתחלק והסתבכו והתפשטו בו, התחלקו בהתחלקו, ויהיה ההקש כן: אם היו המושכלות הכוללות שוכנות בדבר מתחלק הנה הם ג״כ מתחלקות, אבל אינם מתחלקות, הנה לא ישכנו במתחלק. ואומַר: אם ישכנו בדבר בלתי מתחלק, הנה לא ישכנו בגשם ולא כח בגשם (אמונה רמה א׳ ז׳, עמ׳ ל״ד). וגבול השכינה לעשות השוכן במקום שתי עתות וכו׳, ועת צאת הדק מן האפס וכו׳ לא יתואר לא שוכן ולא מתנועע, שהשוכן הוא שישרת שתי עתות במקום אחד וכו׳ (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ ט״ו). וזה ישכון גם כן הגשמים האנושיים (פי׳ תאמסטיוס לס׳ השמים והעולם של אריסטו, הוצ׳ לנדויאר עמ׳ פ׳).

---

*) חדשתי; עי׳ בבאורים והערות למונחים שבסוף תרגומי תורת המדות של שפינוזה.

שְׁכֵנוּתִי הרכבת ש כ נ ו ת: הרכבה חיצונית, שלא על דרך המזיגה (äußere, mechanische Verbindung, Anlagerung).

הדברים המורכבים הרכבת ש כ נ ו ת, ר״ל שימצא אחר ההרכבה כל אחד מהדברים ההם בעינו בפעל (מלחמות השם א׳ ד׳, עמ׳ ל׳). והנה לפי דעתם הרכבתם (הרכבת הדקים) הרכבת ש כ נ ו ת, לא הרכבת מזגי, שלא יתערב דק אחד עם זולתו ערוב מזג (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ י״ד). ונראה ג״כ בס׳ ההויה וההפסד שהם (היסודות) ימצאו קצתם בקצת על צד הערוב ועל צד ה ש כ נ ו ת (קצור אבן רשד לאותות השמים של אריסטו).

עי׳ הערך הסמוך וערך ה ר כ ב ה, ס מ י כ ו ת ג׳ ע ר ו ב.

שְׁכֵנִי הרכבה ש כ נ י ת = הרכבת שכנות.

ואמרו (המדברים) שאי אפשר שימָצא גשם בשום פנים אלא מורכב מאלה החלקים השוים הרכבה ש כ נ י ת (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הא׳; ר״י אלחריזי מתרגם: הרכבת קרבת המקום; השוה: נמזגים, לא מ ת ג ו ר ר י ם, עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ י״ד). כי הכלל המורכב מעצמים מתחלפים הרכבה ש כ נ י ת יותר ראוי בהרכבה מן הכלל המורכב מעצמים מתחלפים הרכבה המזגית (מו״נ ב׳ כ״ב, גזרה רביעית). הרכבה ש כ נ י ת שלא ימזגו הנפרדים, אך יושם האחד בצד חברו, כבית על דרך משל המורכב מאבנים, עצים ורעפים, יושם כל אחד בצד חברו ובשכונתו (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות).

שִׁלּוּחַ, א׳) ב ש ל ו ח: בכלל, בהחלט, סתם (im allgemeinen, schlechthin, absolut).

אחר כן הקנה האל ית׳ לחומר צורת גשם תחלה, רצוני צורת גשם ב ש ל ו ח, איננו אויר ולא מים ולא אש ולא ארץ, אך היא ההתדבקות לבד (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ י׳). שני כחות, והם ב ש ל ו ח השגה והנעה (שם א׳ ו׳, עמ׳ כ״ו). והיושר אם כן הוא ראש המעלות כולם ב ש ל ו ח (שם ג׳, עמ׳ צ״ט). הנה לָמה שהשנוי ממנו בזמן וממנו בזולת זמן, כשילקח השנוי סתמי ב ש ל ו ח תתאמת זאת ההקדמה (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳, בבאור ההקדמה הרביעית). כי התקיעה בשופר של איל אמרו שהוא זכר לאילו של יצחק, אבל לא התקיעה ב ש ל ו ח (עקרים א׳ ד׳). ב ש ל ו ח — כל מאמר או תאר הנאמר בכלל ולא בפרט על דבר מיוחד נאמר עליו שהוא נאמר ב ש ל ו ח (ס׳ הגדרים, הגהת ר״י סטנוב). ב ש ל ו ח י ם ובקשורים וכו׳, ואולם ה ש ל ו ח י ם הנה הם דברים יוקחו מוחלטים וכו׳ (כל מלאכת הגיון

נ״ב: ושמא יש לנקד: הַשְׁלוּחִים. **תועלות בשלוח** (אבן רשד, ס׳ ההלצה, הוצ׳ גולדנטל ל״ט).

עי׳ ערך החלט, מחלט, מָשָׁל הא׳.

ב׳) בשלוח, בהקבלה אל מושג האפשרות וההכרח: במציאות, בפועל (in actu).

כל גשם שהוא בשלוח, לא בהכרח (ההקש הישר לרלב״ג, פ״ט, כת״י). אם באפשר, אם בשלוח, אם בהכרח (שם). כמו שנאמר: כל מהנדס הוא חכם, הנה יתחייב מזה שיהיה קצת האדם חכם בשלוח (שם).

עי׳ ערך מציאויי, מִשְׁלַח א׳.

ג׳) התאצלות, יציאה; האצלה (Emanation, Hervorgehoben, Ausfluß; Ausstrahlung).

ודמיון מה שזכרתי מפשיטות העצם מאצל שלוחו אל הטבע והתגשמו מאצל הטבע אל המרכז דמיון המים הרצים וכו׳ (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ כ״ז). *) ודמיון שלוח הצורה מהעצם הפשוט הרוחני ורשומיה ביסוד הגשמי האור המשולח מהשמש. וכו׳ (שם ג׳ ט״ו). **) ועל זה הדמיון יוקש הוצאת הבורא ית׳ לצורה ביסוד מההעדר אל המציאות בשלוח השכל עצמו אל המושכל ושלוח החוש אל המוחש (שם ה׳ ז׳). ***)

עי׳ ערך סדור א׳, מִשְׁלַח ב׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

ד׳) רוחק, התפשטות (Ausdehnung, Dimension).

ונאמר שהגשם מליצה מהדבקות אשר אפשר שיונחו בו שלשה שלוחים, כריתותם על זויות נצבות, ואחד השלוחים יקרא אורך והאחר רוחב והשלישי עומק, ר״ל גובה, וזה הוא ענין הגשמות הנמצא

---

*) מונק (עמ׳ 33) מתרגם: Ce que j'ai dit de la simplicité de la substance depuis son point de départ jusqu'à la nature, et de sa corporification depuis la nature jusqu'au centre, peut s'expliquer par l'exemple des eaux coulantes.

**) מונק (שם, עמ׳ 45) מתרגם: Il en est de la communication de la forme par la substance simple et spirituelle et de ses impressions sur la substance corporelle, comme de la lumière communiqué par le soleil.

***) בתרגומו של מונק (שם, עמ׳ 94): Et selon cet exemple, la manière dont le Créateur produit la forme dans la matière (en la faisant passer) du non-être à l'être pourra être comparée à la manière dont l'intellect communique son essence à l'intelligible et dont le sens se communique au sensible.

בהיולי ראשונה וכו׳ ואינו נפש השלוח׳ כי השלוח מקרה ממאמר הכמה׳ יומר ויוסיף ויחסר בחומר האחד וכו׳ הנה הצורה אינו השלוח׳ אבל הדבקות אשר יונח בו השלוח (מאמר ר׳ יוסף אבן עקנין׳ הוצאת משה הלוי עמ׳ י״א — י״ב׳ הוצ׳ מגנס עמ׳ ח׳)׳ גדר הגשם שהוא שאפשר שיונחו בו שלשה שלוחים נחתכים על זויות נצבות (שאלות ר׳ שאול הכהן, י״ח׳; תשובת ר״י אברבנאל)׳ הגשם הוא כל עצם אפשר שיונחו בו שלשה שלוחים נכרתים על זויות נצבות (כונות הפילוסופים לאלגזאלי׳ כת״י אדלר סי׳ 978; עי׳ בספרו של וָלפסון Crescas' Critique of Aristotle עמ׳ תקפ״ז ותק״ץ).

עי׳ ערך התפשטות א׳ מרחק א׳ רחק ה׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם׳

ה׳) פריצות׳ הפקר (Zügellosigkeit).

וכבר ידעת שרוב תאות ההמון ושלוחם (כצ״ל) אמנם הוא בהרבות במאכל ובמשתה ובמשגל (מו״נ ג׳ ל״ג)׳ רוב התאוה בתענוגים והשלוח במאכלים ובמשגל (שם)׳ והכונה בכל זה לפסוק רוב התאוה והשלוח בבקשת הערב (שם ג׳ ל״ה)׳

עי׳ ערך משְׁלח ג׳׳

שִׁלּוּשׁ׳ א׳) אמונת הנוצרים בשלשה דמיונות (Dreieinigkeit).

ואינני מכוין בתשובה הזאת עמי הארץ שבהם (שבין הנוצרים)׳ כי הם אינם יודעים כי אם השלוש המוגשם (אמונות ודעות ב׳׳ דפוס לייפציג עמ׳ נ״ד)׳ והוא האב והבן והוא רוח הקדש וכו׳׳ ואם נראה על לשוננו השילוש׳ נאמין בו האחדות (כוזרי א׳ ד׳)׳ אמנם שאר הדברים אשר עמסו על שתי האומות האלה העסק בהם כעסק האנשים ההם בענין השלוש וכו׳ (מו״נ א׳ ע״א)׳ „בעלי השלוש״׳ „מאמיני השלוש״׳

ב׳) צורת המשולש; חלוקת המספר השלם או ענין אחר לשלשה חלקים (dreieckige Form; Drittelung, Dreiteilung).

ויהיה לקצתם אצל קצת דבר מן היחסים המספריים הנמצאים לבעלי שנים עשר חלקים׳ כמו ההקבלה על החצי והשלוש והרבוע (אמונה רמה ב׳ ד׳ ג׳׳ עמ׳ ס״ו)׳ כי תבנית שֵׁם נגזר מן בנה וענינו בנין הדבר ותכונתו׳ ר״ל תארו בריבוע והעיגול והשילוש (מו״נ א׳ ג׳)׳ השילוש המתקן והמשלים עצם כל אחד ואחד מהעצמים הנבראים וכו׳ (צורת העולם לר״י ן׳ לטיף, פרק י״ג)׳

שָׁלַח, אצל, השפיע (ausströmen, emanieren lassen, aussenden, ausstrahlen).

וכמו שהאבר הראש, אשר הוא הלב, מתנועע תמיד וכו' ושאר אברי הגוף תחת ידו, והוא ישלח אליהם כחותם אשר יצטרכו אליהם לפעלותיהם בתנועותיו, כן הגלגל הוא המנהיג שאר חלקי העולם בתנועתו והוא ישלח לכל מתהוה כחותיו הנמצאות בו (מו"נ א' ע"ב). — בבינוני פעול: והתבאר כי התנועה כח שלוח מהרצון (לקוטי מקור חיים לרשב"ג, ה' ע"ב). — בפִעל: אלא שאלו התנועות כולן משולחות מהרצון והרצון הוא המשלח אותם (שם ה' נ"ט).

בפֻעל: א') נאצל, שָׁפַע (emanieren, hervorgehen, entspringen).

צריך שנשים כל מה שמצאנו אותו בקצה השפל הקש וראיה על זה שבקצה העליון, מאחר שהיה השפל דמיון לעליון אשר שולח ממנו (לקוטי מקור חיים לרשב"ג, ב' י"ב). *) כי כשהיה כח העצמים הפשוטים וכו' ישולח וישקע ויפלש בכל, כל שכן כח הפועל הראשון ית' וית' (שם ג' ט"ו). וכל רקיק תשולח ממנו צורתו ותשפע וכו' ונאמר העצם הרוחני תשולח ממנו צורתו ותשפע, וכל מה שתשולח ממנו צורתו ותשפע תחזור אותה הצורה על מה שהוא נכחה ויקבל אותה (שם ג' י"ז). והכח החיוני וכו' נקרא כעסוני, כי מכח הכעס או חולשתו ישולחו אלה המדות (אמונה רמה ג', עמ' צ"ח).

ב') שֻׁמש, השתמשו בו (angewandt werden).

והם אשר שולח להם שֵׁם הטבע ראשונה (אמונה רמה א' ג', עמ' י"ד). שֶׁכל הכל הנה ישולח על שני ענינים, לפי שהכל משולח על שני ענינים וכו' (ס' הגדרים).

עי' ערך מתיר, נתר ב' עשה.

בנפעל: ואיך נשלחו הנמצאות ממנו ית' (העגולות הרעיוניות לאלבטליוסי, הוצ' קויפמן עמ' כ"א).

בהתפעל: א') נאצל, שָׁפַע. — העצמים הפשוטים עצמם אינם משולחים וכו' אלא שהניצוצות משתלחים מהם (לקוטי מקור חיים לרשב"ג, ג' י'). ועל זה הדמיון יפלשו מאורות העצמים הפשוטים וישתלחו קצתם

---

*) בתרגומו של מונק (שם, עמ' 18): il faut que tout ce que nous trouvons . . . à l'extrémité inférieure nous serve de point de comparaison et de preuve pour ce qui est à l'extrémité supérieure, la partie inférieure étant l'image de la partie supérieure, dont elle émane.

בקצתם (שם ג׳ ט״ו). ועל כן מפני שפלש הרצון ונשתלח מהמקור הראשון פלש עמו היסוד והצורה (שם ה׳ ס״ב).

ע׳ ערך סָדרי.

ב׳) הלך בשרירות לבו, חי חיי פריצות והפקר. — בהשתלחם לאכול האסורים החזיר והשקץ והעכבר (מו״נ ג׳ ל״ג).

ע׳ ערך שלוח ה׳.

שָׁלִי חכמת השלי: מלאכת ההטעאה (Sophistik).

שהיא (חכמת הדבר) צריכה מאד לעמוד כנגד החולקים והטוענים בטענת השלי, ר״ל ההטעאה (ר׳ יעקב בן אבא מרי אנטולי, הקדמה לתרגום ספרי ההגיון של אריסטו; ע׳ רמש״ש, רשימת המבורג קפ״ב ותרגומים עבריים נ״ט). איה מצרף מסיג שלי (ע׳ רשימת המבורג עמ׳ קפ״א).

ע׳ ערך הטעאה, התעיה, זיוף, עקשות.

שְׁלִילָה, הרחקת דבר מדבר (Verneinung, Negation).

ויהיה החיוב והשלילה נמצאים יחד במאמר אחד, וזה בטל (אמונה רמה א׳ ד׳). דע שהמאמרים או התארים היותר אמתיים על האל ית׳ וית׳ אמנם הם השלילות וכו׳, רק שהשלילות, ואם הם מסלקות ספקות רבות, אינם מודיעות דבר (שם ב׳ ג׳, עמ׳ נ״א). ולו אחר כן תארים רבים, לא יחייבו רבוי בעצמותו, כל שכן שהם שלילות ולא יתרבה הדבר בשלילה (שם, עמ׳ נ״ג). דע כי תארי השם יתברך בשלילות הוא התואר האמתי וכו׳, אמנם תארו בחיובים יש בו מן השתוף והחסרון (מו״נ א׳ נ״ח). בזה הצד ישתתפו תארי השלילה לתארי החיוב שאי אפשר שלא ייחדו קצת התיחדות וכו׳, ואמנם הצד אשר נבדלו בו תארי השלילה מתארי החיוב, שתארי החיוב וכו׳ הם מורים על חלק מכלל הדבר המבוקש ידיעתו וכו׳, ותארי השלילה לא יודיעונו דבר בשום פנים מן העצם המבוקש ידיעתו (שם). אמנם תארי השלילה הם אשר צריך שיעָשו להישיר השכל וכו׳, מפני שלא יגיע מצדם רבוי בשום פנים (שם). כי כל תאר שנתארהו בו הוא אם תאר פעולה או יהיה ענינו שלילת העדרו (שם). וכלל הדבר המורכב מהספור והמסופר ממנו, היה חיוב או שלילה וכו׳, יקָרא משפט או גזרה (מלות ההגיון א׳). ואין הבדל אצלנו באלו שלש הלשונות בשלילה החלקיית (שם ב׳). ונקרא מה שיורה עליו מענין החיוב והשלילה איכות המשפט (שם). ונקרא החיוב והשלילה

המתנגד׳ דמיון זה אמרֵנו ראובן חכם׳ ראובן אינו חכם וכו׳ הנה אלו שני המשפטים נקראים מתנגדים (שם ד׳)׳ שוללות והנגזר ממנו מושאל מענין ושלל שללה וכו׳ והשֵם ממנו יקָרא שלילה ושוללות (ר״ש ן׳ תבון׳ פי׳ המלות הזרות)׳ ובזה ידמה כח זאת ההסרה כח ההעדר׳ לא כח השלילה (ההקש הישר לרלב״ג א׳׳ כת״י)׳

עי׳ ערך איון׳ בעור׳ הכחדה׳ הסרה, העדר׳ כחוש׳ מניעות ב׳ סלוק א׳.

שְׁלִילִי׳ בספרות המאוחרה: שוללי׳ שוללי (negativ)׳

„חיובי ושלילי״.

עי׳ ערך מֹנע ב׳ שוללי׳ שלל׳ שללי׳

שְׁלִישׁוּת׳ שְׁלוֹשׁ׳ צורה משולשת (dreieckige Form).

כי תבנית הוא שֵם נגזר מן בנה וענינו תקון הדבר ותכונתו׳ ר״ל רבועו ועגולו ושלישותו (ר״י אלחריזי׳ מו״נ א׳ ג׳)׳

עי׳ ערך שָׁלוש ב׳.

שְׁלִישִׁיִי׳ א׳) משפט שלישיי = dreigliedriger Satz, Satz mit einem Hilfszeitwort, iudicium cum copula.

ואי אפשר מבלתי דבור ג׳ יקשור הנשוא בנושא בזמן ידוע עבר או עתיד׳ כמו אמרֵנו: ראובן הוא עתה עומד או היה עומד או ימצא עומד וכו׳ ולכן נקראהו השלישיי (מלות ההגיון ג׳)׳

עי׳ ערך משפט׳ שניי׳

ב׳) שלישי׳ שלישיה: אחד משׁשים בחלקים השניים מחלקי הגלגל והעגול או מחלקי השעה (Bogentertie; Sechzigstel einer Zeitsekunde).

ויהיה לוח הקשת נחלק לג׳ סטרין׳ מפני שחלקתי החלק האחד לס׳ חלקים שניים׳ וכל חלק מן החלקים השניים חלקתי לס׳ חלקים שלישיים (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח׳ עמ׳ ס״ט)׳ ואם אתה חולק ש״ס חלקי הרקיע וכו׳ ואנו קוראים לכל חלק וחלק מהם חיל וכו׳ וכל חיל וחיל נחלק לס׳ חלקים ונקרא כל חלק רהטון וכו׳ וכל רהט ורהט נחלק לס׳ חלקים וכו׳ וחכמי ישמעאל קורין לו שבר שני׳ וכל אחד ואחד מהשניים האלה נחלק לס׳ חלקים שלישיים (צורת הארץ לראב״ח׳ ה׳)׳ הגלגל מוחלק בש״ס מעלות וכו׳ וכל מעלה ומעלה ס׳ חלקים׳ וכל חלק וחלק

ס׳ שניות, וכל שניה ושניה ששים שלישיות (משנה תורה, הלכות קדוש החודש י״א ז׳). והמשל בו שהשעה האחת על דרך משל ששים דקים והדק ששים שניים והשניי ששים שלישיים (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הג׳).

עי׳ ערך דקב׳, רהט, שבר ג׳, שני ב׳.

*שָׁלַךְ, בהפעיל: חִלק מספר ע״י מספר אחר (dividieren).

מדת חדשי הלבנה אשר אנו מונין לה הוא כ״ט יום, י״ב שעות, תשצ״ג חלקים, ואם אתה משליך הימים האלה שבעה שבעה כמספר ימי השבוע ישאר בידך וכו׳ יום אחד, י״ב שעות, תשצ״ג חלקים. (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ מ״ה). ואם תשליך המדה הזאת ז׳ ז׳ וכו׳, והשליכם ז׳ ז׳ וכו׳ (שם, עמ׳ מ״ו). כשתשליך ימי חודש הלבנה שבעה שבעה שהן ימי השבוע ישאר יום אחד ושתים עשרה שעות ושבע מאות ושלשה ותשעים חלקים וכו׳, וכן כשתשליך ימי שנת הלבנה שבעה שבעה, אם שנה פשוטה היא ישאר ממנה ארבעה ימים וכו׳ (רמב״ם, משנה תורה, קדוש החודש ו׳ ה׳).

שָׁלַל, הרחיק דבר מדבר (verneinen, negieren, fernhalten, absprechen).

כאשר אמר אריסטו: השוללות במדות הבורא ית׳ אמתיות מן המחייבות (חו״ה, היחוד י׳). חי ואחד וראשון ואחרון, סופר עליו באלה כדי לשלול ממנו הפכם, לא לקיים לו אלה על הדרך שאנחנו מבינים מהם וכו׳, ואנחנו אומרים עליו שהוא חי לשלול ממנו תאר המות וכו׳, אך כבר תשלל מהזמן דרך משל החיות ולא יחויב שיהיה מת, אחר שאין מדרכו קבול החיים והמות וכו׳, והעצם האלהי איננו גוף, על כן לא יסופר באור ולא בחושך אלא על דרך דמיון או לשלול ממנו המדה הפחותה וכו׳, ועל הדרך הזה נאמר אחד לשלול ממנו הרבוי, לא לקיים לו האחדות המובנת אצלנו וכו׳, וכן ראשון לשלול ההתאחרות, לא לקיים לו ההתחלה, וכן אחרון לשלול ממנו הכליון, לא לקיים לו התכלה (כוזרי ב׳ ב׳). אני רואה אותך מגנה הפילוסופים וכו׳, ואתה שולל מהם כל מעשה טוב (שם ד׳ י״ח). וצריך שנבאר לך תחלה איך הם השוללים תארים על צד אחד וכו׳, ואחרי כן אבאר לך איך אין לנו דרך בתארו אלא בשוללים, לא בזולתם (מו״נ א׳ נ״ח). ואע״פ שלא יהיה בהם (בתארי השלילה) מן ההתייחדות אלא הסרת מה ששללו מכלל מה שהיינו חושבים אותו בלתי משולל (שם). כל מה שתוסיף בשלילה ממנו יתעלה תקרב אל ההשגה ותהיה יותר קרוב אליו ממי

שלא שׁלל כלל (שם א׳ נ״ט). שנשלל מהבורא ענין אחד (שם). כל משפט אם שתחייב בו דבר לדבר, כאמרך: ראובן חכם וכו׳, או תשלל בו דבר מדבר, כאמרך: אין ראובן חכם וכו׳, וכאשר תשלל בו דבר מדבר נקראהו המשפט השולל וכו׳, ופעמים יהיה שהמשפט השולל ישלול הנשוא מכל הנושא, כאמרך: אין אחד מבעלי החיים אבן, וזה נקרא השולל הכללי, ונקרא אין אחד ההקף הכללי השולל, ופעמים יהיה שהמשפט השולל ישלול הנשוא מקצת הנושא, כאמרך: אין כל אדם כותב וכו׳, וזה נקרא החלקי השולל (מלות ההגיון ב׳). שוללות והנגזר ממנו מושאל מענין ושלל שללה, שהוא הרחקת השלל והסרתו מיד הבעלים, על כן נקרא המאמר שמרחיק דבר מדבר שולל או גזרה שוללת וכו׳, ויאמר שוללות סתם במקום גזרות שוללות (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). — בבינוני פעול: נעדרים ושלולים (שער השמים לר׳ אברהם כהן אירירה). כי השלול נשוא בשלילה, כמו שהמחויב נשוא בחיוב (כונות הפילוסופים לאלגזאלי, תרגום יהודה בן שלמה נתן, כת״י). לפי שהקדמון לוקח שלול (כל מלאכת הגיון י״ו). — בפעל: מה שיחויב לו או ישולל ממנו יתברך (מו״נ א׳ ל״ד). שפעמים ישולל מהדבר מה שאין דרכו שימצא לו, כמו שנאמר בכותל לא רואה (שם א׳ נ״ח). — בנפעל: אלו דמית בנפשך אחד מבני אדם נשלל זה הכח וכו׳, היה אובד לשעתו (שם א׳ ע״ב). — בהתפעל: ותמצא הכתוב ישתולל מן ההגשמה ויעיר על שהיא נאמרת בהעברה (אמונה רמה ב׳ ג׳, עמ׳ נ״א).

שְׁלָלִי, שוללי, שלילי (negativ).

ובאיכות הן (הקדמות ההקש) על ארבעה מינין, והן שתי היניות ושתי שלליות, וגדולה הינית וקטנה שללית, וגדולה שללית, קטנה הינית (מדרש החכמה לר׳ יהודה בן שלמה הכהן ן׳ מתקה, שער ט״ו, כת״י).

עי׳ הערך הקודם וערך מ̇נע ב׳ שוללי, שלילי.

שָׁלֵם, א׳) בעל שלֵמות אנושית, ביחוד: שלם במעלות שכליות (der vollkommene Mensch).

ויש איש שנשלמו סבותיו ובא שלם ואיש שחסרו סבותיו ובא חסר (כוזרי א׳ א׳). והשלם ידבק בו מן המין האלהי אור שהוא נקרא השכל הפועל וכו׳ (שם). והמדרגה הזאת תכלית ההגעה המקווה לאדם השלם (שם). ותשוב נפש האדם השלם והשכל ההוא הפועל דבר אחד (שם). עד שתשקיף מהם על מה שצריך שישקיפו עליו השלמים (מו״נ, פתיחה). שהבורא

יתברך אצל המשיגים השלמים לא יתואר בתארים רבים (שם א׳ כ׳). ואינו שלא תהיה שלם לבד, אבל תשוב יותר חסר מכל חסר (שם א׳ ל״ב). כמו שצוו השלמים ואמרו וכו׳ (שם א׳ נ״ט). הרבה נבוכו מן השלמים בבקשת תכלית זה המציאות מה הוא (שם ג׳ י״ג).

ב׳) בנגוד למקצר: העושה את המוטל עליו בשלמות וכפי הראוי (der seine Pflicht restlos Erfüllende)

שמדרגות בני אדם בשער הזכיות והחובות עשר מעלות: צדיק, רשע; עובד, ממרה; שלם, מקצר; חוטא, מזיד; שב, כופר (אמונות ודעות ה׳, דפוס לייפציג עמ׳ ק״ה). אמנם השלם מי שהתישר לו לקיים כל המצוות וההזהרות ולא קצר במאומה מהם (שם, עמ׳ ק״ט).

ע׳ ערך מקצר.

ג׳) במשמעות תואר (ביחוד ביחס אל האלהים): בלי חסרון ופגם (vollkommen, ohne Mangel).

ולא ישתמשו כולם אלא במעשים היותר שלמים ובעתים היותר נכונים ובטוב שבענינים (כוזרי א׳ א׳). כי המקרים אמנם ישיגו הנמצא השלם המציאות (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ י״א). וכל מה שהוא יותר רחוק משיהיה לו דבר מה בכח הנה הוא יותר שלם (שם ב׳ ו׳ ב׳, עמ׳ צ״ג). שזה נמצא בתורתנו על הדרך היותר שלם שאפשר (שם ג׳, עמ׳ צ״ח). וכן כל מה שהוא שלמות אצלנו ייוחס לו יתעלה להורות עליו שהוא שלם במיני השלמיות כלם ואין עמו חסרון או העדר כלל (מו״נ א׳ כ״ו). אונקלוס הגר שלם מאד בלשון העברית והארמית (שם א׳ כ״ז). שיש נמצא שלם וכו׳, הוא האלוה, לא ישיגהו מין ממיני החסרון (שם א׳ ל״ה). וכן לב חכם לימינו — שכלו בענינים השלמים (שם א׳ ל״ט). ושלא יהיה שום שלמות נעדר ממנו פעם אחת ונמצא פעם אחרת, שאם הונח זה היה שלם בכח (שם א׳ נ״ה). המחויב המציאות אשר אין עלה לו וכו׳, השלם אשר ענין שלמותו שלילת החסרונות ממנו (שם א׳ נ״ח). ושיתהוה ממנו (מן החומר) תכלית מה שאפשר להתהוות, ר״ל השלם שאפשר להתהוות ממנו וכו׳, ומבואר הוא שהשלם שאפשר מציאותו מזה החומר הוא האדם, והוא סוף אלו המורכבות והשלם שבהן (שם ג׳ י״ג). המצוי הזה הוא שלם בכל מיני שלמות, אין בו שום חסרון כלל (מאמר העקרים לרמח״ל, א׳). שלם הוא הדבר אשר הוא בצד שלא יעדיף על סוגו ולא יחסר ממנו גם כן דבר הוא חלק ממנו (ס׳ הגדרים; וע״ש עוד כמה הגדרות אחרות).

שָׁלֵם, (פעל), תם, נגמר (vollendet sein, stattfinden, ins Dasein treten).

עד שתשלם הגעתם אל הדרוש (אמונות ודעות, הקדמה, עמ׳ א׳). עד שתשלם לו הטובה ותתום לו התועלת (שם, עמ׳ ד׳). כי המבוקשים המוּצָאים במלאכת העיון לא ישלמו כי אם במדה מהזמן וכו׳ עד שתשלם המלאכה ויתום העסק בה (שם, עמ׳ ט״ז). וידעתי דעת ברורה כי חובות האברים לא תשלמנה כי אם ברצון הלב וחפץ הנפש לעשותם (חו״ה, הקדמה). שאין גידול בלי מזון ואין ההזנה אלא בהדמות הזן לניזון, ודבר זה לא ישלם לנפש כי אם בגוף וכו׳, ולא ישלם לגוף גידול אלא בנפש הצומחת (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ, עמ׳ כ״ט – ל׳). שזה לא ישלם מבלי ידיעת הבורא וכו׳, כי מבלי דרישה לא ישלם לך כלום (שם,עמ׳ ע׳). כי הכונה מורה על חסרון המכוין וכו׳ ובעוד שלא תשלם הוא חסר (כוזרי א׳ א׳). כי תכלית ההצלחה לאדם איננה כי אם המדע העיוני וכו׳ וזה לא ישלם אלא בכלות הימים במחקר והתמדת המחשבה (שם ד׳ י״ט). ובזה ישלם היותו בלתי משתנה כלל ולא בשום פנים (מו״נ א׳ י״א). ההקדמה החמישית שהעצם הפרדי תשלם מציאותו ועמידתו במקרים אשר אני מספרם (שם א׳ ע״ג). והוא ראיה שזה המקרה ישלם מציאותו בכלל, לא בכל חלק ממנו (שם, ההקדמה הה׳). הכונה בספר הזה הדבור בשנויים השלשה וכו׳ ותת מה שבו ישלם אחד אחד מאלו השנויים ואיך ישלם (ס׳ ההויה והפסד, קצור אבן רשד, כת״י).

בהפעיל: א׳) הביא לידי שלמות. – הלא תראה כי השם יתברך כשרצה להשלימנו ולתקן עניני המוננו בתורותיו המעשיות וכו׳ שָׂם פתיחת ספרו יתברך במעשה בראשית (מו״נ, פתיחה). וזאת היא התכלית האחרונה והיא משלמת האדם שלמות אמתי (שם ג׳ נ״ד). – ב׳) העמיד ותקן עצם הדבר (constituere). – כי כל ענין מוסף על העצם הוא משיג אותו, בלתי משלים אמתתו (מו״נ א׳ נ״א). השילוש המתקן והמשלים עצם כל אחד ואחד מהעצמים הנבראים על צורה זו (צורת העולם לר״י ן׳ לטיף, פרק י״ג).

עי׳ ערך ממלא, מקַים, משלים, מתקן, עמד א׳, שכלל. העלה המשלימה, עי׳ ערך עלה.

בהָפעל: שהם לא היו נבדלים מן המורגש ולא הושלמו שלמות שכלי (מו״נ א׳ ס״ג).

עי׳ ערך השלמה, השָׁלמות, השתלמות.

בנפעל: הנפש האנושית הנשלמת בטוב החכמה וטוב המעשה (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ד). אמנם הנפש תהיה צומחת לבד, וכאשר נשלמה יותר היו לה כחות חיוניות ג״כ, וכאשר נשלמה יותר היו לה כחות דבריות (שם, עמ׳ ל״ד).

שְׁלֵמוּת, א׳) תכונת העצם השלם (Vollkommenheit, perfectio).

וכפי שלמותך כן חסרוני (כתר מלכות לרשב״ג). ונסתכל בחלישות האדם וחסרונו ושאינו מגיע אל השלמות (חו״ה, עבודת האלהים, פתח השער). כי שוא הוא שיתן החסר שלמות לזולתו (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ ל״א). מדותיו ית׳ לא יאותו לזולתו, והשלמות אשר בה התבודד היא מצויה לו בלבד (שם, עמ׳ נ״ח). כי הכונה מורה על חסרון המכוין וכי השלמת כונתו שלמות לו (כוזרי א׳ א׳). והפילוסוף אשר לו נתכנו תכונות יקבל בהם המעלות המדותיות והמדעיות והמעשיות ולא חסר מאומה מן השלמות, אבל השלמות הזה בכח, צריך בהוצאתו לידי מעשה אל למוד ומוסר (שם). שהמזג בעוד שהתמיד על שלמותו הפעולות ירוצו על שלמותם (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״א). שהשלמויות המגיעים לגשמים כאשר הגיעו אל הנפש האנושית נחו והיו הגשמים הטבעיים המתנועעים אל השלמות נחו שקטו וכו׳. אכן מן הגשמים מהם מה שעמד שלמותו אל גבול הצמחיות לבד, לא יחייב מזגו הלוך אל שלמות יותר, ומהם מה שהגיע אל גבול החיוניות ולא חייב מזגו אל שלמות יותר, ומהם מה שהגיע אל גבול האנושות. אמנם אישי האדם יתרונם בשלמות יתרונות להם מרחב גדול מאד (שם, עמ׳ כ״ד). ולא אמר אחד מן החכמים שיש להם (למחצבים) נפש, אך אמנם יוליכם על שלמיתם האפשרי להם הדבר אשר נקראהו טבע לבד (שם, עמ׳ כ״ה). וכבר קוים שהצורה היא שלמות המחובר מן היולי וצורה (שם א׳ ז׳, עמ׳ ל״ח). ולא יהיה (האל) אחר העדר ולא שלמות לו אחר חסרון ואי אפשר שיושכל תאר מתארי השלמות שאינו קצור בו (שם ב׳ ג׳, עמ׳ נ״ג). וכן ראוי בהכרח שירותק ממנו כל העדר ושלא יהיה שום שלמות נעדר ממנו פעם אחת ונמצא פעם אחרת וכו׳ ולזה יתחייב שיהיו שלמיותיו כלם נמצאים בפעל ולא יהיה לו דבר בכח בשום צד (מו״נ א׳ נ״ה). שכבר התבאר במופת שהאדם יש לו ב׳ שלמיות, שלמות ראשון, והוא שלמות הגוף, ושלמות אחרון, והוא שלמות הנפש, ושלמותו הראשון הוא שיהיה בריא על הטוב שבעניניו הגשמיים וכו׳

ושלמותו האחרון הוא שיהיה משכיל בפעל, והוא שידע כל מה שיכולת האדם לדעתו מכל הנמצאות כפי שלמותו האחרון, ומבואר הוא שזה השלמות האחרון אין בו מעשים ולא מדות, ואמנם הוא דעות לבד וכו׳, ומבואר הוא ג״כ שזה השלמות האחרון הנכבד א״א להגיע אליו אלא אחר הגיע השלמות הראשון וכו׳, אבל אחר הגיע השלמות הראשון אפשר להגיע אל השלמות האחרון אשר הוא הנכבד בלא ספק וכו׳, והתורה האמתית וכו׳ אמנם באה לתת לנו שתי השלמיות יחד, ר״ל תקון עניני בני אדם קצתם עם קצתם וכו׳ להגיע כל אחד מהם אל שלמותו הראשון, ותקון האמונות ונתינת דעות אמתיות כאשר יגיע השלמות האחרון, וכבר כתבה התורה שני השלמויות וכו׳, והקדים הִנה השלמות האחרון לפי מעלתו, כמו שבארנו שהוא התכלית האחרון (שם ג׳ כ״ז). כבר בארו הפילוסופים הקדומים והאחרונים שהשלמיות הנמצאות לאדם ד׳ מינים: הראשון, והוא הפחות שבהם וכו׳, הוא שלמות הקנין, ר״ל מה שימצא לאדם מממון ובגדים וכלים וכו׳, וזה שלמות שאין דבקות בינו ובין האיש ההוא כלל וכו׳, ובארו הפילוסופים כי מי שישים השתדלותו וטרחו לזה המין מן השלמות לא טרח רק לדמיון גמור וכו׳, לא יהיה לו בעצמו שום שלמות. והמין הב׳ יש לו התלות בגוף האדם יותר מן הראשון, והוא שלמות תבנית הגוף ותכונתו וצורתו וכו׳, וזה המין ג״כ מן השלמות אין לעשותו תכלית כונה, מפני שהוא שלמות גופני וכו׳, אך תועלת נפשית נעדרת מזה המין, והמין השלישי הוא שלמות בגוף האדם יותר מן השני, והוא שלמות מעלות המדות וכו׳, וזה המין מן השלמות ג״כ איננו רק הצעה לזולתו ואינו תכלית כונה בעצמו, כי המדות כולם אינם רק בין האדם ובין זולתו, וכאלו זה השלמות במדותיו הוכן בה לתועלת בני אדם ושב כלי לזולתו וכו׳. והמין הרביעי הוא השלמות האנושי האמתי, והוא כשיגיעו לאדם המעלות השכליות וכו׳, וזאת היא התכלית האחרונה והיא משלמת האדם שלמות אמתי וכו׳, ובחן כל שלמות מן הג׳ השלמיות הקודמים וכו׳, הם לך ולזולתך, אבל זה השלמות האחרון הוא לך לבדך, אין לאחר עמך בו שתוף כלל (שם ג׳ נ״ד, ע״ש).

שלמות ראשון	Vorstufe der Vollkommenheit
〃 אחרון	letzte, höchste Vollkommenheit
〃 הקנין	Vollkommenheit des Besitzes

שלמות הגוף, גופני	physische Vollkommenheit
〃 מעלות המדות	ethische Vollkommenheit
〃 שכלי השלמות האנושי האמתי	intellektuelle Vollkommenheit

ב׳) שלמות בהוראת ἐντελέχεια של אריסטו (Entelechie, Vollendung, Aktualität).

ונקראו אלו הצורות שלמיות, כי בהם ישלמו תכונות הדברים, והנפש שלמות, ויש שלמות ראשון ושלמות שני, הנה הראשון] הוא התחלה לפעולות, והשני עצמות הפעולות היוצאות מההתחלה, והנפש שלמות ראשון, כי היא התחלה ליוצא מההתחלה, והשלמות אם שלמות לגשם, ואם שלמות לעצם אינו גשם, והנפש שלמות לגשם, והגשם אם טבעי ואם מלאכותי, והנפש שלמות לגשם טבעי, והגשם הטבעי אם כליי ואם בלתי כליי, כלומר שישלמו פעולותיו בכלים או בלעדי כלים, והנפש שלמות לגשם טבעי כליי בעל חיות בכח (כוזרי ה׳ י״ב). ונגדור אותו (את הנפש) מצד מה שקרה לו שינהיג הגשם ונאמר שהוא שלמות לגשם, ולפי שבצמחים, כל שכן בבעלי חיים, כל שכן באדם שלמות איננו באבן, והגשמים מהם מלאכותיים, כבית והכסא והחלוק, ואין זה השלמות בהם, ומהם טבעיים כבעלי חיים והצמחים והאדם, הנה ראוי שנוסיף בגדר ונאמר שהנפש שלמות לגשם טבעי, אמנם מן הגשמים הטבעיים מה שאין כלים לו, כמו הארבע יסודות, ומהם מה שיש לו כלים, כצמחים והבעלי חיים, ואין זה השלמות נמצא ביסודות, הנה ראוי שנוסיף בגדר ונאמר שהוא שלמות לגשם טבעי כלי, ואם נרצה נאמר שהוא שלמות לגשם טבעי בעל חיות בכח, הנה כבר גדרנו הנפש כפי מה שיגדרה הפילוסוף (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״א). ואמנם אמרו שהוא יציאה מן הכח אל הפועל הוא נמשך למה שגדרו התנועה שהיא שלמות מה שבכח מצד מה שהוא בכח (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳, בבאור ההקדמה החמישית; עי׳ בספרו של וָלפסון Crescas' Critique of Aristotle, עמ׳ תקכ״ו). והאחד מה שזכרו המלמד הראשון, כי אמר: התנועה שלמות ראשון למה שבכח מצד מה הוא בכח (אלתבריזי, פי׳ הכ״ה הקדמות; וע״ע מורה המורה עמ׳ ס״ו).

עי׳ ערך מתמים (בהערה).

ג׳) ש ל מ ו י ו ת = מלואים (Ergänzungen, Supplemente).

עם זכר קצת ש ל מ ו י ו ת י ו אשר השלים (מקדש מעט לר״מ ריאטי; ע׳ רמש״ש ס״ז, הערה קנ״ב, ע״ז, הערה ר״ו).

שְׁלֵמִי, תכליתי (finalis).

מארבע העלות הטבעיות, שהן העלה החמרית והצורית והפועלת ו ה ש ל מ י ת (ס׳ הגבולים לר׳ יצחק בן שלמה הישראלי, תרגום נסים בן שלמה, תהלה למשה עמ׳ קל״ב).

ע׳ ערך מ ש ל י ם ג׳, מ ת מ י ם, ע ל ה, ת כ ל י, ת מ י מ י.

שָׂם, ע״ד שמוש פעל ג ע ל בערבית: עשה ל... החליט שדבר פלוני הוא כך וכך (zu etwas machen, als etwas erklären oder hinstellen).

אם מפני שמבקש המדע השכלי אינו יודע אופני הראיות ו מ ש י ם הראיה לא ראיה ו מ ש י ם ג״כ מה שאיננה ראיה ראיה (אמונות ודעות, הקדמה, דפוס לייפציג עמ׳ ב׳). ו שָׂ ם אשר ידיעתם במלאכת הרצוי מעטה או סבלם מעט רשעים וכו׳, ו שָׂ ם המרצים צדיקים (שם). והחכם המשובח מי ש שָׂ ם אמתות הדברים שרש ומנהיג עליהם דעתו וכו׳ והכסיל המגונה מי ש שָׂ ם דעתו לשרש וחושב כי אמתות הדברים הולכות אחר דעתו (שם, עמ׳ ז׳). והאומר כי השם חי בחיים היא מקצתו או יצאת ממנו, מביא הקב״ה לידי ריכוב וכו׳ וכופר כפרנות גדולי, שהוא מ ש י ם הבורא מרוכב (מאמר מחבור ר׳ דוד אלמקמץ, הליכות קדם עמ׳ ע״ד). וראיתי ל ש ו מ ו דבר קיים ומטמון צפון ונר שיאיר לבני אדם (חו״ה, הקדמה). ו ש מ ת י שרשן העליון ויסודן הגדול יחוד האל בלב שלם, ואח״כ וכו׳ ש מ ת י הבחינה שרש שני לכלל מחובות הלבבות וכו׳, שמתי קבלת עבודת האלהים שרש שלישי וכו׳ (שם). דע שהמדברים אירע להם בזה כפי מה שאירע להם בחפץ וכו׳, ש ש מ י ם אותו מספר ומסופר (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ מ״ו). וידענו בהכרח שאם היה הזמן נדבק וכו׳, יתחייב בהכרח שיתחלק החלק אשר ש מ ו ה ו בלתי מתחלק, וכן כ ש ת ש י ם הדרך מדבקת יתחייב בהכרח התחלק העתה מן הזמן אשר ה ו ש ם בלתי מתחלק (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הג׳).

שָׁם, (בערבית תֻּם), ישׁ, נמצא (es gibt).

והואיל והתבאר זה נבאר שיש ל שָׁ ם (נ״א; שָׁ ם) עולם רוחאני כנגד העולם הזה הגשמי (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ מ׳). והביא זה הפילוסופים לאמר כי ש ם שכל פועל אלהי נותן הצורות האלה (כוזרי ה׳ ד׳). והנה

ראיות גמורות לאנשי שיקול הדעת שאין שם רק ארץ אחת (ראב״ע לבראשית א׳ ב׳)· הנה כבר התבאר לשכל· ואם הוא נעלם מן החוש· ש שָׁם עצם· הוא בכח אויר ומים ובאש וארץ (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ ט׳)· יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שָׁם מצוי ראשון ממציא כל הנמצאים (משנה תורה, יסודי התורה א׳ א׳)· כלומר אין שָׁם מצוי אמת מלבדו (שם א׳ ד׳)· האומר שאין שָׁם אלוה וכו׳· האומר שאין שם נבואה (שם, הלכות תשובה ג׳)· כי יש שָׁם טבע הנמנעות קיים· אי אפשר בטולו (מו״נ ב׳ י״ט)· וכן ישמשו בערבי בקצת ענינים במלות שלא ימצאו בערבי בענינים ההם· כמלת שָׁם· שבערבי כשירצו החכמים לומר שיש בעולם או בנמצא דבר אחד יאמרו שיש שָׁם דבר אחד· רומזים במלת שָׁם אל ,המציאות וכו׳· והנה הרב הגדול מרנא ורבנא משה וכו׳· שמש במלת שָׁם הנזכרת במקומות רבים וכו׳· עד שמעט מאנשי הארץ הזאת ידעו לקרות אותו· אך קראו אותו בציר״י תחת השי״ן והבינוהו כנוי לבורא ית׳ (פתיחת ר״ש ן׳ תבון לתרגום מו״נ)· הנה יש שָׁם מרחק שמור לא יִפָּסד (אור ה׳ לר״ח קרשקש א׳, הכלל השני, העיון השלישי)· הביא זה לחייב שאין שָׁם עולמות אחרים (שם, העיון הרביעי)·

עי ערך כאן; וע״ע רמש״ש תי״ח, הערה שנ״ז; בכר D. sprachl. Charakter d. Mischne-Tora, עמ׳ קכ״א·

שֵׁם, אחד מחלקי הדבור (Hauptwort, normen, substantivum)·

דע כי התחלות הדבור כולו וכו׳ שלש, והם שמות ופעלים ומלות הטעם (ס׳ הרקמה לר״י ן׳ גנאח, א׳)· ודעת השמות והפועלים ותיבות הטעם (הו״ה, עבודת האלהים ד׳, ד״ה והנה נחלקו)· אבל הם (הלשונות) חדשות· מוסכם עליהם· מורה על זה חבורם מן השמות והפעלים והמלות (כוזרי א׳ נ״ד) מעניני השמות ההם המשתתפים או המושאלים או המסופקים (מו״נ פתיחה)· קימה שם משתתף וכו׳; עמידה שם משתתף וכו׳ (שם, א׳ י״ב; י״ג)· שם משותף (שם א׳ מ״ו)· ולזה לא נוכל לתארו אלא בשמות בלתי מקיימים (שם א׳ נ״ח)· שם נגזר· שמות נגזרים (שם א׳ ס״א)· אלו הדברים כולם לא הונח להם שם ראשון כלל בלשון העברי· אלא ידברו בהם בשמות מושאלים וברמיזות (שם ג׳ ח׳)· והשם ממנו מה שנקראהו שם ישר וממנו אשר נקראהו שם נוטה וכו׳· ואולם השם אשר נקראהו בלתי מגיע הוא שם מורכב ממלת לא והקנין· כאמרך לא רואה ולא חכם ולא מדבר· והשמות אשר יקראם מדקדק הערב שמות

הפועלים והמתפעלים הם אשר נקראם אנחנו השמות הנגזרים וכו׳ והשמות בכל לשון יחָלקו חלוקה הכרחית אל שלשה סוגים: אם נבדלים, אם נרדפים ואם משתתפים, וזה כי הענין האחד כאשר יהיו לו שמות רבים הם נרדפים, וכאשר יהיה שם אחד לענינים רבים הנה הוא שם משותף, וכאשר יהיו שמות משונים לענינים שונים שכל אחד יש לו שם מיוחד, הנה אלו השמות נבדלים. משל לענין הנרדפים, דמיון זה בלשון העברי אדם, איש, אנוש לזה המין מן החי, סכין, מאכלת לזה המין מן הכלי, אלה הם שמות נרדפים, והיותם קוראים עין את העין הרואה ואת מבוע המים הנה אלו השמות משותפים, ואמנם המים והאש והאילן הנם שמות נבדלים וכו׳ והשמות המשותפים יחָלקו לששה חלקים: מהם משותפים שתוף גמור, ומהם מוסכמים, ומהם מסופקים, ומהם שיאמרו בכלל וביחוד, ומהם מושאלים, ומהם מעתקים, והשם המשותף הגמור הוא הנאמר על שני עצמיות אין שתוף ביניהם בענין מן הענינים כלל אשר בעבורו ישתתפו בשם הזה, כשם עין אשר נאמר על חוש הראות ועל מבוע המים וכו׳ והשם הנאמר בהסכמה הוא שיהיה ענין מעמיד לשני עצמיות או יותר וכו׳ כשם חי הנאמר על האדם והסוס והעקרב והדג וכו׳ ואולם השם המסופק הוא אשר נאמר על שתי עצמיות או יותר בעבור ענין מה השתתפו בו, ואין הענין ההוא מעמיד לאמתות כל אחד מהם, דמיון זה השם אדם הנאמר על ראובן החי המדבר, ועל איש אשר מת, ועל צורת אדם נעשה מן העץ או מן האבן וכו׳ והנה כאשר ידמה כשם הנאמר בהסכמה וכו׳ וידמה ג״כ כשתוף גמור וכו׳ על כן בעבור זה נקרא מסופק, והשם הנאמר בכלל ויחוד הוא שיקָרא מין מן המינים בשם סוגו, כאמרנו כוכב הנאמר בכלל על כל כוכב מכוכבי הלכת וביחוד הוא שם לאחד וכו׳ והשם המושל הוא השם המורה על עצמות מה שבשורש הנחת הלשון הוא קַים על העצמות ההיא, ואח״כ תקָרא בו עצמות אחרת בקצת העתים ולא יהיה השם ההוא קַים תמיד על העצמות ההיא השנית, כשם אריה המונח על מין ממיני החי ופעמים יקָרא בזה השם הגבור ממיני האדם וכו׳ ומהם השם הנעתק, והוא שיהיה שם שעקר הנחתו בשרש הלשון יורה על ענין מה ואחרי כן ילָקח בעבור דמיון מה בין שני הענינים או בלתי דמיון וירכב השם על אשר נעתק ממנו ואשר נעתק אליו יחד, כשם תפלה אשר הוא בשרש הלשון שם הבקשה ואח״כ נעתק אל ענין מיוחד בצורה מיוחדת וכו׳ (מלות

ההגיון י״ג). שם משותף הוא כשתמצא מלה אחת שם למינים שונים ולא יהיה א׳ מהמינים ראוי להקדים בשם ההוא יותר מן האחר ולא יותר נאות בו וכו׳ וכשיהיה אחד המינים ראוי להקדימו בשם ההוא וכו׳ יקרא השם ההוא מושאל לאחר והוא שם ראשון לראשון, כראש ורגל שכל אחד מהם ראשון לאיברים הידועים מבעלי חיים וכל אחד מהם מושאל לראש המטה ולראש כל דבר נצב ולרגל המטה ולרגל הכסא והתיבה וכו׳. שם מסופק — זה משותף ג״כ ואולם שתופו מצד סיפוקי, כלומר שהיה שם ראשון לאחד הדברים והקורא הדבר האחר בשם ההוא ידמה לו ששני הדברים הם ממין אחד וכו׳. שמות באים זה אחר זה, כשיהיה לדבר א׳ שני שמות או שלשה יקרה שמות באים זה אחר זה לדבר ההוא, כלחם ובשר, וחרב וסוף, ושמש וחמה וכו׳ וכבר הסכמתי להעתיקו שמות תכופים וכו׳ (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). וגדר השם אצל בעלי ההגיון הוא קול מורה בהסכמה ולא יורה על הזמן ולא יורה על תחלק ממנו בהיותו נפרד וכו׳ והשמות יש מהם משותפים ויש מהם מוסכמים ויש מהם נרדפים ויש מהם מסופקים ויש מהם מובדלים ויש מהם מועתקים ויש מהם נאמרים בכלל ובפרט ויש מהם גזורים וכו׳ והמשותפים הם השמות המורים על הענינים יותר מאחד, ואלו אין שתופם אלא בשם בלבד והם משונים בענין וכו׳ והמוסכמים הם המורים על ענין אחד יכלול דברים רבים, כמו האדם והבהמה, והנרדפים הם שמות מורים על ענין אחד, כמו הארי והליש והשחל וכו׳ והמסופקים הם שמות המיוחסים על דבר אחד, כמו הדברים החמים המיוחסים אל החמימות והדומה לזה, והנבדלים הם השמות אשר יורה כל אחד מהם על דבר שלא יורה עליו האחר, כמו האבן והצמח, והמושאלים הם אשר יושאלו מדבר אחד לדבר אחר, כמו בטן האדמה ובטן שאול ואם הדרך וכו׳ והמועתקים הם השמות אשר הועתקו מדבר אחד לדבר אחר וכו׳ וההפרש בין המשותפים והמועתקים כי המשותפים השתוף ביניהם מתחלה מבלתי שיהיה קודם האחד אל האחר בזמן, והמועתקים קודם האחד אל האחר, והנאמרים בכלל ופרט הם השמות הנאמרים על הסוג והוא נאמר כמו כן על המין וכו׳ והגזורים הם השמות הנאמרים תחלה על ענינים מופשטים במחשבה מהחומר ואחר כך ישנו אותם שנוי יורה על מציאות אלו הענינים בחומר, כמו הלובן הנאמר על ענין מופשט במחשבה ואחר כך ישנו אותו אל הלבן ויורה על מציאות ענין הלובן בחומר (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ כ״ד—כ״ה).

שם התאום (רוח חן)· = שם מוסכם· **שם תאום** הוא המָתאם המוסכם בשם ובענין, כצומח וחי מרגיש שיארו בגבול אחד על האיש ועל החמור ועל הסוס וכו׳ וזה השם יאמר על הסוגים ועל המינים (הגהת ר׳ יצחק ן׳ ארויו בס׳ הגדרים)· **שם מוטבע** הוא המצויר מציור שכלי וכו׳ כמו חי שהוא שם המין (שם)· שני המקבילים וכו׳ **השם הפשוט והחוסר**, והוא מקבל הקנין וההעדר (כל מלאכת הגיון, הטעאה, נ״א:)· **שמות מושלים** (בנגיד לשמות נכרים, מעתקים ומושאלים; באור אבן רשד ע״ס השיר לאריסטו, עמ׳ כ״ח)· **שמות מתחלפים** = **שמות נרדפים** (עי׳ כוונות הפילוסופים לאלגזלי, תרגום אלבלג, הוצ׳ אוירבך י״ג)· השוה בכלל: רוח חן, ביאור השמות·

שם אישי· (דקדוק הגר״א ז׳; סטנוב, שפתי רננות ו׳ ד׳) = שם עצם פרטי·	
שמות באִים זה אחר זה	Synonyme
שם בלתי מגיע	nomen privativum
„ הגוף	Pronomen, Fürwort
„ „ מגביל	bestimmtes „
„ „ בלתי מגביל	unbestimmtes „
„ גזור	abgeleitetes Hauptwort, nomen derivativum
„ דבקי, דבוק	im status constructus stehendes Nomen
שמות דבוקים (נדבקים) בתיבות (עי׳ ערך תבה א׳) (הגיון הנפש לראב״ח, ט׳)	Hendiadys
שם זוגי	Dual
„ היחס	nomen gentilicium
„ ישר	casus rectus
„ לנִי (הגיון הנפש לראב״ח, ט:)	relativer Begriff
„ מגביל	Bestimmungswort
„ מְגֻבָּל	Grundwort, nomen regens
„ מגיע	nomen affirmativum
„ מוסר	„ privativum
„ מוטבע	Gattungsname
„ מיודע, מיודע ומפורסם*)	Hauptwort mit dem bestimmten Artikel
„ מיוחד	eindeutiges Nomen, univocum

*) מגלת המגלה לראב״ח; ע״ש עמ׳ כ״ח, כ״ט, צ׳·

השם המיוחס	Grundwort, nomen regens
שם מוכרת	im status absolutus stehendes Nomen
〃 מְנוּכר*)	unbestimmtes Hauptwort
〃 מוסגל (בספרות הקראים) = מיוחד·	
〃 מוסכּם	nomen appellativum, Gattungsname
〃 מסופק	〃 ambiguum, amphibolisches Nomen
〃 מספר	Zahlwort
〃 מָעְתָּק	Bezeichnung im übertragenen Sinne
שמות מופרשים (מלות ההגיון, תרגום אחיטוב בר יצחק) = נבדלים·	
השם המצטרף	Grundwort, nomen regens
שם המקור	Verbum
〃 המקרה	abstraktes Nomen
〃 מרכב, עי׳ ערך ת ב ה ד׳	
〃 מושאל	bildlicher, figürlicher Ausdruck, Metapher
〃 משותף, משתתף	mehrdeutiges Nomen
שמות משותפים, משתתפים	Homonyme
שמות מתחלפים = שמות נרדפים	
השם הנאמר בהסכמה = שם מוסכם·	
〃 〃 בכלל וביחוד	Bezeichnung der Gattung und zugleich eines Einzelwesens
שמות נבדלים	eindeutige Nomina
שם נגזר = גזורי·	
〃 נודע = הבא בה״א הידיעה; שם עצם פרטי·	
〃 נוטה	casus obliquus
שמות נמשכים (בתרגום אחיטוב) = נרדפים·	
שם נסמך = דבק·	
השמות הנסתרים	persönliche Fürwörter und Pronominalsuffixe
שם נעתק = מָעְתָּק·	
〃 נפרד = מוכרת·	
שמות נרדפים	Synonyme
שם סמוך = דבק, נסמך	
〃 העצם	konkretes Nomen
〃 עצם כללי	Gattungsname, nomen appellativum

שם עצם מופשט או הגיוני = שם המקרה.

" " פרטי	Eigenname, nomen proprium
" הפעל = שם המקור	
שמות פשוטים	nomina affirmativa
שם הקבוץ	Sammelname
" ראשון	Hauptwort in seiner Grundbedeutung
" התאום	Gattungsname, nomen appellativum
" התאר	Eigenschaftswort, adjectivum

שם התופש = שם המקור (בספרות הקראים; עי׳ בקורת לתולדות הקראים לאב״ג).

שמות תכופים = נרדפים.

שְׁמוּעָה, השמועות התכופות = die ununterbrochene Überlieferung.

ונשוב להשיב להם בסגנון אחד מהדבור, והוא הדבור בשמועות התכופות. וכבר נודע מדעת בעלי ההגיון שהשמועות התכופות הקדמות נכנסות במופת האמת וכו׳ (אמונה רמה ב׳ ה׳ ב׳, עמ׳ ע״ה; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ רמ״ז, הערה רמ״ז).

עי׳ ערך הגדה א׳, שָׁמַע ג׳.

שִׁמּוּר, כח השמירה (bewahrende Kraft).

ואמנם כח הזכרון וכו׳ יחלק לשלש פעולות, והם: הזֵכר והזכרון והשָׁמור וכו׳, והשמור הוא זֵכר רצוף (שבילי אמונה לר״מ אלדבי, ד׳ א׳).

עי׳ ערך שמירה.

שָׁמוּר, א׳) בחכמת המספר: המספר השמור או השמור סתם = das Gemerkte, das Zwischenresultat.

דרך אחרת בזה: הַשְׁלֵם המספר האחד אל הכלל הקרוב, ועל העולה עֲרוך המספר האחר ושְׁמור העולה, גם עֲרוך המספר האחר על שיעור ההשלמה ושְׁמור העולה, והוא השמור השני, ואם היתה ההשלמה לתוספת, תגרע השמור השני מהשמור הראשון והנשאר הוא המבוקש, ואם היתה ההשלמה למגרעת, תוסיף השמור השני על השמור הראשון והעולה הוא המבוקש (מעשה חושב לרלב״ג, הוצ׳ גרשון לַנגי עמ׳ נ״ט; וע״ש בתרגום המו״ל, עמ׳ ע״א).

ב׳) קִים, עומד; קבוע, בלתי משתנה (dauernd; feststehend, gleichbleibend).

המינים שהם הכללים שמורים והפרטים אובדים (ראב״ע לשמות ג׳ ט״ו; לתהלים ק״ב כ״ו ובב״מ). ולזה הוצרך ראשונה אל כח מגדל יוסיף בצדדי הגשם תוספת על התיחסות טבעי, רצוני שיביא אל האבר היותר גדול כשירבה ואל היותר קטן כשימעט, עד שיגדלו כולם והם שמורי התיחסות וכו׳ (אמונה רמה א׳ ו׳ נפש צומחת, עמ׳ כ״ה). שחשבו אנשים מהטבעיים שגלגלי כוכבי לכת כולם בעל חיים אחד ושמקור כחותיו כולם מן השמש, למה שראו קשרים והתיחסויות שמורים בינו ובין השמש (שם א׳ ח׳, עמ׳ מ״א).

ובהגיון: אולם השוללית הכוללת הנה היא תתהפך שמורת הצדק בכמות והאיכות (כל מלאכת הגיון י״ז:). הנזר וההפך הוא חלוף חלקי הגזרה וכו׳, וההפך הוא כשיתחלפו חלקיה ולא נשאר צְדָקָה שמור (מדרש החכמה לר׳ יהודה בן שלמה הכהן, כת״י, שער ט״ו).

עי׳ ערך שמר.

שִׁמּוּשׁ, א׳) חכמת השמוש: החכמה הלמודית (Mathematik).

והחלק השני היא חכמת השמוש שקורין לה בלשון ערבי אלעלם אלריאצי (כצ״ל), ויש מי שקראה חכמת המוסרי, והיא חכמת המנין והשעורים וחכמת הכוכבים וחכמת הנגון וכו׳ (חו״ה, הקדמה). ולא שנבקש בחכמת השמוש הדבר המספיק (שם). ומפני שהיה ספרי זה מן החכמה האלהית נשמרתי בו מן הראיות שהן הולכות על דרך חכמת הדבר וחכמת השמוש (שם). למודים שם נרדף למלת שמושים ולמלת הרגלים (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות).

עי׳ הרגלי ב׳, חכמה, טֹרח ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

ב׳) שֵׁרות, השתמשות, מעשה (Funktion, Gebrauch, praktische Übung u. ä.).

כי יש שירמזו אל הדברים הנפעלים מאתו המשמשים לו שמוש ראשון, כאשר ירמזו אל השכל ויאמרו שהוא בלב או במוח וכו׳ ואע״פ שכל האברים משמשים לשכל השמוש ההוא, הוא במצוע הלב או המוח (כוזרי ד׳ ג׳), ולא יפחות, מאמרנו היות שמושו אינו כשמוש עלולי הפ״א או הלמ״ד, כי כבר הוזרו שמושים ובאו על בלתי הקש וכו׳, והסרת כמו זה הענין המטעה לא יבוטל בדרכי שמוש לשון (מו״נ א׳ ס״ז).

ורוב שמוש ספרי הנבואה במלת חסד הוא בהטבה לי שאין לו חק עליך כלל (שם ג׳ נ״ג).

שמושי שמות = תשמישי שמות (בקבלה: נתדבקו בו הקליפות ע״י שמושי שמות, שער היחודים לר״ח פ״ד).

שמוש הלשון = Sprachgebrauch; Syntex.

״ס׳ השמוש״ לאלזהראוי, תרגום ש״ט בן יוסף הטורטוש (עי׳ רמ״ש תשמ״א). „שמוש״ הרפואות״ (שם תשמ״ו).

שִׁמּוּשִׁי, א׳) החכמה השמושית: חכמת השמוש (Mathematik).

אמנם החכמה הלמודית וכו׳ תעיין בענינים משוללים מחמריהם וכו׳ וחלקי החכמה אשר הם שרשיה ארבעה הם וכו׳ ויִקָראו כל אלו החלקים החכמה השמושית (מלות ההגיון י״ד). ולמודיות ושמושיות והרגליות שמות נרדפים על זה המין, מפני שהיא כמרגלת ומלמדת לשני המינים האחרים (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות).

עי׳ ערך שמוש א׳ למודי ג׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

ב׳) מעשי, מפעלי = praktisch (בספרות המאוחרה).

עי׳ ערך אמני, מלאכי, מלאכתי, מעשי, מפעלי, עמלני.

שֵׁמִי, מתיחס על השם (nominalis).

גדר שמי = Nominaldefinition (יהודה וואהרמאן, מערכת ההעתקות ט״ו).

שַׁמָּי, הכח השמאי: המשער (Divinationsvermögen; Intuition).

בכח הדמיונית וכו׳ או בכח השמאית הנק׳ שטיאומטיבא [=stimativa] (תגמולי הנפש ז׳; ע״ש באגרת רמש״ש א״ל שוח״ה עמ׳ כ׳ וכ״ב ובשנויי הנסחאות שבסוף הספר, עמ׳ VII). וזה השכל הקניני וכו׳ ממנו עיוני וכו׳ וממנו מעשי וכו׳, והמעשי הוא עוד על ב׳ פנים, כי ממנו מחשבי (קוייטאטיבו בלעז) או שמאי מגזרת שומא וכו׳ (שם כ״א:; עי׳ בשנויי הנוסחאות עמ׳ XVII; ועי׳ רמש״ש, אלפראבי עמ׳ 246, בהערה).

עי׳ ערך מְשָׁעֵר א׳.

שָׁמַיִם, בהוראת גלגלים (Sphären).

תנועת השמים (אמונה רמה א׳ ג׳, עמ׳ י״ד). עצמי השמים רבים וכו׳ ואשר מצאו מהם בעיונם הוא שהם תשעה, לא פחות וכבר אפשר שיהיו

יותר (שם א׳ ח׳, עמ׳ מ״א). הגלגלים ההם הנקראים שמים ורקיע וכו׳ (משנה תורה, יסודי התורה ג׳ א׳). גלגל וגלגלים — שמות לשמים העליונים וכו׳ (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות).

עי׳ ערך רקיע ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

„ס׳ השמים והעולם״ לארסטו = de Coelo.

ואתה תמצא זה בספר השמים והעולם (מו״נ ב׳ ח׳; וע״ש ב׳ ט״ו).

„השמים האנושים״ = המהות החמישית, quinta essentia (עי׳ רמש״ש תתכ״ד).

שָׁמַיְמִי, מתיחס על השמים (himmlisch, Himmels. . .).

החכמות השמימיות (כוזרי א׳ מ״ט). שדעת הפילוסוף האמתי שהגשמים השמימיים גשמים חיים (אמונה רמה א׳ ח׳, עמ׳ מ״ב). הגרמים השמימיים (שם, עמ׳ מ״ג). הגשם החמישי השמימיי (שם, עמ׳ מ״ט). והגשמים ששה סוגים: השמימי, החי המדבר, החי הבלתי מדבר, הצמחים, המחצבים והיסודות הד׳ (התחלות הנמצאים לאלפראבי). מערכת וגזרה שמימית (ר״מ אלשיך, משלי ט׳ י״א).

עי׳ ערך גלגלי, רקיעי.

שְׁמִינִי, בחכמת המספר והתשבורת = Oktave, Bruch achter Ordnung.

והקָרוב היה לתוספת אצל המרובע ב׳ שביעיים, מ״ב שמיניים (מעשה חושב לרלב״ג, הוצ׳ גרשון לַנגי עמ׳ פ״ד).

עי׳ ערך עשירי, ראשון ה׳ ו׳, רביעי, שביעי, שלישי, שניי, ששי, תשיעי.

שְׁמִינִיָּה, בתורת המוסיקה = Oktave (מחודש; בספרותנו העתיקה לא מצאתי מונח עברי מדויק בהוראה זו. עי׳ רמש״ש, לקוטים מחכמת המוסיקה).

שְׁמִיעָה, חוש השמע (Gehör).

ראיה, שמיעה, ריחה וטעם ומשוש (אסף הרופא, ס׳ רפואות, כת״י).

שְׁמִירָה, א׳) כח השמירה: הכח השומר (bewahrende Gedächtniskraft).

כי הם שלשה כחות, ואלו הם: כח השמירה וכו׳, וכח הזכרני, והוא שיזכור מה ששמר, וכח שלישי שישוב האדם לזכור מה ששכח ממה שכבר

שמר אותו (שער השמים לר׳ גרשון בן שלמה, ג׳ ט׳). כח השמירה, והוא שישמור האדם מה שישמע או מה שיראה (שם). כח השמירה אפשר שהוא כח הזכרנות עצמו, אבל שָׁמו הפרש בינו ובין הזכרנות באמרו שהשמירה שישמר בלי הפסק והזכרנות הוא ההפסק וכו׳ (שם, ט׳). וההפרש בין הזכרון והשמירה, כי השמירה, הוא לדבר שלא סר עומד בנפש מזמן השגתו בזמן שעבר עד הזמן העומד, והזכרון הוא לדבר הנשכח, וע״כ היה הזכרון שמירה נפסקת והשמירה זכרון מדובק, כלומר בלי הפסקה (ס׳ הנפש לרש״ט פלקירא, ט״ז). שמירה — מליצה מזכרנות מדובק בלי הפסק בינתים (ס׳ הגדרים). זכרנות — שמירה נפסקת, והשמירה היא זכרנות מדובק (באור ס׳ החוש והמוחש).

ע׳ ערך זכר, זכרון זכרנות, שמור, שמר.

ב׳) בכלל: העמדה וקיום (Erhaltung).

ויבקש הזרע ההוא כמו המעשה ההוא לחכמה הנפלאה התקועה הנקראת אצלם טבע, והוא כח משתדל בשמירת המין בעבור שלא היה אפשר להשאר האיש ההוא בעצמו וכו׳ (כוזרי ה׳ י׳). ופעלים ג״כ הועילו בשמירת הצמחים (אמונה רמה א׳ ו׳, נפש צומחת עמ׳ כ״ה). שבגוף אישי האדם דברים מכוונים, מהם מה שכוון בהם שמירת אישו, ככלי המזון, ומהם מה שכוון בהם עמידת מינו, ככלי ההולדה (מו״נ א׳ ע״ב).

ע׳ ערך המשכה א׳, השאר, התמדה.

שֵׁמַע, א׳) חוש השמע, אחד מחמשת החושים (Gehör).

והחוש הגשמי, כמו הראות והשמע והטעם והדומה להם (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, עמ׳ ס״ח). מה שישיגהו האדם באחד מן החמשה חושים: אם בראות בו בשמע או בריח או במשוש או בטעם (אמונות ודעות, הקדמה, ד׳לייפציג עמ׳ ח׳). ולא ישיגך שמע אזן ולא ראות עין (כתר מלכות לרשב״ג). ומה שאמר: ולא לגבורים המלחמה, רצה לזכור חוש השמע וכו׳ שהמלחמה לא תהיה כי אם [ב]שמע והמיית קול (תקון מדות הנפש לרשב״ג, הוצ׳ פולק עמ׳ י׳). וכהקולות והנגונים אשר לא נשיגם כ״א בחוש השמע בלבד (חו״ה, היחוד י׳). ויראה לך ממנו גם זה בתנועת לשונו ושמעו וראותו (שם, עבודת האלהים ח׳). והמציאות ההרגשי היא מה שנודע באחת מן ההרגשות החמש, שהם הראות והשמע וכו׳ (עולם קטן א׳ א׳, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ ג׳). כי החבור מַהֲנֶה השמע (כוזרי ב׳ ע״ג). וכן השמע והראות, וההרגשה המשתתפת הולכת אחריהם (שם ג׳ ה׳). ומן

החושים החמשה ה ש מ ע׳ והוא חסד מהאל ית׳ וכו׳ והבעל חיים המדבר בפרט יקבל תועלת בזה החוש היותר גדול שבתועלות (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ז), למה הושאלו לו יתעלה ה ש מ ע והראות והריח, ולא הושאלו לו הטעם והמשוש (מו״נ א׳ מ״ז). וחוש ה ש מ ע׳ וכֵלָיו האוזן (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). ההרגש החיצון כמו הראות ו ה ש מ ע (רוח חן א׳).

עי׳ ערך ש מ י ע ה.

ב׳) „ס׳ ה ש מ ע״ או „ה ש מ ע הטבעי״ לאריסטו = Physica auscultatio, φυσικὴ ἀκρόασις.

כמו שבאר אריסטו בספר הנקרא ה ש מ ע הטבעי (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הג׳). אלא שכבר התבארו כולם במופת אין ספק בו, קצתם בספר ה ש מ ע ופירושיו וקצתם בספר מה שאחר הטבע ופירושיו (שם ב׳, הקדמות, ההקדמה הכ״ה). אתה תמצא אריסטו יספר עליו בספר ה ש מ ע וכו׳ (שם ב׳ י״ג). שהוא אומר בספר ה ש מ ע: כי כל מי שקדמנו מחכמי הטבע יאמין כי התנועה בלתי הוה ולא נפסדת, מבלתי אפלטון וכו׳ (שם ב׳ ט״ו).

ג׳) קבלה, מסורת (Offenbarung, Tradition).

והששי אמר: כאשר היתה המלאכה בשבת מותרת בשכל ובטלה ה ש מ ע במניעה, כן יתכן שישיבנה ש מ ע אחר אל התרתה (אמונות ודעות ג׳, ד׳ לייפציג עמ׳ פ״ב). והחלק השני מצוות ה ש מ ע שאין השכל מחייב בהם ולא דוחה אותם (חו״ה, הקדמה). וההערה על שני ענינים, אחד מהם תקוע בשכל וכו׳, והשני קנוי בדרך ה ש מ ע (שם, עבודת האלהים א׳).

שִׁמְעִי א׳) מתיחס על שמיעת האוזן.

באמת נדחתה מעלה ש מ ע י ת בעבור מעלה ענינית (כוזרי ב׳ ע״ג).

ב׳) מתיחס על הקבלה (auf die Offenbarung bezüglich).

כאשר יחָקרו רוב המצוות האלה ה ש מ ע י ו ת ימָצא להם מן סעיפי העלילה ותועלותיה דברים רבים (אמונות ודעות ג׳, ד׳ לייפציג עמ׳ ע״ד). בשני חלקי המצוות, והם השכליות ו ה ש מ ע י ו ת (שם). הערת האדם בדרך התורה הכוללת המצוות השכליות ו ה ש מ ע י ו ת (חו״ה, עבודת האלהים ב׳, בסוף הפרק). כי התורה כללה ענינים לא יוכל השכל לבאר אופני חיובם, והם המצוות ה ש מ ע י ו ת וכללים משרשי השכליות (שם, עבודת האלהים ג׳). ושבו השכליות וה ש מ ע יות אצלם שוים (שם). והחזיקו עם זה בעבודת בקרבנות וזולתם מן התורות האלהיות ה ש מ ע י ו ת (כוזרי ב׳ מ״ח). המצוות ה ש מ ע י ו ת שקדם זכרם וכו׳, שהם כולם יוצאים מדרך השכל (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ

עמ׳ ס״ג). ולא אמר זה על המצוות השמעיות, כי אין בהם דבר יהיה נפלא בעיני מי שאינו מאומתנו (אמונה רמה, זכר כלל, עמ׳ ד׳). אמנם הדברים הדקים המתוקנים בחכמה הוא שֵׁם נפילהו על מצוות יקראו שמעיות, ותועלותם מוסכלות (שם, מאמר ג׳, עמ׳ ק״א–ק״ב).

עי׳ ערך מצוה, מִשמע, מַשמע.

שָׁמַר, החזיק בדבר מה, נהג מנהג קבוע, קים, התמיד; זכר (bewahren, conservare; festhalten, im Gedächtnis bewahren).

הזרעון האחד שיצמיח זרעונים רבים ובכל זה שומר את נועו ומחזיק את תבניתו (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ כ״ג). הנפש הצומחת היא השומרת, תבניתה ואוחזת צורתה הראשונה ברצון הבורא ית׳ שהרכיב בנפש להיות בה כח לשמור נועה לבל יאבד (שם, עמ׳ כ״ו). וצריך לקבוע כח יצורי לשמור צורות המורגשות (כוזרי ה׳ י״ב). כמו הצמח שאין בו ידיעה במה שעושה וכו׳ ותמצאהו שומר המין וכו׳ ואישיו כולם שומרים אלה התמונות והשעורים והצבעים והריחות והטעמים (אמונה רמה א׳ ו׳, ד״ה מדמה ומחשב, עמ׳ כ״ט). ודע שזה הכח אשר נקראהו מדמה וכו׳, והוא שומר הצורות הנעלמות וכו׳ (שם). כל משפט שיחזור נשואו לנושאו ונושאו לנשואו, אם נשאר צודק כמו שהיה קראנו אותו הפוך המשפט או משפט מהופך וכו׳. דמיון זה אָמַרְנו: לא אדם אחד מעופף, והפוכו: לא מעופף, אחד אדם, זה נקרא הפוך המשפט, שהוא ישמור האיכות והכמות והצדק, ועקר הכל שישמור הצדק והאיכות (מלות ההגיון ה׳). ואמנם המחייבת החלקית תתהפך שומרת הצדק באיכותה וכמותה וכו׳ ואולם השוללת החלקית הנה לא תשמור בהתהפכות איכותה ולא כמותה (כל מלאכת הגיון י״ז:) שישמור האדם מה שישמע או מה שיראה (שם). וכמו שבאדם כח אחד יקשור אבריו קצתם בקצתם ויְנהיגם וכו׳, כן בעולם בכללו כח יקשור קצתו בקצתו וישמור מיניו שלא יאבדו וישמור אישי מיניו ג״כ מדת מה שאפשר לשמרם, וישמור ג״כ קצת אישי העולם (מו״נ א׳ ע״ב). ולזה לא תמצאם שומרים סדרם (שם). וכח הזכרני, והוא שיזכור מה ששמר (שער השמים לר׳ גרשון בן שלמה, ג׳ ט׳). שומרים תמונה וסדר שכלי (רנ״ק, מונה״ז).

הכח השומר = כח השמירה (ע״ש).

ומצוה השומר לשמור את זה ולא ישכחהו (כוזרי ג׳ ה׳). והכח הזוכר השומר לשמור בו הענינים המושגים מהמורגשות (שם ה׳ י״ב). ואחריו הכח השומר מזכיר לענינים מה שהשיג וכו׳ אבל השומר המזכיר הנה ישמור מה שמאמין בו המחשבי וכו׳ (שם). כח שומר או מצייר — כמו השעוה השומרת את הרושם (ס׳ הגדרים). והרביעי הוא הכח השומר לאלה הענינים שאינם מורגשים (מאזני צדק לאלגזאלי). והם (שלשה כחות הזכירה שבמוח) שומר ומזדכר וזוכר (בתי הנפש והלחשים, כת״י).

עי׳ ערך שִׁמּוּר, שָׁמוּר.

שַׁמָּשׁ, א) משועבד, משרת (dienend, nachgeordnet).

ולא זכר הלב וכו׳, ולא הקרום והריאה, מפני שהם שמשים מיוחדים לו ואינם שמשים לשאר הגוף כי אם בדרך המקרה, לא בכונה הראשונה (כוזרי ד׳ כ״ה). אבל מעלות המדות ימָצאו לחלק המתעורר לבדו, וחלק המרגיש בזה הענין אינו רק שמש לחלק המתעורר (ח׳ פרקים להרמב״ם, ב׳).

עי׳ ערך משרת א׳, עֶבֶד.

ב) כוכב משרת, אחד מכוכבי הלכת (Planet).

ויש מהם אומרים: ימות העולם הם תשעה וארבעים אלף שנה, וכל אחד משבעה שמשי הרקיע מושל בעולם שבעת אלפי שנה וכו׳, ויש מהם אומרים: ימות העולם הם שבעת אלפי שנה, כמנין שמשי הרקיע, וכל אחד משבעה שמשי הרקיע מושל בעולם אלף שנה וכו׳ (מגלת המגלה לראב״ח, עמ׳ י״א). ואלו בדבריהם לא שמו לבם למהלכי שמשי הרקיע אשר הם העיקר בכל חזיונות הכוכבים (שם, עמ׳ י״ב). ואשר בני אדם סבורים שמפני שמשי הרקיע השולטים בשני אין מתחילים בו אינה סברא כדרכה (שם, עמ׳ כ״ג).

עי׳ ערך משרת ב׳.

שִׁמְשִׁי, מתיחס על השמש (auf die Sonne bezüglich, solaris).

והאור השמשי מושג מורגש מצד הגופים המקבלים ניצוציו, לא מצד היותו גוף (צורת העולם לר״י ן׳ לטיף, פרק י״ג). והוא כדמיון זיו השמש הפוגש בעששיות השמשיות [מן] הזכוכית ונראה כמשתנה כשפגש בגוונים המשתנים (שם). והישמעאלים חדשיהם הם ירחיים ואין להם שנה שמשיית (רשב״ץ דוראן, מגן אבות, חלק שוסינו ג׳).

לקות ש מ ש י: קדרות השמש (Sonnenfinsternis).
לקות ש מ ש י הוא הֶחתך אור השמש מן הארץ לעמידת הירח תחתיו (ס' הגדרים). חודש ש מ ש י, כדור ש מ ש י, עָגול ש מ ש י, וכיו"ב.
עי' ערך י ר ח י.

שֵׁן, אחד מחלקי כלי הנחושת (Nadel, Bestandteil des Astrolab).
עי' רמש"ש תקל"ז ותקפ"ד, הערה שמ"א.

שָׁנָה, כפל, גם במשמעות הכאת מספר במספר (wiederholen; multiplizieren).
ש נ ו ת האחדים (רמב"ע, ערוגת הבשם, ציון ב', עמ' קכ"ב; עי' רמש"ש תי"ג, הערה שכ"ה, וקויפמן, תורת התארים ר"ץ, הערה ק"י). — ב ב י נ נ ו פ ע ו ל:
יחס ש נ ו י ביחס = ein mit sich selbst multipliziertes Verhältnis
(עי' ברשימת המונחים שבס' מעֲשה חושב לרלב"ג, עמ' צ"ח).
עי' ערך ה כ ה, כ פ ל, מ נ ה.

ב פ ע ל: הפך דבר לדבר אחר (verändern, verwandeln, umwandeln).
לא יתכן שיהיה לבורא זמן. מפני שהוא בורא כל זמן וכו', לא יתכן שיעתיקהו הזמן ו י ש נ ה ו (אמונות ודעות ב', ד' לייפציג עמ' ס"ד). אבל כל אחד מהם (מהיסודות) יפסיד את חברו וישנהו מטבעו וכו', כלומר ישתנה המשתנה לטבע ה מ ש נ ה (עולם קטן, הוצ' הורוויץ עמ' י"ז—י"ח). וכח הזן מוצטרך לארבעה כחות וכו' ויצטרך לכח משנה, והוא המדמה הזן אל הנזון ממנו ו י ש נ ה ו לטבעו (שם, עמ' י"ט). ו כְ ש נ ו ת השמש פני הכובס אל השחרות ויריעתו אל הלובן (אמונה רמה א' א', עמ' ז'). שהנפש, ובפרט הצומחת, היא פועלת הגשם בהבאתה הטפה והגדלתה ו שַׁ נּ וֹ תָ ה אותה בכח ה מ ש נ ה (שם א' ז', עמ' ל"ח). ואלו היה הוא יתברך מתפעל בשום פנים מאפני ההפעלות היה זולתו עושה בו ו מ ש נ ה אותו (מו"נ א' נ"ה).
עי' ערך כ ח (הכח ה מ ש נ ה).

ב ה פ ע י ל: עי' ערך מַ ש נ י ם; ב הָ פ ע ל: עי' ערך מֻ ש נ ה.
ב ה ת פ ע ל ו ב נ ת פ ע ל: קבל שנוי; התהפך, התחלף (veränderlich, wunderbar sein; sich wandeln, verwandeln).

שהזרעון הנופל בארץ י ש ת נ ה מטבעו ליסודות הארבעה וכו', אבל לא י ש ת נ ה ליסודות הארבעה שנוי שלם בכל ומכל וכו' (עולם קטן, הוצ' הורוויץ עמ' כ"ו). ו ה ש ת נ ו הנפשות שנוי גדול כפי התגבר

הטבעים הארבעה (כוזרי ה׳ י׳). ואלה גם כן פעמים ישתנו אל בעלי חיים או צמח וכו׳ ושבו מהשתנות אל השתנות (שם ה׳ י״ד). ואמנם הצורות האלהיות כאשר נאצלו על החומר ישתנה שמם וגדרם, כי המים כאשר נשתנו אל אויר לא תאמר שהם מים, והמים כשישתנו אויר או האויר כשישתנה אש לא יתכן בשום אחד מהם שייוחס אל הדבר אשר היה תחלה וכו׳. ואנחנו נמצא אלה הארבעה וכו׳ ישתנו קצתם אל קצת (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ ט׳). הנצחי העומד אשר לא ישתנה בפנים מאפני השנוי וכו׳ ואין לו שום ענין זולת עצמו שישתנה בו, ולא ישתנה יחוסו לזולתו, כי אין יחס בינו ובין זולתו שישתנה בו היחס ההוא (מו״נ א׳ י״א). שלא ישתנו אישיהם (של השמים) כאשר ישתנו אישי הווי הארץ ונפסדיה (שם).

עי׳ ערך השתנות, משתנה.

שָׁנוּא, מגונה, דבר בטל, הבל (ungereimt, widersinnig, absurd).

ויתחייב לפי שני הדברים שנואים גדולים (ר״י אלחריזי, מו״נ א׳ ע״ב, ההקדמה הה׳; בתרגום ר״ש ן׳ תבון: ויתחייבו משני הדברים דברים מגונים).

עי׳ ערך מְגֻנֶּה ג׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

שִׁנּוּי, נרדף עם הִפּוּךְ, חלוף והשתנות (Veränderung, Wandelbarkeit; Verschiedenheit; μεταβολη, ἀλλοίωσις).

לפי שהתנועה לא תִמנע מהיותו אם בעל עצם או בעל מקרה וכו׳, ואולם המקרית תהיה על שתי פנים, אם תנועת הכמות, כגון תנועת הגִדול [וההתוך] או תנועת האיכות, כגון השנוי וההעתק ממקום למקום (ס׳ היסודות לר׳ יצחק הישראלי, עמ׳ ס״ב—ס״ג). ואם אצלם (= דעתם) שנתקנו כל ההפוכים והשנויים מפני שהבורא חכם יכול להפכם ולשנותם, חכמתו אם כן ויכלתו לברוא דבר לא מדבר (אמונות ודעות א׳, ד׳ לייפציג עמ׳ כ״ז). האל אשר לא ישיגהו שנוי ולא יפעל בו פועל ולא ישיגהו משיג (שם, עמ׳ כ״ט). ואם יחשוב חושב כי הענינים האלה מחייבים שנוי, ר״ל שיהיה זה זולת זה, אבאר לו הפסד מה שחשב בעיון האמת, והוא שהשנוי וההשתנות לא יהיו כי אם בגשמים ובמקרים, אך בורא המקרים הוא מרומם מכל שנוי וההשתנות (שם ב׳, עמ׳ נ״ג). אמרם שיש שיש בו שנוי וכו׳ הוא אמרם שהוא מוגשם באמת וכו׳, כי מה שיש בו שנוי הוא גשם בלא ספק (שם, עמ׳ נ״ד). ומאחר שהיתה האחדות הראשונה אחדות לעצמה וכו׳, והיתה אותה האחדות אין התחלה לה ולא

תכלה ולא שנוי בה ולא חלוף, התחייב שתהיה האחדות המתרשמת לה, כלומר המחודשת, בעלת התחלה ותכלה, והתחייב שישיגנה השנוי והחלוף וכו׳ וקרה לה הרבוי והחלוף והשנוי (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ כ״ו). אתה אחד ולא כאחר הקנוי ומנוי, כי לא ישיגך רבוי ושנוי לא תאר ולא כנוי (כתר מלכות לרשב״ג). והוא מקבל ההויה וההפסד והחלוק והחבור והפרידה והשנוי והחלוף והשותף וכו׳ כי האחד הנאמר על הדבר אשר ישיגנו בעצמו ענין מעניני הרבוי והשנוי הוא מקרא מבלי ספק (חו״ה, היחוד ח׳). והאחד האמת לא יסופר במדה שמחייבת לעצם כבודו רבוי ולא שנוי חלוף בשום פנים (שם). והוא רב מעצמו מפני שמקבל הרבוי והשנוי והחלוק והמחלוקת והחבור והפרידה וכו׳ (שם, היחוד ט׳). וענין האחד ריחוק הרבוי מעצם כבודו והמנע השנוי והחלוף והמקרה וההויה וההפסד והחבור והפרידה והדמיון והשתוף מאמתת עצם כבודו (שם, היחוד י׳). ולא ידבק (הבורא) ולא יתפרד ולא ישיגהו שנוי ולא דמות ולא ערך (עולם קטן עמ׳ א׳) מפני שעקר ההפסדה והשנוי הוא החלוף, לפי שהדבר לא יבא עליו ההפסד והשנוי מעצמו ולא מטבעו, אבל יפסידנו דבר אחר וכו׳ (שם, הוצ׳ הורויץ עמ׳ י״ז). ישתנה המשתנה לטבע המשנה, עד שיולדו מאלו השנויים והמזגים הנולדים השלשה, שהם בעלי חיים וצמחים ומתכות (שם, עמ׳ י״ח). שכבר אמר הפילוסוף על היסודות הארבעה שההפסד והשנוי יארע להם בחלקיהם ובהווים מהם בכל ובחלק (שם). שהאדם כשיפסד לגמרי נפסד והשתנה אל היסודות מכל וכל ויורנו זה ששרשנו הם היסודות, ונתסר זה ממנו למראית העין להיותנו מן השנוי השלישי בדקותו ועילויו (שם, עמ׳ כ״ז׳. אמר לו הפילוסוף: אין אצל הבורא לא רצון ולא שנאה וכו׳ וכן הוא נעלה אצל הפילוסופים מידיעת חלקי הדברים, מפני שהם משתנים ואין בידיעת הבורא שנוי (כוזרי א׳ א׳). והשלם ידבק בו מן המין האלהי אור שהוא נקרא השכל הפועל וכו׳ עד שיִרָאה האיש ההוא והשכל הפועל אין ביניהם שנוי (שם). והשתנו הנפשות שנוי גדול כפי התגבר הטבעים הארבעה (שם ה׳ י׳). ואחרי כן זה השם (שֵם תנועה) נעתק אל כל שנוי והיה לגשם מעט מעט בדבקות והדרגה וכו׳ וזה כי מה שיהיה מן השנויים פתאום וכו׳ לא יקראו זה תנועה (אמונה רמה א׳ ג׳, עמ׳ י״ג). ומהם תנועות מתחלפות כתנועות הצמחים וכו׳ ושנוי התנועה בכולם נראה וכו׳ ועושה חלולים וקבובים וגבנוניות וצבעים חזקי השנוי, ובבעלי חיים כמו השנויים וכו׳ (שם׳ עמ׳ י״ד). ואין לראשון ית׳ סוג

ואין לו הבדל, ואמנם בינו ובין שאר הדברים שנוי לא הבדל (שם ב׳ ג׳ עמ׳ נ״ג). הנצחי העומד אשר לא ישתנה בפנים מאפני השנוי ולא שנוי עצם (מו״נ א׳ י״א). השמים הם אשר אין שנוי בהם ולא התחלפות, ר״ל שלא ישתנו אישיהם כאשר ישתנו אישי הווי הארץ ונפסדיה (שם). שעם השתנות עניני הארץ והפסדם לא יהיה אצלו יתברך שנוי יחס (שם). אלא שהוא (תאר היחס) הראווי שבתארים אשר צריך שיקרו בתָאֵר הבורא בו מפני שלא יחייב רבוי הקדמון (כצ״ל) ולא יחייב שנוי בעצמו יתעלה בהשתנות המיוחסים (שם א׳ נ״ב). שהשנוי ימָצאו בארבעה מאמרות, במאמר העצם, וזה השנוי ההווה בעצם הוא ההויה וההפסד, וימצא במאמר הכמה, והוא הצמיחה וההתוך, וימצא במאמר האיכות, והוא ההשתנות וימצא, במאמר האנה, והוא תנועת ההעתקה, ועל זה השנוי באנה תאָמר התנועה בפרט ועל שאר השנויים בכלל (שם ב׳, ההקדמה הד׳). שכָּל שנוי ויציאה מן הכח אל הפועל (שם, ההקדמה הה׳). שאי אפשר שיהיה דבר תנועה שנוי ממיני השנוי מדובק, כי אם תנועת ההעתק בלבד, והסבובית ממנה (שם, ההקדמה הי״ג). כל משתנה אפשרות שנויו קודמת לו בזמן (שם ב׳ י״ד, דרך רביעי). שהוא יתעלה אינו גוף ולא כח בגוף ולזה לא יתחייב לו שנוי כשעשה אחר שלא עשה (שם ב׳, י״ח הדרך הראשון). ואם יאמר אומר וכו׳, אמנם היותו רוצה עת אחת ולא ירצה עת אחרת, האין זה שנוי? נֹאמר לו: לא, שאמתת הרצון ומהותו זה עניינה שירצה ולא ירצה וכו׳, ולא היותו רוצה עתה דבר וירצה זולתו מחר שנוי בעצמו וכו׳, כמו שהיותו פועל ולא שנוי, כמו שבארנו (שם, הדרך השני). ודע שכל אלו השנויים נקראים תנועה לפי דעת הרב ז״ל, כמו שזכר בראש החלק השני במאמר הנכבד ס׳ מורה הנבוכים, אך לפי דעת אריסטוטלו אין תנועה במאמר העצם (רוח חן י״א). פועל הוא שֵם לעושה דבר שנוי באחר, איזה שנוי שיהיה ממיני השנויים, המתפעל שֵם למקבל השני, והפעלות תואר לשנוי הנמצא על המתפעל בערך אליו (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). והכח הוא ראשית שנוי בדבר אחד בענין שיעָשה ממנו דבר אחר, וכן גדרו ארסטו במה שאחר הטבע (ר׳ הלל בן שמואל, פי׳ כ״ה הקדמות של המורה, תגמולי הנפש ל״ו:). הקריבה היא הקודמת לתנועה באיכות [שהיא] שנוי וחלול (שם). שהשנויים המתגלגלים על הגופים הם ארבעה מינים: שנוי בעצם, שהוא הויה והפסד, ושנוי האיכות, שהוא חלול, ושנוי הכמות, הפריה והחסרון, ושנוי האנה, שהוא העתקה (עץ חיים לאהרן בן אליהו,

פרק ג׳ עמ׳ י׳)· והשנוי לו שני נושאים· אם נושא מעמיד· והוא הגשם המשתנה· כמים· ואם נושא חמרי· והוא הדבר היוצא מן הכח אל הפועל בעצמו· כחום או הקור או השחרות והלובן בגשם המשתחר או המתלבן (פי׳ ר״מ נרבוני למו״נ ב׳ ההקדמה הד׳)· וזה השנוי הוא בעצם והוא ההויה וההפסד וכו׳ ובבחינת הצורה המתחדשת וכו׳ יקרא הויה· והוא שנוי מִלא־מציאות אל מציאות· ובבחינת הצורה הנפסדת יקרא הפסד· והוא שנוי ממציאות אל צורה יקרא שנוי ממציאות אל מציאות (שם)· שהשנוי ממנו בזמן וממנו בזולת זמן· כשילקח השנוי סתמי בשלוח תתאמת זאת ההקדמה וכו׳ כי השנוי אשר בכמה ובאיך ובאנה הוא בזמן והשנוי אשר בעצם הוא בזולת זמן (אור ה׳ לר״ח קרשקש· א׳· בבאור ההקדמה הרביעית)· שנוי – מליצה מחדוש תאר לא היה נמצא (ס׳ הגדרים לבונאפוס)· הכונה בספר הזה הדבור בשנויים השלשה· אשר הם ההויה וההפסד והצמיחה וההתוך וההשתנות ותת מה שבו ישלם אחד אחד מאלו השנויים ואיך ישלם (קצור ס׳ ההויה וההפסד לאבן רשד· כת״י)·

עי׳ ערך הפוך א׳ השתנות· התהפכות א׳ התחלפות ב׳ חלול· חלוף א׳ תמורה·

שִׁנּוּיִי· מתיחס על השנוי·

ויש (שום) נמנע אחד שבשום פנים לא יתואר כחו השנויי בו· והוא כמו להשיב העבר עתיד או להפך וכו׳ (שלשה ענינים נוספים על ס׳ תגמולי הנפש· מ״ז:)·

שֵׁנִי· א׳) שניים (בנגוד לראשון): השכלים הנפרדים· המלאכים (die geistigen Wesen, separaten Intelligenzen, Engel).

שבין הראשון ית׳ וית׳ ובין העצמים הגשמיים אמצעיים וכו׳ ואלו האמצעיים יקראו בלשון התורה מלאכים ובהסכמת הפילוסופים שניים (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ׳)· ואמנם דבורנו עתה באותם אשר נקראו שניים ומלאכים וכל אחד מהם ישכיל עצמותו וישכיל הראשון ית׳ וית׳ (שם· ב׳ ד׳ ג׳· עמ׳ ס״ו.)· שאלה העצמים הנכבדים הנקראים שניים להם מדרגות זו למעלה מזו (שם· עמ׳ ס״ח)· וכְשפטנו בשניים· ויקראו שכלים ובלשון תורה מלאכים וכו׳ (שם· ב׳ ו׳ א׳· עמ׳ פ״ב.)· שאין יציאת הנבואה מן השניים לבד· מבלי שיהיה מן הראשון ית׳· אבל הוא ממנו ית׳ באמצעות השניים (שם· עמ׳ פ״ח)· כי אנחנו נמצא בכתובים מאמרים שאם ייוחסו כמותם אל השניים לא יהיה בו גנות· ואם ייוחסו אל

הראשון יהיה גנות (שם, עמ׳ פ״ט). והשניים הם סבות הגשמים השמימיים וכו׳, וכל אחד מהשניים ייתחייב ממנו מציאות אחד מן הגשמים השמימיים, והעליון מן השניים במדרגה יתחייב ממנו מציאות הרקיע הראשון והתחתון מהם יתחייב ממנו מציאות הכדור אשר בו הירח וכו׳, ומספר השניים כפי מספר הגשמים השמימיים, השניים הם אשר ראוי שיאָמר בהם הרוחניים והמלאכים והדומים להם (התחלות הנמצאים לאלפראבי, הוצ׳ פילופובסקי עמ׳ א׳). ויהיה כבר הופשט מן העיון בשניים התשעה והשכל הפועל (העגולות הרעיונות לאלבטליוסי, הוצ׳ קויפמן עמ׳ כ״א). ואיך הנהיג עולם הגלגלים באמצעות השניים הנבדלים מן החומר והנהיג מה שתחת הגלגלים באמצעות השניים והשכל הפועל (שם).

העלות השניות, העצמים השניים = המלאכים.

וקראו השכלים ההם אלהים ומלאכים ועלות שניות וזולת זה מהשמות (כוזרי ה׳ כ״א).

עי׳ ערך דעה א׳, חרוצי, נבדל א׳, נפרד א׳, נקי, ענין ו׳, פרודי, שכל ד׳.

ב׳) שני, שניי, שניה: אחד מששים בדק מדקי השעה או העגול והגלגל (Bogen- oder Zeitsekunde).

וכל חיל וחיל נחלק לס׳ חלקים ונקרא כל חלק רהטון וכו׳, וכל רהט ורהט נחלק לס׳ חלקים, נקרא כל חלק מהם לגיון, וחכמי ישמעאל קורין לו שבר שני וכל א׳ וא׳ מהשניים האלו נחלק לס׳ חלקים שלישיים וכו׳ (צורת הארץ לראב״ח, ה׳). ויהיה לוח הקשת נחלק לג׳ סטרין, מפני שחלקתי החלק האחד לס׳ חלקים שניים, וכל חלק מן החלקים השניים חלקתי לס׳ חלקים שלישיים (חבור המשיחה והתשברת לראב״ח, סי׳ קי״ג, עמ׳ ס״ט). וכל אחד ואחד מהרקיעים וכו׳ נחלק כ״כ לש״ס חלקים, וכל אחד מהחלקים האלה וכו׳ נחלק לששים חלקים ונקראין רגעים, וכל רגע מהם לששים רגעי רגעים או לרגעים שניים אם תרצה לומר, וכן השניים לשלישיים וכו׳ (צורת הארץ לראב״ח, עמ׳ ט״ז). וכל מעלה ששים דקים ראשונים, וכל ראשון ששים שניים וכו׳ (ראב״ע, ראשית חכמה א׳). הגלגל מוחלק בש״ס מעלות, כל מזל ומזל שלשים מעלות וכו׳, וכל מעלה ומעלה ס׳ חלקים, וכל חלק וחלק ס׳ שניות, וכל שנייה ושנייה ששים שלישיות (משנה תורה, הלכות קדוש החודש י״א ז׳). שהשעה האחת על דרך המשל ששים דקים, והדק ששים שניים, והשניי ששים שלישיים (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הג׳).

עי׳ ערך דק ב׳ ראשון ו׳ רגע א׳ רהט שבר ג׳ שלישי ב׳.

ג׳) משפט שניי: משפט שנשואו פעל (judicium cum verbo).

כל משפט שיהיה נשואו פעולה או הפעלה ומה שיתחבר עמה נקראהו משפט שניי וכו׳. דמיון זה אָמְרֵנוּ: ראובן עמד, או אָמְרֵנוּ: ראובן הרג את שמעון, כל אלו נקראים המשפטים השניים, בעבור שהם כלם בלתי צריכים אל דבור שלישי יקשור בין נשואם ונושאם (מלות ההגיון ג׳).

עי׳ ערך משפט א׳ שלישיי א׳.

ד) שני, שניי = sekundär.

איכויות שניות, מקרים שניים, מושכלות שניות, סבות שניות, עצמים שניים, וכיו״ב.

עי׳ בערכי השמות שלפני תואר שני.

שִׁנְיוֹן = Differenz (יצחק אפשטיין, החנוך).

שְׁנִיּוּת, א׳) תכונת המורכב משני ענינים; האמונה בשתי רשויות (Zweifachheit, Dualismus).

כי המחיוב המציאות אי אפשר בו השניות כלל (מו״נ ב׳ א׳, עיון שלישי). כי הגוף מחייב המספר, בעבור שכל גוף יש בו שניות או מצד חלקו או מצד הרכבתו, אם כן הוא בעל שני ענינים וכו׳ (תגמולי הנפש ל״ז). שניות (רוח חן ו׳ ד׳; עי׳ רמש״ש תכ״ח). וישיג השמות והפעלים הזכרות והנקבות והאחדות והשניות והקבוץ (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ כ״ד). ואם היה דומה לו לא יושכל הרבוי והשניות אלא בהיות בשני משכנים או במשכן אחד בשני עתים (פי׳ שם טוב למו״נ ב׳ א׳, עיון שלישי).

בעלי השניות, עי׳ ערך משנים.

שניות המקרים = Duplizität der Ereignisse; שניות המושגים = Duplizität der Begriffe.

שְׁנַיִם, בעלי השנים, עי׳ ערך משנים.

שָׁעָה, שעה ישרה או שוה: אחד מכ״ד בשעור יום תמים (לאמר: יום ולילה); שעה עקולה או זמנית: אחד מי״ב בשעור היום או בשעור הלילה, בין אם יהיה היום (וכן הלילה) ארך או קצר.

ואם אתה מוסיף שעות היום על שעות הלילה יהיו שניהם יחד כ״ד שעות ישרות, וכל אחד ואחד מן הימים והלילות אשר אינם שוים הם נחלקים לדעת כל העולם על י״ב חלקים וקוראים לכל חלק וחלק מהם שעה עקולה להפריש בינה ובין הישרה (צורת הארץ לרעב״ח, ו: ע״ש). שעות שוות הם אשר יתחלף מספרם כפי שעור אורך היום וקצורו וישתוו זמניהם, והשעות הזמניות הם אשר יתחלפו זמניהם ולא יתחלפו מספרם וכו׳, וביאור הזמניות התחלק היום לשעות בלתי שוות לשעות הלילה ויהיו תמיד ביום י״ב שעות, היה קצר או ארוך, וכן הענין בלילה, והשמוש אצל חכמי מלאכת המשפט במלאכתם בשעות האלו הזמניות (ס׳ הגדרים לבונאפוס).

שֵׁעוּר, שִׁעוּר, א׳) גודל, כמות, מדה (Größe, Quantität, Maß, magnitudo μένεθος).

כי השיעור הקטן סופר את הגדול, כאשר זכר אקלידוס בתחלת המאמר החמישי מספר השיעור (חו״ה, היחוד ה׳). וכן מלת הנקודה אני אומר אותה על דבר שאין לו ערך כלל, לא אורך, לא רוחב ולא עומק ולא שום שיעור, ונדבק הוא אל השיעור מפני שהוא סוף הקו וכו׳, והוא כמו כן ראשיתו (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ ז׳, ס׳ ג). שים הקו הזה קו שיהיה שעורו י״ב אמות (שם עמ׳ י״ב, סי׳ כ״ז). ואין בהן (בגופים הדוממים) כח שיהיה מאליו מרבה את שיעורו ולא מגדיל את גופן (הגיון הנפש לראב״ח, א:). והשעורים המְלאכיים והשעורים הכוכביים והשעורים הנגונים והשעורים המראיים (כוזרי ה׳ י״ב). ההקדמה הראשונה שמציאות בעל שעור אחד אין תכלית לו שקר. ההקדמה השנית שמציאות בעלי שיעור אין תכלית למספרם שקר (מו״נ ב׳, הקדמות). בעל שעור — מאמר חברתיו במקום שם, חדשתיו לפי הצורך, כולל כל דבר שיש לו מדה ושעור וכו׳, גם כתבתי במקומות שעורים במקום בעלי שעורים לקצר (ר״ש ן׳ תבון׳ פי׳ המלות הזרות). ולזה הביאם ההכרח להאמין שכל בעל שעור יחָלק וכו׳, וצריך שימָצא נושא בלי חבור ואי אפשר זה אלא על מנת שימָצא נמצא דבר בלי שעור ואז יהיה רַק מן החבור, וזה ההכרח הביאם להאמין במציאות הדק אשר לא יקבל חלוק (עץ חיים לאהרן בן אליהו הקראי, פרק ד׳, עמ׳ י״ג). וכל מספר בעל שעור (שם, פרק י׳, עמ׳ כ״ח). שעור מחשבי שאין לו מציאות (שם). שהמקרים אשר עמידתם בגשם מהם יחָלקו במקרה בחלוקת הגשם,

כמראה וכשיעור, ומהם שלא יחָלקו, כנקודה, והקו מצד הרוחב, והשטח מצד העומק (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳, בבאור ההקדמה הי״א). ולזה הגדר הנכון בזמן יֵרָאה שהוא שיעור התדבקות התנועה או המנוחה שבין שתי עתות, וכבר יֵרָאה שהסוג היותר עצמי לזמן הוא שיעור וכו׳ (שם, בחקירה בההקדמה הט״ו; הפילוסוף Picodella Mirandolla בספרו Examen doctrinae vanitatis gentium מתרגם הגדרה זו של ר״ח קרשקש: mensura continuitatis vel motus vel quietis quae inter duo momenta).

ע׳ ערך גֹּדל, א׳, גדלות, כמות, ערך ב׳.

השעור, חכמת השעור, חכמת השעורים, מלאכת השעור: חכמת התשבורת; ובכלל: חכמת הלמודים (Geometrie, Mathematik).

לא יתאמת לנו כי אם במלאכת השיעור שנקראת הנדסה (או״ד, הקדמה). כי בכל חכמת השיעור לא יוכל ללמד תלמידו השיעור המחשבי בתחלת ענינו, אבל מלמד אותו השיעור המורגש המצויר בצדו וכו׳ (חו״ה, חשבון הנפש ג׳, ד״ה ובאחד ועשרים). כי בעל חכמת השיעור וכו׳, איקלידס בספרו שחבר בשיעור (שם). וכן בחכמת השיעורים הנקראת בערבי אלהנדסא (שם, חשבון הנפש ד׳). הערכים וההקשות שבחכמת השעור וצורות המופת (שם, הבחינה ה׳).

ע׳ ערך חכמה א׳.

ב׳) במשמעות שֵׁם הפעולה: מדידה, השערה, הערכה (Abmessung, Abwägung, Maßbestimmung).

השיעור המחשבי (חו״ה, חשבון הנפש ג׳). אבל הציור והשיעור וההזרעה וכו׳ לא יתיחס כי אם לחכם יכול משער (כוזרי א׳ ע״ז). כי זה איננו משעורם וחכמתם, אבל הוא מנסיונות שמצאום (שם ג׳ כ״ג). ושעור הערכים שראויה להם הצורה האנושית איננה כי אם ליוצרה יתברך (שם). השיעור והפילוס בגופים הנבראים, כי השיעור עד שיהיה הגוף מסודר וערוך וכו׳ לא יהיה כ״א במנין (שם ד׳ כ״ה). והשימה היא השעור והסברא (ח׳ פרקים להרמב״ם ד׳).

ג׳) ערך, חשיבות (hoher Wert, Wichtigkeit).

והבן שעור מה שהיישירו אליו אם יש בלבבך תבונה (מו״נ ג׳, הקדמה).

ד׳) ערך, יחס (Verhältnis, Proportio).

וצריך לשמוע אותו השעור והערך ממנו (כוזרי ג׳ כ״ג). וכבר

ידעת ששלמות אלו הכחות הגופיות וכו׳ אמנם הוא נמשך לטוב שבמזגים שיהיה לאבר ההוא וכו׳ ולטוב שבשעורים שיהיה לו וכו׳ אמנם אם יהיה חליו בשעורו וכו׳ זה מה שאין תחבולה בו (מו״נ ב׳ ל״ו). כי כל יחס הוא מחובר משני שעורים (חכמת המספר לר״א מזרחי, ב׳ ג׳ ב׳).

ה׳) כח המשער (Ahnungsvermögen, Intuition, Divination).

ותמצא מבני אדם איש אשר כח מחשבתו ושיעורו חזק מאד וכו׳ אבל אומַר כי מכח זה ההרגש והשיעור יעבור הרעיון על ההקדמות ההם כולם ויוליד מהם תולדות בזמן קצר וכו׳ ואי אפשר שלא יהיו אלה שתי הכחות הגדולות בנביאים חזקים מאד, ר״ל כח האומץ וכח השיעור וההרגש וכו׳ וכן תמצא כי כולם ע״ה יש להם אומץ לב, ובחוזק כח השיעור וההרגש אשר בם יגידו מה שעתיד להיות וכו׳ כי הם מודיעים בענינים אשר לא יוכל אדם בפשט מחשבתו ושיעורו הכולל להודיעם (ר״י אלחריזי, מו״נ ב׳ ל״ט; בתרגום ר״ש ן׳ תבון: המשער, כח המשער, המשער הכולל).

ו׳) נרדף עם גזרה (Vorherbestimmung).

ואמר החכם הנזכר = (אבן רשד): וזו השאלה, והיא שאלת הגזרה והשעור, ובערבית אלקצא ואלקדר, היא הקשה שבשאלות התוריות וכו׳ כי אנו מוצאים בדת דברים רבים מורים כי כל דבר בשעור ושהאדם אנוס, מוכרח, ויש בו דברים מורים כי יש לאדם קנין מעשהו וכו׳, והערך המוגדר שבסבות הפנימיות והחיצוניות, ארצה לומר אשר לא יִפָּסד, היא הגזרה והשעור שכתב אותו האלוה ית׳ על עבדיו, והוא הלוח השמור וכו׳, והנה התבאר היאך לנו קנין והיאך כל קניננו בשעור שקדם (מורה המורה לר׳ ש״ט ן׳ פלקירא, עמ׳ קכ״ח–קכ״ט). במשפט והשעור (דרכי הראיות בסברות הדת לאבן רשד, כת״י; עי׳ מונק, Mélanges עמ׳ תנ״ז — תנ״ח ורמש״ש רע״ח).

עי׳ ערך גזרה א׳ הכרח.

ז׳) משמעות נעלמה, הוראה שבכח (virtuelle Bedeutung).

שעור המשנה כך וכו׳ (פי׳ המשניות להרמב״ם בכמה מקומות, למשל כתובות ג׳ א׳; עי׳ בספרו של בַּכר Aus d. Schrifterklärung des Abuhwalid Merwan ibn Ganâh, עמ׳ ב׳, הערה א׳).

שְׂעִירוּת, תכונת הדבר השעיר (Rauheit, das Rauhe).

כי החלקלקות יחייב דחית הקול פתאום וכו׳ והשעירות יחייב המשך דבר אחר דבר (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ח). חלקות ושעירות

וספוגיות ומקשיות ודומיהם (פי׳ כ״ה ההקדמות לר׳ הלל בן שמואל, ההקדמה הי״א, תגמולי הנפש ל״ה).

עי׳ ערך ש ע ר י ו ת.

שַׁעַל, אחדות של מדה (Maßeinheit).

ומפני זה היה המרובע נצב הזויות ש ו ע ל וזרת במדידת הארץ וכו׳ (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ כ״ב, סי׳ מ״ב). ואני מתחיל לדבר ממדידת המרובע שוה בצלעותיו וזויותיו אשר אמרתי עליו שהוא ה ש ו ע ל והאיפה אשר אליו תחזור כל מדידה וכל שיעור ובו תשער ותחשוב כל השטחים על רוב תמונתם (שם, עמ׳ כ״ג, סי׳ מ״ג).

עי׳ ערך א י פ ה.

שַׁעַר, א׳) מאמר, סוג, כלל, כת; פרק מפרקי ספר (Kategorie, Klasse; Abschnitt eines Buches).

כאשר הגעתי אל ש ע ר ידיעת העושה, ראיתי אנשים דוחים את זה וכו׳ (אמונות ודעות ב׳, ד׳ לייפציג עמ׳ מ״ח). וכן שאר מה שנכנס ב ש ע ר הזה (שם, עמ׳ ס״ג). כי הִנה ש ע ר טבעי יתבאר לנו בו מי הוא המכוון בכל הברואים, וכאשר נחקור ב ש ע ר ההוא נמצא המכוון הוא האדם (שם ד׳, עמ׳ צ״א). כי מ ש ע ר המצטרף אשר תתחייב מציאת כל אחד במציאת האחר, שהאדם איננו ראוי לשם עבד עד שיהיה לו אדון והאדון לא יהיה ראוי לשם הזה עד שיהיה לו עבד (חו״ה, הכניעה ח׳). והשני בדרך שכלנו, והוא ש ע ר הראיה על הדבר הנמצא (שם, היחוד י׳). ש ע ר העבירות (שם, יחוד המעשה ה׳). ש ע ר החפץ (עולם קטן נ״ג). ואלו הייתי מרחיב ב ש ע ר הזה הייתי מאריך הספר (כוזרי, ב׳ פ׳). ו ש ע ר העין כ ש ע ר השמים (פי׳ ראב״ע לס׳ שמות ג׳ ו׳; עי׳ קויפמן, החושים קי״ח, הערה נ״ה; תורת התארים רכ״א, הערה ר״ז, וע״ע שם עמ׳ תק״ו). והוא גם כן מ ש ע ר המצטרף, כי אמרך הקדמון במקרה הזמן כאמרך הארוך והקצר במקרה הקו (מו״נ א׳ נ״ז). ו ש ע ר ההעברה הזה יש לי בו דברים תשמעם במקומות מזה המאמר (שם א׳ ע״ג, ההקדמה הי׳, הערה). אבל העולה מדעתו שהוא מ ש ע ר הנמנע אצלו שישתנה לבורא רצון או יתחדש לו חפץ וכו׳ וכמו שהוא מ ש ע ר הנמנע שיֵעָדר הבורא או ישתנה עצמו, כן יחשוב שהוא מ ש ע ר הנמנע שישתנה לו רצון או יתחדש לו חפץ (שם ב׳ י״ג: השוֵה: מ כ ת הנמנע ,שם). והוא שער ג ד ו ל מאד ואני אכללהו לך בשלשה

מינים (שם ג׳ ל״ז). שער מלעיל – שם משותף וכו׳, וחדשו שתופו לענינים אחרים, קראו קבוץ מאמרים מדברים בענין אחד או ענינים קרובים להיות אחד שער לדמיון שביניהם, כי כמו שהשער יתאחדו בו בני העיר לבא ולצאת, כן קבוץ הדברים ההם יתאחדו בו הענינים ההם. ממנו אמר בלשון הערבי שער, חלק אחד מִספר או מאמר מִספר מדבר בענין אחד וכו׳, וממנו יאמר: והוא שער גדול, וכן יאמרו על הדברים שהם מכת אחת שהם משער אחד, תאמר משער הנמנעות במקום מכת הנמנעות (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות).

וחלקתי אותו לעשרה שערים, כל שער מהם מיוחד לשורש אחד משרשיו, כולל את גבוליו ומחלקותיו (חו״ה, הקדמה). וחלקתי המאמר הזה לחמשה שערים (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ ג׳).

ב)׳ בנגוד לאמתת הדבר: דמיון חיצוני, תמונה (Ähnlichkeit, äußerer Schein).

כל זה שער זמן, או דמות זמן, לא אמתת זמן (מו״נ ב׳ י״ג; אפודי מפרש: שהשכל משעֵר הזמן או הדמיון מדמהו, עא״פ שאין הענין כן; אמנם ע״פ הגוף הערבי צ״ל שעור זמן, וכך הוא בתרגום אלחריזי ובמקצת כה״י של תרגום ן׳ תבון).

שָׁעַר׳ בפִעל: דִמה, צִירז חִשב, סָפר, שקל, מדד (vermuten, ahnen, vorstellen; berechnen, messen, bemessen, abmessen, abwägen).

כי הדברים אשר יכונו לקבל הרשמים ההם האלהיים אינם ביכולת אדם ולא יוכלו לשער כמותם ואיכותם (כוזרי א׳ ע״ט). והערכים ההם אין אנו יכולים לשער אותם, ואלו היינו יכולים לשער אותם היינו יכולים לעשות דם וחלב וכו׳ מלחיות שנשער מזגיהם וכו׳, בשערנו החום והלחות והקור והיובש (שם ג׳ כ״ג; וע״ע שם ג׳ נ״ג). כמו הגשם הגדול אשר אפשר שיכרת ממנו חלק קטן וישער בו כולו (אמונה רמה א׳ א׳ עמ׳ ה׳). וזה הדבר לא ישער בו אחד מעצמו לעולם, רצוני שישער שיהיה לו שתי עצמיות (שם א׳ ז׳, עמ׳ ל״ט). ולא תחשוב שהמדברים לא ישערו בדבר מזה, אבל ישערו בו קצת משער וידעוהו (מו״נ א׳ ע״ג, ההקדמה הי׳, הערה). שָׁער וכל הנבנה ממנו וכו׳, ולא נמצא בלשוננו רק הקל כמו שער בנפשו וכו׳, ואני בניתי ממנו כבד (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). כח משער וכו׳, נגזר מכאשר שער בנפשו כן הוא, וכן מאה שערים, מאה מאה שיחשוב וידמה, ובלעז קורעים הענין הזה אשדימ״ר (שם). שאנחנו נשער (= נמדוד) התנועה המהירה והמאוחרת בזמן

(אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳ בבאור ההקדמה הט״ו)· ואם היה **שנשער** המנוחה בציורנו שעור המתנועע בה, הנה יתאמת שאין צורך מציאות התנואה בפעל בזמן (שם)· כי לְמה שהמנוחה היא העדר התנועה, **כשנשער** הזמן במנוחה נשכיל התנועה (שם)· ודע גם כן כי המספר כבר יאָמר על **המשער**, ויקרה לכל דבר נחלק **שישערהו** הדבר אשר אליו חולק (פי׳ ר״מ נרבוני לכונות הפילוסופים של אלגזאלי, ג׳ ד׳, כת״י; עי׳ בספרו של וָלפסון Crescas' Critique of Aristotle, עמ׳ תרנ״ט)· ולולי נרגיש זו התנועה לא **נשער** הזמן לעולם, להיות הזמן מקרה נמשך לתנועה (נוה שלום לר״א שלום· י״ב א׳ ג׳, דף ר״ד)· ועוד שהוא גלוי שהזמן **ישער** הדברים הנמצאים בו מצד מה שהם מתנועעים או נחים, וזה שלְמה שהיה **משער** התנועה היה מחויב גם כן **שישער** המנוחה וכו׳ אלא שלְמה שהיה הזמן הוא מספר התנועה, ולא מספר המנוחה, היה **שערו** לתנועה ראשונה ובעצמות, **ושערו** למנוחה שנית, **בשָׁעֵר** התנועה השוה לה (הבאור האמצעי לס׳ השמע הטבעי, תרגום קלונימוס בן קלונימוס, ד׳ ג׳ ה׳ כת״י; עי׳ בספרו של וָלפסון הנ״ל, עמ׳ תרמ״ז).

מי יתן **ואשער** (בערבית: לית שערי) = מי יתן ואדע·

ואיך יהיה זה מי יתן **ואשער** (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳ בחקירה בהקדמה התשיעית; וע״ע רמש״ש תתקצ״ח, סי׳ כ״ח)·

עי׳ ערך **משָׁער**·

בפֻעל: והכמה הוא ענין ימצא בכל דבר שאפשר **שישוער** כולו בחלק ממנו (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ה׳; וע״ע בפי׳ המלות הזרות לר״ש ן׳ תבון, ערך איכות)· הנה מבואר שהזמן **ישוער** במנוחה מזולת מציאות התנועה בפעל וכו׳ וכאשר היה זה כן, הנה מי יתן ואדע למה לא **ישוער** הזמן בה בזולת ציורנו התנועה וכו׳ ואמנם **שוער** בתנועה ובמנוחה לְמה שציורנו בשיעור התדבקותם הוא הזמן (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳ בבאור ההקדמה הט״ו)· כי אם **ישוער** הזמן במנוחה הוא במקרה, לְמה **שישוער** בתנועה בראשונה בעצם (נוה שלום לר״א שלום, י״ב א׳ ג׳, דף ר״ד)· כי בדבר אחד **ישוערו** ההפכים, כמו שיושגו המקבילות בכח אחד (הבאור האמצעי לס׳ השמע הטבעי, ד׳ ג׳ ה׳· כת״י).

עי׳ ערך **משער**·

בהתפעל: עי׳ ערך **מתאזן**·

שַׂעֲרִיוּת, שעירות (Rauheit, das Rauhe).

והשעריות והחלקיות (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ב)·

שָׁפַט, גזר, החליט דבר מה (urteilen).

ושפוט בהשתנות יסוד השכל (לקוטי מקור חיים ה׳ ה׳). והנושא ההוא יקשה להעלות צורתו על לב וכ׳ וישפוט הרעיון שמציאותו שקר, והשכל משיב עליו וכו׳ (כוזרי ה׳ ב׳). ואחריו הכח המחשבי, והוא כח שופט, דן על דבר שראוי שיבוקש ועל דבר שראוי להתרחק ממנו (שם ה׳ י״ב). כי אנחנו נחלוק בין עצמות הגשם ושטחו ונשפוט שעצמותו עצם ושטחו מקרה וכו׳, ונשפוט שהכדור הגשמי הוא בעצמו כדור וכו׳ (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ח). החוש המשותף וכו׳ מבו ישפוט האדם שזאת העוגה וכו׳ היא לחם והוא היותר נאות שבמזונות לו וכו׳, והעין תשפוט במתוק ובמר וכו׳ וכן תשפוט בשזה האיש הלבן הוא המנגן ערב הקול (שם א׳ ו׳, עמ׳ כ״ח). הכח הרעיוני, באה שישפוט על דברים מוחשים במשפטים חלקיים בלתי מוחשים (שם, עמ׳ ל׳). וישפטו בחפוש שכל גשם לו צורה וצורתו תאבד באבדו (שם א׳ ז׳, עמ׳ ל״ח). כמו שנשפוט בנפש שהיא בעלת כחות הרבה וכו׳, וכשפטנו בשניים, ויקָראו שכלים ובלשון התורה מלאכים (שם ב׳ ו׳ א׳, עמ׳ פ״ב). כח השופט (כוזרי ה׳ י״ב). הכח וכו׳ נקרא שומר וכו׳ נקרא זוכר, והשופט וכו׳, כי הוא השופט בחיוב ובשלילה (ס׳ הנפש לרש״ט פלקירא פ׳ ט״ז; ע׳ רמש״ש תתקפ״ט).

שְׁפִיטָה, הכח השופט; גזרה, חיוב, צורך (Urteilskraft, Erfordernis).

השפיטה והציור (תגמולי הנפש ט״ז). והידיעות אשר הם שפיטת הכח השכלי וסגולתו וכו׳ (מאמר אבוהאמד אלגזאלי, הוצ׳ מַלטר עמ׳ ס״ה). שהנפש כאשר הוכנה לקבלת שפע השכל בפועל וכו׳ נפסק צרכה מהעיון אל הגוף ושפיטת החושים (שם). שפיטת הטבע הגופי (שם, עמ׳ ע׳; ע׳ רמש״ש של״ט).

שָׁפָל, א׳) שפל, שפל רום, שפל גובה הרום = Tiefpunkt, Perigäum.

אם יהיה הכוכב על הנקודה אשר לנוכח מרכז הכידור יֵרָאה רחוק מן הארץ מרחק גדול, והנקודה הזו היא גובה רום הכוכב, ואם יהיה על הנקודה אשר לנכח מרכז הארץ יֵרָאה קרוב מן הארץ, והנקודה הזו היא שפל, ואם הכוכב בתבנית זה מתגלגל מנקודת גובה רומו אל נקודת שפל רומו יהיה מהלכו פחות ממהלכו השוה עד הגיעו אל המרחק הבינוני בין הגובה והשפל, ואם הוא מתגלגל מנקודת שפל רומו

יהיה מהלכו עודף על השוה עד הגיעו אל המרחק הבינוני בין ה ש פ ל והגובה (צורת הארץ לראב״ח, י״א:). ופעמים יהיה בצורה זאת המהלך המתון בפאת גובה הרום והמריץ ב ש פ ל גובה הרום (שם, י״ב:). וכן ידיעת התקופות הארבע על בירור לא תשלם אלא בידיעת ה ש פ ל רום והגבוה רום והעליות (כוזרי ד׳ כ״ט). הנקודה מגלגל ההקף היותר רחוקה ממרכז הארץ תקרא גובה רום וכו׳, והיותר קרובה תקרא ש פ ל רום והמרחק הקרוב (ס׳ הגדרים; וע״ע רמש״ש תרל״ב, הערה רס״ה).

עי׳ ערך גֹּבַהּ, גָּבֹהַּ, ר ו ם.

חֹמר ש פ ל, עי׳ ערך חֹ מ ר; העולם ה ש פ ל, עי׳ ערך ע ו ל ם.

ב׳ ה ש פ ל י ם, הנמצאים התחתונים (die irdischen Wesen).

והאותות היו ב ש פ ל י ם וכו׳, והמכות שהיו על יד משה במטה היו בעליונים (ראב״ע לשמות ח׳ י״ב). כי כשיתיחס [השם] משיג ל ש פ ל י ם יקרא יורד (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק מ״ג, עמ׳ ס״ה). שהשגחתו משגת ב ש פ ל י ש פ ל י ם (שם כרק פ״ט, עמ׳ קכ״ט).

ג׳) בתורת המדות: דכא, ענו ביותר (demütig).

ואמר ב ש פ ל י ם: וענוים יירשו ארץ (חו״ה, הכניעה ה׳). וכשלא יהיה לב האדם ריק מאחד מאלה השבעה ענינים אשר זכרנו יהיה תמיד נכנע ו ש פ ל (שם).

שפל ראש = tristitia, אחת התמונות בחכמת החול (Geomantie); עי׳ רמש״ש: „Die Skidy“ oder geomantische Figuren.

שָׁפֵל, (פעל), נכנע, היה ענו ביותר (demütig, unterwürfig sein).

ומהם ש י ש פ ל ויכנע לאדוניו בנראה ממעשיו ובסתר מצפונו (חו״ה, עבודת האלהים ה׳). וכאשר יחשוב הנלבב המבין בערך המדברים וכו׳, והכל אצל גדולת הבורא יתברך כאין, יכנע בנפשו ו י ש פ ל לפני בוראו (שם, הכניעה ה׳).

שִׁפְלָה, ש פ ל ת עומד — שמריה האקריטי בספרו ה ג י ו ן (כת״י) השתמש במונח משונה זה לסמן בו את מושג העצם (substantia!).

עי׳ רמש״ש תצ״ט.

שִׁפְלוּת, א׳) בתורת המדות: ש פ ל ו ת, ש פ ל ו ת הנפש, שַׁחות (ע״ש) כניעה, ענוה יתרה (Demut).

ומהם שישפל ויכנע לאדוניו וכו׳ ושינהג בשפלות לפניו (חו״ה, עבודת האלהים ה׳). אבל הכניעה היא שפלות הנפש ושחותה (שם, הכניעה א׳). וכאשר יהיה סמוך לזה כניעת הנפש ושפלותה אז תהיה מדה משובחת (שם, הכניעה ב׳). וכן ראש התשובה השפלות והשחות והכניעה (שם, הכניעה ח׳). והענוה ממוצעת בין הגאוה ושפלות הרוח (ח׳ פרקים להרמב״ם, ד׳). אבל במדה הזאת לבדה בין שאר המדות, ר״ל בגאוה, לגודל חסרון זאת המדה אצל החסידים ודעתם בנזקה רחקו ממנה עד הקצה האחרון ונטו אל שפלות הרוח לגמרי, עד שלא ישאירו בנפשם מקום לגאוה כלל (פי׳ המשניות להרמ״בם, אבות ד׳ ד׳). שפלות הוא הערכת הנפש בפחות מערכה (ס׳ הגדרים לבונאפוס).

ב׳) תכונת המקום הנמוך, עומק (Tiefe, Senkung).

וכן אם תהיה הבקעה שפלה ונמוכה, נהוג בשפלותה ונמיכתה המנהג הזה (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, פי׳ קכ״ז׳ עמ׳ ע״ט).

עי׳ ערך נמיכה.

ג׳) בחכמת החשבון: שפלות המעלה = Ordnung der Stufe.

והוא שתחלק שפלות המעלה על ג׳ ושם תשים העולה. משל זה: אם היתה המדרגה מדרגת הששיים, הנה כאשר תחלק שפלות המעלה, שהוא ו׳ על ג׳, יעלה ב׳ (מעשה חושב לרלב״ג, הוצ׳ גרשון לנגי עמ׳ צ״ב; וע״ש בתרגום המו״ל, עמ׳ קכ״ה, ובעמ׳ קל״ט, הערה ס״ו).

שֶׁפַע, אצילות רוחנית הנאצלת מאת הבורא או מאת השכלים הנפרדים ומתפשטת על הנבראים (Ausströmung, Emanation, ἔκλαμψις).

וכמו התעצמם בשפעים השופעים מהראשון יתברך וכו׳ והודרגו אל אחת עשרה מדרגות, ועמדו השפעים אצל השכל הפועל ולא יחויב ממנו לא גלגל ולא מלאך (כוזרי ה׳ י״ד). וכאשר נשלמו ההתחבריות מן האומה והזמן והמקום נשפע השפע על המוכן, ועל אשר הוא לו בקנין לא כמו שיושפע על המוטבע (אמונה רמה ב׳ ה׳ א׳, עמ׳ ע״ד). והוא (שם רוח) גם כן השפע השכלי האלהי אשר ישפע על הנביאים ויתנבאו בו (מו״נ א׳ מ׳). ואחר כן השגנו שזה הנמצא הבורא אין מציאותו אשר הוא עצמו מספקת לו שיהיה נמצא בלבד, אבל שופעות מאתו מציאויות רבות, ואין זה כהשפע החום מן האש ולא כחיוב האור מן השמש, אבל השפע ימשיך להם תמיד עמידה וקיום וסדור בהנהגה מתוקנת (שם א׳ נ״ח). כי במציאות הבורא הכל נמצא והוא מתמיד עמידתו

בענין אשר יכונה בשפע (שם א׳ ס״ט). ויכונה לעולם פועל הנבדל בשפע על צד ההדמות בעין המים אשר ישפיע מכל צד ואין לו צד מיוחד שימשך ממנו או ימשיך לזולתו׳ אבל מכולו הוא נובע ולכל הצדדים ירוה הקרובים אליו והרחוקים ממנו תמיד׳ כן זה השכל לא יגיע אלא כח מצד אחד ומרוחק אחד ולא יגיע כחו לזולתו ג״כ מצד מיוחד ועל רוחק מיוחד ולא בעת בלתי עת׳ אבל פעולתו תמיד כל אשר יזדמן דבר יקבל הפועל ההוא הנמצא על התמידות׳ אשר יכונה בשם שפעי כן הבורא יגדל שמו׳ כאשר התבאר שהוא בלתי גוף והתקיים שהכל פעלו ושהוא סבתו הפועלת וכו׳ נאמר שהעולם נתחדש משפע הבורא וכו׳ הענין כולו שאלו הפעולות פעולות בלתי גוף׳ והוא אשר יקרא פעלו שפע׳ וזה השם׳ ר״ל השפע׳ כבר התירהו לשון העברי ג״כ על הבורא ית׳ מפני ההדמות בעין המים השופע׳ כמו שזכרנו׳ מפני שלא ימצא להדמות פעולת הנבדל יותר נאה מזה הלשון׳ רצוני לומר השפע וכו׳ אבל הכונה להבין ענין השפע הנאמר בחק הבורא ובחק השכלים׳ ר״ל המלאכים׳ להיותם בלתי גשמים׳ ויאָמר בכחות הגלגלים ג״כ שהם ישפיעו במציאות ויאָמר שפע הגלגל׳ אע״פ שפעולותיו יבאו מגשם וכו׳ אבל מה שזכרנוהו שספרי הנביאים השאילו ענין השפע ג״כ לפעל הבורא ית׳ הוא אמרו: אותי עזבו מקור מים חיים׳ ר״ל שפע החיים וכו׳ וכן אמרו: כי עמך מקור חיים׳ רוצה בו שפע המציאות׳ וכן השלמת המאמר׳ והוא אמרו: באורך נראה אור׳ הוא הענין בעצמו׳ כי בשפע השכל אשר ישפע ממך נשכיל ונתישר ונשיג השכל (שם ב׳ י״ב)׳ צריך שתתעורר על טבע המציאות בזה השפע האלהי המגיע אלינו אשר בו נשכיל וכו׳ והוא שאפשר שיגיע ממנו מעט לאיש אחד וכו׳ ואפשר ש׳יהיה הדבר המגיע אל האיש שיעור שישפע על שלמותו להשלים זולתו וכו׳. ואחר זה תדע שזה השפע השכלי כשיהיה שופע על הכח הדברי לבד ולא ישפע דבר ממנו על הכח המדמה וכו׳ ולא יוכל לקבל שפע השכל׳ שזה הוא כת החכמים בעלי העיון׳ וכשיהיה השפע ההוא על ב׳ הכחות יחד׳ ר״ל הדברי והמדמה׳ על תכלית שלמותם ביצירה׳ זהו כת הנביאים׳ ואם יהיה השפע על המדמה לבד ויהיה קצר הדברי וכו׳ זאת הכת הם מנהיגי המדינות׳ מניחי הנימוסים והקוסמים והמנחשים ובעלי החלומות הצודקות וכו׳ (שם ב׳ ל״ז, ע״ש)׳ שפע — שֵׁם נגזר מאמרו: ושפעת מים׳ כי שפע ימים וכו׳ ושמנוהו במאמר הזה שם לענין המצאת השם לברואיו׳ אם

על צד חדשו אותם לא מדבר, לפי דעת בעלי החדוש, או על צד היותו עלה והם עלולים וכו׳ וגזרנו מזה הענין בנינים כמו שעשו רבותינו ז״ל (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). **ש פ ע** — הוא השכל ורב הכבוד המתפשט על המקבל (ר״י אלחריזי, פי׳ המלות הזרות). שום אצילות נכבדת או **ש פ ע** מפואר (ס״א מ ת ו א ר; תגמולי הנפש ז׳). כי **מ ש פ ע** זה הנברא הראשון ומנגה נגדו זה השפיע הבורא ית׳ שכלים נפרדים כמתנוצצים מאשו הגדולה (צורת העולם לר״י ן׳ לטיף, פרק י׳). **ש פ ע** הנבואה (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ל׳, עמ׳ נ״ה). **ש פ ע** השגה עצומה (שם, פרק מ״א, עמ׳ נ״ט). **ש פ ע** נבואתו נתנו אל אנשי סגולתו ותפארתו (שיר „יגדל״ לר׳ דניאל בן יהודה הרומי).

בקבלה: כל **ה ש פ ע** בא למלכות מצד היסוד וממנה לעולמות (רח״ו, פרי ע״ח, שער חג המצות פ״ז ד׳ ק״ג ע״ג). **ה ש פ ע** נמשך דרך הזכר הגובר (הנ״ל, שער ק״ש שעה״מ פ״ג ד׳ ס״ט). **ש פ ע** הוא סוד החסדים (מאורת נתן לר״מ פאפשש).

ע׳ ערך א צ י ל ו ת, ה א צ ל ה, ה מ ש ך ג׳, ה מ ש כ ה ב׳, ה ש פ ע ה, ה ש ת ל ש ל ו ת, ה ת א צ ל ו ת, ה ת מ ש כ ו ת, מ ש ך ג׳, ס ד ו ר א׳, ש ל ו ח ג׳.

שָׁפַע, נבע והתפשט, נאצל (ausströmen, sich ergießen, emanieren).

וכל רקיק תשולח ממנו צורתו **ו ת ש פ ע** ואם כן העצם הרוחני תשולח ממנו צורתו **ו ת ש פ ע** (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ג׳ י״ז). בשפעים **ה ש ו פ ע י ם** מהראשון ית׳ (כוזרי ה׳ י״ד). השפע השכלי האלהי אשר **י ש פ ע** על הנביאים ויתנבאו בו (מו״נ א׳ מ׳; בתרגום אלחריזי: ה נ א צ ל על הנביאים). **ש ו פ ע ו ת** מאתו מציאויות רבות (שם א׳ נ״ח). והטוב ממנו **ש ו פ ע** תמיד (שם ב׳ ד׳). ושבמציאות שכלים נפרדים, לא בגשם כלל, כולם **ש ו פ ע י ם** מהאל יתעלה והם אמצעיים בן השם ובין אלו הגשמים כולם (שם; בתרגום אלחריזי: והם א צ ו ל ו ת מהאל יתברך). בשפע השכל אשר **י ש פ ע** ממך (שם ב׳ י״ב). שזה השפע השכלי כשיהיה **ש ו פ ע** על הכח הדברי לבד ולא **י ש פ ע** דבר ממנו על הכח המדמה וכו׳ (שם ב׳ ל״ז). וכן יאמרו **ש ש ו פ ע** מן המלאכים מציאות וכן מן הגלגלים (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). וכל שפע **ש י ש פ ע** אל הנביאים יכונה בירידה (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק מ״ג, עמ׳ ס״ה).

ע׳ ערך א צ ל, סָ ד ר, פ ק, צ ף, ש ל ח.

בהפעיל: הנה בהכרח יהיה במציאות דבר מה ישפיע על גשמים מה צורות מתחדשות (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ ל״ב). א״כ בעצמותו המופשׂת לא ישפיע הגלגל צורה, רק בתנועתו (שם). וזה המשפיע ברצון האל ית׳ כבר ישפיע על גשם צורה ואחַר תפָסד וכו׳, וכבר ישפיע על גשם מה צורה וכו׳, ישמרה מן הכליון לעולם (שם). ויאָמר בכחות הגלגלים ג״כ שהם ישפיעו במציאות (מו״נ ב׳ י״ב). השכל הפועל הנקרא אישים, והוא אשר ישפיע על הנביאים וכו׳ (פרקי ההצלחה להרמב״ם; עי׳ פאר הדור ל״ג, עמ׳ ד׳). כי משפע זה הנברא הראשון וכו׳ השפיע הבורא ית׳ שכלים נפרדים (צורת העולם לר״י ן׳ לטיף, פרק י׳). כי ההתחלה הראשונה השפיעה ממציאותה הפשוט בתכלית הפשיטות שכל אחד, הוְא העלול הראשון וכו׳ (עקרים ב׳ י״א).

עי׳ ערך משפיע.

בהֻפעל: ושכָּל מה שזכרנו אִלו יהיה היותר נכבד לא יושפעו עליו הצורות והכחות היותר נכבדות, אבל כל מה שהגיע מזג מה הושפעה עליו צורה נאותה לו (אמונה רמה ב׳, זכרון ההקדמה, עמ׳ מ״ד). ולא יושפע מזה (מהשכל הפועל) מלאך ולא גלגל (שם ב׳ ד׳ ג׳, עמ׳ ס״ד). נשפע השפע על המוכן, ועל אשר הוא לו בקנין לא כמו שיושפע על המוטבע (שם ב׳ ה׳ א׳, עמ׳ ע״ד). והיות להם (לגלגלים ולשכלים) רצון ובחירה במה שהושפע להם מן ההנהגה, כמו שיש לנו רצון במה שהושפע לנו (מו״נ ב׳ ז׳). והוא ענין אלהי מושפע ממה שאחר הטבע (צורת העולם לר״י ן׳ לטיף, פרק י״ג). לפי שהעלול הזה וכו׳ ישכיל את עצמו ואת התחלתו, ובמה שישכיל את עצמו וכו׳ יושפע ממנו נפש הגלגל וגרמו, כי במה שישכיל בעצמו שהוא שכל פשוט וכו׳ יושפע ממנו נפש הגלגל, ובמה שישכיל שהוא אפשרי המציאות יושפע ממנו גרם הגלגל החָלק וכו׳, וכן מן השכל השני יושפע ממנו שכל שלישי וכו׳ (עקרים ב׳ י״א).

עי׳ ערך מֻשפע.

בנפעל: האלוה ית׳ והמלאכים הנשפעים ממנו בהדרגה (אמונה רמה ב׳ ד׳ ב׳, עמ׳ ס׳). וכאשר נשלמו ההתחבריות מן האומה והזמן והמקום נשפע השפע על המוכן (שם ב׳ ה׳ א׳, עמ׳ ע״ד). ואין זה כהִשָּׁפֵע החום מן האש ולא כחיוב האור מן השמש (מו״נ א׳ ב״ח).

שָׁקֵד׳ שקד האצטרובל = Zirbeldrüse, glandula pinealis.

עי׳ בבאורים למונחים שבסוף תרגומי „תורת המדות״ של שפינוזה; ועי״ע ערך **אצטרובל** ב׳.

שָׁקַד על׳ התמיד (verharren).

ואלו היה העצם הפשוט מקבל לתבנית אחת ו**שוקד** עליה (לקוטי מקור חיים ה׳ י״ז). כל אחד מהם **שוקד** על מקומו (חו״ה, הבחינה ד׳).

שִׁקּוּי׳ = Wassersucht, hydropisis.

לא כמו שיקרה אצל ה**שקוי** והנפיחה אשר לא יגדלו בה האברים כלם בשוה וכו׳ (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ה).

„מאמר על ה**שקוי**״, המיוחס ליצחק בן שלמה הישראלי, כת״י (עי׳ רמש״ש תש״ד; ועי״ע רמש״ש, רשימת ליידן עמ׳ קס״ב).

שִׁקּוּל׳ א׳) **שקול הדעת**: סבראֹ, התבוננות, מחקר (Erwägung, Ueberlegung, Forschung, Denktätigkeit).

ותחקור עליו בשכלך ותבונתך ו**שקול** דעתך (חו״ה, הקדמה). ולהביא עליו ראיות במופת ש**שקול** הדעת עוזרו (שם). כי **שקול הדעת**: היסוד, כי לא נִתנה התורה לאשר אין דעת לו, והמלאך בין אדם ובין אלהיו הוא שכלו (הקדמת ראב״ע לפי׳ התורה). והנה ראיות גמורות לאנשי **שקול הדעת** שאין שָׁם רק ארץ אחת (ראב״ע לבראשית א׳ ב׳). **שקול הדעת** הוא דרישת אמתת הדבר בעיון בזולת הקדמות המופת עליו (ס׳ הגדרים).

ב׳) תכונות הדבר השקול (aequalitas).

התנאי הראשון שיהיה בו אחד מד׳, והם הכרח, מניעה, אפשרות, **שיקול**. אפשרות: האדם אפשר שיחיה הרבה; **שיקול**: האדם שקול לשישב או לא ישב (ס׳ ההגיון לרמח״ל, פרק י״ז).

שָׁקוּל׳ א׳): שוה באפשרותו לאפשרות הפכו, וכיו״ב (Im Gleichgewicht befindlich; aequalis).

ואומר בכלל מצוע בנגוד הצורות ביסוד והיותם **שקולים** (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ י״ט). *) ויכולים המשותפים להיות **שקולים**

---

*) מונק מתרגם: j'emploie ici en général le mot *égalité* pour (exprimer) l'opposition et l'*équilibre* des formes dans la matière.

ובלתי שקולים. השקולים הם שחלק כל אחד מהם שקול בהמצאת המסובב, והבלתי שקולים שאין כל אחד מהם שקול (ס׳ ההגיון לרמח״ל, פרק ד׳). האדם שקול לשישב או לא ישב (שם פרק י״ז).

ב׳) עשוי במקצב השירים (metrisch).

והנה קם ר׳ שלמה הספרדי בעל השירים השקולים וכו׳ (ראב״ע לבראשית ג׳ א). ועיין [אריסטו] בחלקי המאמרות ומצא אותן שני מינים: שקול ושאינו שקול, וראה לחבר במאמרות השקולות הספר השמיני, והוא ספר השיר (ראשית חכמה לר׳ ש״ט פלקירא, עמ׳ ל״ט).

עי׳ ערך מאֳזן ב׳, מחֻבר ד׳, ממֻלא, מסֻדר ב׳, מקצב, משקל א׳.

שָׁקוּעַ, השקועים בחכמה: המעמיקים בה.

שהספירות הם הם האלהות לפי דעת השקועים בזאת החכמה (עין הקורא לר׳ דוד בן יהודה ממנטובה, כת״י; עי׳ רמש״ש, המזכיר VIII [תרכ״ה], עמ׳ ס״ה). שלא גלה אלה הסודות כ״א לעבדיו השקועים בחכמת האלהות (שם). לשקועים בחכמה ובהרגל (באור הקאנון של אבן סינא למפרש עלום-שם, פרק א׳, כת״י; עי׳ בהמזכיר הנ״ל, הערה ז׳). עד שיהיה מהחכמים השקועים בחכמה (פי׳ ר״מ נרבוני למו״נ ג׳ כ״ט; עי׳ המזכיר X [תר״ל], עמ׳ נ״ג, הערה ב).

עי׳ רמש״ש של״ז ושל״ח, הערה תקמ״א; תתנ״ד, הערה נ״ו.

טבועים ושקועים בחומר (שער השמים לר׳ אברהם כהן אירירה, ה׳ ז׳).

שקוע בנגוד למקיף (עי׳ רמש״ש רצ״ט, הערה ר״ד).

שָׁקַט, נח, (ruhen).

שהגלגל מתנועע תנועת ההקפה, וכל מתנועע תנועה כזאת הוא מתנועע סביב לשוקט, ואלו התנועע המתנועע סביב למתנועע היה צריך ג״כ המתנועע השני [להתנועע] סביב למתנועע שלישי וזה סביב לאחֵר עד לעין תכלית, א״כ אי אפשר לכל מקיף כ״א להקיף סביב לשקט (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ י״א). א״כ יהיה המתנועע המקיף הוא הגלגל והנקודה השוקטת היא הארץ (שם). הרוח אינה כי אם אויר מתנועע והאויר רוח שוקטת (שם). וכשימלא [הגוף] מקום יתנועע, וכאשר התנועע יתחמם וכשתשלם תנועתו ישקט בהכרח (שם, עמ׳ י״ג). ויותר שיהיה זה הכח (כח הדמיון) כשישקטו הרגשים בשנה (עץ חיים

לאהרן בן אליהו, פרק צ״ח, עמ׳ קע״א). **שקטו** החושים החיצוניים ונתבטלו ההרגשות וזאת היא השינה (עולת שבת לר׳ יואל ן׳ שועיב, ל״ח:).

עי׳ ערך **נח**, **קָיַם א׳**, **שכן**.

שְׁקִיטָה, מנוחה, שביתה (Ruhe, Stillstand).

רמז בזה **לשקיטת** החושים והכנעם והשמעם לפני בעלם והוא השכל וכו׳, ור״ל כי אחר **שקיטת** החושים מהשתמש בהזנתם ישקטו ולא יטרידו השכל בהשגתו (פרדס רמונים לר׳ ש״ט ן׳ שפרוט; עי׳ קויפמן, החושים עמ׳ כ״א, הערה נ״ו).

שְׁקִיעָה, פִּלוּשׁ, חדירה (Eindringen, Durchdringen).

ועוד כי מדרך הצורה הפלוש **והשקיעה** ביסוד המקבל אותה וכו׳, מפני פלוש הצורה הראשונה האוספת לכל הצורות **ושקיעתה** ביסוד הראשון (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ג׳ כ״ג).

עי׳ ערך **שקע**.

שֶׁקֶל, משקל השמות (Nominalform, Paradigma).

מצוי בספרי המדקדקים הקדמונים. (גם בראשית חכמה לרש״ט פלקירא עמ׳ כ״ז: מה שגזרתי מראש ראשית, שהוא שֵׁם על **שקל** מלכות).

שָׁקַע, נרדף עם **פלש** (ע״ש), חדר (eindringen, durchdringen, sich einsenken).

ועוד: מאחר שהיתה הצורה יותר דקה מהיסוד והוא מדרך הרקיק שהיה מפלש **ושוקע** במה שהוא נכחו, התחייב שתהיה כל צורה מפלשת **שוקעת** בכל מה שהוא נכחה ולעומתה (לקוטי מקור חיים לרשב״ג ג׳ י״ב). וכשתעיין שאין לעצם הפשוט תכלה ותעיין כחו ותדקדק פלושו **ושקעו** בדבר הפוגש בו המוכן לקבלו וכו׳ ותמצא העצם הפשוט, כלומר עצם הנפש הכללית, מפולש בכל העולם **ושוקע** בו וכו׳, ומפני זה היה עצם השכל **שוקע** בפנימיות הדברים ומפלש בהם (שם ג׳ י״ד). האור המשולח מהשמש **השוקע** באויר, המפלש בו ואינו נראה בו לרקיקותו (שם ג׳ ט״ו; ומצוי עוד כ״פ בלקוטי מקו״ח). כמו שאלו תדמה הפתוח והבריאה שתברא בה אבוקה אחת מעוקבת או עגולה **ותשקע** אותה הבריאה בה ותפשוט ותכלול על ארכה ורחבה ועמקה בכללה וכו׳ (ס׳ השכל

והמושכלות לאלפראבי). — בהתפעל: מפני שהיא צריכה להתפלש ולהשתקע בכל חלקי הגולם (ר״י קרדינאל, תרגום כוזרי ד׳ כ״ה, הוצ׳ קסל עמ׳ שנ״ג).

נשקע בנגוד למקיף (עי׳ רמש״ש רצ״ט, הערה ר״ד).

שְׁקַעֲרוּרִי׳ קערורי׳ מקוער (hohlrund, konkav).

עי׳ ערך מְקֻבב׳ מקער׳ קָבוּב׳ קערורי.

שְׁקַעֲרִירוּת׳ קערירות (Hohlrundung, Konkavität).

עי׳ ערך קְבוּב׳ קְעוּר׳ קערורית׳ קערירות.

שֶׁקֶר׳ בהוראת דבר בטל׳ הבל (widersinnig, undenkbar, absurd).

וכן בלשוננו יאָמר על הקושט ועל הבטל אמת ושקר ועל הנאה והמגונה טוב ורע (מו״נ א׳ ב׳). כמו שידמה המדמה איש אדם וראשו ראש סוס ולו כנפים וכו׳, וזה הוא הנקרא הבדוי השקר שלא ישוה לו נמצא כלל (שם א׳ ע״ג, ההקדמה הי׳; ע״ש בפי׳ שם טוב; ואמנם נקרוא הבדוי השקר בעבור שאי־אפשר שימצא, כי יש בדוי שהוא אפשרי וכו׳). בטל הוא שם למין אחד ממיני השקר׳ כי השקר הוא שני מינים׳ האחד שקר בדבר שהיה אפשר היותו אמת וכו׳ והשני שקר שאי־אפשר היותו אמת׳ כאמרך שהשמים שטוחים או צלע המרובע כמדת אלכסונו׳ וזה המין יחדוהו בשם בטל (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). שהוא מן השקר שתהיה בכאן צורה למין מן המינים ולא יסודרו ממנה הפעולות אשר מדרכים שיסודרו ממנה (מלחמות השם א׳ ה׳). ואם היה מן השקר המבואר שיהיו דברים אין תכלה להם על צד בוא זה אחר סור זה וכו׳ יהיה שקר קדמות העולם מתחלת המחשבה (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ י״ח). אם הכנס גשם ברחקים אפשרי׳ הכנס גשם בגשם אפשרי׳ והוא שקר בטל (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳, בבאור ההקדמה הראשונה, מ״ה המופת הרביעי). גם מה שדמה שהכדור המתנועע יצטרך לדבר נח וכו׳ הוא שקר בדוי (שם, הכלל השני, העיון השני). והשקרים אשר חייב ארסטו לזה הדעת אין ענין להם וכו׳ ואז היו מתחייבים השקרים ההם והוא בדוי וכו׳, ולזה לא יתחייבו הבטולים ההם (שם). ומציאות גרמים בלתי בעלי תכלית קצתם סבות לקצת׳ אם שיונחו יחד׳ וזה שקר בעצם ובמקרה׳ ואם שיונחו׳ אבל לא יחד׳ הוא

מהשקר בעצם, אבל אפשר במקרה (הבאור האמצעי לס׳ השמע הטבעי, ח׳ ב׳ ב׳, כת״י).

עי׳ ערך בטל ובערכים הנרדפים הרשומים שם; וע״ע ערך כזב.

שֻׁקַּר, בנתפעל: וכבר נמנע ונשתקר שיאָמר עליו (על הבורא) מאומה ממה שהוא עשהו (אמונות ודעות ב׳, ד׳ לייפציג עמ׳ נ״ח).

שַׁקְרוּת, תכונת השקר, בטול (Unrichtigkeit; Widersinn, Ungereimtheit, Absurdität).

ושקרות זה החלק בחקו כשקרות אשר לפניו (מו״נ א׳ נ״ב; ר״י אלחריזי מתרגום: ובטול זה החלק כבטול אשר לפניו). האמת והשקר בכל ענין שתבקש אמתתו או שקרותו יצאו לחמשה חלקים (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ב׳, עמ׳ ה׳). ושקרות התקבץ שני הפכים בנושא אחד (שם, פרק פ׳ עמ׳ ק״ג). אולם שקרות סלוק התכלית מהמרחקים הנה נודע בשתי ראיות (כונות הפילוסופים לאלגזאלי, ב׳, כת״י).

עי׳ ערך פסלות.

שִׁקְרִי, כוזב, כזבי, זיופי (unecht, unrichtig, falsch).

והאמונה אמתית היא שידע הדבר כאשר הוא, הרב רב והמעט מעט וכו׳, והאמונה השקרית היא שידע הדבר בהפך מה שהוא, הרב מעט והמעט רב וכו׳ (אמונות ודעות, הקדמה, ד׳ לייפציג עמ׳ ז׳).

שַׁקְרָן, הפילוסוף השקרן, עי׳ ערך פילוסוף.

שֵׁרוּת, שמוש, שעבוד (Dienst, Funktion; Unterordnung).

אמנם הבעל חיים יֵרָאה מענינו שהוא לא בדעת ולא בכונה ממנו יעשה הדברים וכו׳ אמנם הוא בשירות ההתחלות הנכבדות שעוד נבארם במופת וכו׳, ואל תתמה היות הבעל חיים בשירות נמצאים אחרים נכבדים, יגיעוהו לתכלית, ותחשוב שהדבר איננו כן וכו׳ זה אינו, אלא כמו הצמח שאין בו ידיעה במה שעושה וכו׳ אבל הוא מצווה לשירות מהתחלה משכלת בלי ספק (אמונה רמה א׳ ו׳, ד״ה מדמה ומחשב, עמ׳ כ״ט). שרות מטה כשרות מעלה (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ס״ג, עמ׳ ע״ג).

שַׂרְעָף׳ ע׳ ערך סרעף·

שֹׁרֶשׁ׳ א׳) עִקָּר׳ יסוד; מוצא׳ מקור; עצם (Prinzip, Regel, Grundlage, Grundlehre; Urgrund, Ursprung; Grundwesen, Substanz).

והחכם המשובח מי ששם אמתות הדברים שרש ומנהיג עליהם דעתו וכו׳ והכסיל המגונה מי ששם דעתו לשרש וחושב כי אמתות הדברים הולכות אחר דעתו (אמונות ודעות, הקדמה, ד׳ לייפציג עמ׳ ז׳)· ונסמוך לזה ביאור כל אחד ואחד מאלה השרשים (שם, עמ׳ ח׳)· ואלה השלשה שרשים מצאנו בני אדם שאין מודים בהם· והמעט מהם שכפר בשרש הראשון וכו׳ ורבים מאלה מי שהודה בראשון וכפר בשני ובשלישי וכו׳ ויותר מכולם מי שהודה בשני השרשים הראשונים וכפר בשלישי וכו׳· אבל אנחנו קהל המיחדים מאמינים באלה השלשה משכים אשר למדעים ונחבר אליהם משך רביעי הוצאנו אותו בשלש ראיות ושב לנו שרש׳ והוא ההגדה הנאמנת (שם)· ובעלי השנים משתדלים לקיים שני שרשים זה הפך זה מתפרדים נמזגו והיה העולם (שם א׳ עמ׳ כ׳)· והדעת החמישי דעת מי שאמר בשני עושים קדמונים וכו׳ ואמרו: הנה אנחנו רואים הדברים כולם שיש בהם טוב ורע׳ נזק ותועלת׳ וכבר התחייב שיהיה הטוב אשר שם משרש כולו טוב ויהיה הרע אשר בם משרש כולו רע וכו׳ ואמרו עוד שאלה השני שרשים לא סרו נבדלים זה מזה ואחר כן נמזגו והתחדשו אלו הגשמים מהמזגם (שם, עמ׳ ל׳)· כי האדם אינו יכול לברא שרש וכו׳ והאדם אינו בורא שרש החושך וכו׳ ואין בכח האדם לכלות שרש מהשרשים (שם, עמ׳ ל״ג)· וראוי לבאר הֵנה דעות אחרים מלבד אלה השנים עשר׳ אבל אינם שרשים׳ אך קצתם סעיפים משרש אחד וקצתם סעיפים נקבצו משני שרשים או משלשה וכו׳ אבל בזכרי אלה השנים עשר שרש ובארי השבר עליהם בטלתי בזה סעיפיהם ונכרתו פארותם והתקיים השרש הראשון כי הדברים מחודשים וכו׳ (שם, עמ׳ מ״ד)· כי השרש אשר ממנו יתילדו כל המדעים׳ רצוני לומר החוש׳ יש לו תכלית בלי ספק׳ ולא יתכן שיהיה מה שיתילד ממנו באין תכלית ויהיה הסעיף בחלוף השרש וכו׳ מפני שכל מדע יש לו שרש שיתילד ממנו ואין לסכלות שרש שיתילד ממנו· אבל הסכלות העדר המדע בלבד וכו׳ (שם ב׳, עמ׳ מ״ז)· שהדברים הנמצאים חמשה שרשים: המוצק

והצומח ובעלי חיים והככבים והמלאכים (שם, עמ׳ נ״ח). וזה שורש כולל ומתפשט בכל (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ כ״ב). ואינו מהנכון לומר כי האחדות הוא שרש הכל, מאחר שהיה האחדות צורה בלבד ואין הכל צורה בלבד, אלא צורה ויסוד, אלא הנכון לומר כי השלשה הם שרש הכל וכו׳, והנה התבאר כי הצורה במעלת האחד ושהיסוד במעלת השנים, וכשיהיה הדבר כן והיה היסוד והצורה הם שרש הכל, מהמבואר כי השלשה שרש הכל (שם, ד׳ י״ח). והניח לעיין בשרשי דתו ויסודי תורתו (חו״ה, הקדמה). ושמתי שרשן העליון ויסודן הגדול יחוד האל בלב שלם וכו׳, שמתי הבחינה שרש שני לכלל מחובות הלבבות וכו׳ (שם). סימן החכמה הנראה בשרשי העולם ויסודותיו (שם, הבחינה ד׳). החקירה על שרשי הנמצאות (הגיון הנפש לראב״ח, א׳). כי גדר האדם המודיע את שרשי יצירתו הוא החי הדברן (שם, א׳). והיו שני השרשים האלה, שהם ההיולי והצורה, גנוזים לפני המקום וכו׳ (שם, ב׳). ועל השורש הזה קבעו עבורי המחזור וכו׳ (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ צ״ב). והראיה על היות גוף האדם הוה מטבע ההוים שהוא ג״כ הוה, ונפסד כשאר ההוים ושרשו היסודות הארבעה מהם התחלתי ואליהם תכליתו (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ, עמ׳ י״ט). שהמוח הוא שרש העצבים והתחלתם (שם, עמ׳ כ״ח), וזה שרש האמונה ושרש המרי (כוזרי א׳ ע״ז). ושמע העם דבור צח בעשרת הדברים הם אמות התורה ושרשיה (שם א׳ פ״ז). אי אפשר שלא להטריח עליך שתשמיעיני דברים קרובים ומבוארים בשרשי האמונות על דרך המדברים (שם ה׳ א׳). השמיעני בחסדך כללים מקוצרים מן הדעות אשר נתבררו אצל חכמי שרשי האמונה, והם הנקראים אצל הקראים בעלי חכמת הדברים (שם ה׳ ט״ו). והוא (האחד) שורש ויסוד ומרובע ומעוקב (ס׳ האחד לראב״ע). שלא ידעו [רבים מאנשי דורנו] שרשי הדת ועקריה, אשר בהם ראוי שיהיה רוב עיונם ודיוקם, ולא ענפיה אשר יספיק בהם עיון מעט (אמונה רמה, זכר כלל, עמ׳ ב׳). ולפי זה השורש יאָמר גם כן כי הזמן לא הוה ולא נפסד (מו״נ ב׳ י״ד). וזה סתירת השרשים כלם (שם ב׳ כ״ב, ד״ה גזרה רביעית; ר״י אלחריזי מתרגם: והנה זה סותר כל העיקרים). והסכים מהלכי הכוכבים למה שיִרָאה על שני שרשים: אם גלגל היקף או גלגל יוצא חוץ למרכז או שניהם יחד, והנני אעירך על היות כל אחד משני השרשים יוצאי חוץ להיקש וכו׳ (שם ב׳ כ״ד; ר״י אלחריזי מתרגם: עיקרים). אחרי כלל זאת ההצעה צריך אני להעיר שורש כל אחת מן הדעות (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳ עמ׳ י״ז).

בשרש הראשון שהוא התחלה לכל האמונות התוריות, והוא אמונת מציאות האל יתברך (אור ה' לר"ח קרשקש, בתחלת מאמר א'). אלו הם שרשים ויסודות לתורה אלהית (עקרים א' י"א). דע שהחכמות העיונית וכו' כל אחת חולקת על האחרת בשרשיה והתחלותיה וכו' ובעל חכמה אחרת יכחיש אותן השרשים וההתחלות ויחשוב התחלות שרשיו שהן בהפך האחרות אמתיות (שם ד' ב').

עיין ערך אֵם א', התחלה, יסוד א', עִקר א', פנה א'.

שורש מונח = Hypothese.

ההתחלות שלש: ראשונות או ידיעות נודעות, שורש מונח, (אלבלג: עיקר מונח), מערכה (כונות הפילוסופים לאלגזאלי, א'; עי' בספרו של וֻלפסון Crescas' Critique of Aristotle, עמ' תס"ו). שרש מונח הוא הקדמה שלא יהיה דרך אל אֲמותה ומופתה באותה המלאכה ואינה ג"כ ידועה אצל המתלמד. שרש מונח הוא ההקדמה שיקבל אותה התלמיד מן המלמד וכו', וההבדל בין השורש המונח והמערכות שהשורש המונח הוא מקובל אצל המתלמד, ואולם המערכות אם שלא יהיה אצלו ידיעה בהם, לא מקובלת ולא מושכלת, ואם שיהיה הידיעה המקובלת אשר אצלו בזה הדבר הוא הפך זה הענין (ס' הגדרים, ע"ש).

שורש מספיק, סבה מספקת (zureichender Grund).

עי' חכמת השרשים להירץ אולמן.

שורש וענף, עי' ערך ענף.

ב') שרשים: ארבעת היסודות או המזגים (Elemente, στοιχεῖοι; Temperamente).

כשיהיה החלום מעורב מענינים רבים ידוע שהוא מתערובת המאכלים והתגבר אחד מן הארבעה שרשים (ראב"ע לקהלת ה' ב'). והנהר כאֵם לכל הגיות [והוא ההיולי], וארבעה ראשים הם השרשים (שטה ראשונה מפי' ראב"ע לפרשת בראשית ונח, בשם רשב"ג, אוצר נחמד ב', עמ' רי"ח; עי' בספרו של קויפמן Tanuimányok Salamon Ibn Gabirolról, עמ' נ"ו, ובספרו של מונק Mélanges, עמ' קס"ו, הערה א'). „שרשים" או „יסודות" לאקלידס (עי' רמש"ש תק"ה וכתבי רמש"ש א' שצ"ח).

עי' ערך טבע ה', יסוד ב', מזג א' וב', ממסך, מסך, פתוך.

ג) בחכמת החשבון: שורש = Wurzel, radix.

שרש שנים הנקרא גדר (ראב"ע בפי' הקצר לשמות כ"ג כ'). בשורש, ביוצאי מהשורש: כך נקראים השער השמיני והתשיעי של ס' „עיון

העקרים לחשבון ההנדיים״ לְכֻשיר בן לבן, תרגום שלום בן יוסף ענבי, כת״י (עי׳ כתבי רמש״ש א׳, עמ׳ תע״ד). בהגדרה בלקיחת השורש (ס׳ חשבון לאלחצאר, תרגום ר׳ משה ן׳ תבון, כת״י; עי׳ כתבי רמש״ש א׳, עמ׳ תע״ה). אבאר דרכי חשבונות השברים והערכים והשרשים וכו׳, וגם אזכיר קצת כללים מן התשבורת, יען אשר תוצאותיהם מן השרשים (קצת דרכי החשבון למחבר עלום שֵם, ע״ש עמ׳ תע״ט). הוצאת השרשים הרבועיים והמעוקבים ממספרים המונחים (מעשה חושב לרלב״ג, הוצ׳ לנגי עמ׳ פ׳). והשורש היוצא מן החלוקה תערוך על כפל השרש המוצא ועל עצמו (שם, עמ׳ פ״א).

השרשים הרבועיים = Quadratwurzel; השרשים העקוביים = Kubikwurzel; השרש היוצא = die sich ergebende Wurzel; השורש המוצא = die gefundene Wurzel.

עי׳ ערך גדר ה׳, נשרש.

ד׳) בדקדוק: יסוד המלה, גזרה (Wurzel, Wortstamm, radix).

השנה לפי משמע השרש אשר היא חצובה ממנו היא מהלך החמה וכו׳ (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ ל״ח). ואל יקשה בעיניך פירש מלת ידין מן לשון נדנה, והם אינם משורש אחד וכו׳, ויעלה בלבך כי המפרש הזה טעה ונדמה לו שהם משורש אֶחד וכו׳, (מגלת המגלה לראב״ח, עמ׳ מ״א). כי מ״ם תהום שרש כמ״ם המים (פי׳ ראב״ע לבראשית א׳ ב׳). ולא נדע אם הנו״ן [שבמלת גחון] שרש כאדון או נוסף כזדון (שם לבראשית ג׳ י״ד). נצב ויצב — אע״פ שנשתנו שני השרשים, הענין אחד (מו״נ א׳ ט״ו).

„ס׳ השרשים״ לר׳ יונה ן׳ גנאח, לר׳ דוד קמחי ולזולתם.

עי׳ ערך גזרה ג׳, עִקר ג׳.

שָׁרֵשׁ, בהפעיל: שָׂם דבר מה יסוד ושורש (etwas als Prinzip festsetzen).

כי יציאת המרכז גם כן יש בו מן היציאה ממה שהשרישו אריסט״ו (מו״נ ב׳ כ״ד). כי ארסטוטלוס יעשה שרש בזאת ההכנה, ר״ל השכל ההיולאני וכו׳, וזה אשר השרישו ארסטוטלוס מענין זאת ההכנה הוא מחויב (מלחמות השם א׳ ב׳׳ דפוס לייפציג עמ׳ י״ג). — בהָפעל: מפני השענו על מה שכבר נודע והושרש שלא תבוא נבואה וחזון אלא בחלום או במראה ועי״ מלאך (שם ב׳ מ״א). — בנתפעל: ומה שנשתרש ממנה בנפש המשתכל (כוזרי ה׳ כ׳).

שָׁרְשִׁי, א׳) מתיחס על שרש מן השרשים, יסודי, עקרי (Grund-, grundsätzlich, fundamental, hauptsächlich).

הכלל הראשון כולל המצוות אשר הם דעות שרשיות, והם אשר ספרנום בהלכות יסודי התורה (מו״נ ג׳ ל״ה). במזגים השרשים (תגמולי הנפש, ג׳ ענינים נוספים עמ׳ מ״ה:). כי לְמה שהתנועה תחייב זמן לעצמותה, יתחייב שבהסתלק המקבל ישאר זמן שרשי לתנועה ידועה אצל הטבע לפי חוזק המניע, ולזה יתאמת שיחס אִיחור התנועה השרשית אל איחור התנועה השרשית כיחס המקבל אל המקבל, כמו שתאמר עד״מ שיחס איחור התנועה באיש היגע אל איחור התנועה באיש ההוא בהיותו יותר יגע כיחס היגיעה אל היגיעה, ואם סלקנו היגיעה תשאר התנועה השרשית (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳ ב׳; וְלפסון בספרו Crescas' Critique of Aristotle עמ׳ קפ״ג, מתרגם: original motion, original speed).

הדברים השרשיים (אוצר נחמד ב׳ קצ״ו־צ״ח). יסודות שרשיים = Maximen (מיזס).

ב׳) אות שרשית, בנגוד לאות שמושית: אות שהיא מעִקר המלה (Stamm-, Wurzelbuchstabe).

וכבר קבצו האותיות השרשיות והאותיות המשרתות הרבה מהמחברים אשר היו לפני במלות וכו׳ (ס׳ הרקמה לר׳ יונה ן׳ גנאח, עמ׳ י״א; עי׳ זכרון לראשונים להרכבי, חלק ה׳, עמ׳ קכ״א ואילך).

ג׳) השרשיים, חכמי שרשי הדת, המדברים (Dogmatiker, spekulative Theologen, Mulakallimun).

וממה שראוי שתדעו שההקדמות אשר יסדום ויישבום השרשיים, ר״ל המדברים, לקיים חדוש העולם יש בהם מהפוך העולם ומשנוי סדרו בראשית מה שתשמעו (מו״נ א׳ ע״א; ר״י אלחריזי מתרגם: המדברים בעקרים, ור״מ נרבוני והאפודי נשתבשו בפרוש שם זה; השוֵה: חכמי שרשי האמונה, כוזרי ה׳ ט״ו, ועי״ש בהערת קַסל, עמ׳ ת״ו).

עי׳ ערך מדבר ב׳, עִקר א׳.

בהוראה אחרת (נרבוני, שם): השרשיים = הסבורים שהפרדים הם שרשי כל הדברים (עי׳ רמש״ש שי״ט, עי״ש: ירצה בשרשים המדברים המאמינים בעצמות הפרדים ושהם שרשים לכל הדברים).

שֵׁרֵת, א׳) עשה, שהה (dauern, weilen, Bestand, haben).

ואחרים אומרים וכו׳, יש מן המקרים שישרת שני זמנים, ויש מקרה שיפָּסד לעתו (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ י״ד). וגבול השכינה לעשות השוכן במקום שתי עתות, וגבול המנענע שלא ישרת שתי עתות במקום אחד, אלא יעתק למקום אחר (שם, עמ׳ ט״ו). שהשוכן הוא

שישרת שתי עתות במקום אחד (שם). וזה ההכרח מביא להאמין כי המקרה לא ישרת שתי עתות, אלא המחדש ימציאתו את אחר עת (שם, עמ׳ ט״ז).

ב׳) עבד (dienen, nachgeordnet sein).

ומהעדר צורת הביצה יהיה העוף, א״כ ההעדר ישרת המציאות (אמונה רמה א׳ ב׳, עמ׳ י״א). כל זמן שתשרש אותה ההכנה בכחות הגלגליות תהיה שרות הצורה מפעולת השופע (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ ט״ו).

עי׳ ערך משרת, עָבֵד.

שִׁשִּׁי, בחכמת החשבון: שבר ששי; בתשבורת ובתכונה: רגע ששי (Sexte),

והנה העולה הוא שלשים אלף ושמנה מאות ושבעים ושלשה שלמים, י׳ ראשונים, מ״ה שניים, מ״ז רביעיים, נ״ג ששיים (מעשה חושב לרלב״ג עמ׳ נ״ה).

עי׳ ערך עשירי, ראשון ה׳ ו׳, רביעי, שביִעי, שלישי, שמיני, שני, תשיעי.

מבט ששי, בחכמת האצטגנינות = Sextilschein.

והכוכבים הנדבקים נראים אליה מן הבית השביעי עם הלבנה במראה ידידות מבט ששי (מגלת המגלה לראב״ח, עמ׳ ק״ך).

עי׳ ערך מבט א׳, קשת ד׳.

שִׁתּוּף, א׳) צד שוה שבדברים שונים, ביחוד השווי בשֵׁם (Gemeinsamkeit, Gleichheit, insbesondere Homonymie).

אינך צריך מהידיעה בנאמרות ליותר מהידיעה בסוגיהם ומיניהם ופרקיהם וסגולותיהם ושתופם וחלופם (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ י״ד). והוא מקבל ההויה וההפסד והחלוק והחבור והפרידה והשנוי והחלוף והשתוף (חו״ה, היחוד ח׳). ועיקר השתוף האחדות (שם, היחוד ט׳). וכיון שהיה סימן החבור וההרכבה והסדור נמצא בעוה״ז בכלליו, בפרטיו וחלקיו ושרשיו וענפיו צריך שימָצא בכלם ענין השתוף והמחלוקת, ועיקרם האחדות והרב (שם). והִמָּנע השנוי והחלוף והמקרה וכו׳ והדמיון והשתוף מאמתת עצם כבודו (שם, היחוד י׳). ואל יקשה בעיניך מפני שמלת תהום נאמר על ענין אחר, אבל הוי יודע כי רוב נאמרות כן בלשון הקדש, וכאשר הלשון נאמרת בשיתוף על ענינם רבים כן תאמר על המים שהוא נאמר על הצורה (הגיון הנפש לראב״ח, ג׳). ומפני

שהפועל הזה משמע שני טעמים ככל השמות הנאמרים **בשתוף** וכו׳ (מגלת המגלה לראב״ח, ס״ב:). שלא נברא האדם רק להתלמד, שאנו רואים אותו משתתף עם הבהמות **שיתוף** אמיתי, וכאשר לא ירגיל עצמו בחלק השכלי אשר לו וכו׳ לא יהיה בינו ובין הבהמה הפרש (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ מ״א-מ״ב). בזכר **שתופים** וההעברות נפלו בלשון עברי בשמות הנכבדים (אמונה רמה ב׳ ו׳ א׳, עמ׳ פ״א). ולמה שהוכרח האדם לקחת לו ית׳ וית׳ תארים מן הגדולה וכו׳, והיו הדומים לאלה לפעמים יתוארו בהם נמצאים אחרים, היו אלו השמות לו ולהם **בשתוף** השם (שם, עמ׳ פ״ג). ובזה הענין נקראו תלמידי הנביאים בני נביאים, כמו שאבאר **בשתוף** שם בן (מו״נ א׳ ז׳). ויעירו אותם על **שתוף** השמות והשאלותיהם אשר כלל אותם זה המאמר (שם א׳ ל״ה). כי המציאה אמנם תאָמר אצלנו עליו יתעלה ועל זולתו **בשתוף** גמור (שם א׳ נ״ב). ואמנם יאָמר לפעולות הצורות הנשואות בחמרים ולפעולת הנפרד פעולה **בשתוף** השם (שם ב׳ י״ח). כן יראו (הנביאים) עוד דברים הנרצה במם מה שיעיד עליו שם הדבר ההוא הנראה מצד הגזרה או **השתוף** בשם (שם ב׳ מ״ג). ואע״פ שאין שם גזרה בין שני השמות ההם ולא **שתוף** ענין ביניהם בשום פנים (שם). ואין **שתוף** בין ידיעתנו וידיעתו כמו שאין **שתוף** בין עצמנו ועצמו, ואמנם הטעה הֵנה **שתוף** שם הידיעה, כי **השתוף** הוא בשם לבד והתבדל באמתתו (שם ג׳ כ׳). וכן הכונה וכו׳ וכן ההשגחה נאמרת **בשתוף** על מה שנשגיח אנחנו עליו ועל מה שיאמר שהוא ית׳ ישגיח עליו (שם). ואם השתתפו (המשפטים) במין אחד מן **השתוף**, עד שיתחייב מהם יחד משפט אחר, אז יקרא הקש (מלות ההגיון ו׳). והשמות המשותפים יחָלקו לששה חלקים, מהם משותפים **שתוף** גמור, ומהם מוסכמים, ומהם מסופקים, ומהם שיאָמרו בכלל וביחוד, ומהם מְשאלים ומהם מָעתקים. והשם המשותף הגמור הוא הנאמר על שני עצמיות אין **שתוף** ביניהם בענין מן הענינים כלל אשר בעבורו ישתתפו בשם הזה, כשם עין, אשר נאמר על חוש הראות ואל מבוע המים וכו׳ (שם י״ג). והנה כאשר ידמה (השם המסופק) כשם הנאמר בהסכמה וכו׳, וידמה גם כן **כשתוף** גמור וכו׳, בעבור זה נקרא מסופק (שם). ואמנם יאָמר על הכל נזון **בשתוף** השם לבד (ח׳ פרקים לרמב״ם, פרק א׳). וכן יאָמר על האדם ושאר בעלי חיים מרגיש **בשתוף** השם לבד (שם). שם מסופק — זה משותף ג״כ ואולם **שתופו** מצד סיפוק וכו׳ (ר״ש ן׳ תבון, פ׳ המלות הזרות). והנפש המדברת האנושית יתחלקו כחותיה וכח עושה וכח יודע,

וכל אחד משני הכחות יקרא שכל בשתוף השם (ס׳ הנפש לר׳ ש״ט פלקירא, פרק י״ח)· והמשותפים הם השמות המורים על הענינים יותר מאחד, ואלו אין שתופם אלא בשם בלבד והם משונים בענין (ראשית חכמה לר׳ ש״ט פלקירא, עמ׳ כ״ד)· וההפרש בין המשותפים והמועתקים כי המשותפים השתוף ביניהם מתחלה מבלתי שיהיה קודם האחד אל האחר בזמן, והמועתקים קודם האחד אל האחר (שם עמ׳ כ״ה)·

עי׳ ערך מְשֻׁתָּף א׳ שֵׁם·

ב׳) האמונה בהרבה רשויות (Vielgötterei, Polytheismus).

וכן המיחד מצד הקבלה אין בוטחין בו שלא יבא לידי שתוף (חו״ה, היחוד ב׳)· ומהם השתוף הנעלם והוא החונף בעניני הדת לבני אדם, והוא על כמה ענינם וכו׳, ומהם הנטיה אל תאות הגופות המגונות, כי הוא שתוף נעלם (שם, היחוד י׳)· והאזהרה שבחובות הלבבות, כשתוף עם הבורא בסתר ובחונף (שם, עבודת האלהים ד׳)· וכוונו בקבלתה להגיע לגמול האלהים ולשבח ב״א וכבודת בעוה״ז עליה וכו׳, והוא השתוף הנסתר (שם, ד״ה והמדרגה החמשית)· וכאשר יתיאש מסַפק הענין הזה עליך יפילך במיני השתוף, כמו דעת מניחי הרבוי ודעת אנשי התולדות ודעת הפתאים מחוזי הכוכבים כפי התחלקות דעותם (שם, יחוד המעשה ה׳)· ואם תשמע אליו ותסמוך על דבריו יפילך במין ממיני השתוף הנסתר, והוא ששַׂמת נעבדך לנפשך (שם)· ואין צריך שתתישב דעת האדם על אמונת ההגשמה או על אמונת משיג ממשיגי הגשמים, כמו שאין צריך שתתישב על אמונת העדר האלוה או השתוף אליו או עבודת זולתו (מו״נ א׳ ל״ה)· ויהיה תכלית השגתנו בזאת האמונה השתוף, לא דבר אחר (שם א׳ ס׳; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ ת״ס, הערה קמ״ח)·

עי׳ ערך בעל ב׳, משתף א׳·

שְׁתוּת, עי׳ ערך קשת ד׳·

***שָׁתַף,** בפְּעל: והדעת העשירי הדעת הידוע בקדמות, והוא דעת מורכב מצלעות רבות, אפשר ששתפוהו עם ההיולי, ואפשר ששתפוהו עם הארבעה טבעים (אמונות ודעות, הקדמה, ד׳ לייפציג עמ׳ ל״ט). אך מפסידות היחוד בלב שלם הרבה, מהם לשתף הבורא, והוא על כמה פנים (חו״ה, היחוד ו׳)· וההקדמה השלישית שייחד אלהיו בבטחונו בו וכו׳, ואל ישתף זולתו עמו (שם, הבטחון ג׳)· ושמונו משתפים עם הבורא

(כוזרי א׳ ע״ו). והזמן ידומה שהעתה מחלק אותו בעבר ובעתיד ומשתף ביניהם (אמונה רמה א׳ א׳, עמ׳ ו׳). בפֳעל: מה שישותף בו החי עם הצמח, והוא הכח הצמחי (כוזרי ה׳ י״ד). — בהתפעל: ושאינו משתתף עם דבר ואינו דומה לדבר וכו׳, וניחד כל המעשים לשמו, כי איננו מקבל המעשה המשתתף בו זולתו עמו (חו״ה, הקדמה). ולא ידמה אל דבר ולא ידמה אליו דבר ולא ישתתף עם דבר (שם, היחוד ח׳). מפני שכל מחובר לא תגמר הויתו אלא בהשתתף חלקיו אשר חובר מהם (שם, היחוד ט׳). אך המדות האלהיות הפעליות הם המדות אשר יסופר בהן הבורא יתברך מצד פעולותיו ואפשר שישתתף בספורם עם קצת ברואיו (שם, היחוד י׳). ויפסד בטחונו באלהיו בהשפתף זולתו עמו (שם, הבטחון ג׳, ד״ה וההקדמה השלישית). וכל בעלי חיים משתתפים עמו (עם האדם) בשני הכחות האלה (הגיון הנפש לראב״ח, י״א). אם תהיה הנשמה אשר מתיחד בה גוברת על הרוח החיים אשר הוא משתתף בה עם הבהמה והחיה, יהיה האיש נפרד מן הבהמות וכו׳ (שם). הלוה היראה הגדולה והתשובה אל ה׳ הגדול והנורא וכו׳, ואין שום כנוי משתתפת עמו בשם הגדול הזה (שם, כ״ו:). שאין ספק לשום משכיל שיש בו (באדם) כח הפריה וכו׳, ובמדה הזאת ישתתף עם הצמחים (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ י״ט). ואין מדין האדם להשתתף עם הבהמות במחשבה ובהיכר (שם, עמ׳ ל׳). כאשר ישתתף עם הצמחונים בגידול ובזמן וישתתף ג״כ עם הנקפאים בגשמות (שם, עמ׳ ל״א). ומה שישתתף בו האדם עם שאר החיים, והוא הכח החיוני (כוזרי ה׳ י״ב). ואשר הם בלמוד הם המושכלות הראשונות, ישתתפו בהם כל בני אדם אשר על המנהג הטבעי (שם). ותשתתף מדרגתו (של האדם החשוב) למדרגת המלאכים (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ד). וכן מציאותו ומציאת זולתו אמנם יאָמר עליה מציאות בהשתתף השם (מו״נ א׳ ל״ה). סוף דבר: גדולת זה השם וכו׳ להיותו מורה על עצמו יתעלה מאשר לא ישתתף אחד מן הברואים בהוראה ההיא (שם א׳ ס״א). אח״כ שאלנו ואמרנו לו, אם המקיף, ר״ל השמים, החמר שלו וחמר היסודות אחד, אמר: לא, אבל החמר ההוא אחֵר וצורות אחרות, והגשם נאמר על עלו הגשמים אשר אתנו ועליהם בהשתתף (שם ב׳ י״ט). ואם השתתפו [המשפטים] במין אחד מן השתוף, עד שיתחיב מהם יחד משפט אחר, אז יקרא הקש (מלות ההגיון ו׳). והשם המשותף הגמור הוא הנאמר על שני עצמיות אין שתוף ביניהם בענין מן הענינים כלל אשר בעבורו ישתתפו בשם הזה וכו׳, והשם הנאמר

בהסכמה הוא שיהיה ענין מעמיד לשני עצמיות או יותר ובשם ההוא ראיה על כל אחת מהעצמיות ההן בעבור הענין אשר תשתתפנה בו העצמיות ההן וכו׳, ואולם השם המסופק הוא אשר נאמר על שתי עצמיות או יותר בעבור ענין מה השתתפו בו, ואין הענין ההוא מעמיד לאמתות כל אחד מהם (שם, י״ג).

עי׳ ערך השתתפות, משתף, משֻתף, משתתף.

שְׁתָּפוּת, שתוף (Gemeinsamkeit, Gleichartigkeit; Homonymie).

שיסוד השותפות היחידות ויסוד החלוק הרבוי (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ עמ׳ מ״ט; השוה; ועקר השתוף האחדות, חו״ה, היחוד ט׳; ועי׳ תורת התארים לדוד קויפמן, עמ׳ רפ״ה, הערה צ״ו). כי שם המפורש הוא זה השם בן ארבע אותיות וכי הוא לבדו המורה על ישות הבורא מבלי שותפות לענין אחר (ר״י אלחריזי, מו״נ א׳ ס׳). ואין שותפות בין מדענו ובין מדעו, כאשר אין שותפות בין עצמנו ועצמו (שם ג׳ כ״א).

ת

תָּא׳ אחד מחלקי חוג החוזים: הקו הסובב את האֵם, ונקרא גם ח ג ו ר ה או חיק או ע ג ו ל ה ק י צ ו נ ה (ein Bestandteil des Astrolabs: der Rand der Mater)

עי מאמרו של ש׳ גנדז על האצטרולב׳ HUCA 1927, עמ׳ 473.

תַּאֲוָה׳ כח ה ת א ו ה: הכח המתאוה (Begehrungsvermögen, Trieb, ὀρέκτικόν).

וכאשר תתחבר [הנפש] לגוף יֵרָאו לה ג׳ כחות: כח ההכרה וכח הכעס וכח ה ת א ו ה (אמונות ודעות ו׳, דפוס לייפציג עמ׳ קכ״א). ועל כן תמצא התורה מזהרת מהרבה מאכלים ולבושים וכו׳ שהם מחזקים כח ה ת א ו ה (חו״ה, עבודת האלהים ב׳). והנה האדם יש בו תנועה והרגש וכו׳, ובו הכח הכעסני כשער החיים ובו כח ה ת א ו ה כמו שיש לצמחים (עולם קטן הוצ׳ הורוויץ עמ׳ י״ט). שכח הנפש הצומחת הוא כח ה ת א ו ה ומושבה בכבד (שם, עמ׳ כ״ה). והנפש החכמה כמו המלך וכו׳ והיא הגוערת בנפש ה ת א ו ה ובכחות המתאוות (שם, עמ׳ ל״ז). ואיננו נותן לכח הכעס רצונו ולא לכח ה ת א ו ה רצונו (כוזרי ה׳ י׳). כי הטוב שבדברים לכח ה ת א ו ה אשר מבועה הכבד הוא הבשר (מו״נ ג׳ מ״ו).

עי׳ ערך כ ח ב׳ מ ע ו ר ר ב׳ מ ת נ ו ע ע, מ ת ע ו ר ר, ת א ו י.

בכלל: תאוה = תשוקה גשמית (Begierde, Gelüste, Leidenschaft).

כי יחודו בלב שלם לא יתקיים בנפש המאמין כשלבו שכור ביין אהבת העולם ונוטה אל ת א ו ו ת י ו הבהמיות (חו״ה, הקדמה). ונטע הבורא יתברך בנפשו מדות וכחות יכסוף בהם לדברים וכו׳, והמדה הזאת היא ה ת א ו ה להנאת הגופיות וכו׳, ומפני שהיו ההנאות הגופיות קודמות אל נפש האדם מנעוריו וכו׳ הגבירה מדת ה ת א ו ה על שאר מדותיו, עד שגברה על השכל וכו׳, והוצרך האדם בעבור זה לדברים שהם חוץ לו לעמוד בהם כנגד מדתו המגונה, והיא ה ת א ו ה להנאות הבהמיות, ולהחיות בהם סימני מדתו המשבחת, והוא השכל (שם, עבודת האלהים ב׳). כי האדם מחובר

מנפש וגוף ובמדותיו מה שיביאהו להתמכר להנאות ולשקוע בתאוות הבהמיות ולנתק קשר השכל מעליו (שם, עבודת האלהים ג׳). שכח הנפש הצומחת הוא כח התאוה וכו׳ ובה יתאוה האדם המאכל ושאר התאוות הטבעיים (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ כ״ה). תנועות וחפצים ומדות וחושים נראים ונסתרים ותאוות (כוזרי א׳ ל״ג). שיחליש אדם בכל יכולתו הרוח בעלת הכעס והנפש בעלת התאוה (ראב״ע לקהלת ז׳ ג׳). ולא ישתמשו התאוה ולא הכעס אלא בשעור שיצוה זה הכח המעשה הדברי (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ ל״ב—ל״ג). והעולה בידנו מזה הכלל היא האזהרה מהמשך אחר התאוות הגופניות והנאותיהם, ודִמה החומר אשר הוא סבת אלו התאוות הגשמיות כולם באשה זונה (מו״נ, פתיחה). וכאשר מרה ונטה אל תאוותיו הדמיוניות והנאות חושיו הגשמיות וכו׳ נענש בשלול ההשגה ההיא השכלית (שם א׳ ב׳; בתרגום ר״י אלחריזי: תאוותיו היצריות). והמשל בו הזהירות, שהיא מדה ממוצעת בין רוב התאוה ובין העדר הרגש ההנאה, והזהירות היא מפעולות הטובות וכו׳ אבל רוב התאוה הוא הקצה הראשון והעדר הרגש ההנאה לגמרי הוא הקצה האחרון ושתיהן רע גמור (ח׳ פרקים להרמב״ם, ד׳). נפרד מהחומריות והתאוות החומריות (פי׳ ר״י אברבנל עה״ת, פ׳ יתרו). רב התאווה הוא האיש אשר לרוב תאוותיו לדברים היותר ערבים והפלגת היותו נכנע אל התאוות יצטער יותר ממה שראוי בהפקדם ממנו וכו׳ (ס׳ הגדרים לבונאפוס, ע״ש).

תַּאֲוִי, תַּאֲוָנִי מתיחס על התאוה.

הנפש התאונית והחיונית (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ עמ׳ כ״ד). ויגער בכעסני ובתאוני מהטות החפצי (כוזרי ג׳ ה׳). ותנָקה הנפש מהבלבולים המחשביים והכעסיים והתאויים (שם). שמדרגת כח הכעסני יותר עליונה ממדרגת הכח התאוני (ראב״ע, אגרת חי בן מקיץ). שהבחירה לרע או לטוב הוא בלי ספק מכחות, ובפרט בכח התאויי והכעסיי (שלשה ענינים נוספים על ס׳ תגמולי הנפש, מ״ה).

תְּאֹם, א׳) שם התאום, שם מוסכם (Gattungsname, nomen appelativum).

שם התאום הוא המותאם וכו׳ (רוח חן). שם תאום הוא המְתאם המוסכם בשם ובענין, כצומח וחי מרגיש שיאמרו בגבול אחד על האיש ועל החמור ועל הסוס, וכן גוף נזון, וזה השם יאמר על הסוגים ועל המינים (ס׳ הגדרים, הגהת ר׳ יצחק ן׳ ארויו).

ע׳ ערך הסכמה א׳ מְסכם ג׳ שם; ע׳ רמש״ש תכ״ו הערה שצ״ט. וע״ע בספרו של ישראל אפרת על המונחים הפילוסופיים שבמו״נ. ערך הסכמה.

ב׳) תאומים, שם אחד המזלות (Sternbild der Zwillinge, Gemini).

ועל טלה ושור אצלת כחך בהתיחדם, והשלישי תאומים כשני אחים בהתאחדם (כתר מלכות לרשב״ג). ובמחצית הזאת ששת מזלות צפון, והן טלה, שור תאומים וכו׳ (ס׳ העבור לראב״ח, עמ׳ י׳). ואלו הן י״ב מזלות אשר נחלק עליהן הרקיע, ואלה שמותם: טלה, שור, תאומים וכו׳ (צורת הארץ לראב״ח, ד:). והם המזלות ששמותם טלה, שור, תאומים וכו׳ (משנה תורה, יסודי התורה ג׳ ו׳).

תֹּאַר, א׳) מדה ממדות האל (Attribut).

כי לא ישיגך רבוי ושנוי, לא תואר ולא כנוי (כתר מלכות לרשב״ג). ואנחנו אומרים עליו שהוא חי לשלול ממנו תאר המות (כוזרי ב׳ ב׳). העִקר השלישי בתארים, דע שהמאמרים או התארים היותר אמתיים על האל ית׳ וית׳ אמנם הם השלילות (אמונה רמה ב׳ ג׳, עמ׳ נ״א). ונאמר עתה בתארים אחרים, והם שהוא ית׳ האחד האמתי, הנצחי, החי, היודע, הרוצה, היכול (שם, עמ׳ נ״ב). וכן כאשר חייבנו לו תארים רבים צריך שלא יובן מזה רבוי בעצמותו ית׳ וכו׳ וכאשר נתאר האלוה ית׳ בתארים רבים לא נאמין שהם נכנסים בעצמותו או מהם קם עצמותו (שם). והתאר היותר ראוי לו שהוא נמצא, ולו אחר כן תארים רבים לא יחייבו רבוי בעצמותו וכו׳, ובתאריו ית׳ דבר הוא כסוג, והוא שהוא נמצא, ודבר שהוא כהבדל, והוא אשר אין כמוהו דבר וכו׳. עוד ממקובץ אלה השנים אשר הם כמו הסוג וההבדל יתבאר לנו תארים אחרים רבים וכו׳, ואי אפשר שיושכל תאר מתארי השלמות שאינו קצור בו (שם, עמ׳ נ״ג). כי התארים הרבים אשר נתארהו ית׳ בהם לא יתכן בהם התארים העצמיים או המקריים, בלתי הצרופיים וכו׳. ולא יתכן כלל שיתואר בתואר שיהא עצמותו עד שיחוייב בעצמותו חבור, אמנם התארים המקריים שאינם צרופיים, והם התארים שנפלו במתואר וכו׳. והנה לתארו ית׳ בתארים מקריים על שהם אינם נופלים בעצמותו, אבל על שהם יחס וצרופים בינו ובין שאר הנמצאים, יתכן לתארו בהם וכו׳, כן תארְנו הבורא ית׳ בתארים רבים על שהם יחס בינו ובין שאר הנמצאים או המושכלות

לא יזיק באחדותו הגמורה (שם, עמ׳ נ״ד). כל מתואר שיחויב לו תאר ויאמר שהוא כך וכך לא ימלט התאר ההוא מהיותו מאחד מאלו החלקים החמשה: החלק הראשון שיתואר הדבר בגדרו וכו׳ זה התאר, הוא המורה על מהות הדבר ואמתתו, כבר באתו שהוא פרוש שֵׁם, לא דבר אחר, וזה המין מן התאר מרוחק מן האל יתברך אצל כל אדם וכו׳. וחלק השני שיתואר הדבר בחלק גדרו וכו׳ וזה המין מן התארים מרוחק מן הבורא יתעלה אצל כל אדם, שאם היה לו חלק מהות תהיה מהותו מורכבת, ושקרות זה החלק בחקו כשקרות אשר לפניו. והחלק השלישי שיתואר דבר בענין יוצא מאמתתו ועצמו וכו׳ ויהיה הענין ההוא אם כן איכות אחת בו, והאיכות וכו׳ מקרה מן המקרים ואם היה נמצא לו ית׳ תאר מזה החלק היה הוא יתעלה נושא המקרים, ויספיק בזה רוחק מאמתתו ועצמו וכו׳. הנה אלו שלשה חלקים מן התארים והם מה שיורה על מהות, או על חלק מהות, או על איכות אחת נמצאת במהות כבר התבאר המנעם בחקו יתעלה, מפני שהם כולם מורים על ההרכבה וכו׳. והחלק הרביעי מן התארים הוא שיתואר הדבר ביחוסו לזולתו וכו׳ וזה המין מן התארים לא יחייב רבוי ולא שנוי בעצם המבואר וכו׳. ויֵרָאה בתחלת המחשבה שיהיה נכון שיתואר הבורא יתעלה בזה המין מן התארים, אמנם עם ההתאמתות ודקדוק העיון יתבאר המנע זה וכו׳. הנה לא תנצל בחיוב תאר לו ואפילו מצד היחס על האמת, אלא שהוא הראוי שבתארים אשר צריך שיְקֻלו בתֹאר הבורא בו מפני שלא יחַיב רבוי הקדמון ולא יחִיב שנוי בעצמותו יתעלה וכו׳. והחלק החמישי מתארי החיוב הוא שיתואר הדבר בפעולתו וכו׳ וזה המין מן התארים רחוק מעצם המיוחס ולזה ראוי שיתואר בהם הבורא יתעלה וכו׳. ויהיה באור מה שבזה הפרק שהוא יתעלה אחד מכל הצדדים וכו׳ ושהתארים חלוקי הענינים הרבים הנמצאים בספרים המורים עליו יתעלה הם מצד רבוי פעולותיו, לא מפני רבוי בעצמו (מו״נ א׳ נ״ב). אמנם התוארים העצמיים לו יתעלה אינם מפעולותיו וכו׳, והם בתארים ההם אשר קראו אותם עצמיים חלוקים, ר״ל במספרם וכו׳ ואוֹמַר לך מה שהכל מסכימים עליו וכו׳ והם ארבעה תארים: חי, יכול, חכם, רוצה (שם א׳ נ״ג). והראיה על זה וכו׳ היות הדבר אשר הודיעו תארי פעולות גמורים (שם א׳ נ״ד). דע כי תארי השם יתברך בשלילות הוא התואר האמתי וכו׳ אמנם תארו בחיובים יש בו מן השתוף והחסרון מה שכבר בארנוהו (שם א׳ נ״ח). הנה כן יקרבוך תארי

השלילה לידיעת השם יתברך והשגתו (שם א׳ ס׳). כל תואר שיתואר בו הוא יתעלה, הן שיהיה חיובי או שוללי, ראוי שיהיה קדמון ונצחי כמוהו (עקרים ב׳ י״ט).

תארי החיוב, תארים מחייבים, תארים חיוביים, מקיימים	positive, affirmative Attribute
תארי היחס הצֵרוף, תארים טפליים, יחוסיים, יחסיים, צרופיים	Relationsattribute
תארים מקריים	akzidentelle Attrib.
תארי הָעצם, העצמות, תארים עצמים; תארי הנפש, תארים נפשיים (בספרות הקראים)	Wesensattribute
תארי פעולות, תארים פעליים, מעשיים, מפעליים	Tätigkeitsattribute
תארי השלילה, תארים שוללים, שולליים, מונעים, שליליים	negative Attribute

עי׳ ערך אשור, מדה ב׳ מספר ב׳ ספור א׳.

ב׳) בכלל: כנוי, ספור; תכונה; שם המורה על תכונה ואיכות (Beschreibung; Eigenschaft; Eigenschaftswort, adjectivum).

כשתתאר הדבר בשהוא גשם, תקיים תאר ומתואר (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ב׳ ב׳). ולא נשאר אלא שתהיה [הנפש] עצם עומד בעצמותו, התואר בתארי המלאכים והעצמים האלהיים (כוזרי ה׳ י״ב). ובארבעה דברים יבדל שם העצם משם התואר וכו׳ (ראב״ע, שמות ג׳ ט״ו). ואומַר עוד כי מתארי החסרון תארים העדריים ומהם חיובים וכו׳ (אמונה רמה ב, ו׳ ב׳, עמ׳ צ״ד). אבל מה שהרחיב בו הלשון הוא תואר עצמתו וגדולתו (מו״נ א׳ ט׳). וכל תאר יתואר בו דבר מה, והתאר ההוא נמצא בדבר ההוא בעת שיתואר בו, הנה נאמר בתאר ההוא שהוא נמצא בפעל וכאשר יתואר הדבר בתאר בלתי נמצא בו עתה, אבל הוא מוכן ומזומן שיגיע לו התאר ההוא, הנה אנחנו נאמר כי התאר ההוא בכח (מלות ההגיון י״א). שלכל שנוי שתי בחינות, אם מצד הנושא, והוא

העתק המשתנה מתאר אל תאר וכו׳ (אור ה׳ לר״ח קרשקש, א׳, בבאור ההקדמה הרביעית). והעתק הנושא מתואר אל תאר (שם, בבאור ההקדמה החמישית). הנה המפורסם שהתנועה תשולח על ההעתק ממקום למקום לבד, ואבל היתה בהסכמת האנשים מליצה מענין יותר כולל ממנה, והוא ההליכה מתאר אל תאר (כונות הפילוסופים ג׳, כת״י; עי׳ בספרו של ולפסון Crescas' Critique of Aristotle עמ׳ תקי״ז). ובכלל שנקח מהתנועה צורתה לבד וכו׳ הנה היא נכנסת במאמר שיתפעל, כי היא תמורת הדבר מתאר אל תאר (פי׳ ר״מ נרבוני לכונות הפילוסופים, ג׳, כת״י).

בהשאלה: לאיש אשר זה תארו (מו״נ ב׳ ל״ו).

תואר הפעל = Umstandswort, adwerbum.

עי׳ ערך מקרה ג׳.

ג׳) צורה חיצונית, תמונה (äußere Form, Erscheinung, Gestalt μορφή).

כבר חשבו בני אדם כי צלם בלשון העברי יורה על תמונת הדבר ותארו וכו׳ וחשבו שהשם על צורת אדם, ר״ל תמונתו ותארו, והתחייבה להם ההגשמה הגמורה וכו׳ ואומר כי הצורה המפורסמת אצל ההמון, אשר היא תמונת הדבר ותארו, שמה המיוחד בה בלשון עברי תאר וכו׳ ונאמר בצורה המלאכיית וכו׳, אמנם צלם הוא נופל על הצורה הטבעית, ר״ל על הענין אשר בו נתעצב הדבר והיה מה שהוא וכו׳ ואם אי אפשם מבלתי היות צלמי טחוריכם וצלמים נקראים כן מפני התמונה והתאר, יהיה אם כן צלם שם משתתף או מסתפק, יאָמר על הצורה המינית ועל הצורה המלאכיית ועל כיוצא בה מתכונת הגשמים הטבעיים ותארם, ויהיה הנרצה באמרו נעשה אדם בצלמנו הצורה המינית, אשר היא ההשגה השכלית, לא התמונה והתאר. הנה כבר בארנו לך ההפרש בין צלם ותאר (מו״נ א׳ א׳). והדעת היתרה המצויה בנפש של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו, ועל צורה זו נאמר בתורה נעשה אדם בצלמנו וכו׳, ואינו אומר על צורה זו הניכרת לעינים, שהיא הפה והחוטם והלסתות ושאר רושם הגוף, שזו תאר שמה (משנה תורה, יסודי התורה ד׳ ח׳). ואולם השם המסופק וכו׳ דמיון זה השם אדם הנאמר על ראובן החי המדבר, ועל איש אשר מת, ועל צורת אדם נעשה מן העץ או מן האבן וכו׳ הנה זה השם הנאמר עליהם הוא בעבור השתתפותם בענין אחד, והוא תמונת האדם ותארו, ואין התמונה והתאר מעמיד לאמתות האדם (מלות ההגיון י״ג). תאר שם

מיוחד לצורה המושגת בחושים, טבעית או מלאכותית, ואפשר שהוא מושאל למלאכותית, (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות). וסוג רביעי הוא התמונה והתאר הנמצאים באחד אחד מן הדברים (אבן רש״ד, הבאור האמצעי לס׳ המאמרות, ב׳ ד׳ ה׳, כת״י).

עי׳ ערך חטיטה, צורה ג׳.

תָּאַר׳ בפִעל ובפֻעל, עי׳ ערך תאר א׳ וב׳; ועי׳ ערך מתאר.

תָּאֳרִי׳ מתיחס על התאר החיצוני.

ואם לא יהיה שֵׁם צלם נפש משכלת, רק לצורה התארית מכלל ששאר בניו הנולדים לו לא היו כצורת אדם התארית (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק כ״ב, עמ׳ נ׳). והעד על זה שאינו נופל [שם תמונה] על צורה התארית לבד באמרו פסל וכל תמונה וכו׳, והוא כל אשר בשמים וכל אשר בארץ, שהיא תמונה התוארית, מכלל ששם תמונה נופל חוץ מהתמונה התארית שם, פרק כ״ג, עמ׳ נ״א). צלם הוא שם משותף, יֵאָמר הצורה העצמית, וכן על הצורה התארית (יהודה שלמה רופא, פי׳ טירת כסף עמ׳ כ״א). צורה תאריית (מאמר במהות הנפש לאלפראבי).

תֵּבָה׳ א׳) שמות נדבקים או דבוקים בתיבות = Hendiadys.

כי כה אמר רם ונשא — שני שמות נדבקים בתיבות וכו׳ ושניהם מתפרשים מענין אחד, כי הרם נשא הוא והנשא רם וכו׳, ועל זה באו שני השמות האלו דבוקים כאחת בתיבות ואחריהן שני שמות אחרות דבוקין כמו כן בתיבות, שוכן עד וקדוש שמו (הגיון הנפש לראב״ח, ט׳).

ב׳) תבה בהוראת אות: תיבת ה״א (מגלת המגלה לראב״ח, עמ׳ כ״ח). תיבת ו״ו (שם, עמ׳ צ״ב, ק״ד, ק״ו). תיבת אל״ף בי״ת (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח; עי׳ הקדמת המו״ל לחבור המשיחה והתשבורת, עמ׳ XI).

ג׳) בהוראת דבור.

לדבר מציאות בענינים, אח״כ בתיבות אח״כ בכתיבה (ס׳ הגדרים לבונאפוס).

ד׳) בהוראת מלה:

התבות נחלקות לפרטי וכולי, וכו׳, התבה נחלקת לשם, פועל ומלה (כוונות הפילוסופים לאלגזלי, תרגום אלבלג, הוצ׳ אוירבך י״ב). התבות יש להם אצל העניגים חמשה מדרגות והם: המוסכמים והנרדפים והמתרחקים

(= מעתקים) והמשותפים והממושוםים* (שם י״ג)· והתיבות נפרדות מהם נפסדות הדבורים (קצור מכל מלאכת ההגיון לאלפראבי, כת״י, רמש״ש מ״ו)· התיבות המורים מהם נפרדים וכו׳ ומהם מורכבים (שם; השוה כל מלאכת הגיון מקצורי אבן רשד עמ׳ ט׳: המלות המורים על הענינים הנפרדים וכו׳)·

תבה מורכבת׳ תבה נפרדת·

תבה מורכבת׳ היא אשר ירצה בחלק ממנה הוראה על חלק מן הענין (ס׳ הגדרים לבונאפוס)· תבה נפרדת היא אשר לא ירצה בחלק ממנה הוראה כלל על חלק מן הענין המכוון בה [כמו מלך׳ מלת מל או לך איננה מורה על חלק מלך]׳ והתבה תחלק אל חלקית וכוללת (שם)·

תבות מוסכמות׳ משותפות׳ נרדפות — עי׳ ערך שם·

בקבלה: תיבות הם בחכמה ואותיות הם בבינה (פע״ח לרח״ו ש׳ הקדישים פ״ו)·

תְּבוּנָה׳ בהוראת מדע׳ וביחוד במשמעות חכמת הטבע (בנגוד לחכמה = חכמת השעור)·

בחכמה — זו חכמת המספר (גליון: המוסר)׳ וחכמת המספר הוא היסוד הראשון המעיין בראש החכמות ותחלתן שהן מתקנות את הלב ומקבילות אותו כלפי בינה׳ ובתבונה – היא חכמת היצורים המעיינת בעניני היצירה ותבנית כל הנבראים וכו׳ וקרא אותה תבונה לפי שהיא עודפת על החכמה וכו׳ (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח; עי׳ כתבי רמש״ש א׳ עמ׳ ת״ג)· ומלת תבונה גם בינה מגזרת בין והיא הצורה העומדת בין צורת הדעת לצורת החכמה וכו׳ ובלשון ישמעאל קורין הדעת אל תכייל והתבונה אלפכרה֗ (ראב״ע לשמות ל״א ג׳)· בעל תבונה (מר״נ א׳ נ׳)·

תבונה מעשית = praktische Vernunft (מיזס׳ קורות הפילוסופיה החדשה)·

תְּבוּנִי׳ מתיחס על התבונה׳ מחשבי׳ עיוני (intellektuell, theoretisch, abstrakt u. ä.).

כח תבוני; חוש התבוני (דרך אמונה לר״א ביבאגו׳ כ״ג)· הכח התבוני (פי׳ קול יהודה לכוזרי א׳ ל״ט)· כל למידה וכל למוד תבוני (פי׳ לס׳ המופת׳ כת״י; בפי׳ אחר כת״י נמצא: כל למידה וכל למוד מחשבי; עי׳ רמש״ש צ״א)· ציורים תבוניים׳ כמו ציור מושג החיות׳ הטוב׳ השלם

* „והממושוםים הם אמצעים בין המשותפים והמוסכמים כמצוי לעצם ולמקרה״ (שם)·

החפץ׳ החכמה׳ היופי׳ התושיה ודומיהם וכו׳ והם הצורות האפלטוניות המפורסמות לחכמים (מונה״ז לרנ״ק׳ הוצ׳ רבידוביץ תר״ט).

תְּבוּנִיּוּת׳ שכלתנות (Rationalismus).
עי׳ יוסף קלויזנר׳ היהדות והאנושיות מ״ז.

תַּבְנִית׳ א׳) תאר׳ מדה (Attribut, Eigenschaft).
שמות הבורא כולם חוץ מהמפורש הם מדות ו ת ב נ י ו ת טפליות נלקחות מהפעלויות הברואים לו (כוזרי ב׳ ב׳).

ו ה ת ב נ י ו ת ההם אמתיות בהערכתם אל מה שיבקשהו המחשב והדמיון והחוש׳ ואינם אמתיות בהערכתם אל העצם אשר יבקשהו השכל (שם ד׳ ג׳; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן׳ עמ׳ ר״ה׳ הערה קפ״ב׳ ועמ׳ ר״ו׳ הערה קפ״ד).

עי׳ ערך ת א ר א׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

ב׳) צורה חיצונית׳ תמונה (äußere Form, Gestalt, figura, μορφή).
כי אם העולם עצם גשמי כמו שהיה הגשם עצם בעל ת ב נ י ת וגוון׳ יתחייב מזה שיהא הגוף יסוד לצורות הנשואות בו׳ כלומר ה ת ב נ י ו ת והגוונים ושאר המקרים׳ ושיהיו אלו הדברים צורה לו (לקוטי מקור חיים לרשב״ג׳ ב׳ א׳). כתארך הגוף בשהוא מגוון או בעל ת ב נ י ת (שם ב׳ ב׳). כל העצמים המושכלים נשואים מקצתם במקצתם׳ כהנשא ה ת ב נ י ת והגוון בכמות וכהנשא הכמות בעצם (שם ב׳ ט׳). וכל מה שתרד הצורה ותתגשם תהיה יותר נראה לחוש׳ כמו הגוון שהוא הקרוב שבצורות אל החוש׳ ו ה ת ב נ י ת נעלם מהגוון והגשמות יותר נעלם מ ה ת ב נ י ת וכו׳ (שם ה׳ כ״ו). חכמת היצורים המעיינת בעניני היצירה ו ת ב נ י ת כל הנבראים (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח). וכן באמרנו על הנפש החכמה שאינה משולשת לא יתחייב להיות מרובעת ולא שאר ה ת ב נ י ו ת׳ שהיא אין לה ת ב נ י ת (עולם קטן׳ הוצ׳ הורויץ עמ׳ מ״ז). ה ת ב נ י ת והחטיטה אשר בצלם (שם׳ עמ׳ נ״ב; עי׳ תורת התארים לדוד קויפמן׳ עמ׳ רצ״ט׳ הערה קל״א). והֶמְצא הצורות ההם משתתף קצתם עם קצתם ב ת ב נ י ת ונפרדים ב ת ב נ י ו ת אחרות׳ ומן ה ת ב נ י ו ת ההם צורות עצמיות ומקריות (כוזרי ה׳ י״ב). כי כל דבר שהחפץ בו שיהיה משורטט ושיהיה בו ת ב נ י ו ת ׳ אי אפשר בו מבלתי לחות׳ בה יקבל ה ת ב נ י ו ת בנקלה (אמונה רמה א׳ ו׳ עמ׳ כ״ד). כי ת ב נ י ת שם נגזר מן בנה וענינו בנין הדבר ותכונתו׳ ר״ל תארו ברובוע והעיגול והשילוש וזולתם מן התארים

(מו״נ א׳ ג׳)· כי הצורה הידועה להמון׳ שהיא תבנית הדבר וצורתו׳ נקרא שמה בלשון הקודש תאר (אלחריזי׳ מו״נ א׳ א׳)· הרבוע על תבנית כך (אלחריזי׳ מו״נ א׳ ס״ט)· הדמות והתבנית (שם ב׳ הקד׳ כ״ב; ערבית: אלשכל)· או הגבלת השמים במה שהם עליו מהתבנית העגול בלי רבוע ולא שלוש (ר״י אלחריזי׳ מו״נ ב׳ כ׳)· וזה הענין וכו׳ יתבאר מתבנית תשבורי׳ והיא התבנית העגול שמקיף בו קו אחד וכו׳ (מורה המורה לר׳ ש״ט פלקירא׳ עמ׳ י״ח)· והשכל ידע צורות הדברים כלומר התבניות (ס׳ הנפש להג״ל׳ פ׳ י״ד)·

עי׳ ערך חטיטה׳ צורה ג׳׳ תאר ג׳׳ תכונה׳ תמונה·

בהשאלה לענינים מפשטים: תבנית דקדוקית (האדם הקדמון כ״ז) = grammatische Form; תורת התבנית (אברהם כהנא׳ דקדוק הלשון העברית כ״ג) = Formlehre.

ובהוראת מדה׳ גודל (Format): תבנית אורך היריעה (כהן צדק׳ הליכות עולם א׳ ב׳) = Folio; תבנית רבוע כפול׳ תבנית שמינית (שם) = Quart-, Oktavformat; תבנית חצי שמינית (הקדמה לגנזי נסתרות׳ ב׳) = Sedez.

ג׳) צורה (aristotelische Form, εἶδος).

והאחדות היא משכללת צורת האחד ומקיימת תבניתו (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח; עי׳ חבור המשיחה והתשבורת׳ הקדמת המו״ל עמ׳ XI; אולם במאמרו של רמש״ש על ראב״ח׳ עמ׳ שצ״א׳ נדפס: תכניתו)·

עי׳ ערך תאר ג׳·

ד׳) תמונה מתמונות ההקש (Figur des Syllogismus).

התבנית הראשונה מן ההקש (תרגום מלות ההגיון לאחיטוב הרופא׳ שער ד׳; תקון הפילוסופים לר״י אלבלג; עי׳ רמש״ש ש״ה)·

עי׳ ערך תמונה·

תַּבְנִיתִי׳ מדותי (ethisch).

במעלות התבניתיות׳ ר״ל במעלות המדות (באור כונת אבו בכר בהנהגת המתבודד; ועוד שם כ״פ)·

עי׳ ערך יצירי׳ מדותי׳ מעלה א׳·

תִּגְבֹּרֶת׳ מדה יתירה׳ הפלגה׳ תוספת (Übermaß).

שהעולם שלם כמו שראוי להיות׳ לא פחות ולא יותר׳ שהיתרון הוא תגבורת הדבר למעלה מן הראוי והחסרון הוא קצור מן הראוי

וכו׳ ופעל הבורא שלם כמו שראוי׳ לא בתוספת ולא בגרעון (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ, עמ׳ נו־נ״ז)· ואם תשתדל להשיג למעלה מהשגתך או תתחיל להכזיב הענינים אשר לא בא מופת על סותרם וכו׳ תשוב יותר חסר מכל חסר ותתחדש לך אז תגבורת הדמיונים ונטות אחר החסרונות וכו׳ (מו״נ א׳ ל״ב)· ותגבורת כל התאוות הבהמיות (שם ב׳ ל״ו)·

תָּו׳ גדר׳ ביחוד גדר חסר׳ רושם (Definition, ὁρισμός, insbesondere uneigentliche Definition, Merkmal, descriptio, ὑπογραφή).

והגבול והתו (אגרת אלפראבי בהצעה למלאכת ההגיון, כת״י; עי׳ רמש״ש מ״ד, הערה 7 b)·

עי׳ ערך רֹשם ב׳ ובערכים הנרדפים הרושמים שם·

תּוֹאֲנָה׳ עִלה׳ סבה (Ursache).

והוא התואנה לכל המאונה והמסיבה לכל המסובב (המאמר התשיעי מחבור ר׳ דוד אלמקמץ הבבלי, הליכות קדם עמ׳ ע״ג)·

עי׳ ערך מסבה ד׳ סבה (בהערה)׳ עלה׳ עלילה א׳·

תּוֹדָעָה׳ = Bewußtsein (יצחק אפשטיין); Bewußtlich.

עי׳ בבאורים והערות למונחים שבסוף תרגומי תורת המדות של שפינוזה׳ ערך יֶדַע·

תּוֹךְ׳ המשמעות הפנימית׳ הנעלמה (der innere, verborgene, allegorische Sinn).

וראינו עוד שהדרשות ההם׳ אם יעיין בם סכל מהמון הרבנים לא יקשה עליו מהם מאומה וכו׳ ואם יעיין בם שלם חשוב לא ימָלט מאחד משני דברים: אם שיקחם כמשמעם ויחשוב רע באומר וכו׳ או שישים להם תוך׳ וכבר נצל וכו׳ יתבאר לו התוך שבמאמר ההוא או לא יתבאר (מו״נ, פתיחה)· והתבונן באורם ז״ל כי תוכות דברי תורה הם המרגליות ופשוטו של כל משל אינו כלום (שם)· שהדבר שהוא בעל שני פנים׳ ר״ל שיש לו נגלה ונסתר צריך שיהיה נגלהו טוב ככסף׳ וצריך שיהיה תוכו טוב מנגלהו׳ עד שיהיה תוכו בערך אל גִלויו כזהב אצל הכסף׳ וצריך שיהיה בגלויו מה שיורה המתבונן על מה שבתוכו וכו׳ וכן הם משלי הנביאים ע״ה׳ נגליהם חכמה מועילה בדברים רבים וכו׳ ותוכם חכמה מועלת בהאמנת האמת על אמתתה (שם)· והסבה

השלישית היות המאמרים ההם אינם כולם כפי פשוטם, אבל יהיה קצתם כפשוטם וקצתם משל ויהיה לו תוך (שם). בעלי התוך מן הישמעאלים (שם ב׳ כ״ה; ר״י אלחריזי מתרגם: אנשי הסתר, ורשב״ץ דוראן בספרו קשת ומגן העיר שיש לתרגם: אנשי הנסתר).

ע׳ ערך בעל ב׳ (בעלי התוך), נסתר א׳, פנימי, פנימית.

תָּוַךְ, מִצַע, עבר בתָוֹך.

המתוכים גוף האדם (פי׳ ס׳ יצירה לסעדיה, תרגום משה בן יוסף הדין, רמש״ש תמ״ח).

ע׳ ערך תיוך.

תּוֹכִי, מחובר חבור פנימי (innewohnend, inhaerens).

המתחבר וכו׳ מתחלק לתוכיי ונסמך. התוכיי הוא מה שמתחבר בתוך הנושא ולא יוכל להיות בלתו (ס׳ ההגיון לרמח״ל, פרק ס׳).

תּוֹכֵן, חכם בחכמת התכונה, בחכמת המזלות (Sternkundiger, Astronom, Astrolog).

תוכן וחכם ורואה בחכמת הכוכבים (מדרש מעשה אברהם; לפי לוי גינסברג כאן המקור הראשון של שמוש זה). נתפשט השמוש.

התוכן הגדול = Astronomus maximus. מאשללא התוכן (ע׳ רמש״ש Jahb. für Gesch. u. Lit. IX, 1889), וכיו״ב. פעמים תוכן גם בהוראת מהנדס; ע׳ ערך תכונה ה׳.

תּוֹלָדָה, תּוֹלֶדֶת, א׳) המאמר המתחיב מהקדמת ההקש; מסובב (Schluß-folgerung, conclusio; Folge, Wirkung, causatum, effectus).

וצורת הנפש דומה לשנים, מאחר שהיתה מתנועעת מהמוקדמות אל התולדת ומההוא הוא אל הזולת (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ד׳ י״ט). ומילד מהם תולדות שלא למדם מזולתו מבני אדם חו״ה, חשבון הנפש ג׳). כי כפי בֵרור ההקדמות ורוב מספרם ויושר סדורם תהיה התולדה המיולדת מהם בבירורה וחשיבות מעלתה (שם, חשבון הנפש ד׳). ולחכמים המתפלספים אהבה בבדידות כדי שתזדככנה מחשבותם לילד מסדרותם התולדות האמיתיות (כוזרי ב׳ א׳). והגזרות המולידות תולדות הכרחיות מופתיות או נצוחיות או הלציות או הטעאיות או שיריות (שם, ה׳ י״ב). ואם נראה כְּזַב התולדה, הנה אחת מהקדמות ההקש

כוזבת (אמונה רמה א׳ ז׳, עמ׳ ל״ז). וכשתלקח כל גזרה מהם ותחובר אליה הקדמה צודקת ויוָלד מהם מה שיתחייב, וכן יעשה בכל תולדה וכו׳, יגיע הענין אחר הקשות רבות אל סתירה בין שני התולדות האחרונות או הֵפך (מו״נ, פתיחה). והוא השגת מה שלא השיגהו בהקדמות ותולדה ומחשבה (שם ב׳ ל״ח). והמשפט השלישי המתחייב מחבור שתי ההקדמות יקרא תולדה ויקרא גם כן הרדיפה (מלות ההגיון ו׳). והתבוננן ג״כ בשני חלקי התולדה, כי הנשוא בתולדה הוא אשר יקרא מן ההקש הקצה הראשון והגדול וכו׳ ונושא התולדה הוא אשר יקרא מן ההקש הקצה האחרון והקטן (שם). וחוברו ב׳ הגזרות כדי להוליד גזרה שלישית וכו׳, וקוראים אז כל אחת מב׳ הגזרות הנכונות להוליד גזרה אחרת הקדמה וכו׳ והגזרה המתילדת קוראים תולדה (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות, ערך גזרה). והמתחייב מן ההקש יקָרא אחר התחייבו תולדה וטרם התחייבו דרוש (כונות הפילוסופים לאלגזאלי, כת״י). והנה המאמר הראשון שממנו ימשך הב׳ נקרא הקדמה והנמשך נקרה תולדה (דרך תבונות לרמח״ל, ט״ז).

עי׳ ערך הרדפה, יציאה א׳, מסקנה, נמשך א׳, רדיפה; מסובב, עלול.

ב׳) טבע, גם בהוראת אחד מארבעת היסודות (Natur; Element).

כי החכמה תקועה בתולדת האדם וטבעו וכו׳ (חו״ה הקדמה). וכשנעיין בצמחים ובבעלי חיים נמצאם מחוברים מהיסודות הארבעה, והם האש והרוח והמים והעפר, והמה נחלקים ונפרדים ואין בנו יכולת לחברם החבור הטבעי וכו׳, אך החבור שחברה אותו התולדה הוא חבור מתוקן וקים עד עת קץ (חו״ה, היחוד ו׳). וכבר חשבו קצת הפילוסופים כי הגלגלים והכוכבים והאישים העליונים הם מתולדת האש וכו׳ ואיננו תולדה חמשית כאשר חשב אריסט״ו (שם). ודעת אנשי התולדות (שם, יחוד המעשה ה׳). ועוד כי יש לאיברים שהם למטה מהקרום החולק סוד, מפני שהם הטבע הראשון והתולדה הראשונה (כוזרי ד׳ כ״ה). כי הוא דרך מופת ואינו על דרך התולדת (ראב״ע, שמות ד׳ ב׳). חכמי התולדות (ראב״ע, שמות י״ח י״ג). חכמת התולדות, חכמת תולדות השמים והארץ = חכמת הטבע (ראב״ע, יסוד מורא, פרק א׳).

חכמת התולדת = Astrologie (אצל יש״ר מקנדיא; עי׳ כתבי רמש״ש א׳ תפ״ה; הערה רכ״ט).

עי׳ ערך בריאה, טבע, יצירה ב׳ מולד א׳ ובערכים הנרדפים הרשומים שם.

ג) הולדה, הכח המוליד (Fortpflanzungsvermögen).

לא כן הכחות אשר יבאו לגוף מצד הנפש המשכלת וכו׳ אינם נבדלים מהגוף כמזון ופריה והתולדה וההרגש והתנועה וכו׳ (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ק״ו, עמ׳ קפ״ט).

תּוֹסֶפֶת, א׳) עודף, רבוי, תגבורת (Zusatz, Hinzufügung, Uebermaß, Zunahme, Vermehrung).

והשלישיים מהתוספת והחסרון וכו׳ ומה שהוא סובל התוספת, והחסרון (אמונות ודעות א׳ ג׳). אין בו לא תוספת ולא חסרון וברא הבורא זה האבר תוספת באיש (שם ג׳ י׳). ובצמחים גשמיות ודברים נוספים, ובבעלי חיים צמחיות ותוספות, ובאדם חיוניות ותוספות, ולא נמצא גשם בו אנושיות ותוספת או תוספות (אמונה רמה א׳ ו׳, עמ׳ כ״ד). וכל הנהגה אמנם היא יושר ותת לכל ראוי לדבר מה שראוי לו בלתי תוספת ולא חסרון (שם ג׳, עמ׳ צ״ט). תוספת התאוה היא הטבועה בין התענוגים אשר יגנה אותם הכח השכלי וימנע כל אדם מהם (ס׳ הגדרים לבונאפוס).

תוספת בעצמו (אמונות ודעות ב׳, עי׳ הערת קויפמן בתורת התארים עמ׳ כ״ט).

תוספת הימים והנהרות בתוספת הירח וחסרונם בחסרונו (מו״נ ב׳ י׳). כי כל מזג מקבל התוספת והחסרון והוא יתחדש ראשון ראשון (שם ב׳ י״ב). שהדק דק לנפשו ואין תוספת על נפש הדק כי אם אשור העסק (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק ד׳, עמ׳ ט״ו). תוספת הכמות (שם, פרק כ״א, עמ׳ מ״ט).

ב׳) פריה, צמיחה, גִדול (Wachstum, Zunahme, augmentum, αὔξησις).

חייבה החכמה נסות הנפש בגופות עפריות מקבלות הגידול והתוספת במצוע המזונות (חו״ה, הפרישות א׳). צמיחה היא מליצה מתוספת הגשם במזון בקוטריו על ההתיחסות הראוי וכו׳ (ס׳ הגדרים). והוא התוספת הנעשה בהתחברות גוף אחר אליו בכח טבעי וכו׳, זה נקרא צמיחה או גִדול (פי׳ אלתבריזי לכ״ה הקדמות המורה, הקדמה ד׳). התנועה בכמות שתים: אל התוספת ואל החסרון (בתי הנפש לר׳ שלמה דפיאירה, הוצ׳ הירשפלד עמ׳ מ״ו). תוספת והויה וחסרון (פי׳ תאמסטיאוס לס׳ השמים והעולם של ארסטו, הוצ׳ לנדויאר עמ׳ ס״ט).

ג׳) בחכמת החשבון: אסיפה, קבוץ; יתרון, עודף (Addition; Ueberschuß, Differenz).

תוספת מספר על מספר (עיון העקרים לחשבון ההנדיים לכשיר אבן לבן, תרגום שלום בן יוסף ענבי, כת״י; עי׳ כתבי רמש״ש א׳, עמ׳ תע״ד). תוספת חלק על חלק (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח, כת״י; עי׳ רמש״ש שם, עמ׳ שצ״ה, תע״ב). כאשר חוברו שני מספרים והיה תוספת אחד מהם על מספר מונח שוה לחסרון האחר מהמספר המונח, הנה שניהם מחוברים שוים לכפל המספר המונח (מעשה חושב לרלב״ג, הוצ׳ לנגי עמ׳ י״ד).

עי׳ ערך אסיפה, חבור ח׳, כנוס, קבוץ ב׳.

ד׳) בחכמת המליצה: (Steigerung, inerementum).

תוספת — גדרו אשר תבאנה במאמרנו מלות כל אחת מוספת בכונתה על חברתה וכו׳ (לשון למודים לרמח״ל, ל״ז:).

תּוֹעֶלֶת, יתרון, הנאה (Vorteil, Nutzen).

משיכת תועלת והסרת נזק (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, נ״א:). ויעזוב התואנה והערבוב, עד שתשלם לו הטובה ותתום לו התועלת (אמונות ודעות, הקדמה, ד׳ לייפציג עמ׳ ד׳). והרביעית סימני החכמה הנראה במיני שאר החיים וכו׳ לפי התחלקות צורותם ומדותם ושמושם והנאתם ותועלותם בעולם (חו״ה, הבחינה ד׳). והחמישית סימן החכמה הנראה בצמחים ובמוצאים המוכנים לתקנת האדם ואופני תועלותיו בהם (שם). ושאר תועלותיו הכוללות והמתבודדות (שם). כי אין אבר שזכרתי תועלותיו שאין סימני החכמה נראים בהרכבתו ותכונתו וחבורו וכו׳, וכבר באר גלינוס בכמה ספרים תועלות האברים באר היטב (שם, וע״ש כל הפרק). ועל הדרך הזה היו בני אדם קודם משה זולתי מעט מזעיר נפתים בנמוסי הכוכבים והטבעים וכו׳ ושוכחים מנהיגם ומנהלם ומשימם סבה לתועלת (כוזרי, א׳ ע״ס). כאשר התבאר בספר תועלת מיני החיים לאריסטו ובספר תועלת האברים לגלינו (כוזרי ה׳ ח׳).*) ואמת המאמר שאמר גאלינ״ו במאמר השלישי מן הספר הנקרא תועלת האברים וכו׳ (מו״נ ג׳ י״ב). אם שיהיה הרע לצד התועלת או על צד העונש, ועל אלו שני החלקים אם שתהיה סבתם קודמת או שתהיה סבתם מתאחרת וכו׳ החלק שתהיה על צד התועלת שתהיה סבתו קודמת נקרא דחית כאב,

*) ס׳ תועלת מיני החיים = De partibus; ס׳ תועלת האברים=De usu partium humani corporis.

והחלק שתהיה על צד התועלת ותכליתו מתאחרת נקרא משער ההועלה (עץ חיים לאהרן בן אליהו, פרק פ״א, עמ׳ ק״ו).

ע׳ ערך הועלה.

תועליות = Nutzanwendungen, corollaria.

תועליות המגיעות מזה הפרק (פי׳ לבאור אבן רשד על ס׳ השמע הטבעי, כת״י; ע׳ רמש״ש קי״ז). „תועליות הרלב״ג״ (בפרושיו למקרא). „תועלת ההגיון״. „תועלת ההקזות״ (שמות ספרים; ע׳ רמש״ש שי״א ותתל״ז).

תּוֹעָפָה, חוש, הרגשה (Sinn, Sinneswahrnehmung).

וכלים נתונים ותלויים לה׳ תועפות, ואלה הם התועפות: ראיה, שמיעה, ריחה וטעם ומישוש (מדרש רפואות המיוחס לאסף הרופא, כת״י; ע׳ קויפמן, החושים ל״ט, הערה ח׳, וע״ע בספרו של וֶנְציאנר Asaf Judaens, עמ׳ ה׳).

ע׳ ערך הרגש, הרגשה, חוש, רגש.

תּוֹפָעָה = Erscheinung, Phänomen (יצחק אפשטיין).

ע׳ ערך חזיון ב׳.

תּוֹפֶשׂ, ע׳ ערך שם (ברשימה: שם התופש).

תּוֹצָאָה, א׳ הוצאת דבר מתוך דבר (Folgerung).

משום כי הדעת אשר מדרך התוצאה ומדרך הראיה זו דרכו וכו׳ (ס׳ מצות ללוי בן יפת הלוי; ע׳ רמש״ש תתקמ״ה, הערה ש׳).

ב׳) תולדה, מסובב = Folge (בספרות החדשה).

ע׳ ערך תולדה א׳.

תּוֹרָה, לפעמים במשמעות מצוה: התורות האלהיות השמעיות; התורות המנהגיות והשכליות (כוזרי ב׳ מ״ח). והתורות הנפשיות, והם הפילוסופיות, כמו אנכי ה׳ אלהיך וכו׳ (שם ג׳ י״א).

ע׳ ערך דתי, מצוה, נימוס.

אנשי התורות = die Bekenner der verschiedenen Religionen.

שאול שאלו אותי על מה שיש אתי מן הטענות והתשובות על החולקים עלינו מן הפילוסופים ואנשי התורות (כוזרי א׳ א׳). ועוד יאמרו אנשי התורות שהוא ישוב חי לעד בנעימים בעבור מלה שהוא אומר בפיו (שם א׳ ק״י). המתפלספים מאנשי התורות (שם ד׳ ג׳).

בני תורה: המחזיקים בתורה, הדתיים (Religionsbekenner).

בני תורה וחוצה לה (מלחמות ה׳ לר׳ יעקב בן ראובן, שער י״ב; עי׳ רמש״ש שפ״ח, הערה קל״ג).

בעל תורה (בנגוד לפילוסוף) = תוריי (מו״נ א׳ י״ז; א׳ ע״א).

עי׳ ערך דתי, תורי.

בתורה = בתורי. תורת מוקדם = a priori, תורת מאוחר = a prosterori (זכש, כרם חמד ח׳, ר״א).

תּוֹרִי מתיחס על התורה, דתי; חכם בחכמת הדת (auf die Tora bezüglich, biblisch, religiös, dogmatisch; Theologe, Dogmatiker).

ובמוסרים השכלים התוריים (חו״ה, חשבון הנפש ד׳). וכל כחותיו הגופיים צמים מהענינים הטבעיים, מתעסקים בתוריים (כוזרי ג׳ ה׳). ומשוערים בשעור תוריי (שם ג׳ י״א). חכמה אלהית תוריית (שם ד׳ ט׳). ההשתדלה התוריה (כוזרי ג׳ מ״ט: קסל מתרגם: religiöse Gewissenhaftigkeit). הטענה התוריה (שם ה׳ ו׳). הקשי הדינים התוריים (מלות ההגיון ל״ה:). וזה ראיה תוריה, לא יכחישנה רק סכל או מתעקש (מו״נ ב׳ ה׳). לפי האמונות התוריות (שם ג׳ י״ג). על דעת השכליים בדרכם והתוריים בדרכם וכו׳ תיבת הקדמון בהסכמת השכליים והמחודש בהסכמת התוריים (מאמר ר׳ יוסף ן׳ עקנין במחויב המציאות, הוצ׳ לוי עמ׳ ו׳—ז׳). זה דרך החכמים בקיום מחויב המציאות, ולא יקיימו שהעולם מותחל המציאות וכו׳ ואולם התוריים לא יקיימו הפועל בדרך חלוקת הנמצא אל מחוייב ואפשר ולא יקראו הפועל מחויב המציאות, אבל יקראוהו עושה ופועל וכו׳ ואם היה כן הוא אשר רצה השואל באמרו קיום מחויב המציאות על דרך התוריים (שם, עמ׳ ט״ז; עי׳ הערת המו״ל, עמ׳ י״ב). דבר תורי לא פלוסופי (עי׳ מורה המורה קמ״ו). הקבלות התוריות (ז׳ נתיבות לר״א אבולעפיא, הוצ׳ ילינק ג׳). תכלית תורית (עץ חיים לאהרן האחרון, הוצ׳ דליטש קס״ד). מצוות תוריות (שם קפ״ז). בגזרות התוריות (רמש״ש ק״ז). עיון תוריי (ר׳ יוסף בן שם טוב, מאמר בהתאחדות השכל, המשכיל והמושכל בפועל, כת״י; דרך אמונה לר״א ביבאגו, מ״ו: ומצוי עוד; עי׳ רמש״ש ר״ו הערה תשכ״א, רע״ז הערה ו׳; השוה: דין עיוני בכוזרי ג׳ מ״ט). אמר השופט התוריי אבן רשד (רמש״ש קפ״ב). אלגזאלי התוריי (ר׳ קלונימוס בן דוד בן טודרוס, הקדמה לתרגום הפלת ההפלה של אבן רשד; עי׳ רמש״ש של״ג, הערה תקט״ז). מצוי: מאמרים תוריים; הקשי הדינים התוריים (עי׳ רמש״ש אלפראבי, עמ׳ ג״ב, הערה ס״ט). הקשי תוריי (סטנאב, אגרת אדר היקר י״ח).

עי׳ ערך אלהי׳ דתי׳ מדבר ב׳ שכלי ג׳.

תּוֹרָנִי׳ א׳) חכם בחכמת הדת (Theologe).
התורניים והמקובלים (רמש״ש שי״ד). התורנים המקובלים (שם שי״ט; עי״ש גם שכ״ד).
ב׳) מאמין בתורה מסיני (קשת ומגן לרשב״ץ דוראן).
ג׳) בהוראת דתי׳ מאמין בכלל.
וכל תורני שעל הארץ (אמונה רמה ע״ח). לדרוך דרך הפילוסופים בפירוש האמונות התורניות (=Glaubenslehren; הקד׳ אלבלג לכוונות הפילוסופים של אלגזלי׳ הוצ׳ אוירבך ז׳).
עי׳ ערך אלהי׳ דתי׳ תורי׳.

תּוֹשָׁבִי׳ (ע״ד: אבנים תושבות; festsitzend, eingebürgert).
משפטים תושבים (entlehnte Sätze, Lemmata).
משפטים תושבים׳ משפטים אשר יתאמתו אצלנו בענין זה יען שכבר נתאמתו ונתבררו בענין אחר וכו׳ הוא תושב בחכמת הנפש (מלבי״ם׳ יסודי חכמת ההגיון י״ד).

תּוֹשֶׁבֶת׳ בסיס׳ קו היסוד (Basis, Grundlinie).
אח״כ הרכיב וכו׳ עד שיהיו כצורת הסמך היונית אשר היא כצורת אלף למד בערבי בלא תושבת (אמונות ודעות א׳, ד״ה והדעת השני). והקו אשר העמוד עומד עליו נקרא תושבת (חבור המשיחה והתשבורת לראב״ח, עמ׳ ח׳). שני משלשים על שתי תושבות שוות (שם י״ט). תושבת המשלש (שם כ׳). תושבת צלע (שם). תושבת השטח (שם צ״ו). בסיס היא תושבת (פי׳ הרמב״ם לכלים כ״ד ו׳). והשתים] אשר על התושבת (ר״ש תבון בפי׳ המלות הזרות, ערך קוטר). והבסיס הוא התושבת (רמב״ן לשמות כ״ה כ״ט; השוה רלב״ג שם). וראשיתו בתושבתו (צדה לדרך למנחם ן׳ זרח, א׳ א׳ י״ג). מופת אקלידס על שהשטחים הנכחיים הצלעות יהיו על תושבת אחת (פי׳ הכ״ה הקדמות של אלתבריזי תרגום יצחק בן נתן, שאלות שאול הכהן ט״ז). ושליש אצל המשולש אשר תושבתו תושבת אותה החתיכה (ס׳ בכדור ובאצטונא לארכימדוס, העת׳ קלונימוס בן קלונימוס, כת״י, רמש״ש תק״ב). וכן אם רצונו להגביל ולבנות על התושבת (מונה״ז לרנ״ק, הוצ׳ רבידוביץ כ׳). השוה צונץ Syn. Poesie, מהדו׳ ב׳ תרי״ח (בטעות נסמן שם: רמב״ם, כלים פ׳ ט״ז, ז׳).

ב„משנת המדות" א׳ ג׳ משמש ק ב ע בהוראת ת ו ש ב ת („והקבע זה ששני צלעים קבועים עליו"). ת ו ש ב ת בהוראת ב ס י ס נתאזרחה כמעט בכל ספרי הנדסה (בס׳ אקלידוס לברוך משקלוב, בספרי חז"ס, ג. ליכטענפעלד, צ"ה רבינוביץ — „ת ו ש ב ת השטח" — ובכל ספרי למוד של זמננו; ב„איל משולש" להגר"א משמש צלע שוכב במקום תושבת). פעמים נמצא בספרותנו גם השמוש של ת ו ש ב ת בהוראת הַפּוֹתֶנוּזָה (לרוב: אלכסון, אלכסונית).

עי׳ ערך מ ו ש ב, מ כ ו נ ה.

ת ו ש ב ת = Boden; ת ו ש ב ת הכלים (ס׳ המנוחה והתנועה לצ"ה רבינוביץ).

ת ו ש ב ת י: הלחיצה ה ת ו ש ב ת י ת = Bodendruck; בנגוד ללחיצה דופנית = Seitendruck (ס׳ המנוחה והתנועה לצ"ה רבינוביץ).

תּוּשִׁיָּה, א׳) הכרה אֲמתית, פלוסופיה אמתית; מתפיסיקה (wahre Erkenntnis, wahre Philosophie, Heilslehre; Metaphysik).

חכמה ו ת ו ש י ה; פלילה ו ת ו ש י ה; ב ע ל י ה ת ו ש י ה (נסי בן נח בפי׳ י׳ הדברות: פינסקר, לקוטי קדמוניות, ח"ע ל"ח, מ׳, נספחות ט׳. שור כהחלוץ ו׳ משער שכמה מן המונחים שם הם נוספות מאוחרים). חכמי ה ת ו ש י ה (פי׳ ס׳ יצירה לסעדיה, תרגום משה בן יוסף; רמש"ש תמ"ז). המלמד לאדם חכמה ו ת ו ש י ה (ראב"ח, הגיון הנפש, התחלה). ואספרה ואגידה לבעלי ת ו ש י ה (פי׳ ס׳ יצירה לר"י ברצלוני קע"ט; השוה רמש"ש תמ"ה). ומדרך ה ת ו ש י ה ידענו כי הדבורים יקראו שפה! (ראב"ע בפי׳ לבראשית א׳ א׳). אנשי המחקר אומרים כי כל חי אחרי מותו; יקום ו ח כ מ י ה ת ו ש י ה אומרים כי הכללים שמורים והפרטים אובדים (ראב"ע לתהלים ק"ד ל׳). על כן קראו ח כ מ י ה ת ו ש י ה (Sapientes =) האדם עולם קטן (ראב"ע, יסוד עולם שער י"ב). אם הודינו ל א נ ש י ת ו ש י ה (בנגוד לאנשי המחקר; ראב"ע בתשובותיו לר"ד נרבוני). ח כ מ י ת ו ש י ה (מצרף לברכיה הנקדן, רמש"ש תתקס"א; עי׳ שם גם תמ"ז). אורחות תושיה (עי׳ כתבי רמש"ש א׳, תמ"ב). דרך ה ת ו ש י ה (= Metaphysik; מונה"ז לרנ"ק, הוצ׳ רבידוביץ רצ"ה). החכמה, היופי, ה ת ו ש י ה (שם רפ"ט). השוה: בעל ה ת ו ש י ה = אלהים (פתיחת ר"י מוסקאטו לקול יהודא).

ב׳) עצמות, ישות (Wesenheit, essentia; Realität).

ת ו ש י ה היא הישות והמציאות האמתית (קו ונקי למשלי ה׳ י"ד). ואין בו ת ו ש י ה (מונה"ז לרנ"ק, י"ט). י ש ו ת ו ש י ה (שם קפ"ה). הפשטות ערומות מכל ת ו ש י ה וקנין (שם רע"ה). ו ה ת ו ש י ה והקנין הולכת

ומתרבה בהן (שם). שהם תושיה, הינו מלאות קנין עצם ומושכל בהפוך מן המחשבות הראשונות ההנה שכל עיקרן הפשטה מן התושיה (שם).

ג׳) חכמה בכללי, מדע (Wissen, Wissenschaft).

מן המליצות והמוסרים ו התושיות (מוסרי הפילוסופים, הוצ׳ לוינטל ג׳).

השוה: מיד נתיעץ הקב״ה בתורה ששמה תושיה (פרקי דר״א ג׳).

חכמי התושיה בתור כנוי לחכמי הקראים (עי׳ רמש״ש, עץ חיים לאהרן האחרון, רנ״א).

עי׳ ערך חכמה.

תַּחְבּוּלָה, א׳) אמצעי, תכסיס (Kunstgriff).

עניני המלאכות ומיני התחבולות (חו״ה, הקדמה). תחבולות החכמות השמימיות (כוזרי א׳ מ״ט). וקושר מצפונו בענין האלהי בתחבולות (שם ג׳ י״א). ומה צרכנו אל זאת התחבולה (שם ה׳ י״ד). מבלי תחבולה קודמת (שם ה׳ כ״א). ס׳ תחבולה [מיוחס לראב״ע] (Stratogemma; עי׳ כתבי רמש״ש א׳ תצ״ב. השוה: רמש״ש תשצ״ה). ולא עשה כל אדם חכם תחבולה ללמדם בבלתי באור בכל צד מן התחבולות (מו״נ א׳ ל״ג; כמו״כ א׳ ז׳; א׳ ל״ד; א׳ ע״ה; ב׳ ל״ז). יעשה לו תחבולה בכנויים (שם ג׳ ח׳; השוה שם ג׳ ל״ב, ג׳ פעמים). ותחבולות מעשים נבדלים לתכונה ולנגון (מקדש מעט לר״מ די ריאטי, עמ׳ י״ז). ושמא תוכן הגרסא [של „והשעורים המלאכיים״ בכוזרי ה׳ י״ב] הוא המלאכותיים, וכבר ידעת שאריסטו חבר ספר נקרא מיכאניקי, באר בו סבות כמה תחבולות מלאכותיות (קול יהודא לכוזרי שם).

ב׳) תחבולות, חכמת תחבולות = Mechanik, Technik.

ודע כי לבני שאביר ספר התחבולות הנודע (מו״נ א׳ ע״ג; בערבית: כתאב אלחיל). וספר החרוטים והתחבולות (שמנה פרקים לרמב״ם, ה׳). חכמת תחבולות (מדרש החכמה ליהודא בן שלמה הכהן, כת״י, רמש״ש ב׳; עי׳ רמש״ש בספרו על אלפראבי ע״ה, קס״ו). משקולות, תחבולות (ראה במבוא של קויפמן לס׳ העגולות הרעיוניות עמ׳ נ״ד, הערה ב׳; השוה: ותחבולות וכו׳ ומשיכת המשקלים = Mechanik, ח׳ פרקים ה׳). וחכמת התחבולות היא דרך ידיעות ההנהגה בהסכמת כל מה שבא מופת על מציאותו אשר קדם זכרם עם הגופים הטבעיים וכו׳, וחכמות התחבולות הם הנותנות דרכי ידיעות ההנהגות והדרכים בעשות תחבולות דקות להמציא זו המלאכה (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ מ״ז). תחבולות חשבוניות, ומהם התחבולות החשבוניות על

פנים רבים, והם החכמה הנקראת בלשון הערב אל גבר ואלמקבלה ומה שדומה לה, ואעפ״י שזו חכמה משותפת לחשבון ולתשבורת (שם; כאן נכללו בתחבולות גם חכמות המספר והמדידה. עי׳ ולפסון The Classification of Sciences. השוה מקדש מעט, הוצ׳ גולדנטל עמ׳ י״ז: וגם מהם חכמת התחבולות קצתם בסדרים תשברתיים וכו׳. אף נמצא השמוש של תחבולות וחכמת התחבולות=חכמת החִיל, Algebra).

בעלי התחבולות = בעלי הצדדין (אגרת ראב״ח ליהודא בן ברזלי, ס׳ היובל לכבוד שורץ ל״ב; עי׳ ערך צד ד׳). השוה Monatschr. TL 193.

תחבולות הרפואה, תחבולות הבריאות = Heilkunst (רמש״ש קי״ג, תת״ג, תתי״ח, תתר״י).

תחבולי, כמו מלאכותי („הזכירה התחבולית״ וכיו״ב).

תְּחוּשָׁה, (Empfindung).

עי׳ בערכים המחודשים ועי׳ ערך החשה, התמחשות, חוש, חישה, מוחש, מחישה.

תָּחַל, עי׳ ערך התחלה, מוחל, מְתחל, תחלה.

תְּחִלָּה, ראשית.

שאין לו תחלה ולא סוף (או״ד א׳ א׳). שיהיה סוף ידיעתם כמו תחלותם (שם ב׳, פתיחה). תחלתם שהם האמינו וכו׳ (שם א׳ ג׳). ותחלת מה (שם ו׳ א׳). אין תחלה אל ראשיתך (שיר היחוד). שכל מה שיש לו תכלה יש לו תחלה וכו׳ וכל מה שאין לו תחלה אין לו תכלת וכו׳ ותחלה שאין לה תחלה (חו״ה, היחוד ה׳). ויוצרנו הוא אחד באין תחלה ואחרון באין תכלה (פ׳ ס, יצירה לר״י ברצלוני י״ד). אבל הנסתרות תחלתם ההרגשה המשתתפת. (כוזרי ה׳ י״ב). והמלה אשר תורה על הראשון בלשוננו הוא תחלה (מו״נ ב׳ ל׳). שהזמן לא יצוייר לו תחלה (שם). תחלת הנחת זה השם (שם א׳ י״א). „תחלת הברואים״, „תחלת הנמצאים״, וכיו״ב.

תחלת המחשבה = השקפה ראשונה, לכאורה.

כמו שחשבתו בתחלת המחשבה (מו״נ א׳ ב׳). וידוע בתחלת מחשבה ואין צריך עליו מופת (שם ע״ג). השוה: בתחלת רעיונות וזממיו (שם ב׳; אלחריזי: בתחלת מחשבות ובנראה אליו מבלתי חקירה).

פעמים — בהוראת יסוד, עקר (Prinzip), ע״ד תחלות ושניות, כמו התחלה, התחלות ראשונות.

עי׳ ערך התחלה׳ מוחל׳ מְתחל·

תַּחַת׳ (Sub).

ת ח ת ה מ ת ה פ כ י ם — Subcontraria.

י״ב שמות והם: ההתנגדות וההפך והסתירה והמתנגדים והמתהפכים ומה שמתחת המתהפכים וכו׳ (מלות ההגיון ד׳)· באותה הוראה: ת ח ת ה פ כ י ו ת (כוונות הפילוסופים לאלגזלי׳ תרגום יהודה בן שלמה נתן׳ עי׳ קלצקין־צובל אנתולוגיה של הפלוסופיה העברית רע״ה)·

קו תחת האנך = Subnormallinie (חז״ס, יסודי חכמת השעור)· ת ח ת הנוגע = Subtangente (הנ״ל)·

בהוראת במקום: ת ח ת ה ש ם (pronominatio).

קראנוהו ת ח ת ה ש ם׳ גדרו תואר אשר נתאר בו איש ויודע בו כמו בשמו׳ גם אם לאחרים יאות התואר ההוא (לשון למודים לרמח״ל׳ למוד ח׳)·

בתור זרות לשונית יש לצַיֵן את השמוש: תחת־העומד=Substanz; Sub-stantia. עי׳ ערך ש פ ל ה׳ שפלת־עומד׳

ורגיל השמוש: נפל ת ח ת׳ עי׳ ערך נ פ ל א׳·

תַּחְתּוֹנִים = היסודות התחתונים׳ ד׳ היסודות.

התחתונים ר״ל היסודות הארבעה (מו״נ ב׳ ל׳; אלחריזי: מה שלמטה)·

עי׳ ערך י ס ו ד·

תִּיּוּךְ׳ אמצע׳ מֵתויך·

ורצה בזה ה ת י ו ך כי הוא באמצע (פי׳ ס׳ יצירה לסעדי׳, תרגום משה בן יוסף׳ רמש״ש תמ״ח)·

עי׳ ערך תַּוֶךְ׳ מתויך׳ מתִּיך·

תִּיכוֹנִי׳ כמו ת י כ ו ן·

פנימוני וחיצוני ות י כ ו נ י (פי׳ ס׳ יצירה לר״י ברצלוני קע״ט; עי׳ רמש״ש ת״א)· פעמים בהוראת פ נ י מ י: ויש שינה שיהיו בה כל כחות האדם החיצונים וה ת י כ ו נ י ם בטלים ונפטרים משמושם ומעשיהם (ראב״ח׳ מגלת המגלה ס״ג)· השוה: מאי ת י כ ו נ ה? תיכונה שבתיכונות (ילקוט שופטים ס״ג)·

עי׳ ערך פ נ י מ י׳ פ נ י מ ו נ י·

תְּכוּנָה׳ אופי׳ טיב׳ טבע׳ מזג׳ מדה׳ סגולה; איכות׳ מהות; הכנה׳ קנין; אופן׳ סדר׳ מדרגה (בכוזרי ועוד)·

אעפ״י שההוראות הללו סמוכות זו לזו ומשמשות פעמים בערבוביה· נִתן להבחין בהן בין משמעות מרווחת (א׳) ובין משמעות מצומצמת (ב׳)·

א׳) סגולה· אופי· טוב· טבע· מדה· איכות· מהות (Eigenschaft, Eigentümlichkeit, Beschaffenheit, Charakter; Qualität, Wesenheit).

ואולם המלאכותי הוא מה שיקנה לדבר צורה מקרית מבלתי שיעזוב צורתו הטבעית ותכונתו (ס׳ יסודות לישראלי· הוצ׳ פריעד ח׳)· צורתו ותכונתו בפועל (= essentia; שם ט״ז)· ולא שום תכונה מהתכונות (ס׳ תגבולים והרשמים לישראלי· תהלה למשה קל״ה)· שיהיה במקום ובזמן ובצורה מצויירת וכו׳ ושאר התכונות הדומות לאלו (או״ד א׳ ב׳)· אֲשר אין לו צורה ולא תכונה ולא שיעור ולא מקום (שם א׳ ג)· מי יבא עד תכונתך (רשבּ״ג· כתר מלכות)· צאתו מתכונת היסודות אל תכונת הצמח ואח״כ יעתק מתכונת הצמח אל תכונת המזון וממנו יעתק אל תכונת הזרע והדם וכו׳ (חו״ה· תבחינה ה׳)· בהרכבתו ותכונתו וחבורו (שם)· תכונת כלי הקול ומוצאי הדבור (שם)· ותהיה בתכונת המלאכים (שם הפרישות א׳)· ותהיה בתכונת סגולת אלהים (שם ד׳)· תכונות ומעלות (שם· אהבת אלהים א׳· פתח השער)· הצורות והתכונות והמדות (שם· הבטחון ד׳)· שהצורה הזאת היתה עומדת על תכונה (ראב״ח· הגיון הנפש ב׳):· חונן הצורות ונותן התכונות והסדור (כוזרי ד׳ כ״ה)· שהבורא יתברך מנהיגם בתכונה מהתכונות קרא אותה התכונה ההיא אם תחפוץ טבע או נפש או כח (שם ה׳ י׳)·האיכות· והיא תכונה באיש וכו׳ והוא ד׳ מינים· אחד מהם תכונה אם בנפש כמו החכמה והסכלות וכו׳ ואם בגשם כמו הבריאות והחולי (אמונה רמה ו׳; השוה קצרי אבן רשד על שמע טבעי ל״ז: ומיני האיכויות ארבעה וכו׳)· האיכות בככל הוא שם לתכונה אשר בהם יאמר לאישים וכו׳ איך הוא בחכמה ובגבורה והחום והקר וזולתם מן התכונות וכו׳ ואני כבר שמתי בהעתקתי תכונה במקום איכות (ר״ש ן׳ תבון· פ׳ המלות הזרות; השוה כל מלאכת הגיון ז׳)· וחכמת התכונה הכוללת תכונת הגלגלים (שם)· התכונה הגלגלית (מורה המורה עמ׳ י״ח)· ומתוכן בתכונת הפרישות (תגמולי הנפש להלל מורונא כ״ג:)· עד תכונת אמתתם ושעורם (מאזני צדק לאלגזאלי, תרגום חסדאי· ו׳)· ואין קצה לתכונתם ושלמותם (שם י׳)· המצב הנה הוא מליצה מהתכונה המגעת לגשם וכו׳ (יצחק בן נתן· תרגום פי׳ אלתבריזי לכ״ה הקדמות המורה)· אלה התכונות השלשה· רצוני פנים נזעמים ותכונת ההתקטנות וכו׳ (באור אבן רשד ע״ס השיר לאריסטו· תרגום טודרוס טודרוסי· ו׳)· תכונות יוצאות מהמשקל והלחן (שם ז׳)· הם בכלל שתי

תכונות אחת מהם תורה על מדה ומנהג וכו׳ והשנית תכונה תורה על סברתו (שם)· והנה מהתכונות אשר יהיה בהם האדם כעסן וכו׳ וכבר יתבאר וכו׳ באיזו תכונה מתכונות האדם (באור אבן רשד ע״ס ההלצה לאריסטו, תרגום הנ״ל, ק״ג)· חכמת התכונה היא סדר תכונת מערכי שמים (באור על מו״נ מיוחס לר״י גיקטליא, שאלות שאול הכהן ט:)·

תכונה ראשונה = איכות ראשונה (עי׳ ערך איכות, איכויות ראשונות, שניות)· גם = סבה ראשונה·

ב׳) הכנה (Anlage, Disposition, διάθεσις) או קנין (ἕξις).

עד שתראה התכונה על הענין אשר הוכנה לו מן השלמות והחסרון (כוזרי א׳ א׳)· ואין הווה אלא שיהיה כבר בתכונת המים זב נגר (שם ד׳ כ״ה)· ונקראו אלו הצורות שלמיות כי בהם ישלמו תכונות הדברים (שם ה׳ י״ב)· הכל תכונה בנפש וכו׳ וכל מדה חזקה היא תכונה בנפש (מו״נ א׳ נ״ב)· ואינו בעל נפש כדי שיהיה לו תכונה (אלחריזי, שם; תבון: ואין לו ההכנות)· התכונות הנפשיות (שם א׳ נ״ג; נ״ד)· וקבל התכונה המוכנת לצורת האש (אלחריזי מו״נ ב׳ כ׳; תבון: וקבל בהכנה ההיא צורת האש)· מצב חילוף תכונת החמרים (אלחריזי שם ג׳ י״ב; תבון: הכנת החמרים)· ויש אנשים רבים שיש להם מתחילת הבריאה תכונה מזגית (תבון שם א׳ ל״ד; אלחריזי: תכונת מזג, השוה: וא״א ג״כ מבלתי היות שם הכנה מזגית, שם ב׳ ל״ח)· ההזמנות הטבעיות וכו׳ כי תכונות מדות הגוף הם הצעות למדות הנפש (אלחריזי שם; תבון: ההכנות הטבעיות וכו׳ מעלות המדות)· והמדות הן התכונות הנפשיות שתגענה בנפש עד שעור היותם לקנין (אחיטוב: טבע)· ותסדרנה מהן הפעלות (מלות הגיון י״ד; רמבמ״ן: התכונות הנפשיות, כלומר ההכנה בנפש וברצון)· ומהתכונת הנכבדות (מאמר ן׳ עקנין במחוייב המציאות, הוצ׳ משה הלוי ה׳; עי׳ הערת המו״ל ד׳, השוה: מדות נכבדות, מלות הגיון י״ד)· יקנוהו פעולותיו אלו תכונות נפשיות יפות כמו שההתמדה על הפעולות היפות כפעולות הכתיבה יקנה האדם יופי מלאכת הכתיבה והיא תכונה נפשית (=קנין; ס׳ ההתחלות לאלפרבי, תרגום ר״ש תבון, מ״ב)· פירושה [של תכונה] כמו כובד וקלות וכו׳, שכל אלה נקראים תכונות גופיות (פי׳ הכ״ה הקדמות להלל מורונא ל״ח·; עי׳ הערת ולפסון בספרו על קרשקש עמ׳ תרפ״ח בנדון תכונה והפעלות· השוה פי׳ הכ״ח הקדמות ל״ח: תכונת הכנה, תכונת אפשרות). בעבור שהם באים מתכונות גוף בעל נפש והם תכונות נפשיות (עץ חיים לאהרן האחרון, קמ״ט)· המאמר במדות: אם התכונות אשר כשנמצאו בני אדם קרו להם ההפעלות בהם והם אשר יהיה האדם בם מוכן והם אשר יודרך בהם לקבל

ההפעלות (באור אבן רשד לס׳ ההלצה, קמ״א). תכונה והתנועה תאמר על התכונות והתנועות אשר יתחדשו בין פועל ומתפעל וכו׳ הנה הפעולות היא תכונה תתחדש בין הפועל והמתפעל; וכמו כן הלבוש היא תכונה תתחדש בין המלבוש והלובש, וכבר תאמר התכונה על הדברים הנכנסים בשער המצב וכו׳ כמו שהבריאות תכונה טובה (ס׳ הגדרים לבונאפוס, ערך ת׳ שער ב׳; כאן תכונה נגדרת ביחוד בהוראת קנין).

ע׳ ערך דריכה, הכנה, עתוד, קנין ב׳.

ג׳) תבנית, תמונה; תמונה הנדסית (Gestalt, Figur; geometrische Figur).

וצורתו הרבוע על תכונת כך (מו״נ א׳ ס״ט; אלחריזי: על תבנית כך). הכמות והתכונה וההנחה (שם ב׳ הקד׳ כ״ב; אלחריזי: התבנית; ערבית: אלשכל. השוה אור ד׳ א׳ כ״ב: הכמה והתמונה והמצב; ע׳ ולפסון בספרו על קרשקש עמ׳ תרפ״ו). או התיחד השמים במה שהם עליו מן התכונה מבלתי הרבוע והשלוש. (שם ב׳ י״ט; אלחריזי: מהתבנית). תבנית הגוף ותכונתו וצורתו (שם ג׳ נ״ד; אלחריזי: תבנית הגוף ותמונתו).

ד׳) בהוראת הנחה, מצב (Lage, situs).

והתכונה המיוסדת (אלחריזי, מו״נ ב׳ הקד׳ כ״ב; תבון: וההנחה. השוה אפרת בספרו על המונחים הפלוסופיים, שבמו״נ, ערך הנחה, בנדון טעותו של אלחריזי בהוראת המונח הערבי וצע; השוה ולפסון בספרו על קרשקש עמ׳ תרפ״ט).

ראוי לציֵן כאן את השמוש של תכונה אצל אלחריזי במו״נ א׳ מ״ז: המורה על תכונת הענין (תבון: על ישוב הענין = עלי אקראר אל אמר).

ע׳ ערך מאמר ה׳, הנחה, ישיבה, מצב, נציב, תשומה.

ה׳) בהוראת סמוכות לאחרונה, כמו אופן, דרך, מדרגה.

ותשתנה תכונת רדת המים (אלחריזי, מו״נ ג׳ כ״א; תבון: הצעת הגרתם, מונק: position). וכאשר תהיה על התכונה הזאת מן האמונה (כוזרי א׳ א׳ קסֶל: Stufe).

ו׳) חכמת הכוכבים, ח׳ הגלגלים; אצטגנינות (Sternkunde, Sphärenkunde, Astronomie; Astrologie).

סדר התכונה (יסוד עולם לישראלי כ״ז; וכמה פעמים שם: התכונה). וכל מה שיש במופתי התכונה (כוזרי ג׳ מ״ט). זה אפשר אצל הסכלים בתכונה ובהשואת הכוכבים (אמונה רמה, הוצ׳ ויל, צ״ו; השואת הכוכבים = Aequinoctium). בעניני התכונה (מו״נ ב׳ ח׳, י״א, כ״ד ועוד; ג׳ י״ד). ס׳ התכונות (אלחריזי, מו״נ ג׳ ב׳ – תרגום משובש לס׳ אלהות של אלראזי; ע׳ אפרת בספרו על המונחים

הפלוסופיים שבמו״נ)· מספרי תכונה׳ תשבורת (ס׳ הירח לאבא מרי אשתרוק עמ׳ קכ״ה)· וחלקיה: המספר והתשבורת וכו׳ והתכונה (תרגום אלשפא לאבן סינא, אוצר נחמד ב׳ קי״ד)· תשבורת׳ מספרי תכונה (מקדש מעט׳ הוצ׳ גולדנטל עמ׳ י״א; כיו״ב שם י״ז)· קדומת הסדר וכו׳ וחכמת המספר והשעור לתכונה (יש״ר מקנדיא, נובלות חכמה עמ׳ ד׳)· ס׳ „קצור התכונה״ (עי׳ כתבי רמש״ש א׳ רס״ו· השוה רמש״ש תרפ״ח; קויפמן במבואו לס׳ העגולות הרעיוניות נ״ד, הערה ב׳)· ס׳ התכונה (תרגום יעקב בן מכיר; רמש״ש תק״ס)׳ וכיו״ב·

חכמת התכונה = Astronomie.

חכמת התכונה היתה באמונה אצל חכמי ישראל (יסוד עולם לישראלי׳ ה׳)· שם הענין הנזכר בחכמת התכונה (כוזרי ד׳ כ״ה; כיו״ב שם ד׳ כ״ט)· בעלי חכמת התכונה (אמונה רמה מ״א; כיו״ב שם ל״ו, מ״ה)· למי שעיין בחכמת התכונה (מו״נ ב׳ ט׳)· לא היתה חכמת התכונה בזמנו כמו שהיא היום (שם ב׳ י״ט)· מי שידע דבר מחכמת התכונה (שם ג׳ י״ד)· חכמת התכונה הכוללת תכונת הגלגלים והכוכבים ומשפטי הכוכבים (ר״ש ן׳ תבון, פי׳ המלות הזרות׳ ערך למודים; אותו נוסח בס׳ הגדרים לבונאפוס כאן חכמת התכונה שם כולל לאסטרונומיה ולאסטרולוגיה)· חכמת התכונה היא סדר תכונת מערכי שמים (באור על מו״נ מיוחס לר״י גיקטליא׳ שאלות שאול הכהן ס:)· אלכנדי החכם בשלמות חכמת התכונה (יהודא משקוני; עי׳ כתבי רמש״ש א׳ תקס״ה)· ס׳ תלמי בחכמת התכונה (הנ״ל)· חכמת התכונה היא ידיעת הגלגלים וכו׳ תקרא שכליית (דרך תבונות לרמח״ל, פי׳ י״א)·

בעלי התכונות = חכמי התכונה (ראב״ע: בעלי המזלות׳ חכמי המזלות)· ובעלי התכונה וההשואה (אמונה רמה צ״ו)· ובעלי התכונה שמו שעור הארץ (אגרת חי בן מקיץ׳ הוצ׳ קויפמן ט״ו; עי׳ רמש״ש ש״ג)·

חכמי התכונה = Astronome (יסוד עולם לישראלי ע׳; מו״נ א׳ פתיחה ובכ״מ)·

עי׳ ערך חכמה (חכמת הגלגל, ח׳ הכוכבים׳ ח׳ הכדור׳ ח׳ החבור, ח׳ החזיון; ח׳ האצטגנינות׳ ח׳ ההבטות׳ ח׳ המזלות׳ ח׳ הנסיון׳ ח׳ התכונה המשפטית)׳ תוכן·

פעמים חכמת התכונה (כון = סדר) = חכמת המדידה׳ הנדסה (Geometrie).

בשנה החמישית לחכמת התכונה והמדות (מוסרי הפילוסופים א׳ י״א; עי׳ ולפסון Classification of Scienees עמ׳ ש״ב; גם ב„מעשה חושב״ לרלב״ג אתה מוצא תכונה בהוראת הנדסה· אולם חכמי התכונה׳ „שברי חכמי התכונה״׳ שם׳ בהוראה ו׳ = חכמי הכוכבים)· בנדון הכללת תכונה בהנדסה השוה: חכמת

ההנדסה כוללת חכמת המספר והמדידה והתשבורת וחשבון תקופת צבאי השמים (באור מלות זרות לישראל קיטובר).

ז׳) בהוראת גלגל השמים (Himmelssphäre).

אבל היא עומדת באמצעת התכונה (ראב״ח, צורת הארץ ד׳). תמורת מה שראויה להמצא לצורת התכונות השטוח (שם ב׳:).

תְּכוּנִי, נרדף עם מדותי.

במעלות התכוניות (הנהגת המתבודד). באותה הוראה גם תכונותי.

תְּכוּפוּת, התמשכות בזמן ללא הפסקה; המשכת מסורה (zeitliche Ununterbrochenheit; ununterbrochene Tradition).

כי הם מפֻורסמים מהספורים התכופים אשר נדבק תכופותם (אמונה רמה ע״ח).

עי׳ ערך תכף, תכיפה, תכיפות, תכפות.

תְּכִיפָה, (ע״ד: שלש תכיפות הן, ירוש׳ ברכות א׳; התוכף תכיפה אחת, כלאים ט:), כמו תכיפות.

יחס זמנו במהירות ותכיפה (פי׳ ישעיה בן יצחק על הקאנון, כת״י, רמש״ש).

לפי סדר המשכם ותכיפתם (רנ״ק, מונה״ז, קכ״ג).

תְּכִיפוּת, כמו רציפות (Kontinuität).

חדשתי (עי׳ בבאורים למונחים שבסוף תרגומי תורת המדות של שפינוזה). מן הראוי להבחין וליחס רציפות על מקום ותכיפות על זמן. (כמדומני נמצא בספרותנו העתיקה: המקום רצוף, הזמן תכוף).

עי׳ ערך דבקות, התדבקות ב׳, הדבקה, סמיכות ד׳, רציפות, תכף, תכיפה, תכיפות, תכפות.

תִּכְלָה, כמו תכלית א׳ ופעמים גם כמו תכלית ג׳; גבול, סוף, קצה.

שלא ילך הדבר לאין תכלה (לקוטי מקור חיים לרשב״ג א׳ ו׳). והיתה אותה האחדות אין התחלה לה ולא תכלה (שם ב׳ כ״ו). אינו עובר שתהיה התכלה דומה להתחלה מפני שהתחלה התחייב שתהיה תכלה לכח, התחלה והפסקה (שם). יש לו תכלה מצד הפועל ואין לו תכלה מצד העצם (שם ג׳ ל״ט). תכלה משתי קצוותיו וכו׳, תכלה מהצד העליון וכו׳, תכלה מהצד התחתון וכו׳ תכלה בעליונים וכו׳, תכלה בשפלים

(שם ה׳ ל״ו). **התכלה התחתונה** (שם ה׳ מ׳). **וארצה לומר בתכלה** (מונק: extrêmité) **התחלת הפעל** (שם ה׳ ס״ז). **שכל מה שיש לו תכלה יש לו תחלה וכו׳ וכל מה שאין לו תחלה אין לו תכלה וכו׳** (שם היחוד ה׳). **כי הנמצא תדיר אין לו תחלה ולא תכלה** (שם י׳). **לא תקיים לו התכלה** (כוזרי ב׳ ב׳). **ויוצרנו הוא אחד באין תחלה ואחרון באין תכלה** (פי׳ ס׳ יצירה לר״י ברצלוני, י״ד). **כל דבר שיש לו תכלה תצטרך לבקש לתכלה ההיא תכלה אחרת** (אלחריזי, מו״נ א׳ ס״ח: תבון: תכלית). **בעל תכלה** (שם הקדמה י״א; אלחריזי: בעל תכלית). **אל לא תכלה** (שם; אלחריזי: עד לאין תכלית; וכן שם א׳ ל״א). **אילו היה האלוה גשם היה לו תכלה** (שם א׳ ע״ו; אלחריזי: תכלית). **העדר תכלה** (רש״ט פלקירא, מורה המורה ע״ו). **אין קץ ואין תכלה לאחריתך** (שיר היחוד).

רש״ט פלקירא מבחין בין תכלה ותכלית הבחנה שבין סוף ומטרה ואומר: **במוקדמה השנית** (= אין תכלית למספרם) **העתיק נהאית (נהאיה̈) — תכלית, ובסבה הרביעית** (= החומר והצורה והפועל והתכלית) **העתק כמו כן תכלית, ויש הפרש ביניהם כי המות סוף האדם ואינו תכליתו הנקראה תגיאה̈, ולהפריש ביניהם העתקתי אני תכלית — גאיה̈ ותכלה להאיה̈** (מורה המורה קנ״ד). **השוה תכלה במקור חיים שבתרגום פלקירא, כמו״כ: ומה שאין לו תכלה ואפסה** (ס׳ המעלות לרש״ט פלקירא כ״ג).

ע׳ ערך מְכַלֶה, סוף, קץ, תכלית א׳ וב׳.

בהוראת משאלה, כליון עינים, ובהוראת שלמות אין מונח זה מצוי בספרתנו הפלוסופית.

תַּכְלִי, כמו תכליתי, סופי.

העלה ההיולית, הצוריית, הפועלת והעלה התכליית (עולם קטן הוצ׳ הורוויץ, ז׳ וח׳ ועוד). **הסבה התכליית** (מו״נ ג׳ י״ג). **אם העולם תכליי יתחייב היות לו כח תכלויי** (רמש״ש קפ״ה, השוה: ואם הוא מכולה, לו כח מכולה, אגרת לאבן רש״ד, כת״י, רמש״ש קפ״ה). **בלתי תכלי** (ראשית הלקח לשמואל בן יעקב, כת״י; רמש״ש תתקמ״ט).

תַּכְלִית, א׳) אחרית, גבול, אחרון, סוף, קצה (Ende, Endlichkeit, Grenze, Extrem; πέρας, ἔσχατον).

(ע״ד המקראות: ולכל תכלית הוא חוקר; עד תכלית אור עם חשך; עד תכלית שדי). **דע כי הנקודה וכו׳ היא תכלית הקו וקצהו וכו׳**

הקו וכו׳ הוא תכלית השטח (יסוד עולם לישראלי ו׳). נתחיבו היסודות שלא יהיה להם תכלית וכו׳ אין תכלית להויתם עד שיכלה אותם בוראָם וכו׳ הגופים אשר אלה האיכויות בם בתכלית (ס׳ היסודות לישראלי, הוצ׳ פריעד, ל״ז). בין שתי התכליתים (שם בכת״י; בנדפס: שני הקצוות). בעלי מרחק ותכלית או לא בעלי מרחק ותכלית (שם נ׳). ואין לו תכלית ולא סוף ולא קץ (דוד אלמקמץ הבבלי, עי׳ הליכות קדם ע״ג). הראשונה מהם מן התכליות, והוא שהשמים והארץ כיון שהתברר שיש להם תכלית וכו׳ התחיב שיהיה לכחם תכלית, כי אי אפשר שיהיה כח לאין תכלית בגשם בעלי תכלית (אמונות ודעות א׳ א׳). התחלות המדעים גדולות ותכליותיהם דקות (שם ב׳, פתיחה; תכלית המדע בהוראת סוף ההשגה, בנגוד להתחלת המדע). וחיוב תכלית (=גבול) חכמתו בתכלית כחו, ומצד הידוע שמי שלא הגיע אל תכלית ויפסק, אינו נתפש לנפשות (שם). ולכל אחד משני הענינים מדה בתכלית ולא יתכן שיהיה באין תכלית, וכאשר תכלה וכו׳ (שם ח׳ א׳). והיה זה משכן לתכליתה ולאחריתה (לקוטי מקור חיים ב׳ כ״ו). התכלית המקפת בו (שם ב׳ י״ג). התכלית הקצוית (שם ב׳ י״ח). התכלית האחרונה (שם ה׳ י״ט). תכלית רשום האחדות (שם ה׳ ס״ז). ואם יהיה השאר מאין תכלית יהיה דבר שאין לו תכלית גדול מדבר שאין לו תכלית (חו״ה׳ היחוד ה׳). ואין תכלית לתחלתם וכו׳, אין ראשית לראשית ואין תכלית לקדמותו (שם ו׳). אין תכלית ליכלתו וחכמתו וגדלו (שם הבחינה ה׳). זה הקו אשר על תכליותיו נקרא תושבת (ראב״ח, חבור המשיחה והתשבורת, עמ׳ ח׳). התחיל בחכמת המוסר (= ח׳ השמוש) שהיא חוקרת עליהם על תכלית הנמצאים (הנ״ל, יסודי התבונה ומגדל האמונה; כתבי רמש״ש, א׳ ת״ג). השגה שאין לה סוף ותכלית (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ, עמ׳ י״ז). בורא הטוב והאור בלי תכלית (=גבול) ופועל הרעות פועל החושך והרע ואין תכלית (שם נ״א). בעלי תכלית וכו׳ מאין תכלית (שם). ואמצעיים אין להם תכלית (כוזרי א׳ א׳). ומזה שפעולות הגוף בעלות תכלית ופעולות הנפש בלתי בעלות תכלית (שם ה׳ י״ב). והמוליד בתכלית (= בקצה), והמגדל באמצע הקושר בין ההתחלה והתכלית (שם). חתיכה וכו׳ בעלת תכלית ידועת השעור (אמונה רמה, עמ׳ ט״ו). קו בלתי בעל תכלית, שטח בלתי בעל תכלית (שם ט״ז). שאם היה גשם בלתי בעל תכלית לא יהיה במקום כלל, לפי שכל מה שהוא במקום, שטחי מקומו כופים עליו (שם). החכמה המעיינת בצרת הנמצאות החצונות ותכלית גופן כחכמת המספר (פי׳ ס׳ יצירה לר״י

ברצלוני ס״ו). אינו עד לאין תכלית (אלחריזי מר״נ א׳ ל׳; תבון: ללא תכלה). שמציאות מה שאין תכלית לו וכו׳ המנע מציאות גשם אחד אין תכלית לו אל מציאות גשמים אין תכלית למספרם וכו׳ וכן מציאות עלות אין להם תכלית וכ׳, וכן אל לא תכלית (שם ע״ג). מה שאין תכלית לו בכח או במקרה (שם). שמציאות בעל שעור אחד אין תכלית לו, שקר (שם ב׳ הקד׳ א׳; אלחריזי: שאין לו תכלה). שמציאות בעלי שעור אין תכלית למספרם, שקר (שם הקד׳ ב׳; אלחריזי ג״כ: תכלית). כן אל לא תכלית (שם הקד׳ ג׳; כאן מתרגם אלחריזי ג״כ: אל לא תכלית, ובח״א ע״ג, הקד׳ י״א מתרגם תבון: אל לא תכלה, ואלחריזי: אל לא תכלית. עי׳ ערך תכלה). וזה מה שלא ילך אל לא תכלית (שם א׳ ס״ט; אלחריזי: וזה לא ילך עד לאין תכלית אבל יגיע עד תכלית). תכלית בכח; תכלית בפעל; התכלית והרחק; תכלית במין; תכלית במספר; תכלית לזמן עובר (קצורי אבן רש״ד, תרגום ר״מ תבון, עמ׳ י״א, י״ב, י״ג, י״ד, כ״ח ועוד). והוא המקומות בעלי תכלית במין ובעלי תכלית בשעור, ר״ל באיכות ובכמות (פי׳ נרבוני לבאור אמצעי של אבן רשד ע״ס שמע טבע, כת״י; עי׳ ולפסון בספרו על קרשקש, שנ״ג). ולא יאמר בו תכלית אלה למה שהוא תכלית להיולי ותגבילהו (קרשקש אור ה׳, א׳ א׳ א׳). מרכז בלתי בעל תכלית, רוחק בלתי בעל תכלית; כובד או קלות בלתי בעל תכלית; תכלית ההתחלות (פי׳ תאמסטיאוס על ס׳ השמים לארסטו, תרגום זרחיה הספרדי, הוצ׳ לנדויער, ט״ז, כ׳, קי״ט). הנקודה היא תכלית הגודל וכו׳, השטח הוא אשר לו אורך ורוחב לבד ותכליתו קו או קוים (ס׳ אוקלידוס; רמש״ש תתר״ב). תכלית הוא קצה וכו׳, תכלית יאמר לדבר אשר הוא סוף וכו׳ כמו הנקודה אשר היא תכלית לקו וכמו הקו אשר הוא תכלית לשטח (ס׳ הגדרים לבונאפוס). ונראה שמן מחשבת השנוי תשתלשל מחשבת הבלתי תכלית והפכה התכלית (רנ״ק, מונה״ז רע״ו). נמצא: בלתי תכלית, במקום בלתי בעל תכלית.

עי׳ ערך אין־סופי, מכלה, קצוי.

תכלית בהוראה מצומצמת של מגביל, ביחוד כשהיא באה בצרוף למקיף ומוקף:

כי המקיף במה שהוא מקיף הוא תכלית הגשם וכו׳, היה גדר המקום שהוא תכלית המקיף, ומהנה יראה כי המקום אינו הפנוי והרחוק אשר בין התכליות המקיפות (קצורי אבן רשד י״ד:, השוה שם: זולת אמרנו בתכלית הכלי). בין תכליות המקיף (נרבוני, פי׳ הנ״ל). לפי שהצורה אם הנחנו שהוא תכלית הנה הוא תכלית המוקף, לא תכלית

המוקף (שם)· הנה גדר המקום שהוא תכלית מקיף שוה נבדל (נרבוני בפי׳ לכוונות הפילוסופים ג׳)· הרחק אשר בין תכליות המקיף (קרשקש, אור ה׳, א׳ ב׳ א׳; עי׳ ולפסון בספרו על קרשקש שנ״ב)· השוה: התכלית המקפת בו דומה בתבנית המקפת בגוף (לקוטי מקור חיים ב׳ י״ג)·

ב׳) בהוראת ערך ההפלגה׳ השעור היותר גדול, המעלה העליונה (ע״ד המקרא: תכלית שנאה)׳ וסמוכה לה בהוראת שלמות (Maximum, höhere Stufe; Vollkommenheit)·

בתכלית המזג׳ בתכלית החום וכו׳ בתכלית הקור; בתכלית המיעוט והחולשה; בתכלית החולש׳ תכלית החולשה; תכלית הדק תכלית העבות (ס׳ היסודות לישראלי כ׳; ל״ה; ס״ג)· בתכלית ההתאחד (לקוטי מקור חיים ב׳ כ״ו)· בתכלית המיעוט והקטנות (שם ג׳ ל״ז)· בתכלית הסכלות (חו״ה, היחוד ו׳)· בתכלית התקנה והתועלת (שם, הבחינה ה)· אל תכלית הגנות (שם, אהבת ה׳, ו׳)· תכלית ההגדה (כוזרי א, א׳)· בתכלית החסרון (שם)· בתכלית ההצלחה; בתכלית הדלות והעניי (שם א׳ פ״ג)· זאת מדרגת התכלית (= תכלית המדרגה׳ höhere Stufe) אין אחריה וכו׳ (שם ג׳ כ״ב)· תכלית ההכנה; תכלית ההתבוננות; תכלית היופי (ס׳ העצמים לראב״ע כ״א, כ״ז)· בתכלית הקושי והחזוק (מו״נ א׳ ע״ג)· תכלית הבאור (שם ב׳ מ׳)· וישיגהו תכלית ההשגה (שם ג׳ י״ג)· בתכלית השווי (שם ג׳ נ״ד)· בתכלית הבטול (אור ה׳, א׳ א׳ א׳)· בתכלית גדלו (=Maximum: ס׳ המנוחה והתנועה)·

בספרותנו המאוחרת נמצא השמוש: תכלית החולש = Intensitäts-minimum (השוה למעלה: תכלית החולש בס׳ היסודות לישראלי)·

עי׳ ערך קצה ד׳.

ג׳) סבה תכליתית׳ מטרה (ע״ד המקרא: לכל תכלית הוא חוקר); כונה (Endursache, causa finalis, ἕνεκα; Zweck, τέλος; Absicht).

מן השוא שיהיה החכם משים תכלית תועלת הנפש ההיא (או״ד ט׳ א׳)· מפני שלא הגעתי אל תכלית הענין (תקון מדות הנפש, הוצ׳ פאלאק כ״ד)· וכת שלישית ראו כי תכלית הטובה לקבץ הממון וכו׳ (דוקש שירי שלמה X)· תכלית התכונות (חו״ה, אהבת ה׳, פתח השער)· התכלית הרחוקה בתקון נפשו (שם ו׳). ותכלית המדות המעלות הרצויות (שם ז׳)· חכמת הפילוסופיה שהיא חכמת החכמות ותכליתן (עולם קטן ליוסף ן׳ צדיק, הוצ׳ הורויץ עמ׳ ב׳)· כח הפועל וכח התכלית (שם ז׳)· לא נשכיל לתכלית זאת פועל אלא חי (שם מ״ו; עי׳ קויפמן, תורת התוארים רס״ח)· והוא התכלית

מהחי הבהמי (כוזרי ה׳ י״ב). סברתם כי ההנאה היא התכלית המבוקשת (שם ה׳ כ׳). לפי שתכלית הדבר הוא שלמות הדבר וכו׳ והיולי שלו תכלית ושלמות אשר בעבורו נמצאה צורתו (אמונה רמה עמ׳ ל״ח). תכלית הפילוסופיה—המעשה (שם ד׳; השוה שם צ״ט). ושהם הארבעה׳ החומר והצורה והפועל והתכלית (מו״נ א׳ ס״ט). פועל העולם וצורתו ותכליתו (שם). מה תכלית ההתנשאות וכו׳ ומה תכלית הגדלתו וכו׳ ולזה יגיע סדור כל תכלית וכו׳ וא״כ הוא ית׳ תכלית כל דבר וכו׳ שהוא תכלית התכליות (שם). תכלית האדם (שם ג׳ י״ג). תכלית המציאות (שם). סבת התכלית (שם; עי׳ להלן). החומר והפועל והצורה והתכלית (מלות הגיון, ט׳). עד תתברר התכלית הקרובה מן התכלית הרחוקה (שם). *) התכלית בחיים (ס׳ ההתחלות לאלפראבי, תרגום ר״ש תבון, ל״ו). תכלית שם משותף וכו׳ ויאמר תכלית בענין תכלית כונה בדבר וכו׳ ואני הוספתי עליו ברוב המקומות מלת כונה (ר״ש תבון פי׳ המלות הזרות). טוב — תולדת המחשבה בתכלית מה שיחשב בעליו שהוא טוב (מאזני צדק ק״ג). תכלית המבוקש (שם; עי״ש ק״ב: התכליות הנכבדות, המשובחות). תכלית חוץ מעצמו (עץ חיים לאהרן האחרון, הוצ׳ דליטש, ק״ה). תכלית חצונית (שם ק״ו). תכלית המבוקש (שם ר״ג). תכלית מכוונת (שם ק״ל). תכלית עצמית (שם ק״ו). תכלית שכליית (שם קפ״ז). תכלית תוריית (שם קס״ד). אלו התכליות הם תחלת המחשבה לסוף המעשה (באור אבן רשד לס׳ ההלצה של אריסטו, תרגום טודרוס טודרוסי, ל״ח). יאמר תכלית על התכליות אשר בעבורם יהיו הדברים (ס׳ הגדרים לבונאפוס). מיני העיונים בבחינת יחסם עם התכלית ארבעה: הא׳ העיון שהוא אמצעי להשגת התכלית מצד עצמו וכו׳, המין הא׳ יתחלק לעיקרי והכניי וכו׳ (רמח״ל, דרך חכמה, אמ״ד, עמ׳ ב׳). התכלית היא הכונה שמכוון הפועל בפעולתו (הנ״ל, דרך תבונות פ׳ י״א).

עי׳ ערך כונה א׳, למות, סבה, עלה.

תכלית ראשונה: וזה כלי הוא התכלית הראשונה וכו׳ כי התכלית הראשונה אצלו וכל איש מחודש שלמות הצורה המינית (מו״נ ג׳ י״ג. פי׳ ש״ט: כי תכלית כל אישי המינים שימצא בהם צורת המין). השוה תכלית ראשונה ב„עץ חיים” לאהרן האחרון, עמ׳ ק״ן.

---

*) השוה, ביחוד על היחס שבין תכלית, רצון, חכמה: דיזנדרוק, התכלית והתוארים בתורת הרמב״ם (ועי׳ שם עמ׳ מ״ז, הערה ג׳).

תכלית אחרונה: ואמנם מציאות תכלית אחרונה לכל מין חשב כל מדבר בטבע (מו״נ, שם). והתכלית האחרונה למין התמדת זאת הצורה (שם; עי״ש ג׳ נ״ד). השוה: תכלית אחרונה ב„עץ חיים״, עמ׳ קמ״ט (תכלית אחרונה חצונית מעצמו), ר״ג ועוד.

תכלית התכלית (מו״נ א׳ ס״ט. עי׳ בס׳ הגדרים לבונאפוס).

תכלית כונה: וזה המין ג״כ מן השלמות אין לעשותו תכלית כונה (מו״נ ג׳ נ״ד; אלחריזי: שלמות עקרית). איננו רק הצעה לזולתו ואינו תכלית כונה בעצמו (שם; אלחריזי: תכלית השלמות. עי׳ אפרת בספרו על המונחים שבמו״נ). השוה: תכלית כונה ב„עץ חיים״ לא״ה, עמ׳ ר״ח.

תכלית בשלוח (= תכלית פחותה; עי׳ באור מלות זרות לקיטובר).

סבת התכלית = סבה תכליתית (כגון: מו״נ ג׳ י״ג).

עי׳ ערך סבה, תכלית.

עלת התכלית (כגון: עולם קטן עמ׳ מ״ח). = עלה תכליתית, תכליית.

תכלית בהוראת משמעות, כונת מלה.

ולפי כך אפילו למלה אחת לא נוכל להשיג תכליתה כל ימי חיינו (באור ע״ל מו״נ מיוחס לר״י גיקטליא, שאלות שאול הכהן כ:).

ג׳) גדרי הגדרה (Definition; ὁρισμός).

העומק שהוא תכלית צורתו (של הגוף) וכו׳, הרוחב שהוא תכלית צורת השטח (ס׳ היסודות לישראלי, מ״ז). תכלית הדבר הדורשת על טבעו והעצמות שלו (ס׳ הגבולים והרשמים ליצחק ישראלי, תרגום נסים בן שלמה, תהלה למשה קל״א). כי התכליות אינם נרכבות כי אם מסוגים ומפרקים עצמיים ולא מצאו לפילוסופיה סוג שממנו תהיה נרכבת תכליתה וכו׳ וחקקוהו משלוש חקיקות וכו׳ (שם קל״ב). תכלית המחשבה וכו׳, תכלית החכמה האמתית – הכרה אמתית וכו׳, תכלית ההכרה – עצה וכו׳, תכלית העצה וכו׳, תכלית הזכרון חלוף דבר מה שכבר נשכח וכו׳, תכלית השמירה – הזכירה וכו׳ (שם קל״ט). נשלם מחברת של יצחק הרופא וכו׳ בחקיקת הדברים ותכליותם והפרק בין החקיקה והתכלית (שם קמ״א). *).

עי׳ ערך גבול ו׳, גדר א׳, חקיקה ב׳, רשום ב׳, רשם ב׳.

---

*) השוה שם את החלוקים גם בין תכלית, חקיקה, חזקה (והאיכות חוקרת על החזקות של דבר, קל״א; ג׳ חקיקות, האחת אצולה משמה והשנית לקוחה מחזקתה והשלישית מחכמה, קל״ב, וכיו״ב).

תַּכְלִיתִי, מתיחס על התכלית בהוראה ג׳.

צוריית וחמרית ופועלת ו ת כ ל י ת י ת (אמונה רמה ל״ח). תמימית ו ת כ ל י ת י ת (כוונת הפלוסופים לאלגזאלי; תרגום יהודא בן נתן, כת״י). נושא לתכלית ולהעדר ה ת כ ל י ת י (פי׳ אלתבריזי לכ״ה הקדמות המורה, תרגום יצחק בן נתן, שאלות שאול הכהן ד׳). הסבה ה ת כ ל י ת י ת (באור אבן רשד לס׳ ההלצה של אריסטו, א׳). ההצלחה ה ת כ ל י ת י ת (שם ב׳). הנה ששמו החלק המעשי סבה ת כ ל י ת י ת למעשה (אור ד׳, מ״ב, ו׳ א׳).

עי׳ ערך ת כ ל י.

תָּכַן, א׳) בנפעל: היה אפשר (möglich, zulässig sein).

ואם י ת כ ן שיתחבר לו מרחק בלא מרחק וכו׳ יתכן ג״כ (ס׳ היסודות לישראלי מ״ה). לא י ת כ ן לחשוב וכו׳ לא י ת כ ן להיות וכו׳ (או״ד א׳ א׳). לא י ת כ ן למחברו וכו׳ לא י ת כ ן לך אחי (חו״ה, חשבון הנפש ד׳). ולא י ת כ ן ולא יעבירהו השכל (מו״נ א׳ ע״ג). ולא הכנס גשם בגשם י ת כ ן (שם). אבל י ת כ ן בלי ספק וי ת כ ן היותו כן (אלחריזי שם; תבון: אבל זה א פ ש ר בלי ספק ו ע ו ב ר אצל השכל היותו).

עי׳ ערך א פ ש ר׳ ה ע ב ר ה ב׳ ע ב ר א׳ ע בָ ר ה.

ב׳) בנגזר מן תכונה א׳.

ו מ ת ו כ ן בתכונת הפשיטות (תגמולי הנפש להלל מורונא כ״ג:).

תֹּכֶן, (Inhalt).

נתפשט השמוש בהוראה זו בנגוד לצורה, אולם פעמים משמש ת ו כ ן גם בהוראת צ ו ר ה או ת כ ו נ ת ו של דבר (ת כ ן = תכונה).

והמעלה השלישית המדע השפל והתחתון, והוא מדע דרך היצורים ו ת ו כ ן הנבראים (דוד הבבלי אלמקמץ בפי׳ ס׳ יצירה לר״י ברצלוני, ס״ה. השוה שם למעלה: המודע ועל דעת ת ו כ ן הנמצא ויושר תבניתו). והמבינים את תוכן הצורות האלה וסדר תמונתן (ראב״ח, הגיון הנפש, ב:). שממנו יוצא ה ת ו כ ן והסדר לשאר בני אדם (כוזרי ד׳ ג׳). ואמנם דקדק עליהם ת ו כ ן השגתם (מו״נ א׳ ה׳, במקור הערבי: צורה; אלחריזי: צורת השגתם).

אף נמצא השמוש בהוראת ה ק ף:

שחקרו על ת ו כ ן גופי הכוכבים (ראב״ח, צורת הארץ ד׳; עי׳ במאמרו של אפרת על המונחים הפלוסופים שלפני התבונים, JQR XVIII). השוה: ו ת ו כ ן צורתן (ראב״ח, שם א׳); לדעתי יש לנקד כאן ותוכֵן (ע״ד: ותוכן רוחות ד׳), ולא כאפרת: ותוכֶן (=סדר).

תָּכְנִית, צורה בהוראת אריסטו, עצמות (Aristotelische Form, εἶδος; Wesenheit; essentia).

והאחדות היא משכללת צורת האחד ומקיימת תכניתו (יסודי התבונה ומגדל האמונה לראב״ח, כתבי רמש״ש א׳ שצ״א; עי׳ אפרת במאמרו על ראב״ח).

עי׳ ערך תבנית ג׳.

תָּכַף, סמך דבר לדבר או מעשה למעשה בלי הפסקה (unmittelbar aufeinander folgen lassen). על דרך: תוכף סמיכה לשחיטה (ירוש׳ ברכות א׳). וכל מי שהוא תוכף גאולה לתפלה (שם).

שתי נענועות תכופות זו עם זו (או״ד, כ״י, רמש״ש, לקוטים מחכמת המוסיקא; גם: נעימות תכיפות וכו׳ שתיהן תכיפות וכו׳ נענועות תכיפות ואין ביניהן רוח, שם.-תבון: סמוכות, או״ד י׳ י״ח). התחיב שתהיה בכאן [אחדות] תוכפת לה [התוכף אותה] (מקור חיים ד׳ כ״ב; מונק: unité subséquente). רעות גדולות ותכופות (מו״נ ג׳, כ״ג). ובקבוצי ענינים רבים תוכפים זה את זה (תגמולי הנפש להלל מורונא, י״ג). כי אחרת תכופה ועתידה לבא (רד״ק, ישעי׳ כ״ו י״ח). וברגע זה היה הכמות ההוא תכוף (רנ״ק, מונה״ז, הוצ׳ רבידוביץ, ר״פ).

הספורים התכופים, הענינים התכופים, שמועות תכופות (אמונה רמה ע״ח א׳) — בהוראת הקבלה הנמשכת (כוזרי א׳ כ״ה; עי׳ קויפמן תורת התארים רמ״ז). גם: להיות תכוף הדבור עד שהיה כמו מורגש (אמונה רמה, שם). = להיות נמשך (überliefert, tradiert) השוה: כבר אמרו בספרים כי ההגדה הנאמנת אמת [כאמת] נאמנת הדבר המושג בראות [עד שהיה כמו מורגש] (או״ד ג׳ ו׳; עי׳ גוטמן בכפרו על סעדיה ע׳ קמ״ז).

בהפעיל (ע״ד: גזור עליו שמדים, את מתכיפו לאבות, בראשית רבא ס״ה. מתכיפין התחלה להשלמה, רשות לחתן בראשית) אין השמוש מצוי בספרותנו הפלוסופים ויש לו מקום בה.

עי׳ ערך דבקו ת, ההדבקות ב׳, מחדבק, כמיכות ד׳ צרופי ב׳, רציפות, תכיפה, תכיפות, תכפות.

תֵּכֶף, (sofort, unmittelbar; kontinuierlich).

בטול התנועה תכף בא חשכון (= מנוחה) ובטול חשכון תכף באה התנועה (עולם קטן מ״ט). כי היסוד הכללי והצורה הכללית הם תכף האחדות תכפות חדוש (מקור חיים לרשב״ג ה׳, ס״ז). או השלמת חסרון או תכף (אלחריזי, מו״נ א׳ י״ח; תבון: סמיכות).

תְּכָפוּת, כמו תכופות.

ובזה ראיה כי היסוד הכללי והצורה הכללית הם תכף האחדות תכפות חדוש (מקור חיים לרשב״ג ה׳ ס״ז; מונק: création immédiate).

עי׳ ערך תכופות, תכיפה, תכיפות.

תָּלוּי, כמו נתלה, מתיחס (abhängig, sich beziehend).

תלוי וזולת תלוי (ס׳ הערויות לישועה בן יהודא, הוצ׳ שריינר VII). תלוי למינו (שם). תלוי למציאות (שם VIII). השוה רמש״ש שצ״ט בנדון תלה.

מאמר תלוי = konditioneller Satz.

המאמר התלוי שתולה מציאות ענין אחד במציאות ענין אחר (דרך תבונות לרמח״ל, פ׳ ו׳). המאמר התלוי, כי בתלוי אין הגזרה על מציאות שום אחד מן הענינים אלא על התלותם בלבד (שם).

הקש תלוי = konditioneller Beweis.

הדין הזה נקרא הקש תלוי, לפי שהקדמתו מאמר תלוי (לשון למודים לרמח״ל ז׳).

תלוי מהזולות = heteronom (מיזס, קורות הפילוסופיה החדשה). המשתנה התלוי = das abhängig Variable (בתורת הפונקציות).

עי׳ ערך נתלה.

השוה: עגולה תלויה, בנגוד לעגולה תלולה (משנת המדות ה׳ א׳: שלש מדות בעגולה, ואלו הן התלויה, התלולה והשפלה. עי׳ הערת רמש״ש שם).

תְּלוּת, כמו התלות, תליה (Abhängigkeit, Dependenz).

חדשתי (עי׳ בבאורים למונחים שבסוף תרגומי תורת המדות של שפינוזה). השוה: שטר שיש בו מחק או תלות (ירוש׳ גיטין ט׳ י״ז).

תְּלִיָּה, א׳) כמו התלות (Zusammenhang, Abhängigkeit).

כי תליתי באשר יתלה בו (ס׳ הערויות לישראל בן יהודא VII). קיום מחיב לתליה (שם). תלית הדבר (שם). וכן כתב וכו׳ כי שכלנו אינו בחומר אלא יש לו תלייה בחומר, ע״כ ובאור זה כי הצורות הנבדלות אין להם תלייה בשום פנים (רש״ט פלקירא, מורה המורה י״ז). תלייתן בחומר תלייה גמורה (שם). ותלית התנועות במונעים (הנ״ל, ראשית חכמה נ״א). ואין לו תליה עמו ולא יחס עליו (עץ חיים לאהרן האחרון י״ג. השוה שם ל״ב מפני זאת ההתליה). מופשטים מהחומר ותליתו (מאמר אלגזאלי בתשובת שאלת תרגום יצחק הספרדי, הוצ׳ מלתר, ע׳ ע״א. השוה שם מ״ד: התלות בפועל; ע״ג: מהתלות

החומר)· תליית ההצטרפות (רמש״ש שכ״ד)· אך תליתם זב״ז (דרך תבונות לרמח״ל, פ׳ ו׳)· שעיקר תלית המסובב בו (ס׳ ההגיון להנ״ל פ׳ ד׳)· תלית המשא = Hängezustand (ס׳ המנוחה והתנועה לצ״ה רבינוביץ)·

ב׳) בחכמת המליצה: דחית עקר המאמר לסופו (Aufschub, sustentatio).

תליה׳ גדרו אשר נאריך בדבורים עד בואנו אל תכליתם (לשון למודים לרמח״ל, ו׳ י״א)· השוה: אורך לשון׳ ערך ארך א׳·

ג׳) בחכמת הכוכבים: תליה = טבעת (עי׳ רמש״ש תקפ״ג)·

עי׳ ערך התלות׳ נתלה׳ תלות·

תַּם׳ מושלם (das vollkommene, perfectus).

שהתם והכל והיחד דבר אחד בעצמו (פ׳ תאמסטיאוס על ס׳ השמים לאריסטו׳ הוצ׳ לנדויער׳ ב׳)·

עי׳ ערך מתמים׳ תמות׳ תמימי׳ תמם·

תָּמִד׳ עי׳ ערך התמדה׳ מתמיד׳ תמידי·

תְּמוּנָה׳ א׳) דמות׳ תבנית חצונית (אצל הרמב״ם: בנגוד לצורה טבעית או מינית) (Bild, äußere Gestalt, Figur).

הכמות והאיכות והתמונות (כוזרי ב׳ ו׳)· כי אנחנו לא נקרא התמונה והתואר בענינים הטבעיים צורה׳ שלשון התמונה והתאר נופל בלשון העבר, על הצורה המוחשת בחושים וכו׳, אבל נקרא בענינים הטבעיים צורה (מלות הגיון ט׳)· אין התמונה והתאר מעמיד לאמיתת האדם (שם י״ג)· כי הצורה המפורסמת אצל ההמון אשר היא תמונת (אלחריזי: תבנית) הדבר יתארו וכו׳ ונאמר בצורה המלאכיות וכו׳ ומפני התמונה (ערבית: אלשכל) והתאר (אלחריזי: התבנית והצורה) וכו׳ (מו״נ א׳ א׳)· והשגות המראה וכו׳ והם הצלם והדמות והתמונה והתבנית והתואר (עץ חיים לאהרן האחרון׳ הוצ׳ דליטש מ״ז)· הכמה והתמונה והמצב (קרשקש׳ אור ד׳ א׳, כ״ב הוצ׳ ולפסון ש״ו· השוה אלחריזי מו״נ ב׳, הקד׳ כ״ב: הכמות והתכונה וההנחה· עי׳ ולפסון בספרו על קרשקש תרפ״ז)· ואחר שהיתה התמונה היא הצורה (אור ה׳ א׳ א׳ א׳)· תמונה סבובית (שם)· וראוי שתדע שבואיציאו הוא מחלק הנה בין התמונה והתאר וכו׳ והתמונה תאמר בשוה בבעלי חיים וזולתם כי הוא אומר הסגר הענין תוך גבולים מוגבלים (יהודא מסיר ליאון בפי׳ לס׳ מאמרות; עי׳ הוסיק בספרו על הנ״ל, ע׳)·

ב׳) צורה הנדסית (geometrische Figur).

וברור כי ב׳ קוים ישרים לא יגבילו תמונה (יסוד עולם לישראלי ז:). והקשת מנין אל מנין או תמונה אל תמונה (ראב״ח, חבור המשיחה והתשבורת עמ׳ י״א). תמונת שיש לה ד׳ צלעות; תמונת המרובע; מדידת תמונות (שם בכ״מ, לרוב: צורה; ביסוד עולם לישראלי: צורה). „פירוש תמונות" (כתבי רמש״ש א׳ תמ״ח). „ס׳ התמונה החתוכית" לתאבית; „ס׳ בתמונות הכדוריות" למילאוש (רמש״ש, תקט״ו, תקפ״ט). תמונה היא אשר יקיף בה גבול אחד או גבולים (ס׳ הגדרים לבונאפוס). תמונה או צורה נקראת תמונה הנאחזת בין כמה גבולים (ברוך משקלוב, אויקליד א׳).

תמונה מוגשמת (ע׳ ס׳ הגדרים לבונאפוס).

ג׳) בחכמת המראה (Optik), בחכמת התכונה ואצטגנינות: מראות השמים, תמונות הכוכבים, תמונות המזלות. (השוה ראב״ח, יסודי התבונה ומגדל האמונה, כתבי רמש״ש א׳ ת״א). מכאן: בעלי התמונות (Talismankundige) = חכמי הצלמים (ראב״ח באגרתו לר״י ברצלוני, ס׳ היובל לכבוד ר״א שורץ, ל״א; השוה אפרת JQR, XX, 2).

עי׳ ערך חכמה (חכמת הצלמים).

ד׳) בתורת ההקשים: תמונת ההקש (Schlußfigur, σχῆμα).

תמונה ראשונה, תמונה שניה, תמונה שלישית.

אם שיהיה הגבול האמצעי נושא לאחת משתי ההקדמות ונשוא באחת וכו׳ נקראהו התמונה הראשונה, ואם יהיה הגבול האמצעי נשוא בשתי ההקדמות יחד וכו׳ נקראת התמונה השנית, ואם שיהיה הגבול האמצעי נושא בשתי ההקדמות וכו׳ נקראהו התמונה השלישית מן ההקש, הנה תהיינה תמונות ההקש שלש (מלות הגיון, ז׳; השוה כל מלאכת הגיון לאבן רשד, ט״ו, י״ז ועוד; ההקש הישר לרלב״ג, אנתולוגיה של הפלוסופיה העברית). ס׳ „אגרת התמונות" (סאפאק).

ה׳) בחכמת ההלצה: תמונת המאמר.

וארצה בתמונת המאמר: תמונת ההגדה ותמונת השאלה ותמונת הצווי ותמונת התחנה (באור אבן רשד על׳ ס׳ השיר לאריסטו, תרגום טודרוס טודרוסי, כ״ד).

ו׳) פעמים במשמעות משפט (מעשה חושב לרלב״ג. עי׳ באור המונחים שם למו״ל לאנגי).

ז׳) אף במשמעות של דמות פנימית או חזיון: ולא מבינים תמונת הקול וצורתו הפנימית (ראב״ח, הגיון הנפש מ״א). השוה: תמונה—שם מוסכם לצורת הדבר המתואר וכו׳ ונופל על תכונת איזה דבר שיהיה

אעפ״י שאינו חמרי כאמרו: ותמונה אינכם רואים זולתי קול, באמרו זולתי מכלל ששם תמונה נופל על הקול (עץ חיים לאהרן האחרון, הוצ׳ דליטש, נ״א). תמונה תארית (שם).

ובדרך כלל: תמונת הידים (בחכמת היד); תמונת המראות (בחכמת ההבטות). ס׳ תמונת האותיות; ס׳ התמונה.

תמונתי, תמוני = תבניתי, מדותי (עי׳ הנהגת המתבודד, הוצ׳ הרצאג, עמ׳ י׳: מעלות תכוניות, נ״א תמוניות).

תְּמוּר, בספרות הקראים כמו תמורה א׳, גמול.

וענין התמור וכו׳ וחיבו לו התמור וכו׳ וקראהו תמור (עץ חיים לאהרן האחרון, הוצ׳ דליטש, קל״ה, והרבה שם).

תְּמוּרָה, א׳) גמול, שכר (Vergeltung, Lohn).

שהתמורה עודפת עליו (חו״ה, עבודת ה׳ ג׳). ועל דרך התמורה בעולם הזה ועל דרך התמורה בעולם הבא (כוזרי ח׳ כ״א). אמונת התמורה והגמול (מו״נ ג׳ כ״ג). הטובה שבתמורות (שם).

ב׳) חלוף ושנוי (Wechsel, Umgestaltung; permutatio).

בלא שנוי ותמורה (ס׳ היסודות לישראלי ט״ז). שהשנוי והתמורה לא ישיגוהו (שם ע״א). ואין אנו מוצאים הנפש כן שאנחנו לא נמצא לה גואל ותמורה שישכון בגוף אחר הפרדה ממנו (שם י״ב:). שאין לו תמורה והפוך (ראב״ח, הגיון הנפש ב:). אתה מוצא התמורה בצורה (שם ד׳:). כל התמורות (שם). התמורה (כך גורס אפרת כהלכה, במקום התמונה) והחילוף (שם ו׳ ע״ב. השוה מגלת המגלה י״ז: התמורה והחלוף והגלגול). עומד על ערך אחד אין בו תמורה (ראב״ח, צורת הארץ ל״ז:). החלף והתמורה (עץ חיים לאהרן האחרון, הוצ׳ דליטש, קמ״ב). סובל תמורה (שם קע״ה). אחדות־השוה שהוא שוה לדבר ולתמורתו (רנ״ק, מונה״ז, הוצ׳ רבידוביץ, רע״ז).

עולם התמורה = עולם החלוף, בנגוד לעולם היצירה: שהיא נפרדת מעולם התמורה שהוא מקום כל הנוצרים תחת השמש ונוגעת אל העולם היצירה אשר אינו מחליף את צורתו (ראב״ח, הגיון הנפש ה׳).

מזל תמורה = מזל מתנועע ומשתנה, בנגוד למזל חזק, קבוע. ואם הם מתחברים במזלות תמורה והם טלה וסרטן ומאזנים וגדי (ראב״ח, מגלת המגלה קי״ח. השוה אפרת בספרו על המונחים הפלוסופיים שלפני התבונים, ערך מור).

עי׳ ערך המרה.

ג׳) נגודי הפך (entgegengesetzt; oppositum).

ואלו הן תמורותיהן: תמורות ראיה עורון, תמורות שמיעה חרשות, תמורות ריחה תתרות (פי׳ סעדיה על ס׳ יצירה, ה׳ וכן בחכמוני שם). והלך תמורת החכם (ראב״ח, הגיון הנפש י״ג). והרע תמורת הטוב (שם ל״א). ותמצא שהאור וכו׳ והחשך כנוי על תמורתו (הנ״ל, מגלת המגלה י״ז). הם [הכוכבים] הולכים לפאת מערב תמורות מהלך מרכז ההקפה (הנ״ל, צורת הארץ ל״ג, והרבה כיו״ב שם). השוה: לתמורת (אצל יוסף בן ש״ט; רמש״ש ר״ג ס׳ „תמורת הסמים״ (רמש״ש תר״ן).

ד׳) בחכמת החשבון: חלוף שעורי היחס (Vertauschung der Glieder einer Proportion; Permutation).

(מעשה חושב לרלב״ג; עי׳ בבאורי המונחים של המו״ל לאנגי).

ה׳) בדקדוק: שם הגוף, כנוי השם (Pronomen).

והתמורות והדבקות (=שמות התאר) והמצדירות (=שמות הפועל) וכו׳ (דקדוקי הטעמים לאהרן בן אשר, הוצ׳ בער־שטרק, ס״א).

תַּמּוּת, שלמות (Ganzheit; Vollkommenheit).

בהיותה בשלמות תנועותיה ותמות פעלה (ס׳ הגבולים והרשמים לישראלי, תהלה למשה קל״ו). שלמותו ותמותו (מו״נ ב׳ ל״ו; אלחריזי: שלם בתכלית השלמות. השוה אפרת בספרו על המונחים שבמו״נ). וכאשר היה על שלמות ענינו ותמותו (שם א׳ ב׳; אלחריזי: ותקנו). אפשר שיושכלו על התמות (ס׳ השכל והמושכלות). המחשבה האחת המתמצעת בתמותה בשני רגעיה (רנ״ק מונה״ז ר״פ).

עי׳ ערך שלמות, תם, תמימות, תמימי, תמם.

תְּמִידוּת, תדירות, התמדה (Beständigkeit, Dauer).

והחמישי מלשון הכבד, כגון צמידות על הדבר ותמידות שאינו חוזר ממנו ולא הורד בו (ראב״ח, הגיון הנפש כ׳). תמידות הענין (עץ חיים לאהרן האחרון, הוצ׳ דליטש ק״ט).

עי׳ ערך התמדה, תמידיות.

תְּמִידִי, (תמיד), תדירי, מתמיד (beständig, dauernd).

כי הם תמידי המציאות (נ״א; תמידיים; מקור חיים לרשב״ג, ה׳ ל׳). המציאות התמידה (חו״ה, היחוד ט׳). נועם תמידי (עולם קטן, הוצ׳ הורויץ ל״ז). תנועה תמידית (אלחריזי מו״נ ב׳ א׳). הענינים המקריים אינם תמידיים

ולא מאדיים וכל אלו הענינים אם תמידיים אם מאדיים (שם ב׳ כ׳). כל צורה מינית היא תמידה וקיימת (אלחריזי, שם ג׳ ח׳; תבון: מתמיד). והתמידי הוא הדבר הטבעי שלא ישתנה (= בנגוד למאדיי; ר״ש תבון, פי׳ המלות הזרות). כשהיה הכללות בזאת ההגדרה תמידיי (ס׳ ההקש הישר לרלב״ג, כת״י, א׳ פ״ט, והרבה שם כיו״ב). שהם תמידי התנועה (שם).

תְּמִידִיּוּת, רציפות, תכיפות (Stetigkeit, Kontinuität).

חק התמידיות — Satz der Kontinuität (גבעת המורה למו״נ א׳ ע״ג הקד׳ ה׳).

ע׳ ערך תמידות.

תְּמִיהָה, א׳) בחכמת המליצה: אחד ממניעי המאמר (admiratio).

קריאה, תמיהה, שאלה, אָלָה, יתאוה וכו׳ (לשון למודים לרמח״ל, ח׳).

ב׳) פעמים בהוראת ספק (אצל רנ״ק ועוד).

תָּמִים, שלם (vollkommen).

ומעלתו השלם ויופי התמים (ס׳ הגבולים והרשמים לישראלי, תהלה למשה קל״ג). נתפשט השמוש.

תְּמִימוּת, שלמות (Vollkommenheit).

השלימה אותם התמימות (ס׳ הגבולים והרשמים לישראלי, תהלה למשה קל״ו). זו חכמת אלהות ותלמוד תורה שהוא היסוד הרביעי אשר ממלא את האדם וגומר את תמימותיו (ראב״ח, יסודי התבונה ומגדל האמונה, כתבי רמש״ש א׳ ת״ג). ומפני שאיכיות היסודות הן בתכליתן שאין תמימות מפלגת יותר מיסוד האש (עץ חיים לא״ה, הוצ׳ דליטש, ט׳). שלמות או תמימות הם שמות נרדפים (ס׳ הגדרים לבונאפוס).

ע׳ ערך תם, תמות, תמימי א׳, תמימות, תמם.

תְּמִימִי, (תמים), א׳) שלם (Vollkommen).

הצורה התמימה שבצורות (כוזרי ד׳ ג׳). סבה לטובה הנצחית ולנועם התמידי ולמעלה התמימה שאין לה חסרון (עולם קטן, הוצ׳ הורוויץ, ל״ז).

ע׳ ערך תם, תמות, תמימות.

ב׳) עלה תמימית = עלה מתממת = סבה תכליתית.

שאם תהיה לו עלה ת מ י מ י ת יהיה לו מחדש שחדשו (עולם קטן ג״ה, והרבה כיו״ב שם, השוה שם: עלה מתממת, עלה מתמימה).

עי׳ ערך מתמים, תמם.

תָּמַם, השלים (vollenden).

בהפעיל (ע״ד: כל המתמים עצמו הקב״ה מתמים עמו, ילק׳ שמואל קס״א; נדרים ל״ב.): והאופן המתמים וכו׳ וכבר הותמם בבעל הדעת (ס׳ העריות לישועה בן יהודה, הוצ׳ שריינר, נוס׳ ג׳). ומה שאמר מתמים ר״ל שהעצם הזה היא עלה מתמימה (= עלה תמימה = סבה תכליתית; עולם קטן נ״ה). ספור חי המתמים (עץ חיים, הוצ׳ דליטש קל״א). הִתמים בשורש העבודה (רמש״ש רע״ז). המתמימים הרושם (= המשלימים; רמש״ש תר״י). השלים והִתמים (שם).

עי׳ ערך מתמים.

תְּנָאִי, (Bedingung, conditio).

ותנאי השאלה הם שמונה (ס׳ הגבולים והרשמים לישראלי, תהלה למשה קל״ו). ותנאו שלא יהיה (או״ד א׳ב׳). המאמר אשר הרכב הרכבת באור ותנאי, פירוש חבור ותנאי (מלות הגיון י״ג). מורכב הרכבת תנאי וקשור (כל מלאכת הגיון י׳). מלת התנאי (שם י״ט). הקש התנאי (שם).

מלות התנאי — konditionale Bindewörter.

משפט בתנאי (באראש, אוצר חכמה) — hypothetischs Urteil.

משפט בלי תנאי (הנ״ל) — kategorisches Urteil.

תְּנָאִי (תנאיי, תניי), מענין התנאי (bedingt, konditionell, konjunktiv).

תנאיי במציאות (ישראלי) = מותנה במציאות, ההקשיים התניים הנה הם שני מינים, תניי מדבק ותניי נבדל וכו׳, והקש התניי הנחלק, ר״ל הנבדק וכו׳ (מלות הגיון ז׳). כל גזרה היא נשואית או תנאית (קצור מכל מלאכת ההגיון לאלפראבי; עי׳ רמש״ש מ״ה). וההקש התנאי בכלל יתחבר בשתי הקדמות, גדולה וקטנה (כל מלאכת הגיון י״ט). כי הגזרה נחלקת לנשואית וכו׳ ולתנאית וכו׳ ולתנאית מתפרקת (כוונות הפילוסופים לאלגזאלי, תרגום אלבלג, הוצ׳ אוירבך י״ח). תנאית מתדבקת (שם י״ט). תנאיי ממעט, תנאיי מוציא, תנאיי מגביל (ס׳ ההגיון לרמח״ל, פי׳ י״ז).

הקש תנאיי, תנאִיי מדובק (מתדבק), תנאיי מתחלק (מחלק, נחלק, נבדל), עי׳ ערך הקש.

מאמר תנאיי, עי׳ ערך מאמר.
משפט תנאיי, תנאיי מדובק, תנאיי נחלק, נבדל, עי׳ ערך משפט.

תְּנוּדָה, תנועה (Bewegung).
התנועה והתנודה (חו״ה, הבחינה ה׳). נפש הבהמה וכו׳ ובעלת התנודה (ראב״ע בפרושו על קהלת ז׳, ג׳; כמו״כ רד״ק (תהלים נ״ה) ור״י גיאת (שפתי רננות ע״ג, ע״ד, ע״ה).
עי׳ ערך נדה, נידה.

תְּנוּעָה, העתק מקום, שנוי וחלוף (Bewegung, Wechsel; κίνησις; μεταβολή).
לפי שהתנועה לא תמנע מהיותו אם בעל עצם או בעל מקרה, אולם העצמות הוא כגון תנועת ההוה וההפסד; ואולם המקרית תהיה על ב׳ פנים, את תנועת הכמות כגון תנועת הגדול וההתוך או תנועת האיכות כגון השנוי (ס׳ היסודות לישראלי, עמ׳ ס״ב וס״ג). תנועה דורנית שלמה ותמימה (ס׳ הגבולים והרשמים לישראלי, תהלה למשה קל״ו). תנועה מקרית; תנועה סבובייה (או״ד א׳ ג׳). תנועה מתמדת (שם, ב׳ ח׳). תנועה טבעית (עולם קטן ט״ו). תנועות חפציות לא הכרחיות ולא טבעיות (כוזרי ה׳ כ״א). תנועת הגוף (שם ב׳ ע״ט). תנועה תמידית; תנועה מהירה, תנועה כדורית ס׳ העצמים לראב״ע ל׳ ול״א). ומיני התנועה וכו׳ רבים, אם התנועה בכמה וכו׳, התנועה באנה וכו׳, התנועה באיכות וכו׳, התנועה במדות הנפש וכו׳ (אמונה רמה, הוצ׳ ווייל עמ׳ פ״ב); התנועה הנופלת במאמר האנה וכו׳, התנועה הנופלת במאמר המצב וכו׳ ונכללה התנועה בארבעה מאמרות, והם האנה והמצב והכמה והאיכות (שם י״ז, השוה מו״נ ב׳, הקד׳ ד׳: שהשנוי ימצא בארבעה מאמרות וכו׳). התנועות מהן בעצם מהן במקרה ומהן בהכרח ומהן בחלק (מו״נ ב׳ הקד׳ ו׳; עי״ש גבעת המורה: הכוונה על התנועה הפרטית). תנועה נצחית; תנועה מקומית (שם, הקד׳ כ״ו); תנועת ההעתקה (שם, הקד׳ ד׳). תנועה תדירה (שם, ב׳ א׳; אלחריזי: תמידית). תנועת האורך; תנועת הנטיה (שם, ב׳ ד׳). תנועה מאוחרת; תנועה ממהרת (שם, א׳ ע״ג: אלחריזי: מבוששת, מהירה) תנועה תשוקיית (אלחריזי: משתוקקת); ממהר התנועה, מתאחר התנועה (שם ב׳ י״ט). תנועת הגלגל באנה; תנועה יומית. תנועה ישרה; תנועה סבובית (שם א׳ ע״ב). יהיו סוגי התנועות שלשה, אחד מהם התנועה באין

והיא הנקראת ההעתק וכו׳ והב׳ בכמות והיא הנקראת צמיחה וחסרון, והג׳ באיך והיא הנקראת השנוי (קצורי אבן רשד, לס׳ השמע הטבעי, פרק ה׳, עמ׳ כ״ב). כלל התנועות שלש באנה, בכמות, באיכות וכו׳, התנועה בכמות שתים, אל התוספת ואל החסרון, הרי חמש; ותנועה באיכות הרי שש (שלמה בן עמנואל דפירא, בתי הנפש; השוה ספרו של ולפסון על קרשקש ת״ק-תק״ב). התנועה המקרית והתנועה העצמתיית (פי׳ אלתבריזי על כ״ה ההקדמות של המורה, תרגום יצחק בן נתן, שאלות שאול הכהן ט׳).

תנועה רצוניית, תנועה תשוקיית; תנועה עצמותית (התנועה אשר בעצמות), תנועה מקרית; תנועה גשמית, תנועה נפשית; תנועת האיך, תנועה במקום; תנועה בזמן (מצוי ביותר באור ה׳; השוה בכלל את הערותיו של ולפסון בספרו הנ״ל עמ׳ תצ״ח-תקל״ז); תנועה אנוסה, תנועה בטבע או באונס, תנועה שברית (=אנוסה); תנועה שוה, תנועה בלתי שוה (פי׳ תאמסטיאוס ע״ס השמים לאריסטו, תרגום זרחיה הספרדי, קט״ו, ס״ט ועוד). חידוד התנועה (Beschleunigung; שם, ס״ט) תנועה בתשומה = תנועה במצב. תנועה רתתית (zitternde Bewegung; גבעת המורה). תנועה בעצם וראשונה (= תנועת ההעתקה; גבעת המורה לח״ב הקד׳ ו׳). תנועה מחסרת (abnehmende Bewegung; לינדא, ראשית למודים). תנועת ממהרת (beschleunigte Bewegung; בראש, אוצר חכמה). תנועה ביחס (relative Bewegung).

תנועה כדורית — kugelförmige Bewegung; תנועה הקפית, סבובית — kreisförmige Bewegung; תנועה מתונה = תנועה מתאחרת, מבושׁשת; תנועה מלאכותית = תנועה אנוסה. בדקדוק: תנוּעה — Vokal. במוסיקה = Ton (עי׳ רמש״ש, לקוטים מחכמת המוסיקה; קויפמן, Die Sinne עמ׳ קל״ג).

חכמת התנועה — Dynamik; חכמת תנועת המוצקים — Mechanik; חכמת תנועת הנוזלים — Hydrodynamik; חכמת תנועת האוירים Pneumatik (צ״ה רבינוביץ, ס׳ המנוחה והתנועה).

עי׳ ערך גלגול, העתק, העתקה, זיזה, זעזוע, מהלך, מרוצה, מתנועע, נדה, נדנוד, נוע, נידה, ניעה, נענוע, סבוב, עתיקה, רחישה, תנודה.

תְּנוּפָה, — Schwingung (צ״ה רבינוביץ, ס׳ המנוחה והתנועה).

תְּנוּת, = Bedingtheit.

(חדשתי; עי׳ בבאורי המונחים שבתרגומי תורת המדות של שפינוזה).

תְּעוּרָה, נטית חמרי הגוף ליציאה ולהתפזרות (מעין: Dissipation).
התעורה הוא רבוי היקיצה והיציאה מהענין הטבעי (ס׳ הגדרים לבונאפוס). השוה רמש״ש תתרי״ד.

תְּעִיָּה, טעות (Irrtum).
ודחה אותך מהסכים אל התעיה (כנגוד להישרה, עי״ש; אגרת חי בן מקיץ, הוצ׳ קויפמן, ו׳).
השוה: תעות ושגיגה במו״נ ג׳ כ״ב (אלחריזי: טעות).
עי׳ ערך התעיה.

תַּעֲצוּם, עצמות, התעצמות (Wesenheit, Annahme einer Wesenheit).
אינו צריך בתשלום עצמו אל אמצעי וכו׳ המשכילים בתשלום תעצומו וכו׳ ולכן נצרך האדם בתשלום תעצומו להשכיל כל הנמצאים (העגולות הרעיוניות לאלבטליוסי, תרגום ר״מ תבון, עמ׳ כ״ב).
עי׳ ערך התעצמות ג׳, עצום, עצמות.

תַּעֲרִיךְ, — Wertmaß (חדשתי, עי׳ בספרי „שקיעת החיים״).

תְּפִיסָה, קליטה בחוש וביחוד קליטה במחשבה, השגה (Wahrnehmen; Erfassen, Begreifen; perceptio).
בהוראה זו מצוי ביותר מונח זה בספרות הקבלה, ובעקר בספרות החדשה: בעל תפיסה, כח תפיסה, כשרון התפיסה. (עי׳ בהערתי למחקרי „הסגר שטה ומעבר לה״, ב׳ א׳, „ביתר״ ש״א עמ׳ קל״ב).
כיו״ב: תפס.
(השוה רמש״ש תרמ״ז, הערה שנ״ו: גוף שיש לו תפיסה אחת).

תְּפִישָׂה, כמו תפיסה.
ראשון לכל תפישת השגה (רנ״ק, מונה״ז).

תַּפְסִיר, (ערבית), פרוש (Kommentar).
„תפסיר פרקי ר׳ אליעזר״, „תפסיר ס׳ יצירה״, וכיו״ב.
פעמים גם בהוראת תרגום (אצל סעדיה ועוד; עי׳ רמש״ש נ״ג, הערה נ״א, והשוה גם שם קע״ה, הערה תק״ט).

תָּפִשׂ, כמו תפס.

כל דבר תפוש לדמיון ולמחשבה (רנ"ק, מונה"ז רצ"א). והפשוט לגמרי לא יותפש בדמיון ולא במחשב (שם). מחשבה שאינה תופשת בו (שם). בלתי נתפשות לחוש (שם).

תְּצוּקָה, כמו מוצק, מוצקת (Pyramide).

לא תהיה תצוקתו עומדת על שיעורה (ראב"ח, ח' המשיחה והתשבורת קט"ז). מכילת גופו עם תצוקתו (שם). תהיה תצוקתו שליש החזקתו וכו', יהיה מחזיק במצוקתו מחצית חוזק גופו (שם קי"ז).

עי' ערך אלוני, אצטונה, אצטרובלי, גדיש, חדודי, חרוט, חרות, מוצק, מוצקת, מחודד, מעגילה, מצבה.

תְּצוּרָה, — Formation (עי' במאמר השלישי של מחקרי „הסגר שטה ומעבר לה").

תְּקוּמָה, חיוב (Bejahung; affirmatio).

וכאשר קוימו אלה התקומות (משה ב' נגרי, קצת ביאורי מהמורה, בס' שאלות שאול הכהן).

עי' ערך חיוב א', קיום א'.

(ובהוראה הרגילה: ס' התקומה = ס' הפלת ההפלה לאבן רשד = תקומה למפלתן של פילוסופים; רמש"ש של"ד).

תִּקּוּן, השבחה, שפור, שכלול (Verbesserung, Vervollkommnung).

תקון יצירתו (ראב"ח, הגיון הנפש, ג'; כאן בהוראה האריסטוטלית של שלמות. השוה אפרת על המונחים הפלוסופיים שלפני התבונים). תקון הגוף; תקון החוק; תקון הטבעים; תקון המדות; תקון המדינה; תקון הנפש; תקון צרכי הבית (מצוי ברוב ספרי הפילוסופיה העתיקה; השוה גם רמש"ש ר"ט, תרכ"ד). תקון איכות המושגים (עץ חיים לאהרון האחרון, הוצ' דליטש, בכמה מקומות). תקון העולם שם). „ס' תקון מדות הנפש" לרשב"ג.

בקבלה: תקון מלכות, תקון הנוקבא, תקון העולמות, תקון הקליפות, סוד התקון (תקונא דיקנא).

תִּקֵּן, א') בנגוד לברא.

ובזה הפרש גדול בינינו ובינו, שאנחנו נתקן המאכל ולא נוכל להוציאו מן האפיסה למציאות (עולם קטן עמ' ב"א).

ב׳) בהוראת מתמים (עי״ש) ושלמות במובן האריסטואי׳ הצורה מתקנת דמות הנוצר (ראב״ח׳ הגיון הנפש ג׳)׳

ג׳) בהוראת מכוון ומעוין׳

(מצוי הרבה: מתוקן = מכוון׳ מדוקדק׳ השוה: הגלגלים הם כדוריים מתוקני העגול׳ מאמר היחוד לרמב״ם׳ הוצ׳ רמש״ש ח׳)׳

תַּקָּנָה׳ א׳) בהוראה קרובה ליסוד ועצם׳

בהסתלק האחד יסתלק החשבון ולא יסתלק האחד בהסתלק החשבון׳ לפי שתקנת החשבון באחד ואין תקנת האחד בדבר אחר אלא תקנתו בעצמו (עולם קטן עמ׳ ב׳)׳

עי׳ ערך מתקן׳

ב׳) בהוראת שלמות׳

צורתה הולכת כתקנה (ראב״ח׳ ח׳ המשיחה והתשבורת קי״ז)׳ יוצא על דרך חכמת השעור ועל תקנה (שם)׳

תָּקַע׳ בהוראת נטע׳ טָבע (einpflanzen, einprägen).

כונתי לגלות מה שהוא תקוע בשכל הצלול (חו״ה׳ הקדמה)׳ אחד מהם תקוע בשכל (שם׳ עבודת ה׳׳ א׳)׳ ויבקש הזרע ההוא כמו המעשה ההוא לחכמה הנפלאה התקועה בו הנקראת אצלם טבע (כוזרי ה׳ ו׳)׳ לפי שהמושכלות הראשונות תקועות בה (שם ה׳ י״ד)׳ השוה: הלואי ותקע תורתו בלבנו (ילקוט שה״ש תתקפ״א)׳

בהוראה אחרת׳ בפִעל: מתקע ומקיף בלבד וכו׳ והוא המושב והמקיף אותו וכו׳ וימחה המתקע הזה והמקיף הזה (או״ד ט׳ ו׳; שביל האמונה שם: מתקע הוא המושב והמקום אשר בו יתקוממו המתקוממים ואפשר שהוא נגזר מלה״כ ולבן תקע את אחיו׳ והמקיף הוא סביבות המתקע המקיפו מכל צד)׳

תַּקְצִיר׳ חסרון (Unvollkommenheit), גם קצור (עי׳ רמש״ש קע״ה׳ הערות קנ״ד וקנ״ו)׳

תֵּרוּץ׳ בחכמת המליצה: בטול הקושיה או הרומיא׳

הנה חלקי הסוגיות וכו׳ והם מימרא׳ שאלה׳ תשובה׳ סתירה׳ ראיה׳ קושיה ותירוץ (דרך תבונות לרמח״ל׳ פ׳ ב׳ וח׳)׳ התירוץ יחלק לב׳: הא׳ ישוב׳ הב׳ שנוי (שם פ׳ ח׳)׳

תַּרְכִּיב׳ בספרות הקראים פעמים בהוראת רכוב: הוספת מדרגות קורבה על אסורי העריות המופרשות בתורה׳ עי׳ ערך רכוב ב׳׳

בספרותנו החדשה—בהוראת תסביך (Komplex) ע״ד רכוב א׳.

תֶּרֶף׳ א׳) תוכן׳ נוסח (Inhalt, Text).

וכבר ידעת זה תורף לשונו (מו״נ ב׳ ט״ו)· זה תורף דברי האיש (שם). זה תורף דבריו (שם)· ומה שנכפל בתפלות ותורף המדרשות (שם ב׳ ה׳)· אתחיל להשיב על תורף דברי אלה וכו׳ ולא אדבר בנוסח דבריהם שאפילו תורף דבריהם אינו כדאי להשיב עליו (מלחמת ה׳ לאברהם בן הרמב״ם· עי׳ אפרת JQR XX, 2 על הקבלת תורף כנגד נוסח בבחינת תוכן כנגד צורה)· כאשר עמדת על תורף דבריו בזה (רמש״ש אלפראבי רל״ח)· הא לך תורף המחלוקת (רנ״ק׳ מונה״ז רנ״ח)· השוה תורף = עקרו של דבר׳ בנגוד לטופס: אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף (ב״מ ז׳:)·

ב׳) צורה (Form).

התרפים הם ממשמע תורף הדברים אשר הוא ענינו ודמותו (אגרת ראב״ח לר״י בן ברזלי׳ ס׳ היובל לכבוד ר״א שורץ ל״ג)·

ג׳) מצוי גם השמוש בהוראת טופס (Formular).

בקבלה: תורף׳ יסוד דנוקבא כולל כל השמות הוי״ה אהי״ה עולים תורף עם הכולל (מאורת נתן לר״מ פאפירש)·

תִּשְׁבֹּרֶת׳ א׳) בהוראה מרווחת: חשבון מדידה ובפרט מדת השטח (Maßberechnung, insb. Flächenmaß, Flächeninhalt).

ודרך מדידתו שתמדוד אחת אחת מצלעותיו ותכפול אותה במנינם והמספר הנקבץ מהם הוא רבוע המרבע׳ ואם תרצה אומר תשבורת המרבע כאשר אומרים במדידת הארץ בלשון ערבי תכסיר (ראב״ח׳ ח׳ המשיחה והתשבורת׳ עמ׳ כ״ג)· ותמצא התשבורת; ונשאר בידך מן התשבורת; מן תשברתו; תשבורת המשולש; תשבורת העגולה׳ תשבורת העקום׳ העקמומית; תשבורת הקרקע (שם בכמה מקומות)· ואם אתה כופל אורך הקוטר באורך הקו הסובב יהיה התשבורת שטח הארץ המקיף אותה מכל צדדיה (ראב״ח׳ צורת הארץ ל״ח:)· גם אצל ראב״ע משמשת פעמים תשבורת בהוראת מדת השטח (Flächeninhalt)׳ כמו שברים (עי׳ כתבי רמש״ש א׳ תנ״ז)·

ב׳) מדת הנפח (Volumen).

אילו היה ראש הגולם ותושבתו וכו׳, ותהיה מונה את משיחתו

במנין הגובה ויעלה בידך ת ש ב ו ר ת המצבה ההיא (ס׳ המשיחה והתשבורת צ״ט; השוה שם: ת ש ב ו ר ת המעויין, ת ש ב ו ר ת הגולם).

ג׳) בהוראת ש ב ר י ם (Brüche): „שער המספר ב ת ש ב ו ר ת״, ״שער החבור ב ת ש ב ו ר ת״, וכדומה (מלאכת מחשבת לאליהו מפינטשוב; כמו״כ ב„מבחר החשבון״ של לטבלא ועוד).

ד׳) הנדסה (Geometrie), והיא ההוראה המצויה ביותר; פעמים גם בהוראת א ל ג ב ר ה (השוה הערת שריער לתרגום אלחריזי של מו״נ עמ׳ ל״ד).

„ס׳ המשיחה והתשבורת״ לראב״ח (השוה בנדון שם הספר והמקור המלולי של המונח: גוטמן בהקדמתו שם עמ׳ י״ג ואפרת בספרו על המונחים הפלוסופיים שלפני חתבונים, ערך ש׳). ומסגולות צורות ה ת ש ב ו ר ת (מו״נ א׳ ל״ד). וילמד וידע ה ת ש ב ו ר ת (מו״נ א׳ נ״ג). יתבטלו כל מופתי ה ת ש ב ו ר ת (אלחריזי, שם א׳ ע״ב; תבון: ה נ ד ס ה). כמו שיכחיש מי שאינו מהנדס [פי׳ חכם בתשבורת] (שם, הוספת תבון). ת ש ב ו ר ת, שם לחכמת המדות ונראה שקראוה כן בעבור שבלשון הערבי קוראים חלקי המדות שברים (פ׳ המלות הזרות). ת ש ב ו ר ת מעשית ו ת ש ב ו ר ת עיונית (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא עמ׳ מ״ב). ואעפ״י שזו החכמה (=אלגברה) משותפת לחשבון ו ל ת ש ב ו ר ת (שם מ״ז). שרשי ה ת ש ב ו ר ת (שם מ״ג). מספר, תכונה, ת ש ב ו ר ת (ס׳ הירח לאבא מרי אשטרוק, פ׳ א׳ עמ׳ קכ״ה). וחלקיה המספר ו ה ת ש ב ו ר ת (אלשפא לאבן סינא, אוצר נחמד ב׳ עמ׳ קט״ו). ת ש ב ו ר ת, מספר, תכונה, נגון (מקדש מעט למשה ריאטי א׳, ג). השוה: והצטירות הדברים המוסריים — סדר הנה ארבעת חלקי החכמה הלמודית, והם ת ש ב ו ר ת, הנדסה, תכונה, ומוסיקה, ועל ה ת ש ב ו ר ת אמר: והצטירות וכו׳, ועל ההנדסה אמר: והשעורים המלאכיים [=המלאכותיים] (קול יהודא לכוזרי ה׳ י״ב). מילאוש המהנדס, ר״ל חכם ה ת ש ב ו ר ת (רמש״ש תק״ג). כללים מן ה ת ש ב ו ר ת (עי׳ כתבי רמש״ש א׳, תע״ט).

השוה רמש״ש The Class. of Jüd. Lit תל״ה, גם ולפסון במחברתו Sciences עמ׳ ש״א. לפי השערת לוי גינצברג (בהערותיו לספרו של אפרת על המונחים הפלוסופיים שבמו״נ), הראשון הוא רבנו חננאל (מגדל חננאל ל״ח) שהשתמש במונח ת ש ב ו ר ת (בצורתו הארמית: תבריתא) בהוראה זו.

ב ע ל ת ש ב ו ר ת (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, מ״ב ומ״ג).

עי׳ ערך ה נ ד ס ה.

ח כ מ ת ה ת ש ב ו ר ת (Geometrie).

חכמת התשבורת וחכמת החשבון; חכמות התשבורת (יסוד עולם לישראלי, ה׳). כמו שיעלה אדם מכל מה שישיג מחכמת התשבורת (אמונה רמה, הוצ׳ וייל עמ׳ ל״ו; כמו״כ ל״ז, מ״ה). כי זאת החכמה כמו שידעת אינה חכמת הרפואות ולא חכמת תשבורת (מו״נ א׳ ל״ד) וחכמת התשבורת חכמת דברים אפשר שידומו זולת החומר (אלשפא לאבן סינא, אוצר נחמד ב׳, ע׳ קט״ו). וחכמת התשבורת נחלקת לשני חלקים, תשבורת מעשית ותשבורת עיונית (ראשית חכמה לרש״ט פלקירא, עמ׳ מ״ב ועוד). חכמת הלמודים נחלקת לד׳ חכמות, חכמת המספר וחכמת התשבורת וחכמת הכוכבים וחכמת הנגון (ביאור על מו״נ מיוחס לר״י גיקטליא, שאלות שאול הכהן י״ט).

עי׳ ערך חכמה, שעור (חכמת השעור).

תִּשְׁבּוֹרִי, א׳) חכם בחכמת התשבורת, מהנדס, גם חכם החשבון בכלל (Geometer; auch Mathematiker).

אקלידוס התשבורי (המבקש לרש״ט פלקירא עמ׳ ל״ד:). השיב התשבורי = בנגוד לחשבוני; שם). חכם תשבורי קדמון (מורה המורה להנ״ל י״ח). אלבומאשר התשבורי (רמש״ש תרל״ג; השוה גם ספרו של ולפסון על קרשקש, עמ׳ שפ״ח, הערה קמ״ז).

ב׳) תשבורי, תשבורתי = מענין התשבורת, גם מענין האלגברה והחשבון בכלל (geometrisch; algebraisch; mathematisch).

תבנית תשבורית והיא התבנית העגול (מורה המורה, שם). מאמר תשבוריי (= algebraisch, mathematisch; יהודא רומנו, עי׳ רמש״ש תר״ץ).

עי׳ ערך הנדסי, חשבוני.

תְּשׂוּמָה, א׳) מצב, מקום (Lage; situs; κεῖσθαι).

ולא ישיגם שנוי אלא בתשומה (אלחריזי מו״נ א׳ ע״א; תבון: בהנחה). בהחזרת התשומות (אלחריזי שם; תבון: ההנחות). נעשה הזמן בעל תשומה וסדר (אלחריזי שם ע״ב; כאן = מעין [בסיס, מקום קבוע, תבון: הנחה). התשומה (situs) = היושב (קצור מכל מלאכת ההגיון, עי׳ רמש״ש מ״ו). התנועה בתשומה = התנועה במצב (עי׳ ערך תנועה).

ב׳) הנחה, הצעה (Setzung, Annahme, Postulat).

כפי תשומתם (אלחריזי, מו״נ א׳ ע״ב; תבון: לפי הנחתם). כפי זאת התשומה; והתחיבו לפי זאת התשומה (אלחריזי שם; תבון: הנחה). האדם חי בעצמו לא בתשומת משים (כוונות הפילוסופים לאלגזלי, תרגום אלבלג,

הוצ׳ אוירבך י״ד)· והשולל החלקי לא יחויב בהם תשומת אלו המלות או הסרתם ואולם השולל הכולל יחויב בהם התשומה (ס׳ ההקש הישר לרלב״ג, כת״י)· — ובהוראה כללית של הנחה: ענין התשומה וההנחה (מו״נ א׳ ס״ז)·

עי׳ ערך הנחה, שם·

תשומיי, מענין תשומה א׳·

סדר תשומיי בגופים (= סדר במצב; מפעלות אלהים לאברבנאל, ט׳ ד׳)·

תְּשׁוּקָה, חשקה של יצר, חמדה, משיכה, שאיפה בכלל (Begehren, Verlangen, Anziehung, Streben; appetitus).

לפי תשוקת הכבד לזה העשן (ס׳ העצמים לראב״ע כ׳, והרבה שם כיו״ב)· במי שיניח התשוקה ההיא (מו״נ א׳ ל״ד והרבה שם כיו״ב). יעתקו הגשמים אליו על צד התשוקה (קצורי אבן רשד עמ׳ י״ד)· תשוקה היא התחלה (סטנוב: ר״ל, סבת כל פעולה רצונית)· תיחד פעל אחד משני ההפכים על חבירו (ס׳ הגדרים לבונאפוס)· תשוקה היא דרישה בענין נעדר ידרוש הגעתו מבלי בחינה בחוזק או תועלת (שם)· תשוקה היא כוסף ותאוה להוציא לפועל כח מה וכו׳ (שם, יצחק ן׳ ארויו)·

עי׳ ערך חשק, כסף, משיכה א׳, תאוה·

תשוקיי, מענין התשוקה·

תנועתו התשוקיית (מו״נ ב׳ י״ט; אלחריזי: משתוקקת)· תנועה רצוניית תשוקיית (אור ד׳; השוה ספרו של ולפסון על קרשקש עמ׳ תקל״ח)· ואלו וכו׳ שיולידו בנפש ענוה ויבא אחריו הכבוד ושאר הטובות והם התשוקיים (= הכסופיים; הנהגת המתבודד עמ׳ י״ב)· ועל זה הדרך יגיע לתשוקיי (ס׳ הגדרים לבונאפוס)·

תְּשִׁיעִי, בחכמת המספר והתשבורת = None, Bruch neunter Ordnung.

ונשאר בטור העליון נ״ד שביעיים, ח׳ שמיניים, כ׳ תשיעיים, נ״א עשיריים (רלב״ג, מעשה חושב, הוצ׳ לנגי עמ׳ פ״ה)·

עי׳ ערך עשירי, ראשון ה׳ ו׳, רביעי, שביעי, שלישי, שמיני, שניי, ששי·

תַּשְׁלוּם, בהנדסה — Komplement, Supplement.

וזוית הצרה שהיא תשלום הניצבת לכדי מרווחת (יסוד עולם לישראלי י׳ ועוד)· תשלום הזוית (שם ועוד)· שמוש זה נתאזרח גם בספרותנו החדשה (תשלום הזוית; תשלום הבקע; תשלום הקשת

(עי׳ באיל משולש להגר״א ובאוקלידוס לברוך משקלוב, ועוד ועוד). אולם ליכטנפלד ב„ידיעות השעורים״ מתרגם: Komplementwinkel = זויות משלימות, Supplementwinkel = זויות גומרות,
בקע תשלום = cosinus; נוגע תשלום = contangente; חותך תשלום = cosecante (חז״ס, יסודי חכמת השעור).
פעמים בהוראת שלמות:
ותשלום מינו (ס׳ הגבולים והרשמים לישראלי, תהלה למשה קל״א). המינים שהם קצות הנולד ותשלומו (שם קל״ד). אין צריך בתשלום עצמו אל אמצעי וכו׳, המשכילים בתשלום תעצומו (העגולות הרעיוניות לאלב-טליוסי, תרגם ר״מ תבון, עמ׳ כ״ב).

תֵּת גּוּף (תת דבור), נתן תאר חיים לשאינו חי (personificatio).
תת דבור או תת גוף, גדרו אשר נייחס דבור במאמרנו אל אשר הדבור אין בהם, או אל המתים או אבן דומם (רמח״ל, לשון למודים ו׳).

תַּתְּרוּת, סִתוּם הנחירים.
תמורת ריחה תתרות (סעדיה לס׳ יצירה ה׳; כמו״כ שם חכמוני. בפי׳ בוטריל שם: תחרום. השוה: אשתו תתרנית היא, ב״ב קמ״ו;, עי׳ קויפמן, Die Sinne עמ׳ קנ״ג). נמצא השמוש גם בהוראת אטימות בכלל ואטימות המח בפרט = Stumpfsinn (בפי׳ סעדיה נזכרו שמושים מוטעים: תחרות, סריות — במקום תתרות).

תקוני טעיות:

(מלואים לת"ק שבסוף ח"א)

ח"א	עמ'	17	שורה	ו':	במקום	תשובת	צ"ל תשובות.
"	"	"	"	ז':	"	"	"
"	"	"	"	"	"	על אב	" לאב.
"	"	"	"	"	"	ה' וכ"א	" כ"ב.
"	"	26	"	י':	—	כל השורה מיותרת.	
"	"	159	"	כ"ג:	"	ששנה	" שתכה.
"	"	182	"	כ"ד:	"	מקנדיד	" מקנדיא.
"	"	187	"	ז':	"	אלבילה	" אלבילצה.
"	"	296	"	י"ט:	"	לעתום	" לעתים.
"	"	331	"	כ"ט:	"	והא"י	" רב האי.
ח"ב	"	136	"	כ"ב:	"	מורבע	" מרובע.
"	"	169	"	ז':	—	בסיס, כן, תחתית	— למחוק.
"	"	308	"	ג':	במקום	שאר	צ"ל שער.
ח"ג	"	136	"	נשמטה ברשימה:		עלה הסוגית	= cansa generalis

492.43 K63Z v.4 416036